Tanárképzés – testnevelés – sport

TF 1925

TESTNEVELÉSI FŐISKOLA 1980 ✻✻✻

Tanárképzés – testnevelés – sport

TESTNEVELÉSI FŐISKOLA
BUDAPEST, 1980 ***

A kötet szerzői: BARTA ZSUZSA tudományos s. munkatárs /TFKI/, dr.BIRÓNÉ NAGY EDIT egyetemi tanár /TF/, BOROS ZOLTÁNNÉ tudományos munkatárs /TFKI/, dr. BORSOS ILONA pszichológus /Bp./, dr. CSÁSZI SÁNDOR tszv.főiskolai docens /Baja/, dr. FÖLDESINÉ SZABÓ GYÖNGYI tudományos munkatárs /TF/, dr. FRENKL RÓBERT tszv. egyetemi tanár /TF/, dr. ISTVÁNFI CSABA egyetemi docens /TF/, KATONA LAJOSNÉ asszisztens /TFKI/, dr. KIS JENŐ egyetemi adjunktus /TF/, dr.KUN LÁSZLÓ tszv. egyetemi docens /TF/, LAKI LÁSZLÓ tudományos munkatárs /Bp./, dr. MAKKÁR MÁRTA egyetemi adjunktus /TF/, dr. MILTÉNYI MÁRTA egyetemi adjunktus /TF/, dr. NAGYKÁLDI CSABA tudományos főmunkatárs /TFKI/, NYERGES MIHÁLY egyetemi adjunktus /TF/, dr. NYULÁSZI JÁNOS főmunkatárs /TF/, ŐZÉNÉ SIPKA ÁGNES szakedző /Székesfehérvár/, dr. PAVLIK GÁBOR egyetemi adjunktus /TF/, dr.VASS MIKLÓS főiskolai adjunktus /Pécs/,VÉNER ISTVÁNNÉ egyetemi adjunktus /TF/.

A fedéllapot Thaly Zoltán tervezte

ISBN 963 01 2886 1

Kiadja a Testnevelési Főiskola /1123. Bp. Alkotás u.44./
A kiadásért felel Zalka András rektor
Készült a TF Sokszorositójában
Terjedelem: 22,22 A/5 ív
Engedélyszám: 81/3

A TF tudományos közleményei előfizethetők a Sportpropaganda Vállalat 1061. Bp. Népköztársaság utja 6. sz. alatti boltjában, ahol egyes korábban megjelent számok is megvásárolhatók.

TARTALOM Oldal

TÁJÉKOZTATÁS

oldal

BESZÁMOLÓK

CONTENTS

INFORMATION

Page

REPORTS

INHALT

INFORMATION

Seite

BERICHTE

СОДЕРЖАНИЕ

страница

ИНФОРМАЦИЯ

ОТЧЕТЫ

KIS Jenő

PEDAGÓGIAI-SPORTPEDAGÓGIAI HATÓSUGARAK

I. A pedagógus személyiségéről. "A szakmát tudom." /14/

Közleményeink szerkesztője ezuttal szabad folyást enged a pedagógiai gondolatnak. Módot nyujt arra, hogy a pedagógiatanár kötetlenül kötött "esszé stilusban" szóljon pedagógiai tapasztalatairól. Vallatja magát, hogy nyilvánosan keresse a nevelői sikeresség gondjait és feltételeit.

Minden pedagógiai elmélet szerint a nevelői sikeresség alapfeltétele, hogy a nevelő valóságos személyiségjegyként hordozza a szaktárgyi és pedagógiai tudást és annak kifejezési "kényszerét". A szakmai tudás a nevelő létfeltétele.

Egy orvos barátom kandidátusi vizsgáinak letételére készült. Együttérzőleg kérdeztem a vizsga előtt, hogy hogyan viseli az ilyen vizsgák során szokásos izgalmakat. Egy pillanatig sem bizonytalan, önérzettől fütött hangon érkezett a válasz:

- Nem érhet meglepetés. Mindent jobban tudok azoknál, mint akik kérdezni fognak. E szakterületen én vagyok az első az országban.

A "színészkirály" - akiről e dolgozatban még többször esik szó - összeveszett /a szinházi próbán/ a szerepet nem tudó társaival. Alkotói pályája csucsán kétszer kapott önérzetét mélyen megalázó fegyelmi határozatot. Tragikus konfliktusba keveredett a szinház igazgatójával. Elaludt az esti előadás előtt az öltözőjében. A felmondást indokló igazgatói levélre maga is nyilt levélben válaszolt. Ebben - többek között - ezt irta: "...én szembe szoktam nézni az emberekkel, mert az én tekintetem tiszta, takargatnivalóm nincs, a szakmát tudom ..."

Orvos barátomat irigylem önbizalmáért. A színészkirályt csodálom szakmai öntudatáért.

Az én tekintetem is tiszta. Szembenézek a tanitványokkal, kollégákkal. De nem merem kijelenteni a létfeltétel meglétét, azt, hogy a pedagógus szakmát tudom. Nagy a célfeszültség, szünni nem akar a szereplési szorongás: sok az inkább csak sejtett, mintsem tudott /tehát megoldásra érett/ bizonytalansági tényező.

Személyes gondom annyiban "közügy" - s ezért merészkedem nyiltan előállni vele - mert maga a pedagógus szakma is bizonytalan néhány alapkérdésben, s igy szubjektiv szakmai bizonytalanságom ennek visszfénye. Nem lehet azzal "elintézni", hogy a szakmát meg kell tanulni, s akiben bizonytalanságok feszülnek az tanulja meg, tanuljon többet.

A nevelő önnevelésének szükségessége pedagógiai közhely. Igen ám, de a szakmai önnevelés sokszor nem felold a bizonytalanságok konfliktusában, hanem további feszültségek forrása: az elmélet tükrözi a gyakorlat megoldatlanságait, és ujabb bizonytalansági viszonyokat sugároz vissza a gyakorlatra.

Nemcsak a pedagógiai gyakorlatról, hanem az össztársadalmi gyakorlatról, mint a nevelés egészét determináló tényezőről is szó van. A pedagógus személyisége iránt szakmai követelmény - ha ugy tetszik a fentebb emlegetett szakmai tudás lényegi komponense -, hogy a pedagógus érzékeny legyen az össztársadalmi gyakorlatban végbemenő folyamatokra.

Legyen nyitott, legyen érdeklődő. Érdekelje az, ami a tanitványait érdekli. Ez eddig evidencia. De egyből bizonytalanságok lépnek fel, ha e tulságos általánosságban fogalmazott pedagógus személyiségkövetelmény gyakorlati vonatkozását keressük. Vagyis arra a kérdésre keresünk választ, hogy a társadalmi gyakorlat tényei iránti átfogó érzékenység belső produktumait hogyan, mi módon kapcsoljuk be a nevelői tevékenységbe. Egyáltalán mi a viszony a társadalmi gyakorlat hatásrendszere és a nevelő hatásrendszere között? És amennyiben ezek sokszorosan összefüggő, de mégis más tipusu hatórendszereket jelentenek: mi a nevelő szerepe a szóbanforgó hatórendszerek sugárzásainak rendezésében.

A választ a pedagógiai szakmához fordulunk. És a szakma - az elmélet - elvben válaszol. De az elvben a gyakorlat elvét - az elvi válasz gyakorlati fedezetét - magunknak kellene megtalálnunk. Mert ebben a szakma bizonytalan.

A pedagógiai szakfolyóirat azt mondja: többszörösen vitatott kérdés. A szakmánk lényege többszörösen vitatott kérdés. Magunk is bizonytalanná válunk.

Tizenöt-husz évvel ezelőtt - és azóta is sokszor - a neveléstudomány azt tanácsolta, hogy a hivatásos nevelő terjessze ki hatósugarát a társadalmi ingerzuhatagra.Magyarul ez azt jelentette és jelenti, hogy a társadalmi gyakorlat tényei és folyamatai iránt érzékeny pedagógus "nemesitse" szakpedagógiai kritériumoknak megfelelő sugarakká azokat a sugárzásokat, amelyeknek kvantumai a társadalmi összgyakorlatból indulnak és a "szakma" szempontjából rendezetlen ingerzuhatagnak tekintetnek.

E dolgozatban a szóbanforgó sugárzások és fénytörések vitatott kuszaságában keresünk gyakorlatilag is megfogható orientációs pontokat. A gyakorlatiasság érdekében "megszoritásokkal" élünk. A társadalmi gyakorlat folyamatait és tényeit nem csupán és nem elsősorban absztrakt általánosságukban, hanem konkrét produktumaiban vesszük rövid vizsgálat alá. "Megszoritjuk" a tények körét is: a társadalmi gyakorlat néhány nagyhatásu kulturális-közmüvelődési produktumát, ezek nevelői sugárzásának problematikáját ragadjuk meg.

E "módszerrel" lehetőség nyilik arra, hogy

- tanubizonyságát adjuk: valóban nyitottak vagyunk a nevelési folyamatban résztvevő tanitványokat érdeklő kulturális "sikertényekre";
- kifejezzük: ez a nyitottság szakmai-hatásossági szempontból szükséges. /Mert szükséges tudnunk, hogy mi az, ami "siker" a tanitványaink számára, ahhoz hogy magunk is sikeressé váljunk/;
- pedagógiailag értékeljük a sikeres össztársadalmi-kulturális hatásokat, és ezáltal felismerjük saját tennivalóinkat /vagyis az össztársadalmi hatás és a pedagógiai hatás optimális találkozási pontjait - és szükséges találkozási pontjait - megtaláljuk a "sugárözönben"/;
- mindezt - főleg az utóbbit - elméletileg is megragadjuk: csökkentjük a szakmai bizonytalansági tényezőt.

A még konkrétabb gyakorlatiasság érdekében mindezen lehetőségeket a például kiválasztott kulturális sikertények sportpedagógiájának fényforrásából tekintjük. A szóba kerülő sikeres "kulturjavak" elsősorban nem a maguk egészében, hanem a testnevelés és a sport pedagógiájának konkrétságában érdekelnek bennünket.

II. Mi a nevelés?

1. A nevelés és müvelődés viszonya

Egészen nyilvánvaló, hogy minden szakmai tudás alapfeltétele: a szakma végzőjének a lehető legnagyobb pontossággal tudatosnak kell lennie a szakma fogalmi lényegében. A lehető legnagyobb pontossággal tudni kell, hogy mi annak a tevékenységnek a lényege, amely a "szakma" lényegét teszi. A pedagógus szakmában ez a tevékenység a nevelés.

Bármilyen megdöbbentő is, de a neveléstudományban a nevelési tevékenység lényegére vonatkozó álláspont vita tárgya. S ez a vita szakmai bizonytalansági tényezőt visz a nevelés konkrét gyakorlatába. Hiszen sem elméletileg, sem gyakorlatilag nem lehet sneki szakmailag "stabil" a nevelés "részproblémáiban", ha a részproblémák koncepcionális alapvetése vitatható és bizonytalan.

Előttünk fekszenek azok a kulturális "sikertények", amelyek pedagógiai-sportpedagógiai hatósugárzást vizsgálni szeretnénk. Németh László Két Bólyai cimü drámájának televiziós változata. Alexits György Bólyai János világáról irt könyve. Arthur C.Clarke A város és a csillagok cimü tudományos-fantasztikus regénye, illetve más tudományos-fantasztikus regények. A Berkesi András-jelenség, ezuttal a Pisztrángok és nagyhalak c. regény ujabb kiadása. Frenkl Róbert munkája a jövő század sportjáról. Néhány sikeres krimitörténet és Keszthelyi Tibor könyvecskéje a detektivtörténet anatómiájáról. Latinovits Zoltán Ködszurkáló cimü könyve és két nagysikerü hanglemeze Ady és József Attila versekkel. Levi, V. Egy hipnotizőr vallomásai cimü pszichológiai esszéje és ugyane müfajból Popper Péter Szines pokol cimü müve. A Robert Merle-jelenség: A Maleville és A védett férfiak. Az óriási sikerü Rómeo és Julia hanglemez. Irodalmi igényü és nagy hatásu slágerszövegek, a Népsport cikke a kézilabdázás biofiziológiai alapfeltételeiről. Végh Antal Kilencven perc cimü regénye. Zsolt Róbert Labdarugók, sportolók cimü könyve.

Sokféle müfaj, sokféle érték, sokféle probléma. Megegyeznek abban, hogy közmüvelődésünk "termékei", hogy páratlan sikerüek és hatásosak, hogy pedagógiai értékelésükkel és számbavételükkel nem törődni lehetetlen.

Mert tisztázni kell és tekintetbe kell venni a müvelés és müvelődés sikereit ahhoz, hogy a nevelés sikeres legyen.

Ennek megoldásához azonban tudnunk kell, hogy mi a nevelési tevékenység lényege és ez a lényeg elvben és gyakorlatban hogyan viszonyul a társadalom gyakorlatához általában, közmüvelési gyakorlatához különösen. Mint mondottuk ez a kérdés bizonytalanságokat tükröző és szülő vita tárgya. A vita lényegét jól exponálja Durkó Mátyásnak /4/ a Pedagógiai Szemle, 198o. májusi számában irt tanulmánya. Rámutat, hogy a müvelődésnek vannak nevelés előtti és nevelés melletti "le nem tagadhatóan fontos személyiségalakitási funkciót megvalósitó szakaszai". Kérdés: mi a viszony a nevelés és a müvelődés között, ha meggondoljuk, hogy személyiségelméletünk szerint "a személyiség fejlődésének - az örökölt adottságokon tul - két fontos forrása van": 1. A spontán müvelődés és a regenerativ, szórakoztató-kikapcsoló müvelődés területe; 2. A céltudatosan tervezett, szervezett nevelési hatásrendszer. /5/ A tanulmányiró megállapitja, hogy e két forrásréteg nem antagonistája egymásnak, hogy "egymásnak feszülésük", a köztük jelentkező ellentmondások a fejlődés hajtóerői. De csak akkor, ha a tudatos nevelés tanulmányozza a környezeti alakitó tényezőket, ha egységes hatásrendszerbe törekszik szervezni őket. Ha "a nevelés külön gondot fordit a belső tudományos és müvészeti feldolgozó, elsajátitó, értékelő folyamatok erősi-

tésére... Ezzel tudja a nevelés "befolyásolni" a spontán formálódás területét..."

Ha ez igy van, akkor a nevelési tevékenység lényegét illető fogalmi-gyakorlati bizonytalanság lényegi ponton csökken. Akkor konkrét "szakmai" tennivalók következnek abból az általános nevelésfilozófiai tételből, amelyet ma már minden tanitványunk "megtanul", hogy ti. a nevelés a mindenkori társadalmi gyakorlat részrendszere, visszatükrözője, süritménye. /17/ Ez akkor - többek között - azt is jelenti, hogy a társadalom "spontánul formáló" közmüvelődési gyakorlatát - a nevelés "melletti" és "előtti" müvelődési gyakorlatformákat a nevelőhatás feltételeként, determináló tényezőiként kell számon tartani. A nevelő nem bujhat a tudatos, tervszerü, rendszeres nevelőhatások magaszervezte világának védőburkába, mert ez a védőburok nem létezik. A nevelés tudatos, tervszerü, célra irányitott volta nemhogy "külön világ", hanem sokszorosan determinált világ, többek között a regenerativ, szórakoztató-kikapcsoló müvelődés által is determinált világ. Aki e determinánst nem veszi figyelembe, az a tevékenység lényegét sem érti, az "szakmailag" bizonytalan.

A slágerszöveg, a Népsport-cikk, a rangos irodalmi mü, az esszé, a bünügyi történet vagy akár a szavalómüvész teremtette élmény szakmai kényszerpályákat irnak elő a nevelő számára. A tudományos nevelésben e hatósugárzások értékelésének meg kell történnie, korrekciós mechanizmusokat és megerősitő mechanizmusokat kell müködtetni. Ellenkező esetben ne csodálkozzunk a tanitványok jellemfejlődésének zavarain, értékelési bizonytalanságain. "Igaza van tanár ur, de csak a pedagógiában. Az életben máshogy van, az ujság is megirta, a rádióban is elmondták, a regényből is kiderül."

Nem, nincs "kettős igazság". A nevelésben egyetlen igazság van, haladó társadalmi gyakorlatunk igazsága, de csak akkor, ha szakmai kötelesség odafigyelni erre a társadalmi gyakorlatra, szakmai kötelesség a pedagógiai értékelés, illetve az értékelési korrekciók végrehajtása.

Jogosult, kell és lehetséges az, amire e dolgozatunkban vállalkozunk: a müvelődés folyamatának hatótényezőit, produktumait a pedagógia-sportpedagógia értékfogalmainak értékmércéjén szemügyre venni.

2. Mi a nevelés?

A társadalmi gyakorlat részrendszere, értékközvetitő folyamat. Az értékvilág "szine" és "visszája".

Az utóbbi évek nevelésfilozófiai vitáiban tisztázódott, hogy a nevelés tevékenység a társadalmi szükségleteket nem elvben és általában, hanem az érdekek konkrétságában és az értékek és értékelések szabta hierarchiában közvetiti. A nevelés az értékek közvetitésének folyamatában válik a társadalmi gyakorlat értékes, tehát fontos részrendszerévé. /Üvegházi nevelés nincs és nem is lehetséges, nevelés és társadalmi gyakorlat összefüggése objektiv függés. Ám "hatalmunkban áll az objektiv függés értékes és mind értékesebb megvalósitása: az objektiv törvény értékes "szolgálata"./

A például választott "sikermüvek" sorában e megállapitás direkt és indirekt módon is bizonyul.

A/ Direkt ut: az értékvilág "szine"

Közvetlen bizonyitékot láthatunk erre a "szinészkirály" "botránykönyvében", Latinovits Zoltán Ködszurkálójában. /13/ A maga idejében botránykönyv volt, szerzőjét szubjektivizmussal és sok minden egyébbel vádolták.De senki

nem tagadta és a kicsinyes csaták botrányának mulásával egyre világosabb, hogy a szerző fanatikusan fütött értékorientáltsága időtálló "elméleti" pozitivumokat szült a könyv lapjain. Pedagógiai-sportpedagógiai szempontból kiemelkedő jelentőségünek tartjuk, hogy a hivatásteljesités értékeszméi jegyében szenvedélyes kötelességteljesitésre nevel mindannyiunkat. Müvészi versmondásának titkairól többek között elárulja, hogy a versmondó müvész "felérzi" a mai közösségi társadalmat /"a mi kommunánkat"/, elholtak energiájából szőtt radarhálóval él, és üzenetet közvetit az "égi antennás emberektől", a költőktől. Ha történetesen valaki tanárember - és azok vagyunk - nem nehéz észrevennünk a tanári munka, a nevelőmunka analóg voltát a müvészi versmondó munkájával. Mert mit teszünk és mit kell tennünk nekünk is? Felérezni a közösség mai gondjait, e gondokhoz pedagógiai kulturával közeledni /és ezt a kulturát sok vonatkozásban a neveléstörténet ismert és kevésbé ismert elholtjainak energiáiból meritjük, "égi antennás" Comeniusokból és Apáczai Jánosokból, hivatástudó nagyszerü édesapánkból, a Főiskola hagyományait képező hajdani és sokszor ma már "névtelen" testnevelő tanárokból/, elsöprő energiával közölni a pedagógiai kultura üzenetét a mai tanitványokkal. /A szakma "égi antennás embereinek" müve tanitványinkban él tovább, de általunk, és csakis általunk./

Latinovits értékorientáltságának szükségszerü következménye, hogy értékeszméi jegyében - az értékeszmék keresésének jegyében - zseniális párhuzamokat tud huzni a /szin/müvészet, a sporttevékenység és a nevelői tevékenység lényege között. A müvész, a sportoló és a nevelő értékteremtő élete valahol és valamiben mélyen közös gyökérzetü és a pedagógusnak e közös gyökérzetből terem élete virága és termése. A társadalmi gyakorlat nemcsak elvben és általában determinálja a nevelést, hanem nagyon is konkrétan, a Latinovits-féle párhuzamok esetében a müvészi és a sportgyakorlat konkrétságában.

Mely "párhuzamosokról" és mely értékekről van szó? Ilyenekről: az igazi szinház, az igazi sport és az igaz nevelés közös lényege a szervezettség. Ördögi ügyességü egyéni játékosok ritkán rugnak gólt, s még akkor is csapatérdem az egyéni siker. Az igazi nevelő nem frázisok okából könyörög és küzd a nevelői csapatért /közösségért, tantestületi egységért/, hanem azért, mert képtelen egyedül gólt rugni, és ezt nagyon is jól tudja. Pedagógiai államvizsgára készülő tanitványoknak az előzetes konzultációkon mindig nehézséget okoz annak a tételnek megértése, mely szerint a nevelői tevékenység lényege a szervezettség. Tán nem elég szervezett az a hatásrendszer, amelyben neveltük őket? Annyira semmiképpen sem, hogy a dolog önmagáért beszéljen számunkra. Hibásak lennénk?

Az igazi szinház, az igazi sport, az igazi nevelés közös lényege, hogy "véresen komoly" játék mindahány. "A játékban van valami legyőzhetetlen. Valami örök. Állandóan ujrakezdődő és folytatódó. A játék időn kivüli. Nemzetközi. Különböző országok gyermekeit egyesiti egy cél, egy ügy érdekében..." Igen, ebben az értelemben a nevelés valóban játék. A nevelés legyőzhetetlen, örök, állandóan ujrakezdődő és folyamatosan folytatódó. Egyesit a cél érdekében. Ezek a nevelésnek elidegenithetetlen jegyei. Elméletben mindenki megtanulja és tudja. Csakhogy ez itt most tömény gyakorlattá válik, mert a nevelésnek ezek a jegyei a mindennapi élet gyakorlatának tükrében jelennek meg. De kérdezhetjük: tudunk-e játszani? És merünk e játszani a sportpálya szélén, tanári katedránkon? Néha a sporttevékenységből magából is kiürül a játék: /"Ez kérem véresen komoly munka, szenvedés"/. Nem szabad, hogy kiürüljön, mert akkor az már nem "az" . Nem szabad, hogy kilugozódjék a játék értékvilága, mert akkor már az sem "az". Fülünkbe cseng a gyönyörü vers záróakkordja: "Játszani is engedd szép, komoly fiadat!" /7/ Ennek a néhány szónak sportpedagógiai jelen-

tősége felbecsülhetetlen és átgondolandó. Átgondolandó, hogy a költő a Szabadság szülte Rendhez beszél, és ezzel felhivja figyelmünket, hogy a rend, a szervezettség - amelyről fentebb szóltunk - nem önmagában, hanem más értékkel összekapcsolódva értékes a nevelésben. Például abban, hogy lehetővé teszi a szabadságot, minden nevelés eszményi fényü célját, az ember önvisszavételét, az öntevékenységet. /Az öntevékenység szabadságélménnyel jár./ Az edző, a testnevelő tanár álmainak netovábbja az öntevékeny ember. A magát hajtó. A belső tüzet égető. Akit nem kell folytonosan gyujtani, hanem maga ég egy teljes életért, egy csodálatos sportsikerért. Az ilyen tanitvány nem a véletlen müve, hanem a nevelésé: a nevelés szervezettségében, rendjében, szabadságfokában fogant játékosságnak a müve. A homo ludens visszatalál önmagához, de csak akkor, ha tiszteljük benne a játékos embert, ha a játék fennkölt értékrendjében formáljuk. Ha a nevelés nem szégyell és tud játékos lenni: ha a nevelés játékos jellegét és munkajellegét, ha a sport játékos jellegét és munkajellegét nem egymás ellen, hanem egymással párhuzamosan érvényesitjük. "Majd az óra végén játszhattok, ha a munkát elvégeztétek" - mondja a testnevelő tanár és ez igy régen rossz. Még a látszatambiciót is feladja, hogy az óra munka jellegü része egyben játékos rész is legyen. "A gyermek játéktevékenysége fokozatosan munkatevékenységgé alakul" - mondja a pedagógia, és régen rossz, ha nem teszi hozzá: olyan munkatevékenységgé, amely a játékosságban fogant örömet, mosolyt, lendületet, hitet és szabadságot megőrzi, kiteljesiti, vagyis játék jellegü marad.

Akik a Testnevelési Főiskolán tanitunk, és szeretünk tanitani tán legfőképpen a nevelésnek és a sportnak ez a közös értékjegye üz, hajt: a játékgyökérzetük. Ez közös, ez összekapcsol minket, és ezt Latinovits Zoltán nagyszerüen ismerte fel. A hivatásos játszó ember, a szinmüvész varázsos szavalatával belezuhan a hallgatóság érzésvilágába, s a világ egy pontján rendet teremt. A jó tanár, a tehetséges edző "belezuhan" a tanitványok közösségébe, és rendet teremt: ők is hivatásos játszók. S igy világos, hogy a nevelésben a játékos lényü ember játékosságának felszabaditása kell történjen - többek között persze -, mert ha nem történik meg, ha a nevelésen eluralkodik egyfajta félreértelmezett szárazságu, összeszoritott fogu, már-már csak kényszeritéseken alapuló görcsös munkajelleg, akkor a játékos mivolt őseredeti impulzusai áluton törnek utat maguknak.

Ilyen álutnak tartjuk a könnyüzenei koncertek elviselhetetlenül botrányos kisérőjelenségeit. A botrányokozás válik "játékká", méltatlan és lehangoló értékü "játékká". És ilyen álut veszélye kisért a krimik mértéktelen falásában, már-már hóbortszerü divatjában.

Keszthelyi Tibor /9/ nagy sikerü könyvet irt a detektivtörténet anatómiájáról. Kiderül belőle és általa, hogy a sportpedagógiának a detektivtörténetek "divatjához" is erőteljes köze van, mármint annyiban, hogy a szerző megvizsgálja a kérdést: mennyiben tekinthető sportnak a detektivregény irása és főleg olvasása. Válasz: a detektivtörténet sport jellegü, mert a szerző és az olvasó mérkőzését feltételezi, mert játszma /tehát játék jellegü/, a sport egy sajátos fajtája, "rókavadászat, amelyben a vadnak az utolsó oldalig alig van esélye. A vadászeb szerepét az olvasó vállalja." /10/

A szerző javára irhatjuk, hogy e némileg sántitó definiciókat korrigálni törekszik, s azt mondja: "Az irodalom nem szükül sporttá, bármennyire is ölelkezik is a kettő e müfajban". /11/ Legfeljebb - némi önérzettel - azt tehetjük hozzá, hogy a sport sem szükül sose irodalommá - nézőpont kérdése a fogalmazás.

A sportmérkőzés egyik résztvevőjét sem lehet eleve esélytelennek mondani. A sportmérkőzés egyik résztvevőjét sem lehet a vadászeb szerepére kárhoztatni.

De mondjuk meg:

a/ az analógia bizonyos hatások között fennáll;

b/ a detektivregény "hősei" korunk hősei abban az értelemben is, hogy sportképességeket csillogtatnak, esetenként döntő jelentőségü taktikai-logikai-dramaturgiai csomópontokon is;

c/ e sorok írója is szereti a müfajt, becsüli is, és sok tekintetben "sportos" játékossága miatt;

d/ örvendeni lehet a krimi társadalmi rehabilitációjára való törekvéseknek, amelyek a sznob finnyásságot elsöpörni törekszenek. A krimit szeretni és olvasni nem szégyen és nem is haszontalan. /12/;

e/ csak krimit olvasni, csak detektivregények kulturájában mozogni viszont veszedelmes egyoldaluság: a krimi divatjának kizárólagossága veszedelmes kulturális egyoldaluság; és

f/ sportpedagógiai szempontból - amennyiben a krimitörténet élvezete és a sportolás analógiája a játékos jelleg közvetitettségében fennáll - kompenzációt jelent, a játékos embermivolt megnyilvánulásának álutját;

g/ a nevelés játékértékeinek, a sportban folyó nevelés játékos jellegének optimuma esetén álut nem szükséges, a sportoló ember olvasási tevékenységében, kulturálódásának folyamatában a krimi a maga helyére - részarányos és értékarányos helyére - kerül.

Ha tanitványom kezében krimit látnék - és sokszor látok - nem verném ki a kezéből. Ha tanitványom kezében csak krimit látnék, ha tanitványom a tévé vagy moziműsort szemlélve csak a krimiket keresné, akkor viszont elgondolkoznék, hogy mint nevelő, sőt mint testnevelő, edző ugy végzem-e sportbeli nevelőmunkámat, ahogyan kell. Vagyis adok-e annyit a játékból és a játékosnak, hogy a játékos ne kényszerüljön kompenzációs egyoldaluságra, álutakra.

Hatósugarak? Igen. A krimik társadalmi ténye tény, hatótény. A hatás optimumának szabályozásáról viszont a "profi nevelés" sugárzásai kötelesek gondoskodni.

Térjünk vissza Latinovits párhuzamosaihoz!

A müvészet is, a sportolás is, a nevelés is közös abban, hogy a játék értékeit mesterségbeli tudás valósitja meg bennük. Nem játszadozásról van szó! A szó József Attila-i értelmében vett "játszani is engedd!"-ről van szó. Rendről és szabadságról, szervezettségről: ezt csak szakember szavatolhatja. /A pedagógus szakmai tudásának sajátosságáról és gondjairól e dolgozat bevezető pontjában már szóltunk./ A játékot meg kell tanulni, mert a sport is, a müvészet is és a nevelés is egyuttal "mesterség, munka és produktum". A mesterség szinvonalára emelt játék. "Jó mesterember" - mondták a legendás labdarugó aranycsapat egyik játékosáról. Szerintem többet köszönhetünk neki, mint amit megköszöntünk: a nagy sztárok fénye őbelőle is sugárzott.

"Mai magyarok, én dolgozni akarok!" - tépi ki magából a drámai kinyilvánitást Latinovits Zoltán óriási példányszámban kiadott, és mind egy szálig eladott hanglemezén.

Tudjuk: megdolgozott érte, hogy ilyen szépen el tudta szavalni. Tudta, hogy fenomenális tehetsége csak munkában és munka által jön ki belőle. Kétségbeesetten panaszkodott: agyondolgoztatnak. És nem tudott az agyondolgoztatás nélkül élni. Most a munkavállalás óvatossága a divat, most nem különösen népszerü sokat vállaló embernek lenni. A szavalat időszerü, sokak kivánságává váljon a hittel hirdetett "dolgozni akarok!" Ha a szóbanforgó hanglemez ilyen nagy példányszámban fogyott, ilyen nagyon sokan odafigyelnek a "dolgozni akarok!" embe-

rének szavára, akkor sokan értik is, teszik is, amit ma elsősorban tenni kell. "Müvész" vagy sportban, nevelésben? Ne szégyelld a müvész csiráját munkában mesterséggé és produktummá nemesiteni. Ellenkező esetben csak annyit mondhatunk: micsoda tehetséges játékosok! Valóságos müvészei a labdának! És a produktum? Szinte semmi. Micsoda jó pedagógiai véna. Micsoda ösztönös tehetség! Hogy tudna ez hatni az emberekre, ha értene is hozzá!

Az "égi antennás" Apáczai Csere János üzenetét veszi "radarhálónk" az évszázadok távolából: "Tudományi /értsd: mesterségi/ fegyveredet kezedből soha le ne tedd!" Felérzi ezt a mi közösségünk? "A legfontosabbal kezdem - nyilatkozza a sikeres labdarugóedző -, a főiskoláról kikerülve, de különösen amióta az élvonalban dolgozom, még ma is égető hiányát érzem annak, hogy a vezetés, az emberekkel való bánás tudományát - vagy inkább müvészetét? - csak nagyon alacsony óraszámban tanitották, amig megkaptuk az edzői diplomát. Az ezen a téren elsajátitandók igy aztán a hétköznapok kinlódásaiként rendszeres, soha félre nem tolható házi feladatnak maradtak." /2o/

A sportoló Szentmihályi a nevelés müvészetéről beszél. Latinovits párhuzamát visszaigazolja a sportgyakorlat. A mesterségbeli tudás szükségességéről beszél az edző, kevés, alacsony óraszámról, talán valami másról is. Két versor a fülünkben a már szóbahozott Ady idézet szerint: "Fut velem egy rossz szekér", és: "Mi mindig mindenről elkésünk." /1/

A "rossz szekér" a sporttudomány és az edzői gyakorlat sokszor tapasztalható megnemértése. A mindenről elkésés betegségét Váci Mihály ujrafogalmazta: "Valamit mindig elmulasztunk." Elmulasztjuk például az emberekkel való bánni tudás hatékony megtanitását - ha hinni lehet nem is oly régi és kiváló tanitványunk szavainak /és hinni kell/. Az edzői tudásnak - ugy tünik - ez is integráns része. A hajdanvolt labdarugó szövetségi kapitány ország-világnak bejelentette, hogy nincs szükség a csapat mellé sportpszichológusra. Szentmihályi Antal fentebb idézett nyilatkozatának vége felé ország-világnak tudtára hozza, hogy az uj labdarugó irányelveknek megfelelően "fokozottabb mértékben bekapcsoltuk a mindennapi munkába sportorvosunkat és pszichológusunkat". Haladunk azért. Késés van, de mindenről nem késtünk el, és a késések behozhatók.

Behozhatók?

Latinovits bizakodó. A müvészetben is, a sportban is, a nevelésben is közös lényeg,hogy e tevékenységrendszerekben mindenkor relációt,távolságot,összefüggést kell teremteni. A sportbeli nevelés lényeges ismérve a relációk mérlegelése, a reális távolságok kijelölése, a céllogika összefüggéseinek kérlelhetetlen törvényszerüsége. A nevelés gyakorlati célok által meghatározott folyamat: "Nem ugorhatok át 2lo cm magasságot, ha saját csucsom 18o cm." Az optimizmus jogos, de nem korlátlan. A célállitás konkrétsága szakmai követelmény: a célnak szilárd értékeléseken nyugvó stabil értékrendnek kell lennie. Egy élvonalbeli futballcsapatunknak a jelenleg folyó bajnokságban a helyzet folytonos változásának megfelelően az alábbi "célokat" tüzték ki. "Az első három között végezni." "Bajnokságra törni." "Biztositani a nemzetközi kupaszereplésre jogositó helyezést." "Becsülettel helytállni." "Már nyilvánvaló, hogy kitüzött céljainkat nem érhetjük el /melyiket?/, ezért kárpótlásul szurkolóinknak nyáron nagyszabásu /különösebb tét nélküli/ nemzetközi tornát rendezünk." Azt kell mondanunk, hogy a célok ilyen relativizálása és variálása a céllogikát fonákjáról érvényesiti, a tényleges és elvárható teljesitmény elmarad. A szóbanforgó csapat szurkolói bánkódni járnak a mérkőzésekre, botrányt csinálnak /büntetésül ketrec mögé keritik őket/, aztán elmaradnak a mérkőzésektől. A botránycsinálás jogtalan, a ketrecbüntetés jogos. De a csapat is felelős, s a célvariálás megengedhetetlen pedagógiája okából a csapatot nevelő folyamat is "felelős":

a sportnak pedagógiája van.

A sportnak, a nevelésnek és a müvészetnek motivációs gyökérzetében is van valami közös. Mindegyiknek hajtóereje a győzelem vágya, "a győzelem tiszta öröme". Ez a motivum müvészt, sportolót, nevelőt átsegit a buktatókon, a megnemértésen, az élet nehézségein. Buktatók, megnemértések és nehézségek számosan vannak. Akarunk-e, tudunk-e győzni? E kérdést részben optimistán válaszoltuk meg az eddigiekben, részben nyitva kell hagynunk néhány bekezdés erejéig.

Beszéltünk a nevelés szervezettségéről, játékbeli értékeiről, mesterségbeli feltételeiről, céllogikájáról, lehetőségeiről. Ezeket, mint a sportban is folyó nevelés lényegi értékeit tekintjük, és társadalmi-gyakorlati összefüggésükben konkrétan tekintjük. A pedagógia száraz szavai - reméljük - életre lobbantak a sorolt párhuzamokban. De szólni szükséges még a nevelés által hordozott értékjellegek "koronás csucsáról", arról az értékmagas jellegről, amelytől az elsoroltak is nyerik fényüket és müködésük lehetőségeit. A sportbeli nevelés közösségi jellegéről van szó. Az igazi győzelem - immár motivum is, célérték is - müvészetben is, sportban is, nevelésben is közösségi fogantatásu és közösségi rendeltetésü. A közösség szervezettségéről van szó, a közösség magasztos játékáról van szó, a közösségformálás mesterségéről van szó, a közösség győzelmeiről van szó. A müvész is, a sportoló is, a tanitvány is, a nevelő is közösségi ember, "röptének biztonsága a többiek kezében van". A müvész, a nevelő "...ugyanugy mint az ideális egyéniség a pályán: igazi csapatjátékos."

Mármost a kérdés csak az, hogy a csapatjátékos csak a pályán tagja-e a csapatnak, avagy létezik olyan csapat és olyan csapatszellem is, amely pályán és pályán kivül is létező, s amely mintegy "elmossa" a pálya fehérre meszelt határvonalait. Mándy Iván hőse mondja folytonosan: "Kell egy csapat!" Ez a kell életjelképpé tágitja a csapat fogalmát. Csapat nélkül nem lehet élni, müvésznek se, sportolónak se, nevelőnek se. A csapat ebben az értelemben közösség. Nem közösségi, tehát nem csapatembert nevelő önellentmondás, társadalmilag értéktelen magányos sziget, egyénileg boldogtalan öndugájába dőlt "zseni": ugy viszi a magányosság keresztjét, mintha az valami "megváltás" keresztje lenne.

Siró anyáktól mosolygó megváltó nem születik erre a világra - szavalja Latinovits Zoltán Ady gyönyörü versét.S ugyanitt prózát is idéz a költőtől arról tudósitván, hogy az Ady Endre nemzedéke világosan rádöbbent: egyéni, individuális, magányos megváltója nincs és nem is lehet ennek a világnak. Elindul a próféta lelkü nagy magányos a pályán a világmegváltás igézetével, s lesz belőle kisded reformátor, mosolytalan gyermeke a siró anyának.

Kell egy csapat "Adjatok egy jobbik világot"... de hamar!" /3/ Igen, de ezt a világot nem adják csak lahetőségképpen "feladják" az előző nemzedékek. Nagyon is értjük, s Ady és Latinovits müvészetének fényében még jobban el is mélyitjük az egyébként száraz nevelésfilozófiai tételt: a környezet a nevelés számára nem adva, hanem elsősorban feladva van. A környezet egyfajta kihivás és a kihivásnak nem a magányos megváltók, hanem a csapatemberek tudnak megfelelni. "Egész népemet fogom tanitani!" - szól a József Attila-lemezen a közismert és szinte már "unott" verssor./6/ Ámde a müvész "felérzi" a játékos formai bravur mögötti hatalmas lényeget, és ezt a tanitani-t valami egészen mélyről jövő, csaknem fenyegető, szinte agressziv szeretettel és dühhel szavalja. A kihivásra érkezik itt mélyen eltökélt szándéku válasz: dolgozni, tanitani kell, s eltünik a mosolytalanná dermedő magányos megváltás történelmi illuziója.Eltünnek a siró anyák, mert az eégsz népet kell és lehet tanitani, met ez a tanitás csak közösségi lehet és csak közösségi ember végezheti el. A csapat fogalma

itt az egész nép közösségének fogalmává magasztosul.

Mindezek összefüggésében a tétel: a csapat a "csapat"-nak része, a csapatban a "csapat" müködik. A család a nemzeti közösség része, müködő egysége, "sejtje". A kézilabdacsapat a nagy közösség, az iskolai közösség, a sportági közösség, a sportolók közösségének, a nemzet közösségének a része. Azért szeretjük, azért kötődünk hozzá, azért kisérjük esőben, hóban és néha napsugárzásban is, mert érezzük, hogy nagyszerü erényeivel tulmutat önmagán, szimboluma valaminek, önmaga jelentésén tuli jelentést hordoz. Nem a másik csapat ellen szurkolunk, hanem neki szurkolunk egy csapat, egy átfogó közösségi értékeszme jegyében. Ha szurkolásunk átcsap az ellenfél gyülöletébe, ha a játék nem egyesit, hanem szétválaszt, ha a csapat ügye miatt szem elől vesztjük a csapat ügyét.

Tisztességes klubszellem - csapatszellem - csapatszellem is egyben. A nemzeti válogatottat nem hagyhatom cserben. A csapatomnak is azért szurkoltam, mert a nemzeti válogatottnak szurkoltam. A sportágnak szurkoltam, az ügynek szurkoltam: a gól ebben az értelemben világ méretü esemény, mert szimbolikus jelentést hordoz. Az igazi csapatember egész lényével örül a gólnak.

Ellenkező esetekben baj van. Ellenkező esetekben megsérül s szimbólum. A tisztességes emberek elvesztik a csapathoz, mint jelképhez való érzelmi kötődésüket. Neveletlen handabandázók botrányokozásainak szinhelyévé válik a másra hivatott lelátó. Ismerős képlet? Akkor hibák vannak a sportban folyó nevelés közösségi jellegében. Akkor frázisok léptek a valóságos közösségi nevelés helyébe.

Azt nem lehet, hogy az igazi közösségi embert, a csapatembert önös utakra használjuk ki, manipuláljuk aztán félredobjuk, mert megmosolyogjuk. Nem nyiltan mosolyogjuk meg, hanem a háta mögött. Csapatember mivoltában gyengeséget sejtünk, pedig nem gyenge. Az ő ideje jött el, az ő csapata szerveződik: ez a társadalom az ő perspektiváit bontakoztatja. Nem gyenge, hanem erős. Egyre erősebb. Még akkor is ha néha mint valami élhetetlent kidobja magából az erős magányosok álközössége. /Miután kifacsarta, mint a citromot./

Ez csak akkor és csakis akkor lehetsége, ha megengedjük: a csapat mást jelent a pályán és mást jelent a pályán kivül. Ha a munkahelyi csapat a munkahelyen kivül már nem csapat. Ha a tantestület a munkában nem csapat, a munkán kivül önös szerencséik után rohanó emberek halmaza. Ha a szinházi közösségnek még a látszata is felbomlik, amikor lemegy a függöny. Ha a darab szereplői egymást félrelökdösve furakodnak a függöny elé, hogy a közösen kiérdemelt tapsot egyénileg arassák le.

B/ Indirekt ut: az értékvilág "visszája"

Mindezen okokból aggódva olvasom Zsolt Róbert /21/ /egyébként sok vonatkozásban pedagógiailag is értékes, de mindenképpen értékelendő/ könyvének a csapatsportokra vonatkozó következtetését. És elsősorban nem is a deheroizálás, a legenda szétfoszlatása izgat és aggaszt. Nem elsősorban az, hogy kulisszatitkokat tudok meg a legendás vizilabdacsapatról, amelynek tagjai "civakodnak", de "aranyérmesek". XY nem türte meg maga mellett ZQ-t. ZQ pénzért NB II. osztályu csapatba ment játszani, pedig olimpiai képességü NB I-es tudásu. A montreali olimpia után XY nem volt hajlandó közös interjut adni két csapattársával, a riport nem is jött létre. /A csapat egyik tagja nem volt hajlandó egy asztalhoz leülni egy másik társával./ Két neves játékos a "kibirhatatlan szellem" miatt lemondott a válogatottságról. A csapatot olimpiai bajnokságra

vezető edző nevelőmunkájának lényege - "elévülhetetlen érdem" - hogy klikkekre szakadt csapatában is tudott lavirozni az egyes klikkek között. Elérte, hogy "önös érdek"-ből kifolyólag érvényesüljön a csapat, sőt a csapat érdeke is. Legalábbis pillanatnyilag . Ha olvasnák mindezt az önzetlen önzés, a szubjektiv hasznosság, a pillanatnyi érdek polgári pedagógiájának apostolai /Kerschensteiner, a pragmatisták, Claparède/ milyen jóizüen bólogatnának: ugye, hogy megmondtuk. Nem magasztos értékeszmék, hanem a pillanatnyi érdek tart össze látszatkollektivákat, s hogy mennyire csupán látszatról van szó, azt megtudod, ha elolvasod annak a marakodásnak lehangoló történetét, amely az olimpiai bajnokságért járó jutalom elosztásának módjáról mesél.

Pénz beszél, a kutya ugat, a karaván halad. Az erősebb kutya győz. Nem a kulisszatitkok deheroizáló tényei izgatnak, hanem a nyomukban járó következtetés pedagógiai skizofréniája. Az, hogy a pedagógia a pedagógiátlant leöntheti a frázisok lakkjával. Az, hogy tanár létünkre mást mondhatunk, mint aminek a tulajdonképpeni jelentőségét gyakorlatilag valljuk. Hogy a pedagógiai képzésben magasztos szavakat tanitunk a közösségi keretek, célok és módszerek teljesitményorientáló jelentőségéről, és közben gyakorlatilag arra a következtetésre jutunk, hogy "Néha egészen a gyülölködésig fajulnak az ellentétek. Ennek ellenére a csapat győz - illetve győzhet. Furcsa ellentmondás - de nagyon is magyarázható... A csapatjátékos - és ebben van a sport nagyszerü nevelő hatása - tulteszi magát egyéni érzelmein: az edzésen, a mérkőzésen kikapcsolja a zavaró hatásokat." /21/

A csapat győz, illetve győzhet. Igen ám, de ez az a győzelem? Ezt a győzelmet akarjuk? A feltételes módba való átcsapás még a szakmai kétségeket is felsejditi. /Győzhet, de nincs garanciája a győzelemnek. Értékgaranciája alig van, pedig ha lenne, ha a csapat csapat lenne, akkor még a győzelem elmaradását is értékelni lehetne, legalábbis pedagógiailag./ A furcsa ellentmondást pedagógiai szempontból nem tartjuk "nagyon is magyarázhatónak". A közszeretet a Gyarmati Andreák vereséggel végződő versenyeit a bennük megvalósuló értékességek okából többre tartja./ Most nem is beszélve a pedagógiai értékjegyekkel - a mi társadalmunk pedagógiai értékjegyeivel - áthatott győzelmekről/. A sport igazi nevelőhatását nem abban látjuk, hogy az edzésen és a mérkőzésen - értsd: a pályán - képessé tesz a zavaró hatások /gyülölködésig fajult ellentétek/ időleges félretevésére. A csapat legyen csapat a pályán kivül is, az igazi közösségi ember mindig és mindenütt az. Ezt a meggyőződést a nevelés soha nem fogja feladni, és hosszu távon a sportbeli eredményesség is igazolni fogja. Az alkalmi közösségi emberek sportbeli sikere lehet egyszeri tény, de ezt tenni normává, az emberi gyengeségekből fakadó feszültségekből győzelemértéket eredeztetni legalábbis veszélyes. A példa ragadós, csapatjainkat áthatják a más a pálya, más az élet álnormái és nem száll, egyre kevésbé és kevesebbet száll le a "győzelem isten." S ha leszáll, akkor is "mosolytalan", mert nyomában jár az időlegesen félretett ellentétek kijózanitóan keserü konfliktusháló-ja.

És mindezzel átléptünk az indirekt "bizonyitékok" világába. Azt mondottuk, hogy a nevelés a társadalmi gyakorlat részrendszereként müködik és a Latinovits-féle "párhuzamosok" kapcsán direkt módon bizonygattuk a tételt. Az a szerző, aki pozitiv értékorientáltsággal közelit a társadalmi gyakorlathoz az könyvben, lemezen, tanulmányban minden módon a társadalmi gyakorlat értékvilágának pozitivumait tükrözteti. Maga is e gyakorlat tényeit alkotván a nevelés számára közvetlenül ható pozitiv értékrendszerekre érzékeny és ezek közvetitésében nemhogy segitsége, de egyenjogu "társa" a nevelésnek. Persze ő is érzékeny a

negativumokra is, de csak azért, hogy a pozitiv mondanivalót - annak jelentőségét és hatásosságát - kontrasztosan kiemelje általuk.

A társadalmi gyakorlat negativumaira, a kizárólag hiba- és értéktelenségkeresésre orientált szerzők indirekt bizonyitékot szolgáltatnak a nevelés és a társadalmi gyakorlat összefüggésére. A minuszok oldaláról indirekte mutatják fel a pedagógiai korrekciós mechanizmusok szükségességét. Meglehet, hogy ez egyfajta érdem, de sajátos gyötrelem szülője is a pedagógia számára. Ebben az esetben a korrekciós mechanizmusok már nemcsak a tükrözött gyakorlatra magára kell kiterjedjenek, hanem a tükörre is, mely félig vak tükör. Ravaszul hatásos, mert szenzációs. Mert "bátor". Mert "kimondja". Mert "beolvas". Mert "forradalmi". Mert romantikus, ködös, mert felháborit. Olyan hatóeszközökkel él, amelyek távol állnak a pedagógia hagyományaiban kialakult és adott fegyvertár hatóeszközeitől.

Csakhogy forradalminak, bátornak, jó értelemben hatásosnak nem az egyoldalu hibakeresés és odamondogatás számit, hanem az "érted haragszom nem ellened" forradalmisága, bátorsága és hatásossága. Ellenkező esetben nem világos a birálat értékmércéje, s akkor az ilyen birálat nem visz előre egy tapodtat sem. Épp ellenkezőleg, segit növelni a zavart, az ellentmondásokat, a gyakorlati nevelés amugysem könnyü folyamatát tovább neheziti. A nevelő oldalára lefegyverzőleg, a tanitvány oldalára csüggesztőleg hat. A nevelő - az edző - megváltoztathatatlan környezeti viszonyokra kezd panaszkodni, elkezdi hangoztatni, hogy "nem érdemes". "Falakba ütköztem". A tanitvány pedig hivatkozási alapokra lel, s nem bátoritó motivumokra. A sportolásban elkerülhetetlen motivációs konfliktusok a könnyebb ellenállás irányában dőlnek el, s a magyarázat könnyen adódik: XY is megirta, ZQ könyvében is benne van.Mindkét póluson a végeredmény: "nem érdemes".

Mert nézzük csak. Végh Antal: Kilencven perc c. regénye /22/ megjelent a Kortársban folytatásokban a futballválság kritikus szakaszában. Szenzációs és leleplező, bátor és sikeres. Csüggesztő. Sehol egy pozitivum, sehol egy sugárzás, sehol egy fényforrás, sehol egy pozitiv érték. Kiuttalan végállapot. A pozitiv normák tudói és szolgálói szerint a nevelés szervezett. Végh Antal regénye szerint az NB I-be törekvő futballcsapatban és körüle kizárólag szervezetlenség. A csapatépités semmi szervezési elvet nem követ. Még az edző kiválasztása sem szervezett folyamat eredménye, hanem a korábbi edző részegeskedéseinek spontán folyománya. A szakosztályi élet szervezettségének nyoma nincsen: mindenki diktál, aki manipulálni tud, mert manipulációs pénzek fölött rendelkezik. A szakmai kérdések elsődlegességére semmiféle szervezett garancia nincsen. Az edző vereség esetén veheti a sátorfáját. A csapat "vezetése" /még szurkolói szinten sem szakértő/ szerencselovagok kezében. A sportág vezetése szakmai és szervezeti vonatkozásban /pl. az átigazolások szervezeti fegyelme tekintetében, az edző alkalmazásának vonatkozásában stb./ nevetséges statisztaszerepre kényszerül. Még a taktika kialakitásának, elfogadtatásának és végrehajtásának szervezettsége is nulla. A játékosoknak irásban adják meg a sorsdöntő kilencven percre a taktikát, de többszörösen zürzavarba torkollik az egész. A kulcsjátékos a mellékhelyiségben hasznositja a taktikai utasitás ráeső részét és nem a pályán. A játék közbeni cserék ötletszerüek és ugy adódik, hogy egyszerre három középcsatár is mozog a pályán. Az eltervezett taktika romjai is áldozatul esnek a szervezetlenség anarchiájának, szinte egyetlen szervezettség uralkodik mindenütt: a szervezetlenség már-már megszervezettnek tünik. A játékvezető raffinált, jellemtelen csaló és a csalás megszervezettnek ábrázoltatik. A szervezetlenség a csapat játékában pánikba megy át, és a pánik tetőpontján

a kilencven percet elbeszélő játékos fejében megfordul: meg kellett volna venni a meccset. Meg kellett volna venni, mint már annyiszor és annyian megvették. Amire szinte szervezett mechanizmus működik a sportágban.

Pozitiv normák tudói és szolgálói szerint a nevelésben és különösen a sportban folyó nevelésben a "játék" értékmagas ismérvei születnek és szolgáltatnak. A szóbanforgó regényben a "játék" egyetlen pozitiv ismérvét nem találom. A hivatásos játszó ember elidegenedett gépként kergeti a labdát, a gól létfeltétel és nem szimbólum, a játékos ember fölszabadult mosolya itt a torz lelkiismeret fintorává merevedik. Ilyen rossz lelkiismeretü emberek, ilyen felkészületlenek, ilyen hibás életüek, ennyi sötét alak hogyan is lehetne a játék csodájának felidézésére képes. Csüggesztő kép a játék értékvilágának fonákjáról.

Pozitiv normák tudói és szolgálói szerint a játék a nevelésben "mesterség" is. Végh Antal regénye indirekte bizonyitja, hogy a játék és a mesterség értékei a sportnevelésben szétválaszthatatlanok. Ha szétválnak, ha a mesterség, a szakma /legyen az akár a "sportszakma", akár az "edzői-nevelő szakma"/ és a játék értékvilága külön utakon bolyong és fekete sziruppal van leöntve mindkettő - akkor ott nincs játék se, sport se, nevelés se.

Az edző nem mesterségbeli okokból, hanem kényszerhelyzet folyamányaként, mint kiöregedő játékos kerül a csapathoz. Szakmai hozzáértése az ösztönös rutin szintjén mozog, tekintélye sem a vezetők sem a játékosok "felé" nincsen. "Mester"-nek nevezi mindenki, de ez a név gunykónt csattan rajta: a "Mester"-t dróton rángatja a korrupt vezetés és a jellemtelen játékosok buta önzése. "Nem az edzőkért játszom" - mondta egy remek labdarugónk, és csak részben volt igaza. De még mindig nagyobb igaza volt - mert értéknormák jegyében játszott - mint Végh Antal fekete lelkü hőseinek, ezek ugyanis a mesterségbeli vonatkozásokat nem veszik komolyan, a taktikai utasitás csaknem semmi a számukra, az életmódjuk és a szakmai követelmények között semmiféle mesterségbeli összhang nincsen, tudásuk talmi. Sajnos az edőé is, és ezzel a kör bezárult: nincs mit egymás szemére vetniük. Ilyen edzőért nem lehet játszani, s ilyen játékosoknak értékeszmékről kár prédikálni, torzult formája megjelenése pedig jó alkalom a kacagtató gunyra. /Lásd a sportpszichológus szerepét, akinek még a nevét sem tudják helyesen kiejteni./ A mesterség - a sportszakma - torzult grimaszait vágja felénk a regény lapjairól. A "Mester" kimeriti az összes cserelehetőséget /három középcsatár a pályán/, az ellenfél előzőleg megsérült játékosa Dugonics Titusz elfajzott dédunokájaként kiállitatja magát. Igen ám, de a "Mester" csapatának kapusát egyuttal harcképtelenné taglózva. Most már a csapatnak kapusa nincsen, a "tehetségesnek" számitó középpályás áll be a kapuba. A szakmai kudarc lényege a cserelehetőségek kimeritése az egyik oldalon, a szakmai siker lényege az aljasság rafinériája a másik oldalon. Ez lett a játékból, ez lett a mesterségből. Nem az a baj, hogy a szabályok kijátszásának lehetőségét az iró megmutatja. Hogy érzékelteti: mivé lesz a szabály, ha a sport értéknormái nem szentesitik a szabály tiszteletét. Hanem az a baj, hogy itt nincs szabály, hogy itt nincs norma, hogy itt nincs mérce. Itt csak bukás van, erkölcsi, szakmai és pedagógiai bukás is, és nem tudni, hogy mi volt a bukás mércéje, hogyan lehet a mércét sikeresen átvinni és egyáltalán mely mércén vezet az ut innen kifelé és felfelé. Az egyoldalusság a baj: itélet van, de norma nincs. A normátlan itélet pedig a negativ erőknek nyit további kapukat.

Ahol a tagadás lábát megveti... igen, ott a világ megdől. De hát ezt akarjuk? Az egyoldalu tagadás, a norma nélküli emberek ábrázolása - és kizárólagos

ábrázolása - pedagógiai csapda és irodalmi-esztétikai csapda is. Még a legnagyobb "pesszimisták" is optimizmusuk révén lettek az irodalom legnagyobbjai: a tagadás szelleme mellett ott volt és ott lesz az "ember küzdj és bizva bizzál" szelleme is. A küzdés lehetősége, a bizalom és a hit tettekre sarkalló világa hiányzik a Kilencven perc cimü regényből.

Pozitiv értékek tudói és szolgálói szerint a nevelésben is és a sportban is motivációs hajtóerő a győzelem vágya. A nevelés "győzelmeinek" pozitiv természetét garantálja a célok társadalmi értékességének pecsétje. A célfeszültség, az a nevelésfilozófiailag is feltárt és értelmezett tény, hogy a célok soha nem valósulnak meg "egy az egyben" - pozitiv hajtóereje minden nevelési folyamatnak. Végh Antal regényében indirekt bizonyitékot látunk arra, hogy a nevelés és a sportolás folyamatai objektive egymásra vannak utalva, hogy a sportolás a nevelés értékes céljainak sugárzása nélkül manipulációs tendenciák eluralkodásának terepévé válik. A győzelem vágyának inditéka is manipulációs értéktelenségbe torzul. A kilencven perc cimü regényben ábrázolt csapatok győzelemre törnek. De miféle értékü, miféle normák jegyében fogant ez a győzelemvágy? Nos, az "ellenfél" számára a bajnoki helyezés, a győzelem sportértéke immár századlagos. Ennek a csapatnak hajtóereje, hogy edzőjének testvére a másik feljutásra aspiráló csapat edzője. Sejtjük és tudjuk, hogy edzőjük testvéréért lefizetve üzik, hajtják a labdát és az önös célért vetnek be minden nemtelen eszközt a sportszerütlen taktikai aljasságoktól kezdve a nyiltszini tudatos testi sértésig. Nemtelen cél nemtelen eszközei müködnek.

A "győzelem bármi áron" értéktelen győzelem, a szónak sportértékértelmében nem is győzelem. Mintha egy rég elmult társadalom kövülete szülné itt a pedagógiát: a jezsuita nevelés lidérces szelleme idegenit el a pálya kilencven percének történéseitől. Mindkét oldalon meghamisitott győzelemérték szentesit társadalmunktól, eszményeinktől, legjobb emberségünktől idegen eszközöket. Az indirekt bizonyiték itt önmaga ellentétébe fordul és direkt felszólitássá alakul: félre a célok hamisitóival, félre a pedagógiátlan edzőkkel és manipulátorokkal.

E ponton lehetne és kellene a pozitiv kibontakozás perspektiváit kinyitni a regényben. S ha a regény nem teszi meg, tegye meg a nevelés a sportán társadalmi hatásrendszerekkel konkurálni képes korrekciós lehetőségei révén. De tegye meg! A regény irójának javára irjuk e korrekció megtételekor, hogy egyik csapatot sem részesiti a győzelem örömében. Ilyen szervezett szervezetlenség, ilyen "játéktalan" játék /mindenki tudja, "hogy minden volt ez, csak játék nem"/. /23/, ilyen mesterségbeli stupiditás és ilyen "értékü" győzelem-motivum esetén még a látszatgyőzelem sem jár senkinek. /"Ott az ellenfél kispadjánál nem ugrál senki. Más meccseken ilyenkor magasra dobják a melegitőket". Ez az ellenfél pedig ugymond célba ért: elért egy negativ célt: "mindenáron" választott eszközökkel elütött egy csapatot az NB I-be jutástól. Minuszok teljesitése nem jár örömmel./ A döntetlen eredmény jelképpé kerekedik a regényben.

S igy logikusan jutunk el - s ezt a belső logikát ismételten az elemzett regény javára irjuk - az itt ábrázolt értékvilág legmagasabb értékének indirekt bizonyitékához. A közösségi érték - mondtuk - ami besugározza a nevelés és a sportolás objektive összefüggő folyamatait. Ha a közösség értéke nem működik, ha a sport közösségisége fonákjáról nyilvánul, akkor az egész mozgásba hozott értékhierarchia érvénytelen és szükségszerüen az. Miért a szervezetlenség? Miért a játéktalanság? Miért egzisztálhat a mesterségbeli tudás hiánya? Miért torzul a győzelem hajtóereje dologi viszonnyá /elsősorban pénzviszonnyá/? Mert se közelben, se távolban nincs közösség és közösségiesség.

"Mostanában állandóan együtt kell lenni a csapatnak... Hogy összeforrjunk,

hogy tudjuk, ismerjük egymás gondolatát is...
De hát kinek van itt egy valamirevaló gondolata?
Fövünk, sorvadunk, keseredünk egymás hülyeségében, egész nap." /24/

Igy torzul el, s igy lehet hatásos guny tárgyává tenni egy nagyszerü pedagógiai gondolatot. A regény olvastán nem csodálkoznék, ha az önfelmentés érveit keresők még a látszatszándékát is feladnák a közösségszervezésnek. Óriási hiba volna! Az itt ábrázolt összefüggések egyoldalusága miatt torzitanak a tanulságon: az ábrázolásmód nem a közösségi nevelés teljesitményfokozó ténye elleni érv, hanem egyoldalu érv, hamis érv. Csak ebben a negativ logikában puffan! De ez a puffanás egyben arra is figyelmeztet: nincs kétféle közösség, nincs pályán belüli és pályán kivüli közösség. Hülyék gyülekezetéből a pályán sem lesz közösség még a pillanatnyi érdek pragmatista vonzáskörében sem: a regény főszereplője egyik játékostársát alkalmatlannak tartja a csapatban való játékra. Adott játékhelyzetben nem a labdára, illetve a helyzet megoldására koncentrál, hanem arra, hogy kisegitse-e átjátszott játékostársát. Ha elmulasztja a szerelést, akkor az illető játékostárs válik a vereség fő bünbakjává, és kihagyják a csapatból. A lelátón ezt égetésnek nevezik - a pedagógiában ilyesmire alig van kifejezés.

III. Adalékok a sportpedagógia személyiségszemléletéhez

Az utóbbi évek nevelésfilozófiai vitáiban tisztázódott a pedagógiai személyiségfelfogás számos vitatott /és szakmai bizonytalanságokat tükröző-szülő/ kérdése. Többek között nyilvánvalóvá lett, hogy felfogásunk fejlődés távlatu, normativ felfogás. A dolgozatunkban eddig elmondottak sportpedagógiai konkrétsággal is alátámasztják e "tételt". A nevelésben működő és a nevelésben közvetitett értékrendszer /normarendszer/ bizonyos konkrétsággal ruházza fel a sportolás folyamataiban formálódó és formált ember személyiségének képét: szervezett élettevékenység-rendszer, játékosság, szakmai tudás, értékes győzelemretörés és fejlett céltudatosság, magasfoku közösségiség jellemzi.

Mivel pedig a nevelés a sportban is nevelő és nevelt közös tevékenysége, igy nyilvánvaló, hogy a fenti tulajdonságokban vázolt normativ személyiségkép a sportbeli nevelőre /edzőre/ és neveltre /sportolóra, tanulóra/ egyaránt érvényes. Az értékvilág indirekt számbavétele és elemzése - amelyre a Végh Antal-regény adott alkalmat - pozitive aláhuzza, hogy a normativ kép nem azonos a valóságos személyiség képével, hogy a normativ kép célkép is egyben, hogy a célkép megvalósitásáért tenni kell, és nem csupán kijelentéseket kell tenni. A normativ személyiségkép szóbeli megfogalmazásával megelégedni éppoly hiba és egyoldaluság volna, mint a normák hiányát tükröztető sportbeli személyiségek csüggesztően egyoldalu ábrázolása.

A Végh Antal-regényben szerepel egy pszichológus, akinek nevetséges szerepére már utalást tettünk. Nem térünk ki a korrupt módra, ahogyan ez a "szakember" a csapat mellé került, de kitérünk iszonyu tudatlanságára. Szerepe annyi, hogy a lélektanilag válságos helyzetekben megszólal: "Most a lelke legmélyén mozduljon meg mindenkinek valami!" Nagy II, a csapat jobbhátvédje igy válaszol: "Adjatok már egy kis szaudát, hogy az a nagyon jau isten verné meg. Nincs itt levegő." /25/

Szégyenteljes szerep, a sportolók "mellett" működő tudomány kacagtató lejáratása. Amennyiben a mozigépészből lett pszichológus áltudományáról van szó - egyetértünk. Amennyiben az irodalom öntörvényéről, hogy ti. mindez tipikus helyzetek tipikus körülmények között való ábrázolása, annyiban felhábo-

rodunk. A pedagógiai személyiségkép sportpedagógiai konkretizálásához a pszichológia elengedhetetlen segitséget kinál és ad is valóban.

A segitségnyujtó kéz elfogadása azonban tudatos koncepció függvénye lehet csak, mert ellenkező esetben a sarlatánság pszichológiai vonatkozásokban is eluralja a "nevelés" mezőit.

A spontán áttevődésekre itt sem hagyatkozhatunk.

Popper Péter /19/ A szines pokol cimü nagyhatásu népszerüsitő könyvében olyan személyiségszemléleti problémákat is felvet, amelyek pedagógiai értelmezése elhagyhatatlan.

A strukturális személyiségszemléletről, a pszichológia értékelő funkciójáról, valamint a komédiás és a varázsoló személyiségtipusairól van és kell legyen szó. Ez a problematika közvetlenül vezet a sportbeli nevelés lehetőségeinek kérdéseihez. Ha el akarom dönteni, hogy ki lehet egyáltalán sportember és milyen mértékben fejleszthető ez a sportember, akkor a milyen az ember? kérdését eleve tisztáznom kell.

"Levezethető-e" a sportbeli nevelés lehetőségköre a pajzsmirigy működésének sajátságaiból, mint ahogyan Levi, V./16/ pszichológiai oldalról megkisérli? Igaz-e, hogy a hosszulábu ember gondolkodása lassu? Hogy a sportági-testi specifikumoknak pszichikai ára van?

Igaz-e, hogy csak a nagy tömegü és magas testü emberekből lehet jó kézilabdás? Mi a következménye - és belső pedagógiai logikája - ha a Népsport /18/ e szakmailag talán helytálló, de tömeghatásában mindenképp problematikus véleményt tudós véleményként sokezer példányban szétrepiti?

/Folytatjuk./

JEGYZETEK

1. Ady E.: Kocsi-ut az éjszakában, Akik mindig elkésnek./=Ady E.: Összes versei. I. köt. Szépirodalmi K. Bp.1975. 3ol., 92.p./
2. Ady E.: Az izgága Jézusok. /=Ady E.: Összes versei. I. köt. 612.p./
3. Ady E.: Ugrani már: soha. /= Ady E.: Összes versei. II. köt. Szépirodalmi K. Bp. 1975. 92.p./
4. Durkó M.: A müvelődés és a nevelés viszonya. /Pedagógiai Szemle, 198o. 5. sz. 393.p./
5. Ugyanott: 395.p.
6. Ugyanott: 397.p.
7. József A.: Levegőt! /=József A.: Minden verse és versforditása. Szépirodalmi K. Bp.198o. 389-39o.p./
8. József A.: Születésnapomra. /=József A.: Minden verse és versforditása- Szépirodalmi. K. Bp. 198o. 439.p./

9. Keszthelyi T.: A detektivtörténet anatómiája. Magvető. Bp.1979.

1o. Ugyanott: 12o. p.

11. Ugyanott: 121. p.

12. Haynal K.: Keszthelyi T.: A detektivtörténet anatómiája. Könyvismertetés. /Kritika, 198o. 5. sz. 32. p./

13. Latinovits Z.: Ködszurkáló. Magvető. Bp. 1975.

14. Ugyanott: 28.p.

15. Ugyanott: 28.p.

16. Levi, V.: Egy hipnotizőr vallomásai. Kozmosz. Bp. - Uzsgorod. 1978.

17. Mihály O.: Nevelésfilozófia és pedagógiai célelmélet. Akadémiai K. Bp. 1974.

18. Komlósi G.: Alacsonyabbakkal magasabbra. /Népsport, 198o. ápr. 8. 82. sz./

19. Popper P.: Szines pokol. Magvető. Bp.1979.

2o. Szentmihályi Antal labdarugóedző nyilatkozata. /Népsport, 198o. junius 6. 132. sz. 3. p./

21. Zsolt R.: Labdarugók, sportolók. Szépirodalmi K. Bp. 1978. 389. p.

22. Végh A.: Kilencven perc. /Kortárs, 1979. 6. sz. 89o-9o2.p., 7. sz. 1o99-1114. p., 8. sz. 1216-1281. p./

23. Ugyanott: 128o. p.

24. Ugyanott: 1273. p.

25. Ugyanott: 1239. p.

KIS, Jenő

Radius of action in pedagogy and sports-pedagogy

Following theoretical establishment of principles author gives an evaluative analysis-applying standard of sportspedagogy - in connection with the next cultural success: book of Latinovits Zoltán: Fog-pricking, and his two records - Poems of József Attila and Ady Endre - book of Zsolt Róbert: Football players, athletes - novel of Végh Antal: 9o minutes - essay of Keszthelyi Tibor: Anatomy of crime story.

КИШ, Енё

Радиус действия педагогики и педагогики спорта

После теоретического обоснования автором даётся - при применении системы ценностей /спортивной/ педагогики - критический анализ следующих произведений имевших боль-

шой успех в последнее время в культурной жизни Венгрии: книги Золтана Латиновича "Колоть туман" и двух грампластинок его со стихами Атила Йожефа и Эндре Ади; книги Роберта Жолта "Футболисты, спортсмены"; романа Антала Вега "Девяносто минут" и очерка Тибора Кестхейи "Анатомия детективного романа".

VÉNER Istvánné

PILLANATKÉP EGY ÉVFOLYAM NEMZETI TUDATÁRÓL A TESTNEVELÉSI FŐISKOLÁN

I. Bevezetés

A fejlett szocializmus épitése sürgetően követeli az élet minden területén a kommunista szakember képzését, igy a tanárképzésben is.

Össztársadalmi érdek, hogy ne csak a jelen feladatok minél tökéletesebb ellátására készitsük fel hallgatóinkat, hanem olyan emberi-nevelői kvalitások kifejlesztésében is a maximumot nyujtsuk számukra, amelyek lehetővé teszik a személyiség teljes és harmonikus kibontakozását, a jövőre való alkalmasságát.

A bennünket váltó generációt csak akkor tudjuk eredményesen oktatni és nevelni, ha minél alaposabban megismerjük gondolkodásmódjukat, jellemüket, életfelfogásukat, valamint azokat a körülményeket és okokat, amelyek hatnak rájuk, befolyásolják fejlődésüket. Ez teszi szükségessé a folytonos vizsgálódást, a sokrétü megismerést.

E felelősségteljes és céltudatos oktatói-nevelői munkában igen fontos szerepe van a világnézeti-politikai nevelésnek - melyet természetesen az egész tanári kollektiva lát el sajátos lehetőségeivel és eszközeivel -, de amely folyamatban valamennyi felsőoktatási intézménynél kiemelt felelőssége van a marxizmus-leninizmus tanszéknek.

A marxizmus-leninizmus elsajátitásának célja, hogy hallgatóinknak szilárd materialista világképet adjon a természetről, a társadalomról és az egyénről, melynek ismeretében képesek legyenek szakitani a még meglévő polgári-kispolgári nézeteikkel, a káros beidegződöttségekkel, melyek közül jónéhány rendkivül szivósan és makacsul tartja magát, tovább él tudatukban, gondolkodásmódjukban.

Ilyen többek között a burzsoá nacionalizmus is, amelynek számüzése a fejekből - ma már világosan látszik - több nemzedéknyi időintervallumot tételez fel.

Nem véletlen, hogy könyvtárnyi irodalom foglalkozik e bonyolult problémával és a szellemi-kulturális életünkben állandóan napirenden szerepel, hol elementáris erővel, hol kissé visszafogottabban tart a polémia, az eszmék és érvek csatája a történészek, filozófusok, illetve irodalmárok, ujságirók, pedagógusok között.

A probléma valóságos létezését dokumentálja az a már hagyomány számba menő, évenként megrendezett "egri tanácskozás", amely a hazafiság korszerü értelmezését és az internacionalizmus kérdéseit tüzi napirendre, igen széles körü társadalmi és állami szervezetek részvételével.

Több mint három évtizedes fejlődésünk során természetesen vannak eredményeink ezen a téren is. A politikai hatalom megszerzésével, a szocialista termelési viszonyok kialakitásával a nacionalizmus gazdasági és ideológiai gyö-

kereit is kitéptük. Ezzel megteremtettük a szocialista nemzetté válás lehetőségeit és kereteit. Megkezdtük a haza igazi birtokba vételének folyamatát, miközben mi magunk is átalakulóban vagyunk, és egyre jobban felismerjük a hazához való uj viszonyunkat, megközelitjük a szocialista hazafi tipusát.

Felmerül a kérdés: hogy ha nálunk - a többi szocialista országhoz hasonlóan - ilyen pozitiv a fejlődés, ha a tömegek nemcsak az alkotmány sáncait,hanem a haza tudati-szellemi birtoklásának lehetőségeit is meghódithatták, miért van mégis annyi ellentmondás, téves nézet, vita e probléma körül?

II. A vizsgálat célja és módszere

Tanulmányomban ennek a bonyolult eszmerendszernek csupán egy töredékével kivánok foglalkozni, semmiképpen sem a teljesség igényével, hanem főképpen a gyakorlat sikján.

Célom volt: a negyedéves hallgatók nemzeti /magyarság/ tudatának feltérképezése.

E célkitüzés szabta meg a módszert. A módszer alkalmas arra, hogy pillanatképet fessen a tudat adott állapotáról, arról a tudati szintről, amely ismereti formában már jelen van /esetleg: még jelen van/. Más kérdés, hogy a kognitiv feltételek megtétele - adott tudati szinvonal - még nem azonos a motivációs bázissal, hanem csak feltétele annak. /A tudatban tudottként meglévő még nem azonos a megcselekedett dologgal. "Már tudom, még nem cselekszem": pillanatkép./

E módszert egy-egy speciális szemináriumi foglalkozáson alkalmaztam, fiukkal és lányokkal. /N=92/ A módszer formáját a kérdőiv adta, melyben a kérdések megválaszolása jelentette a foglalkozások első felét, majd azután kezdődött a szóbeli vita. /Tanulmányomban főleg a kérdőivben szereplő válaszokkal foglalkozom./

A kérdőives módszer alkalmazásának céljáról tájékoztattam hallgatóinkat.

Fő célkitüzésem mellett az is érdekelt, hogy milyen érdeklődést tanusitanak a téma iránt, és milyen érzelmi hatást vált ki bennük a kérdésekkel való találkozás. A szokásosnál lényegesen nagyobb érdeklődést tapasztaltam az egész évfolyam részéről. Feltünően érezhető volt az érzelmi "ráhangolódás". Talán kézenfekvőbb, ha megemlitem néhány hallgatónak szavakban is megfogalmazott megnyilvánulását, mely szerint: "ez nagyon érdekel" vagy "ez nagyon közel áll hozzánk" vagy "ez nagyon nehéz és rázós kérdés", stb. /Ez utóbbi megjegyzéssel kapcsolatban emlitem meg; annak ellenére, hogy név nélkül irták válaszaikat, még igy is 8 hallgató nem adta vissza a kérdőivet./ /?/

A kérdések viszonylag kevés száma és logikai zártsága arra irányult, hogy figyelmük ne szóródjon szét e rendkivül széles probléma-komplexumban.

A feltett kérdések nem egyforma fontosságuak voltak, de nélkülözhetetlenek a főkérdésre adandó válasz miatt. Ennek megfelelően történt a válaszok és indoklások feldolgozása és értékelése is.

Kétségtelen tény, hogy nemzetünk - akár egzisztenciális létében vagy világnézeti és általános müveltségi szinvonalában - a nemzeti tudat dolgában is igen szélesen differenciált, sokféle. Ez a sokféleség teszi lehetővé és "kinálja" a hazafiság sokféle értelmezését. A népben, nemzetben, sőt emberiségben gondolkodó felfogásnak gyakorlati konzekvenciáit is vállaló, tehát a haza ügyét ténylegesen előremozditó tipustól kezdve, az ösztönös hazafiakig, a nacionalistától a közönyösig, a frázisos hazafiaktól a fölényes világpolgárig, mindenféle árnyalat megtalálható.

Mindenképpen megállapitható, hogy a szocialista hazafi-tipus még nem tömeg-

jelenség.

Közgondolkodásunkban jelen vannak még bizonyos nacionalista eszmei maradványok, bár jóllehet sok esetben nem is ismerjük fel azok káros tartalmát, jóhiszeműen fogjuk fel azokat.

Ime néhány, egészen hétköznapi példa ennek illusztrálására.

Elég gyakori jelenség például az a "felsőbbrendűségi" érzet, az a megvetés, amellyel a villamoson mellénk ült cigánycsaládra lesünk, és "elhúzódunk" tőlük.

Vagy az az elítélő reflex és hangsuly, amellyel más népek "furcsa" szokásairól nyilatkozunk, és ahogyan abszolutizáljuk, különbnek tartjuk saját magyar szokásainkat.

Nem ritka az a - jobbik esetben - kézlegyintés vagy fintor, amellyel eleve lemondunk egy-egy szovjet vagy más szocialista ország filmjének megtekintéséről.

Ugyancsak nem más, mint rossz beidegződés, nacionalista maradvány az az állandó "kisebbségi érzet", amelyet hol némi gőggel kompenzálunk, hol önmagunk alábecsülésével nyilvánítunk ki.

Van akit nem érdekel mi van a határtól két lépésnyire és leszólja a szocialista országokból érkezőket, azok eredményeit. Érdeklődésüket inkább a legfényesebb kirakatok, a legkeményebb valuták felé irányítják. Ez sem fogható fel egyértelműen a turizmus "divatjaként", több ez annál.

Úgy gondolom, e példák érzékeltetik a probléma valóságos létezését.

Mielőtt rátérnék tanulmányom céljának, tartalmának és módszerének ismertetésére, elkerülhetetlen a nacionalizmus és a haza vázlatos elméleti meghatározása; annál is inkább, mert ezen kategóriák pontatlan ismerete meghatározta a vizsgált évfolyam jelentős részének állásfoglalását valamennyi kérdésben.

III. A nacionalizmus és a haza marxista értelmezése

A nacionalizmus burzsoá ideológia, amely a kapitalizmus kialakulásakor - a feudalizmussal szemben - tartalmazott társadalmi progressziót, és ily módon a haladást szolgálta.

De minthogy a burzsoázia hatalomra kerülése pillanatától magában hordozza a haladás és reakció ellentmondását, ily módon ideológiája, nemzetfelfogása, hazafisága ugyanugy ellentmondásos. Kifejez bizonyos össznemzeti érdekeket, de ellent is mond azoknak. Különösképpen azzal, hogy saját hatalma megszilárditása érdekében, az osztályellentétek elleplezése céljából, az össznemzetit hangsulyozza, abszolutizálja. Egy osztály - a burzsoázia - ideológiáját, tekintet nélkül az osztálykülönbségekre, egy és oszthatatlan, közös ideológiaként terjeszti a hatalom minden lehetséges eszközével.

Ez a burzsoá törekvés és cél általában hatásos és eredményes még az osztályellentétek felismerése, a társadalmi osztályok eszmélése, öntudatra ébredése után is. Ebből következik a hazafiság, a hazához való viszony burzsoá értelmezése is, mely szerint egy hazában egyforma a viszonya az összes ott élőnek.

A fentiek bonyolultságát még fokozza azon objektiv tényező is, hogy egy meghatározott földrajzi-történelmi környezetben, "egy hazában" él együtt a hatalmon lévő és jogfosztott is.

A burzsoázia osztályérdeke megkivánja, hogy a haza fogalmát is megfossza osztálytartalmától, tagadva a birtokos és attól megfosztott, nincstelenek közötti különbséget.

A marxizmus-leninizmus szerint a haza mindenekelőtt egy meghatározott földrajzi, területi-politikai környezet, melynek számtalan alkotó eleme van. Ilyen

egy népnek a nyelvi, a jellembeli és kulturális közössége is, amelyhez tartós kapcsolatok füzik, amelynek történelmi hagyományait, szokásait magáénak érzi, vallja, és amelyek a történelem során állandóan változtak és változnak.

A haza legfontosabb és egyben meghatározó eleme az adott társadalmi-politikai rend, annak milyensége. Ez dönti el, hogy kié a haza, milyen a haza és mivé lehet a haza. Ez szabja meg a hazához való viszonyt, a hazafiságot is. Ez adja meg a haza osztálytartalmát, ebből következik, hogy a hazafiság mindig osztály jellegü!

Marx és Engels a Kommunista Kiáltványban a következőket irták: "a munkásoknak nincs hazája" - abban az értelemben, hogy nem rendelkeznek tulajdonnal.

Ugyancsak ezt bizonyitja Petőfi egyik versében, amikor ezt irja: "Haza csak ott van, ahol jog is van, s a népnek nincs joga".

A burzsoá ideológia és propaganda éppen ezt a legfontosabb alkotó elemet tagadja, és igy - osztálytartalom nélkül - a haza általános fogalommá, a történelmi kortól, a politikai rendszertől független, leszükült passziv képpé válik az emberi tudatban.

Nem hagyható figyelmen kivül az sem, hogy minden nemzet minden népében van egy természetes és ösztönös, mély ragaszkodás a szülőföldhöz, ahhoz a környezethez, amibe beleszületett. Ezt használja ki, ezzel él vissza a burzsoá propaganda. Igy fogalmazódott meg a mi történelmünk során a burzsoá részéről a "magyar véreim" közös nevezője, az álhazafiság hangzatos frázisa.

IV. A kérdőiv az alábbi kérdéseket tartalmazta:

1. Büszke-e arra, hogy magyar, és miért?
   /ha nem - miért?/
2. A magyaron kivül milyen nemzetiségü szeretne lenni - miért?
3. Milyen nemzetiségü nem szeretne lenni - miért?
4. Határozza meg a nacionalizmus fogalmát.
5. Mit ért tartalmilag a haza fogalmán?

V. Eredmények

1. Büszke-e arra, hogy magyar - miért?

Kétségtelen, hogy a kérdés maga eléggé sugalmazó jellegü ahhoz, hogy szinte gondolkodás nélkül, diákos kötelesség-reflex-szel válaszoljanak. A megkérdezettek nagy többsége határozottan büszke magyarságára. A fennmaradó kisebbség nem büszke, nem tudta eldönteni, illetve nem válaszolt.

Ugy tünik, hogy ez a határozott és nagyszámu igenlés jónak és megnyugtagónak tekinthető. De ha az érveket vesszük szemügyre, már korántsem ilyen egyértelmü a kép. Annál is inkább, mivel önmagában büszkének lenni magyarságunkra nem egyértelmüen pozitiv meggyőződés. Többek között azért sem, mert magában hordozza az elkülönülés iránti közömbösség vagy ellenszenv veszélyeit is, melyek közül néhánnyal találkozunk majd a válaszok elemzésében.

Ezekből a megnyilatkozásokból hiányzik annak a felismerése, hogy nem érdem az, amiről nem tehet, nem tőle függött, hanem véletlenül beleszületett. Nem érti, hogy magyarnak lenni nem több - persze nem is kevesebb -, mint életkeret, ha ugy teszik sors, adottság. Aki magyarnak született, attól automatikusan még nem lett hazafivá. Akkor és azáltal nyeri el a titulust - és lehet büszke rá -, ha nemzetének korszerü törekvéseiből kiveszi a részét, ha hazája létét,

felvirágzását - esetleg egyéni érdekeinek háttérbe szoritásával is - a kor objektiv törvényszerüségei szerint képes szolgálni.

Ide tartozónak vélem azt az eléggé ismert idézetet Montesqiueu-től, miszerint "elsősorban ember vagyok, s aztán francia; szükségszerüen vagyok ember s véletlenül francia".

De még pregnánsabban jelentkezik ez Lenin minden megnyilvánulásában: elsősorban forradalmár, és ezután orosz: szükségszerüen forradalmár és véletlenül orosz. Ezzel ugyanis a nemzetinél, tehát az oroszságnál lényegibb meghatározottságnak, az embernek konkrét társadalmi-politikai-erkölcsi tartalmat ad, megrajzolva ezzel a hazafi-eszményt. Ennyit röviden az "igenlésnek" értelmezéséről és azok értékéről.

Figyelemre méltó, ahogyan és amivel a hallgatók bizonyitani kivánják igenlő kijelentéseiket, amelyek nagyjából öt főbb csoportra oszthatók, de ezek - természetesen - nem különithetők el teljes mértékben egymástól.

Inkább sorrendi és hangsulybeli különbségekben eltérőek.

Ezek a csoportok a következők:

a/ kis ország vagyunk - és ennek ellenére fennmaradtunk;

b/ történelmi multunk, kiemelkedő személyiségeink miatt;

c/ itt, ezen a földön születtem;

d/ kulturált, tehetséges nép vagyunk;

e/ haladó, szocialista ország vagyunk.

Vegyük ezeket a csoportokat sorba:

1/a. A legtöbben azzal indokolják nemzeti büszkeségüket, hogy "kis ország" létünkre megmaradtunk, szemben a hozzánk hasonló kis országokkal, amelyeket "elsöpört a történelem". Hogy kis ország létünkre "több mint ezeréves történelemmel rendelkezünk", hogy megmaradtunk a "történelem vérzivataros időszakában is", hogy "bennünket mindig fenyegettek a nagyhatalmak, és ennek ellenére létezünk". Olyan érvvel is találkoztam, amely szerint "Magyarország csak egy van a világon!"

Ez a "kis ország"-komplexus, amely eléggé jellemző az általános közhangulatra is, egyformán magába foglal egyebek mellett bizonyos nemzeti önhittséget, nosztalgiát és kishitüséget is. Nemegyszer meg is fogalmazták szemináriumi vita során oly módon, hogy "kis pont vagyunk a világtérképen, ezért nincs sok szavunk, hiszen ugyis mindent a nagyhatalmak döntenek el".

Az ilyen megközelités nem hajlandó tudomásul venni a realitásokat olyképpen sem, hogy népünk - egészen a honfoglalásig visszamenően, az un. "történelmi Magyarország" széthullásáig - soha egyetlen korszakban sem töltötte meg magyar etnikummal a Kárpát-medencét. Nem tudja levonni ennek gyakorlati konzekvenciáját és nem látja azt, hogy hazánk tekintélyét, jelenét és jövőjét, nemzetközi sulyát a legkevésbé sem az dönti el, hogy kis ország vagyunk - vagy voltunk -, hanem az, hogy a haladás, a progresszió vagy a reakció oldalán állunk-e, hogy milyen társadalmunk rendje és államhatalma.

A fentiek mellett hallgatóink érvelésének hiányossága még az is, hogy általában a multra vonatkoznak, nemigen vagy ritkán értik bele jelenünket, igy nem kapnak azok konkrét tartalmat.

1/b. Ugyancsak jelentős arányban szerepelnek azok az indoklások a nemzeti büszkeség bizonyitására, amelyek a nagy történelmi tradiciókra, kimagasló személyiségek nagy számára hivatkoznak. Itt általában a legismertebbeket emlitik: Dózsát, Rákóczit, Kossuthot. Eléggé tendenciózus jelenség, hogy a "hősi multra" való hivatkozás, és annak dicsőitése szinte mintegy sorompóként lezá-

rul 1848-cal.

Nem fordult elő a válaszokban, hogy a történelmi mult értelmezésénél 1919-en át egészen a felszabadulásig eljussanak, nem érződik a történelmi folytonosság szemléletükben.

Emellett maga az 1848-as forradalom és szabadságharc egész korszakának és személyiségeinek ismerete is eléggé felszines, és ennél fogva tartalmatlan, formális. /Ez ugy tünik, országos jelenség is./

Talán némi bizonyiték ezzel kapcsolatban az a gyakorlat, amit a március 15-i ünnepségek megrendezésénél tapasztalhatunk.Nem egy esetben a főhangsuly a "szabadnapra" és nem az ünnepre esik, ennél fogva nehezen sikerül ünnepélyt megszervezni. Vagy ha ténykérdésekről vallatjuk hallgatóinkat, az 1848-as ismeretük nagyjából kimerül a márciusi ifjak felsorolásával, vagy a 12 pont említésével, holott legnagyobb nemzeti ünnepünkként tartják számon március 15-ét.

Kevesen és ritkán látják meg a 48-as forradalom nemzetközi összefüggését az európai forradalmakkal. Ezt szintén igazolja az a hallgatói vélemény, amely igy fogalmaz: "mit keres a március 15-i ünnepségen a vörös zászló, mit szimbolizál?". "mi köze van a pártnak 1848-hoz, hiszen az nem is szocialista forradalom volt".

Azt hiszem, nem szorul különösebb bizonyitásra, hogy a kérdések ilyen megközelitése milyen eszmei zavart és tévelygést tükröz.

Ugyancsak ide tartozó kérdés - melyet korábban a folytonosság hiányaként már emlitettem és amely a nemzeti tudat tartományának igen fontos eleme - a munkásmozgalom harcainak, hőseinek, mártirjainak ismerete, illetve ennek beépitése a nemzeti tudatba.

A munkásmozgalmi hagyományok a mai valóság közvetlen és természetes előzményei és számunkra az egész magyar hagyomány-örökség legfontosabb összetevője.

Ezt ugyancsak a gyakorlat sikján, a példa erejével kivánom érzékeltetni.

Egyetlen nemzet sincs, amely népességéhez mérten - de abszolut értékben is - olyan tömegesen vett volna részt az orosz forradalmárok oldalán, mint mi, magyarok. Több mint százezer magyar vöröskatona harcolt a szocialista forradalomért, a polgárháboruban és az intervenció ellen. Ez nagyobb, mint Rákóczi teljes hadserege, és nem sokkal kisebb az 1848-as honvédhadsereg létszámánál. Ennélfogva a magyar szabadságharc mértékével mérve is nemzeti részvételt jelentett.

Az is igaz, hogy ezt a nemzeti tudatot szuggesztiven formálni képes, forradalmi és ember-eszményeket hordozó hagyományt nem használtuk még fel kellő módon, de tettünk már valamit ennek érdekében.

Amikor hallgatóink tanulmányaik során találkoznak ezzel, részben sokan kételkednek ennek valószinüségében, másrészt nem tartják nemzeti ügynek, hazafias tettnek.

Mindezek alapján megállapitható, hogy a hagyományok széles tartományának nem kellő megértése és annak meglehetősen szubjektiven "válogató" felfogása tapasztalható hallgatóink körében, hogy a nemzeti önismeret terén még bőven van pótolnivaló.

Ide tartoznak a kiemelkedő tettek és sorsfordulók mellett a kudarcok, tévedések, "hullámvölgyek" vállalásai is, sőt bizonyos értelemben a bünök, vétkek elismerései is. Ebből következik, hogy van, kell lenni nemzeti szégyenérzetnek is! Nem lehet önkényesen, részben kiragadva, majd másokat eltagadva vagy elhallgatva csak a hősit, a nemeset vállalva szelektálni. Nem kevés azon

érvek száma, amelyek igy fogalmaznak: "azért vagyok büszke magyarságomra,mert hazám nem követett el semmi olyant, amit szégyelnie kellene". Vagy egy másik vélemény szerint: "a ma élő generáció nem vállalhatja apái vétkeit, semmi köze ahhoz".

Ezen tapasztalatok alapján hangsulyozni kivánom, hogy a történelmi hagyomány nem egyszerüen előzmény - hanem dinamikus elem, - hiszen a hagyományt minden generáció ujra birtokba veszi magasabb szinten és nemcsak befogadólag, hanem polemikusan, kritikával, sőt nem ritkán kételkedéssel is. Befogadni és hozzáadni, érteni és vitatni, őrizni és változtatni; ez jelenti a hagyományhoz való helyes viszonyt, annak értő kezelését. Multunkat éppen ez a meg-megismétlődő birtokbavétel teszi szüntelenül élővé, vagyis a jelen megértését is befolyásoló tényezővé.

1/c. Nem kevés azoknak a száma, akik fő érvnek ezt az egyszerü tényt tartják, hogy "itt születtem, ezen a földön".

Ebben a válaszcsoportban találkoztam a legdeklarativabb kijelentésekkel, sőt helyenként üres frázisokkal is, amelyeknek éppen ezért a legkevesebb a tartalmuk. Ezek közül is lássunk néhányat: "nemcsak hogy szeretem, hanem imádom is ezt a földet". Vagy egy másik kijelentés: "ugy érzem, amiért itt születtem, ez arra kötelez, hogy minden körülmények között itt éljek és sehol másutt". Elég sokan költőktől vett idézetekkel indokolják válaszukat, Szabolcska Mihálytól Radnótiig.

Olyan vélemény is akadt, amely szerint: "a világon egy nemzet csak az igazi, a magyar, és én itt születtem!" Ezekből a válaszokból érződik a legjobban a hazának leegyszerüsitett, ösztönös és naiv képe, amely teljesen nélkülözi annak társadalmi-világnézeti-etikai jegyeit. Érdekes motivuma ezeknek a válaszoknak, hogy - többen megjegyzik - különösen akkor erősödik fel bennünk a fent emlitett érzés, ha távol vannak a hazától.

1/d. Ebbe a csoportba azok a válaszok kerültek, amelyek legfontosabbnak azt tartják, hogy "kulturált ország, tehetséges nép vagyunk".

Nagy figyelmet érdemelnek egyes állásfoglalások, annál is inkább, mert némelyiknél erőteljesen érződik a nemzeti elfogultság, sőt helyenkét a gőg is.

Ennek illusztrálására is megemlitek néhány példát:

Az egyik válaszban ez olvasható: "minden termék, ami fontos és értékes a világon, abban magyar kéz és ész van". Vagy egy másik szerint: "a magyar ember mindenütt megtalálható a világon és mindenütt megállja a helyét, mert életre való". Ismét egy másik vélemény: "egyetlen ország sem adott annyi tudóst, müvészt a világnak, mint ez a kis Magyarország". Olyan válasz is van, amely ezt hangoztatja: "voltunk és leszünk is még sport-nagyhatalom", illetve "a sportban mindig ott vagyunk a világ öt legjobbja között" stb. Ezeknél a nyilatkozatoknál mutatkozik meg leginkább a "kis-ország" - nagy teljesitményekkel és nagy személyiségekkel való kompenzálása, "különbségünk" olyan piedesztálra való emelése, amelyben szinte nincs hozzának mérhető másik nemzet.

1/e. Végül azokat a válaszokat összegeztem, amelyekben felsejlik a lényeg megközelitése. Ezekben az indoklásokban az szerepel fő érvként, hogy "hazánk haladó, szocialista ország". Ennek ellenére a problémát itt abban látom, hogy a kijelentések eléggé közhelyszerüek, sztereotipek. Ime a válaszokból néhány szemelvény:

- "mert mindent megad az ember önmegvalósitásához";
- "itt minden az embert szolgálja";

- "mert haladó célokért harcol";
- "mert olyan állapotokat teremt, amelyek között jól érzem magam" stb.

E csoportba tartozók nyilatkozatainak száma lényegesen kevesebb, mint a többi kategóriába sorolt válaszoké. Éppen ez az eredmény teszi méginkább nyilvánvalóvá a haza-hazafiság-internacionalizmus kérdéseivel való alaposabb és elmélyültebb foglalkozást.

Néhány gondolatot arról az elenyésző kisebbségről, akik a főkérdésre nemleges választ adtak. Megitélésem szerint e kisebbség - esetleg furcsának tünik - nemleges döntésével pozitiv meggyőződést érzékeltet. E néhány hallgató tudja és érzi leginkább a kérdés lényegét és ez tükröződik állásfoglalásukban is, melyet határozottan képviselnek, s amelyet - többek között - igy fogalmaznak meg: "Nem érdem, hanem véletlen, hogy ebbe a nemzetbe születtem. Büszke csak akkor lehetek igazán, ha én is teszek valamit a nagy egészhez". Egy másik hallgató még árnyaltabban fejezi ki magát: "Sem különbnek, sem kisebbrendünek nem érzem a magyart más népeknél, a lényeg, hogy a haladás élvonalába tartozzék". Végül még egy álláspont szerint: "A multat vállalni kell sorsként, a jelent tudatosan segitve, a jövőért pedig harcolva lehetek csak büszke magyarságomra".

A válaszok - mint korábban emlitettem - névtelenül iródtak, igy nem derülhetett ki, hogy azonos módon reagáltak a szóbeli vitán és a kérdőiv kérdéseire. De ez mindenképpen megmutatkozott a szeminárium során, hogy kevesen vannak azok, akik az egyes kérdésekben tisztán, világosan látnak.

A továbbiakban a második kérdésre adott válaszokkal, azok elemzésével foglalkozom. E kérdésnek egyrészt kontroll szerepe van, igy az adott válaszokban méginkább bizonyitódott az első kérdésben vallott felfogásuk, másrészt uj elemekkel bővült, árnyaltabb lett "magyarság-tudatuk" tartalma.

2. A magyaron kivül milyen nemzetiségü szeretne lenni és miért?

Itt a korábban hangsulyozottak mellett kiváncsi voltam arra is, hogy milyen szempontok szerint szelektálnak és milyen tényezőket tartanak fontosnak döntéseikben.

E tekintetben az eredmény elég meglepő volt. A válaszok sokfelé szóródtak, mivel számtalan tényezőt kiemeltek döntésük főelemeként.

A leglényegesebb szempontok alapján elkülönithető a következő három fő csoport:

a/ az életszinvonal mértéke;
b/ a történelmi hasonlóság és szokások;
c/ a semleges politikát folytató "békés" országok szerint.

2/a. Az életszinvonal mértéke szerint döntött választásában a hallgatók legnagyobb százaléka.

Érveléseikben elég nagy hangsulyt kap a "jó életlehetőségekkel és adottságokkal rendelkező országok" iránti szimpátia. Itt elsősorban néhány fejlett nyugati ország megjelölése szerepel, igy például Franciaország, Svájc, Svédország, NSZK, Ausztria, illetve az USA és Japán. /Akad egy-két válasz, amely a személyi szabadság korlátozás-mentességét is hangsulyozza./

2/b. Ez a csoport a történelmi hasonlóság vagy bizonyos szokások alapján jelölt meg néhány országot, mely számára vonzó. A legtöbb szavazat Finnországra esik, mint rokon népre. Viszonylag sokan jelölik meg Lengyelországot, mint közös történelmi multunk egyik országát. Itt érdekes módon olyan válasz is

akadt, amely kifejlti, hogy azért is rokonszenves neki Lengyelország, mert velük sohasem volt "határproblémája" hazánknak.

2/c. Érdekesnek látszik a harmadik csoport választása, amely a semleges országok mellett döntött. Elsősorban Svájc, Svédország, Finnország került említésre. Indoklásukban azt hangsulyozzák, hogy "nyugodt élet csak békés politikát folytató országokban lehetséges"./!/

Anélkül, hogy tulságosan részletekbe menően polemizálnék az adott válaszok tartalmán, bizonyos következtetések levonása mégis szükségesnek látszik. Azt, ti., hogy mig a "saját" haza, illetve büszkeség és ragaszkodás indokolásánál nemigen történt emlités a gazdaságpolitikai életéről - mint döntő elemről - itt viszont áttételesen ugyan, de erről van szó. Természetesen távolról sem az igazolódik, hogy hallgatóink a kapitalista rendszer mellett "szavaztak" volna, hanem arról van szó, hogy még kevesen tudják az adott témát komplexen értelmezni, annak legfontosabb jegyeit megragadni.

Ezeknél a válaszoknál erőteljesen érződik annak a "turista-szemléletnek" a hatása, melynek hordozói világjárás közben figyelmüket a vonzó jelenségekre vetik és a lényeget nem konstatálják.

Hallgatóink közül is viszonylag sokan jártak már e nyugati országokban, és az ott tapasztaltakat nem minden esetben képesek reálisan értékelni.

Nagyon meghökkentő az is, ahogyan a semleges országokról irtak. Itt kifejezetten arról van szó, hogy nem látják a világpolitika alapvető kérdéseinek legfőbb meghatározóit, a különböző társadalmi rendszerü országok különbségét az adott kérdésben, és igy kimondatlanul is megkérdőjelezik a mi békepolitikánkat.

E képet teljesebbé teszik azok a válaszok és érvek, amelyeket a harmadik kérdésre irtak.

3. Milyen nemzetiségü nem szeretne lenni és miért?

Szintén sokirányu válaszok születtek, amelyekben azt fejtik ki, amiert nem szimpatikus számukra egy-egy nemzet.

A szétszórt érvek ellenére nagyjából két tényező motiválja azokat. Egyrészt az előitélet, amely alapján általánositanak, másrészt a rossz anyagi helyzet kiemelése.

Többen megemlitik az arabokat, olaszokat, cseheket, románokat,jugoszlávokat és az emlitett nemzetekkel kapcsolatosan a legkülönbözőbb negativ jegyeket sorolják fel. Többek között az olaszok piszkosak és közönségesek, az arabok lusták és számitóak, a csehek harácsolnak, a románok kétszinüek,a jugoszlávok idegenek és visszataszitóak, a kinaiak félelmetesek stb.

A megkérdezettek döntő többsége a "harmadik világ" egyetlen nemzetéhez sem szeretne tartozni az alacsony életszinvonal, az elmaradottság és a tudatlanság miatt. Találkoztam olyan szkeptikus kijelentéssel is, mely szerint semmi esélyük sincs ezeknek az országoknak, hogy behozzák óriási lemaradásukat.

Külön emlitést érdemel az a nem jelentéktelen számu indok, amely általánosságban a németeket nevezi meg, mint nem szimpatikus nemzetet. Fő érvük az, hogy a fasizmus idején és a háboruban olyan pusztitást okoztak az egész emberiség, amit csak több nemzedéknyi német tud jóvátenni és elfelejtetni.

A németeknek ez az általában történt emlitése elmossa a különbséget a nép és a fasizmust megtestesitő uralkodó csoport között. Nem veszi figyelembe a jelenlegi német nemzet speciális helyzetét sem, a két Németország létezését.

Számomra az is elgondolkodtató, hogy a "nem-szimpatikus" nemzetek között néhány szocialista országot is megneveznek a hallgatóink, meglehetősen furcsa jegyek alapján. /Ezen okok felderitéséhez ugy gondolom ujabb vizsgálat elvégzésére lenne szükség./

VI. Összefoglalás

Tanulmányomban egy évfolyam nemzeti tudatának keresztmetszetét mutatom be, amely sok szinü és nem problémamentes. Egy évfolyam vizsgálati eredményeiről van szó, amely nyilvánvalóan általános következtetések levonására nem alkalmas.

Mivel IV. éves tanárjelöltek fejtették ki álláspontjukat fontos kérdésekben, ezért a tapasztalatok komoly figyelmet érdemelnek.

A felmérés gyakorlati hasznossága egy tanár számára abban jelentkezik, hogy konkrét és gazdag tényanyagot szolgáltat az oktató-nevelő munkához és a további vizsgálatokhoz.

Nem szépitettem, nem is vontam le messzemenő, elmarasztaló következtetéseket hallgatóink megnyilatkozásaiból. Csupán egy speciális és bonyolult problémát tettem nagyitó alá, és mint ahogy a nagyitó lencséje is közelebb hozza a vizsgált tárgyat - felerősiti azt -, azért élesebb a szemügyre vett helyzetkép is.

IRODALOM

1. Ady E.: A nacionalizmus alkonya. Kossuth K. Bp. 1959.
2. A burzsoá nacionalizmusról és a szocialista hazafiságról. Az MSZMP tézisei. Kossuth K. Bp. 1959.
3. A magyar nacionalizmus kialakulása és története. Kossuth K. Bp.1964.
4. Klaniczay T.: Gondolatok a nemzeti hagyományról. /Kortárs, 1974. 5. sz./
5. Köpeczi B.: Történelemszemlélet és hazafiság. Bevezető referátum az egri tanácskozáson. /Párttörténeti Közlemények, 1972. 1. sz./
6. Lenin, V.I.: A nemzetek önrendelkezési jogáról. /=Lenin Összes Müvei. 25. köt. Kossuth K. Bp. 197o. 257-316.p./
7. Lenin, V.I.: A nemzeti kérdés programunkban. /=Lenin Összes Müvei. 7.köt. Kossuth K. Bp.1975. 22o-228.p./

VÉNER, Istvánné

Students' instantaneous exposure about the national feeling at the College of Physical Education

Paper presents cross-section of the national feeling at students of the IVth course. Future teachers define their position on important problems, that's why the experiences deserve more attention. Practical necessity of investigation comes forward in the fact, that it gives an important and rich material to the teaching-educating work and to the further examinations.

ВЕНЕР, Иштванне

Моментальный снимок о национальном сознании студентов одного курса в Институте физкультуры

Автором представляется поперечный разрез о национальном сознании студентов одного курса. Студенты 4-ого курса, будущие учители физкультуры излагали своё мнение, поэтому опыты заслуживают большого внимания. Практическая польза исследования заключается в том, что им подаётся богатый и конкретный материал к учебно-воспитательской работе и к дальнейшим исследованиям.

VASS Miklós

A PÉCSI TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLA TESTNEVELÉS SZAKOS HALLGATÓINAK PÁLYAMOTIVÁCIÓJA

I. Bevezetés. Általános elvi alapok

Minden emberi tevékenység "miértje" mögött a legkülönfélébb inditóokok állhatnak, amelyek elinditják a cselekvést és annak lefolyásához, fenntartásához a pszichikus energiát biztositják. Ezeket az inditóokokat motivumoknak nevezzük. Mig "az optimálistól eltérő energiaszinteken jelentkező drive-állapotokat és a velük kapcsolatos érzelmi /affektiv/, emocionális történéseket - amely utóbbiak a drive-ok "szubjektiv" velejárói, élményvetületei - nevezik pszichológiai gyüjtőnéven "motivációnak". /15/ A motivumok alapja a szükséglet, amely kielégitésére a motivált cselekvés létrejön.

Leontyev a szükségleteknek két fajtáját különbözteti meg /5/:

- először azokat, amelyek a szervezet funkcionálása folytán kerülnek felszinre, és nem nyernek tárgyi közvetitést;
- másodszor, amelyek kielégülése "tárgyakhoz" kötött, tehát a szükséglet "eltárgyiasul". "A motivum az az objektum, amely megfelel valamilyen szükségletnek és amely valamilyen formában visszatükrözve a szubjektum által vezeti ennek tevékenységét". Továbbá "nemcsak ösztönzi a szubjektum tevékenységét, hanem meghatározott irányt ad neki."

Az aktiválódott motivumok tehát az emberi tevékenység mozgatói minden emberi cselekvés hátterében megtalálhatók még akkor is, ha maga a szubjektum nem képes minden esetben megfogalmazni azokat.

A motivumok ugyanis nem mindig tudatosulnak egyforma mértékben - ez egyik jellemzőjük.

Bár nem tudatos motivum is lehet helyes döntés, cselekvés mozgatója, értékesebbnek - főleg a pedagógiai munkában - kell tartani, ha a cselekvés motivumai világosan állnak az egyén előtt. Ez esetben ugyanis nagyobb a valószinüsége annak, hogy különböző szituációkban is azonos irányu cselekvést hoznak létre. Ehhez azonban még az is kell, hogy a motivációnak megfelelően erős akarati töltése legyen, amely a cél elérésére, az akadályok leküzdésére kitartást ad.A motivációnak ezt a tulajdonságát "szándékosság"-nak nevezzük.

Az egyes motivumok különböző jelentőséggel, sullyal rendelkeznek mind a társadalmi megitélés, mind az egyéni vonzerő szempontjából. E tulajdonságukat hatékonyságnak nevezzük, amelyben "magának a motivációnak dinamizmusa jut kifejezésre." /4/

A motivumok sohasem egymagukban, elszigetelten jelentkeznek az egyénben. Minden tevékenység több, a tevékenységre irányuló motivum eredője. A motivumok azonban nem rendszertelenül helyezkednek el egymás mellett, hanem sajátos

szerkezetet alkotnak.

Ezen tul a motivált tevékenységnek még egy "finomabb" szerkezete is létezik, amely a célok, szükségletek, érdekek, értékek kapcsolatának - társadalmilag és individuálisan meghatározott - összességében ragadható meg.

Mindenekelőtt az kell látni, hogy bár az ember céljainak legmélyebb alapját a szükségletek alkotják, amelyeket a szociális környezet alakit, ugy, hogy "ez a környezeti hatás valamiképpen objektiv értéktartalmakat közöl a szükségletrendszerrel. Az értékben a tevékenységnek ez a mechanizmusa ragadható meg fogalmilag, amelyen keresztül a társadalmi szükségletek beáramlanak az egyéni szükségletektől motivált céltartalomba és viszont". /19/ Az egyén ilyen módon alakitott szükségletrendszerével most már az elfogadott értékek szerint részesit előnyben egyes tevékenységeket, vagy utasit el másokat, gyakorlatának mind célkitüző, mind eszközválogató fázisában. Az igy felfogott céliránYos tevékenységben tulajdonképpen már benne van az érdek is, mint "az értékszint mozgását konkretizáló összefüggésszint". /19/

A kapcsolatok mechanizmusa tehát rendkivül bonyolult, azonban csakis azok elemzése során juttathatunk megbizható pedagógiai tapasztalatokhoz.

A tevékenység irányát a motivumok kétféleképpen határozhatják meg. Az első esetben, amikor a fenti szerkezet még nem kialakult, az egyén mérlegel, döntését pedig a pillanatnyilag legerősebb motivum szerint hozza meg. Ezzel a felfogással - amely a"motivumok harcát hirdeti - szemben áll az irányultság elmélete. Ha a motivumok strukturálódtak, akkor a felül álló - a társadalmilag-erkölcsileg értékes - motivumok még kritikus ehlyzetekben is elnyomják a kevésbé értékes motivumok hatását és a cselekvésnek meghatározott, állandó irányt biztositanak.

Ez a felfogás elsősorban a jellem szerkezetével kapcsolatban terjedt el, a kisebb jelentőségü, nem kimondottan a jellem hatása alá tartozó tevékenység irányitásában inkább a motivumok harca a jellemzőbb.

A pályaválasztás motivumai rendkivül sokféle konstellációban jelennek meg. Az eligazodást megkönnyiti, ha csoportositjuk azokat.

A csoportositás legtöbbször a motivumokat keltő szükségletek közös jellemzői alapján történik.

Guilford hat, un. "szükségleti kört" állapit meg Cattell pedig csoportositásában a szükségletektől különválasztja az érzelmekből származó motivációkat. /4/

A pályaválasztás magyar irodalma is rendkivül gazdag, ezek közül Csirszka, Geréb, Rókusfalvy, Kelemen, Nagy Gy. munkáira hivjuk fel a figyelmet. /3, 4, 6, 7, 8, 9, 1o, 12, 13/

Speciálisan a testnevelő tanári pályaválasztás inditékrendszerének viszgálatára nem találtunk aktuális irodalmat. Ezért az ezzel kapcsolatos információkat két "rokon"-területről általában a pedagóguspálya-, illetve a sportágválasztás inditékainak irodalmából vesszük.

Geréb első- és harmadéves tanárszakos hallgatók pályamotivációjában a következő kategóriákba sorolható motivumokat talált:

a/ külsőleges, a pálya előnyeire utaló motivumok /14,1 %/,

b/ mások hatására, inditására utaló motivumokat /18,1 %/

c/ egyes tantárgyak, illetve a nevelés lehetőségének vonzása /21,1 %/

d/ a gyerekek iránti szeretet, vonzalom motivumai /28.3 %/.

/A hiányző 18,3 % eredetileg nem pedagóguspályára készült,a vizsgálatban nem vett részt./

Kelemen vizsgálata /9/ alapján tudományegyetemi elsőéves hallgatók pályaválasztási motivumai közt elsősorban:

- a szakmai érdeklődés,
- az erkölcsi megbecsülés,
- az embereken való segités,
- a társadalmi haladás szolgálata,

motivumok szerepeltek. A motivumok mögött olyan preferált életértékek szerepelnek, mint a munka, az elvhüség, a harc a hatalommal szemben, a hirnév, a pénz negativ értékekkel.

A sportágválasztási inditékok vizsgálataiban a dolog természetéből fakadóan, a vizsgált személyek /a továbbiakban:v.sz./ mindig fiatalok. Igy érthető az a sportágukból kiinduló motivációs hatás, amelyet Nagy Gy. a következőképpen jellemez: "...a gyerekeket nem a megfelelő egészségszint elérésének - számára elvontnak tünő - célja motiválja, hanem maga a testgyakorlati ág, a játék, a torna, az atlétika és igy tovább. Ez konkrét megfogható célt jelent számára."

Ebből adódik, hogy a sportágválasztás - motivációs vizsgálata témánk szempontjából is hasznositható tapasztalatokat nyujt. Ugyanis gyakori jelenség a testnevelő tanári szak választásánál, hogy ehhez a hallgató valamely sportághoz való erős érzelmi kötődése folytán jut el.

Nagy Gy. általános és középiskolás tanulók sporttevékenységre inditó motivumait vizsgálva a vitális motivációk /mozgásszükséglet, élményvágy/ tulsulyát tapasztalta a társadalmi /szociális teljesitményre, ismeretekre törekvés/ és személyi /érvényesülési vágy, önértékelési, magatartási törekvések/ motivációkkal szemben.

Novrocka /Nagy Gy., 1971/ lengyel sportolókon végzett vizsgálatai hasonló eredményre vezettek: a sportolás legfontosabb inditóokai: a sporttevékenység közben fellépő, kedvező érzelmi hatások, amelyek forrása a tevékenység sikere.

II. A vizsgálat és a feldolgozás módszerei

A vizsgálatokat a Pécsi Tanárképző Főiskola 148 testnevelés szakos hallgatójával végeztük.

Kérdőivet szerkesztettünk, amellyel a hallgatók testnevelő tanári pályával kapcsolatos motivumait igyekeztünk kimutatni. A kérdőiv Nagykáldi sportági motivációs anamnézisének /14/ adaptálása a testnevelő tanári pályára. Az irodalmi adatok alapján a kérdőiv segitségével reményünk volt feltárni a hallgatók multbeli pályaválasztási inditékait, a jelen időszak /a képzés ideje alatti/ hatásainak motivummá válását, amelyek majd a jövendő /az iskolai munka/ inditékaivá válhatnak, továbbá a hallgatók elvárásait a jövendő munkahellyel, körülményekkel kapcsolatban, amelyek a tapasztalatok szerint az iskolai tevékenység motivációs bázisának jelentős részét képezik.

A kérdőiv három kérdéscsoportra tagolódik. Az első kérdéscsport a pályaválasztás körülményeire, indokaira, a második csoport a jelen időszak motivációs bázisát - esetünkben a pedagógus hivatásra készülés szakaszának motivációit - a harmadik kérdéscsoport pedig - szoros kapcsolatban a másodikkal, mintegy annak hatására - a jelenben alakuló, de a jövő szakmai tevékenységének motivumaira vonatkozik.

A jövőre vonatkozó motivációk értékelésénél figyelembe kell venni, hogy a motivációs bázis dinamikus jellegü, és azt a majdani iskolai körülmények, lehetőségek, nyilván a "maguk képére" alakitják. Ennek ellenére e motivumok egy

részét prognosztikus értékünek tekinthetjük - amint azt a későbbiekben látni fogjuk - a testnevelés cél-, feladatrendszerével mutatott korrelativ volta, "hatékonysága" miatt.

Ami számunkra érdekesebb az az, hogy a jelen, a képzés ideje alatti hatások motiválnak-e ugy, ahogy azt a képzés céljai, az iskola céljai megkivánják.

A válaszokat tartalmuk alapján kategorizáltuk. Egy egyrészt a minőségi elemzésnek szolgál alapul, másrészt lehetővé tette egyszerübb statisztikai eljárás /pl. százalékos megoszlás/ alkalmazását. Egyes esetekben a csoportonkénti motivációs eltérések szignifikanciáját χ^2 - próba segitségével mutattuk ki.

III. Vizsgálati eredmények. Régebben kialakult inditékok

A pályaválasztás ideje: ez nem tartozik ugyan a motivációk körébe, de támpontot adhat arra vonatkozóan, hogy a pályaválasztás motivumai melyik életszakaszban szilárdultak meg, amelytől kezdve már kitartott a választott pálya mellett.

Ez a "pályakivánság" azonban "még nem ismérve, nem biztositéka a helyes pályaválasztásnak, hanem csak bizonyos hajlamok erősségét, állandóságát tükrözi". /16/ /Esetünkben azonban a pályakivánság már összevethető bizonyos beválást tükröző elemekkel: az első ilyen elem maga a felvétel ténye, ennél jelentősebb pedig a pálya képességedezetét mutató különböző tevékenységformák eredményessége a képzés idején./

A hallgatók nagyobbrészt a középiskolai évek alatt döntöttek a testnevelő tanári pálya mellett, hiszen "..a tanulók döntő többségénél - mind a fiuknál, mind a lányoknál - a hajlamoknak pályakivánságokban kifejezésre jutó megszilárdulása csak középiskolás években, a postpubertás idején következik be". /16/

1. A pályaválasztás kialakulásának ideje:

1. táblázat

Évfolyam, nem		Általános iskola /%/	Középiskola /%/	Érettségi után /%/	A válaszok száma /n/
II.	férfi	16,6	75	8,3	24
	nő	32,o	64	4,o	25
III.	férfi	17,8	64,2	14,2	28
	nő	34,6	65,3	O	26
IV.	férfi	9,o	86,3	4,5	22
	nő	39,1	6o,9	O	23
Összesen:		25,o	68,9	5,1	148

Nem elhanyagolható azonban azok száma sem, akik ennél előbb, 10-14 éves korban döntöttek a pálya mellett. A nyilvánvalóan sok ok mellett két közös tényezőcsoportot vélünk felfedezni a személyenkénti elemzés során: az egyik csoportnál közös az, hogy mindannyian pedagógus szülők gyermekei, illetve az egyik szülő pedagógus.

A másik csoportnál erős érzelmi kötődés található valamelyik sportág iránt, amelyet már akkor, általános iskolás korban, eredményesen üztek. E két tényezőcsoport, illetve az ezekből fakadó motivumok erőssége, meghatározó szerepe lehetséges magyarázata a korai pályaválasztás kialakulásának és tartósságának.

2. Kinek az ösztönzésére választotta a testnevelő tanári pályát?

2.táblázat

Évfolyam, nem		Saját elhatározás /%/	Edző, testnevelő tanár /%/	Testvér szülő /%/	Barátok /%/	A válaszok száma /n/
II.	férfi	66,7	25	8,3	0	24
	nő	80,0	16	4,0	0	25
III.	férfi	46,4	21,4	28,6	3,6	28
	nő	34,6	46,2	15,4	3,8	26
IV.	férfi	45,5	36,3	18,2	0	22
	nő	17,5	56,5	21,7	4,3	23
Összesen:		48,6	33,1	16,2	2,0	148

A visszaemlékezések alapján a hallgatók pályaválasztási motivumainak eredete gyakorisági sorrendben: saját elhatározásra, edző-, testnevelő tanár, testvér, szülők és barátok hatására vezethető vissza.

A motiváció kialakulásakor természetesen a hatások nem lehettek ennyire "tiszták", nyilván néhány év távlatából a kategóriák közti különbségek a motiváció kialakulásában játszott intenzitásukat jellemzi inkább.

Jelentős különbségeket találunk az évfolyam és a nemenkénti bontásban is. A férfiak általában - kivéve a II. évfolyamot - magasabb százalékban jelölték meg a saját elhatározást, mint a nők.

Érdekes az összehasonlítás eredménye, ha a választás időpontját és a motiváció eredetét nézzük. Említettük, hogy az általános iskolás korban választók esetében két csoportot tudtunk megkülönböztetni; akiknél a korai választás kialakulását a családi környezet, másiknál az eredményes sporttevékenységhez kapcsolódó intenziv érzelmek okozhatták.

Most azt találjuk az egyénenkénti elemzés során, amely megerősíti előző, a korai választásaal kapcsolatos feltevésünket, hogy a pedagógusszülők gyermekei jobban a szülői ösztönzésre, a másik csoport pedig a saját elhatározására

hivatkozik. Ugy látszik, hogy a tanári-edzői ösztönzés e pályára fiatalabb korban még a jó képességü gyerekek esetében is elmarad, mivel ennek megvalósitása még csak távoli perspektivát jelent, és addig "minden" változhat, más képességek, más érdeklődés kerülhet előtérbe a gyereknél.

A tanári, edzői motiválás inkább a középiskolás korra jellemző, ahol már a pályához szükséges - legalábbis fizikai - képességek is jobban megmutatkoznak. Ugy gondoljuk, hogy a tanári, edzői oldalról származó motiválás viszonylag alacsony százaléka inkább e személyek reálisabb látásmódjának, a gyerek képességei és a pályakövetelmények összevetésének eredménye. /Mindemellett azonban, tekintve a középiskolás évek alatt pályát választók nagy számát, beleértve az elutasitott jelentkezőket is, pedagógiai szempontból nem lehetünk elégedettek a testnevelők pályairányitó tevékenységével./

3. Miért választotta a testnevelői pályát?

3. táblázat

Évfolyam, nem		Mozgás, sport szerete-te /%/	Általános pedagógiai tevékeny-ség vonzá-sa /%/	Másodla-gos, nem adekvát indok /%/	A szakra vonatkozó sajátos in-dokok /%/	Képessé-gei alap-ján /%/	Előzetes szakmai tevékeny-ség hatá-sa /%/	A vála-szok száma /n/
II.	férfi	45,2	26,2	14,3	9,5	4,8	0	42
	nő	63,6	30,3	0	6,0	0	0	33
III.	férfi	39,o	29,3	14,6	9,8	4,9	2,4	41
	nő	47,2	33,3	5,5	2,8	8,3	2,8	36
IV.	férfi	36,o	20,0	8,0	8,0	12,0	16,0	25
	nő	43,3	26,7	6,7	13,3	0	10,0	30
Összesen:		45,9	28,0	8,7	8,2	4,8	4,34	207

E kérdés szintén a mult motivumait vizsgálja és a pályválasztás tartalmi indokait tárja fel. A 148 hallgató válaszai 33 konkrét tipusba sorolhatók. A válaszok tartalmi elemzése után hat kategóriát állapitottunk meg, amelyben az összes választipus elhelyezhető.

a/ Az általános pedagógiai tevékenység jellemzői: szeret gyerekekkel foglalkozni, "többet adni mint amennyit kapott", hivatástudat, érdekelte e tevékenység, tetszik a pálya stb.

b/ A mozgás, a sport szeretete: szeret sportolni, minden sportágat megismerni; kedvenc tantárgya volt a testnevelés; egy sportágat kedvel stb.

c/ A szakra vonatkozó sajátos indokok: fontos pálya, a munka eredménye lemérhető, egészséges életre akar nevelni, tanulni és sportolni is lehet.

d/ A megfelelés feltételezése: alkalmasnak érzi magát; adottságai voltak hozzá.

e/ Előzetes szakmai tevékenység: már ezen a pályán dolgozott, sportkört vezetett, uttörő sportot vezetett stb.

f/ A pálya másodlagos tényezőinek vonása: szórakozást nyujt, mozgásszabadságot biztosit, változatos, szabadban lehet lenni stb.

A válaszok 45,9 %-a "mozgás és sport szeretete" kategóriába tartozik. Ezeket az inditékokat ugyan egyértelmüen pozitivnak tartjuk, hiszen a testnevelői tevékenység eszközrendszeréhez való pozitiv érzelmi kapcsolatot tükrözi, azonban pályainditéknak mégis szegényes. Főleg akkor látszik ennek igazsága, ha a más kategóriákba eső válaszok gyakoriságával vetjük össze.

/Megjegyezzük: a táblázat ez esetben az egyes csoportoktól kapott összes indokok kategóriák szerinti százalékos megoszlását mutatja. Mivel a legtöbb hallgató több "miért"-et is megjelölt, azok mindegyikét külön-külön kategorizáltuk./

Az első pillanatban látható, hogy a hallgatók pályaismerete a döntés idején csekély és egyoldalu.

Ha meggondoljuk, hogy a hallgatók zöme a középiskola évei alatt határozott ugy, hogy e pályára lép, akkor ennél nagyobb tájékozottság is joggal elvárható lenne.

Láttuk azt, hogy a testnevelő tanár motiváló hatása kicsi. Ezután az a kérdés is feltehető, hogy helyes irányba hat-e? Nagyon sokan a pályaalkalmasságot a minél jobb sportteljesitmény elérésével azonositják. /Sajnos szinte általános tapasztalat, hogy a felvételi vizsgák alkalmával megjelenő testnevelő lelkesen dicséri tanitványa fizikai képességeit, sporteredményeit, de ezen tul mást, például pozitiv emberi, pedagógiai képességeit nem tartja fontosnak megemliteni. De ugyanigy hivatkozhatnánk a hivatalos jellemzések tartalmára is./

Jóval alacsonyabb /28 %/ az "általános pedagógiai tevékenység" motiváló hatása. Hasonlóan az előbbi kategóriához itt is a motivum érzelmi jellege dominál. Alaposabb ismeret, tapasztalat nélkül azonban a tevékenység legáltalánosabb elemeihez kapcsolódik, kevés kivétellel.

Közvetlenül az előbbihez kapcsolható kategória a "szakra vonatkozó sajátos indokok" és az "előzetes szakmai tevékenység"-ből fakadó motivációk. Ezeket tekinthetjük legjobban adekvát inditékoknak, hiszen közvetlenül a munka céljaiból - feladataiból fakadnak, azokkal való egyetértést, azonosulást jelentik.

A képességek alapján történt döntések száma különösen alacsony. Valószinü továbbá, hogy legtöbben ezen a sporttevékenységhez szükséges fizikai képességeket értik. Mégis értékes ez a motiváció, mert bizonyos foku önértékvizsgálat, a pályakövetelményekkel történő összehasonlitás eredménye.

A nem adekvát indokok aránya, 8,7 % megnyugtatóan kicsi. Gerébb /6/ hasonló vizsgálatában - nagyobb hallgatói mintán - 14,1 %-os, nem adekvát választ kapott.

Azt mondhatjuk, hogy a hallgatók tulnyomó többsége pozitiv indokok alapján, de csekély és egyoldalu pályaismeret birtokában választotta a testnevelés szakot.

A pozitiv indokok belső aránytalanságán, a pályakövetelmények kidolgozásával, a testnevelő tanári munka elsősorban sajátos pedagógiai jellegének hangsulyozásával reálisabb, esetleg később kevesebb csalódást okozó pályakép kialakitása ellenben lehetséges és kivánatos volna a középiskolás évek alatt.

4. A testnevelő tanári pályához kapcsolódó pozitiv élmények:

4. táblázat

Évfolyam, nem		Szakmai foglalkozás vezetéséből fakadó élmény /%/	Sikeres szakmai tevékenységből fakadó élmény		Nem válaszok /%/	A válaszok száma /n/
			Alanya a tevékenységnek /%/	Vezetője a tevékenységnek /%/		
II.	férfi	46,1	19,2	26,9	7,69	26
	nő	37,0	40,7	3,7	18,5	27
III.	férfi	50,0	18,75	25,o	6,24	32
	nő	56,5	8,69	17,39	17,39	23
IV.	férfi	52,38	19,o	23,8	4,76	21
	nő	66,6	14,2	14,2	4,76	21
Összesen:		5o,66	2o,69	18,66	1o,o	15o

Az anamnézis következő két kérdése a pozitiv és negativ élmények forrását vizsgálja. Az élmények hatása a motivációra azért jelentős, mert az általuk keltett emociók - az élmény jellege szerint - erősitik, illetve gyengitik azt.

"Az emóció tehát szükségszerüséggel születik meg a cselekvés eredményeinek azon szükséglethez való - pozitiv vagy negativ - viszonyából, amely a cselekvés inditéka, kiinduló ösztönzése volt." /2o/

Ez esetben az élményt eredményező cselekvés inditékai a pályamotivációban összegeződnek.

Az ember hivatásszerü tevékenysége közben élményt általában a megszokottól eltérő eredmény vagy kudarc, elismerés vagy igazságtalan mellőzés stb. okoz. Mindenképpen jellemzője, hogy valamiben különbözik az átlagostól. Hasonló a helyzet, ha a hallgatók pályaélményeit vizsgáljuk: a hallgatók közel 4o %-a talált pozitiv élményt a jövendő pályához kapcsolódó sikeres tevékenységben. /Vagy ugy, hogy vezetője volt a tevékenységnek, "tanári munkát" végzett, vagy pedig "alanya", részese a tevékenységnek./

Ennél is jelentősebb azok aránya 5o,66 %, akiknél élményszámba megy már maga a találkozás a tanári tevékenységgel, mégha az csupán másodlagos feladatok megoldását jelenti is /felügyelet, játékvezetés stb./.

Minden évfolyamban kevés azok száma, akik semmi pozitiv élményt nem tudnak feleleveniteni a pályával kapcsolatban. A százalékok a magasabb évfolyamok irányában - érthetően - csökkennek. A II. és III. éves nők "nem" válaszának viszonylag magasabb aránya az érdektelenségre, az élménykeresés hiányára utal. /Az elképzelhető, hogy valaki "élmény" nélkül került a főiskolára, de az már nem, hogy két év alatt nem adódott alkalom arra, hogy pozitiv kapcsolatba kerül a testnevelői pálya valamely területével./

5. A testneveléssel kapcsolatos negativ élmények :

5. táblázat

Évfolyam	Nem	Nem volt negativ élmény /%/	Szakmai kudarc /%/	Rossz szemléleti mód /%/	Rossz tanári munka /%/	Egyéb /%/	A válaszok száma /n/
II.	férfi	4o,o	2o,o	3,33	23,3	13,3	30
	nő	54,5	22,7		22,7		22
III.	férfi	72,0		12,0	4,0	12,0	25
	nő	50,0	4,1	12,5	33,3		24
IV.	férfi	57,9	15,8	5,2	15,8	5,2	19
	nő	42,8	28,5		23,8	4,76	21
Összesen:		52,38	14,89	5,67	2o,5	6,38	141

A testneveléssel kapcsolatos negativ élmények forrása sokféle lehet. Bár a hallgatók nagyobb része nem találkozott ilyennel az élmény szintjén, részletesebb vizsgálata azért szükséges, mert hatása a testnevelés céljával ellentétes irányu. /Mármint azok a hatások, amelyek az általános és középiskolában érik a tanulókat.A hallgatói negativ élmények egy része, ugyanis már a képzés idejére tehető./

A negativ élmények egy csoportja a testnevelő tanár személyéhez kapcsolódik:

-Lelkesedés, hivatásszeretet hiánya: például "Szerintem sem általános, sem középiskolában nem volt jó tanárom. Mint sportolóval és mint tanulóval sem foglalkoztak az emberrel" /B.László,II.évf./,

- erőszak, agresszivitás: például "A testnevelő tanárommal volt már /ti. negativ élmény/, mert ő azt szerette volna, ha ping-pongozom, én meg a labda-

rugás mellett döntöttem" /K.Tamás, II. évf./,

- "...egyik társammal összeszaladtunk, nagyon fájt azért sirtam, a testnevelő tanároktól kaptam még egy pofont" /Cs. Mária,II. évf./,

- "amikor egész órán büntetésből guggolnunk kellett" /G.Gabriella, II. évf./.

További negativ hatás forrása a merev, egyhangu óravezetés, elavult módszerek:

"Minden órán ugyanazokat a gyakorlatokat csináltuk. Egyáltalán nem voltak változatosak az órák" /B.Anikó,II.évf./,

"a tanár egyoldalusága, a gimnasztika volt az ideálja. .....borzalmas volt" /D.Gabriella, III. évf./.

A testnevelés szerepéről néhol még megtalálható helytelen szemléletmód negativ élményként való átélése tanulóként is lehetséges: például "Tapasztaltam, hogy a gimnáziumban az igazgató is mennyire lekezelte a testnevelést" /K.Attila, III. évf./.

A jellemzőbb azonban az, hogy ezzel a tanitási tevékenység során, már hallgatóként találkoznak.

A kiragadott példák a negativ "élményforrás tipikus esetei, amelyek megnyilvánulhatnak drasztikus pedagógiai hibaként, vagy mint helytelen nevelői attitüdök. Mindkettő egyformán káros, hiszen a tanulói reagálás azonos, kudarcélményként, frusztrációként éli át azokat, elkerülési tendenciákat erősit benne a tevékenység iránt. Mindezt alátámasztja Geréb Gy. munkája /6/, aki ezzel kapcsolatban a következőket irja: "A nevelő személyiségének kisugárzó hatása tehát pozitiv és negativ eredményre vezethet: taszitó és vonzó tulajdonságok halmazában összpontosul."

Bizonyos fokig másként kell értékelni a szakmai kudarcból fakadó élményeket, amelyeket a képzés során szereznek a hallgatók. Ennek okai zömmel a felkészültség, a pedagógiai képességek hiányosságaira vezethetők vissza és szinte természetes kisérői a felkészülésnek, gyakorló tanitásnak. A kudarcok okai azonban alapos elemzéssel feltárhatók, tudatosithatók a hallgatóban. Megszüntetésük ezzel elindul, és igy a negativ élményt kisérő érzelmi feszültség is oldódik.

6. A jelen időszakra vonatkozó motivációk:

6. táblázat

Évfolyam, nem		A célkitüzés elérése	A mozgás szeretete /%/	A gyerekekkel megszerettetni a sportot /%/	A tevékenység jobb megismerése /%/	A válaszok száma /n/
II.	férfi	33,3	36,6	2o,o	1o,o	3o
	nő	38,8	11,1	36,1	13,8	37
III.	férfi	39,2	32,1	1o,7	17,8	28
	nő	5o,o	23,o	7,7	19,2	26
IV.	férfi	25,o	2o,8	2o,8	33,3	24
	nő	36,6	12,o	2o,o	32,o	27
Összesen:		37,2	22,4	2o,1	2o,1	172

A jelen motivációs rendszerének alapjai a multbeli motivációk. /14/ A személyiség minden oldalu fejlődése azonban a motivációra is vonatkozik. "Az emberegyed életében végbemenő fejlődés nemcsak értelmi képességeinek kibontakozását jelenti - amellyel a pedagógia elsősorban és sokszor egyoldaluan foglalkozik -, hanem a motiváció fejlődését is."/1/

A szakmai képzésnek éppen egyik feladata az, hogy a pályaismeretet bővitse, az általános differenciálatlan motivációnak konkrét, valóságos tartalmat adjon, fokozatosan kiszoritva a pályával nem adekvát motivumok esetleg meghatározó jellegét. Hiszen "a motiváció ontogenezisén belül a célok fejlődése főként abban áll, hogy egyrészt egyre szélesebb lesz azoknak a tárgyaknak a köre, amelyek céltárgyként szerepelhetnek, másrészt pedig igen komplex célhelyzetek - legtöbbször szociális jellegü célszituációk - alakulnak ki." /1/

A jelen motivációinak vizsgálatakor először vegyük azokat az érveket, amelyekkel a hallgatók a felkészülés nehézségeinek elviselését indokolják:

A válaszok 37,2 %-a általános, a célkitüzés elérését jelöli meg indokként. A másik három kategóriába eső válaszok eloszlása viszonylag egyenletes.

A kérdőiv felépitése lehetővé teszi, hogy a szorosan vett pályaválasztási inditékok alakulását összehasonlitsuk. Ugyanis a 3-as; 6-os; 12-es kérdések tartalma lényegében azonos - ezt a válaszok is megerősitik -, csupán az időpont vonatkozásában /mult - jelen - jövő/ térnek el egymástól. Összehasonlitva az azonos tartalmu válaszok arányát bizonyos változásokat találunk a motivációban.

A "mozgás, és sport szeretete" a jelen motivációjában már jóval kisebb arányban /45,9 %, szemben 22,4 %/ szerepel.Ez nyilván nem a sportszeretet csökkenését jelenti, hanem a motivációs bázis fejlődését; a testnevelő tanári tevékenység más fontos tényezőinek "sulya" - a tapasztalatszerzés folytán - megnőtt, csökkente a motiváció egyoldaluságát.

A differenciálódást, a "céltárgyak" bővülését mutatja az is, hogy mig a 3.táblázatban "az általános pedagógiai tevékenység vonása" kategória magába foglalja például a "gyerekekkel való foglalkozás" szeretetét, addig a jelenben /6. táblázat/ gyakorisága miatt, önálló kategória. A mennyiségi különbség itt minőségbeli változást jelent: az egyik esetben a gyermekekhez való viszony érzelmi vonzódásként motivál, mig a másik esetben mint tudatos fejlesztés igénye jelenik meg a motivációban. A mozgás-sport iránti tartós igény kialakitása a tanulókban központi helyet foglal el a testnevelés cél-feladat rendszerében. Ennek beépülése a tanár motivációs rendszerébe, a vele való egyetértést, jelentőségének elismerését tükrözi.

A "tevékenység jobb megismerése" kategória válasza az érdeklődés "szakmán belüli" irányát, illetve ezzel szoros kapcsolatban a speciális tevékenységek motiváló hatását mutatják /pl. tudományos diákköri tevékenység, a sportágak technikai, taktikai kérdései stb./ Mindezek azt bizonyitják, hogy mélyebb megismerésre ösztönző hatása közvetlenül csak annak az "objektumnak" van, amely iránt az érdeklődést a képzés során felkeltettük.

A motiváció fejlődését statisztikai számitással igyekeztünk kimutatni.

Függetlenséget tételezve fel a 3-as és a 6-os kérdés válaszainak megoszlásában χ^2-próbát alkalmaztunk a "mozgás-sport szeretete" és az "általános pedagógiai tevékenység vonása" kategóriák válaszgyakorisága alapján. /Az "általános pedagógiai tevékenység vonzása" cellának a 6. kérdés esetében a "célkitüzés", és a "gyerekekkel megszerettetni a sportot" összevont cella felel meg. Ezt a válaszok kategorizálása indokolja./

A χ^2-próba eredményei a következők:

7. táblázat

Évfolyam	χ^2	szf	p
Férfiak			
II.	0,1	1	-
III.	1,64	1	0,2
IV.	3,27	1	0,1
Nők			
II.	17,64	1	0,001
III.	4,42	1	0,05
IV.	5,10	1	0,05

Jelölések: szf = szabadságfok,
p = szignifikancia szint.

Az eredmények a nők esetében szignifikánsak, tehát a 3. és 6. kérdésre adott válaszok megoszlásának lényeges különbségéhez nem fér kétség. Ugyanez a férfiak esetében statisztikailag nem bizonyitható.

Alkalmaztuk továbbá a próbát külön csak a 6. táblázat kategóriáinak adatai alapján, változóként a II. és IV. évfolyam szerepelt. A nők esetében χ^2= 6,13, p = o,o5, f=2; a férfiaknál χ^2=5,o1, p=o,2, f=3 eredményt kaptunk. /Nőknél egy kategóriát kihagytunk a kis gyakoriság miatt./ Összességében megállapitható, hogy a hallgatók motivációs bázisa a mult és jelen relációjában változott. A képzési idő előrehaladtával általában a testnevelő tanári tevékenység lényegesebb tényezői dominánsabbá válnak a motivációs rendszerben. Jelentős különbségeket találunk azonban a nemek szerinti megoszlás alapján.

A nők motivációjában erőteljesebb a változás mind a mult, mind a képzés előrehaladtának vonatkozásában. A férfiak esetében ez nem ilyen egyértelmü, viszont tendenciájában hasonlóságot mutat.

7. A testnevelő tanári munka különösen vonzó elemei

A testnevelő tanári pálya minden egyes eleme különböző erejü felhivó jelleggel rendelkezik, amelyet egyrészt annak objektiv értéke /amely a társadalmi megitélésből adódik/ határoz meg, másrészt az a tény, hogy az egyén az adott elemmel milyen tudati-érzelmi viszonyba kerül.

A pálya vonzó elemei a hallgatói válaszok alapján a következők:

Az első kategóriában azok a válaszok kerültek, amelyek a pedagógiai tevékenység alapvető célját - amely a tantervi célrendszerben is rögzitett, tehát

8. táblázat

Évfolyam	A gyermek fejlődésének segitése /%/	Jó tanár-diák kapcsolat /%/	Lemérhető eredmény /%/	A gyerekek szeretik a testnevelést /%/	Általában a tanitás /%/	Változatos tevékenység /%/	A válaszok száma /n/
Férfiak							
II.	19,2	19,2	7,7	3,8	15,4	34,6	26
III.	20,0	20,0	22,8	11,4	5,7	2o,o	35
IV.	36,3	27,2	13,6	0	9,0	13,6	22
Nők							
II.	25,0	28,6	3,6	7,1	3,6	32,1	28
III.	12,9	9,6	9,6	19,3	9,6	38,7	31
IV.	48,0	12,0	12,0	8,0	4,0	16,0	25
Összesen:	25,7	19,1	11,9	8,9	7,7	26,3	167

társadalmi értéket képvisel - jelölik a pálya vonzó elemének.E válaszok aránya a IV. évfolyamon a legmagasabb. /A kategória elnevezése már a válaszok közös jegyei alapján történt általánositás eredménye. Tartalma igy konkrét, fejlesztő tevékenységek együttese./

A jó tanár-diák kapcsolat mint vonzó elem a férfiaknál magasabb gyakorisággal szerepel.

Csökkenése nőknél a II. évhez képest feltünő. Ennek okát abban látjuk, hogy a női hallgatók a gyakorlati tanitások során általában több nehézséggel küszködnek, mind a fegyelmezés, mind a szervezési feladatok megoldása terén. Az osztály előtt, a "megjelenésből fakadó tekintélyük" - főleg a felsőbb fiuosztályoknál - kisebb mint a férfi hallgatóké. Ennek ellensulyozására általában tartózkodóbbak a tanulókkal való spontán kapcsolatokban.

Ezt alátámasztják a személyiségvizsgálat E és I faktorainak eredményei is. A nőknél nem találtunk egyértelmüen dominanciára utaló törekvést, illetve a nők hajlamosak "lágyabb" magatartásra. Ugy gondoljuk - e személyiségbeli különbségek miatt - a nőknek hosszabb idő szükséges a "tanári tekintélyük" megszerzésére, mint amit a tanitási gyakorlatok biztositanak.

Mivel a "jó tanár-diák" kapcsolat, a tanár oldaláról történő megitélésben benne foglaltatik a saját tekintélye meglétének érzése is - emiatt kisebb a válaszgyakoriság e kategóriában a III-IV. éveseknél.

A következő két kategóriában ugyan alacsony a gyakoriság de az megállapitható, hogy minden évfolyamon vannak akik a "féligazságokat" tényként értékelik. Mert valóban a testnevelés hatásának egyes elemei mérhetők, de e legfontosabbak, amelyek a neveléssel kapcsolatosak, már kevésbé.

Azzal kapcsolatosan pedig, hogy a gyerekek szeretik a testnevelést, azt mondhatjuk, Nagy Gy. szavaival, hogy akkor, és azt szeretik a testnevelésből amihez éppen kedvük van. A tantárgyszerü, rendszeres, tervezett testneveléshez viszont megfelelő igénykeltés, motiválás szükséges.

Az ötödik kategória, a tanitás szeretete, általában szerencsés esetben sok pozitiv indokot tartalmazhat, de valószinübb az a feltevés, hogy a válaszadók sajátosabb vonzó elemet még nem találtak a testnevelésben.

A motivációs rendszer ellentmondásosságát mutatja az utolsó kategória viszonylag magas válaszgyakorisága. Mig más kérdés /Lásd.3. táblázat/ kapcsán a nem adekvát, másodlagos indokok számára csekély, addig itt a "változatosság" 26,3 %-os, magas arányban jelent vonzást a pálya iránt. Viszont /mivel egy kisérleti személy több választ is adhatott/ ritkán szerepel egyedül, mint kizárólagos motivum. /Megerősiti ezt, hogy pl. a "Csirszka-teszt"-ben elsőként csak 12-3o,5%-ig választották, de második, harmadikként nagy százalékban szerepel./

Azok a jelenségek, amelyeket a hallgatók nem kedvelnek, szélesebb körből származnak. Nem csupán a szorosan vett tantárgyi gyakorlatból erednek, hanem kiterjednek a tárgyi és személyi környezetre is.

8. A testnevelő tanári munka különösen taszitó elemei:

A táblázatban látottakon kivül kis gyakorisággal előfordult válaszok a II. évfolyam esetében, "a feltételek hiánya, monoton órák, az osztályozás, felmérések, tantervi kötöttségek, erőszak, rossz gyermekközösség" a IV. évfolyam válaszaiban: "ideges tanár, a sikertelenség, ha nem talál kapcsolatot a gyerekekkel, sok munka, rossz tanári kollektiva".

9. táblázat

Évfolyam	Nem	Előítélet, elismerés hiánya /%/	Adminisztráció /%/	Fegyelmezés /%/	Nem tudja /%/	Nincs olyan /%/	Összes
II.	férfi	23,5	29,4	29,4	5,8	11,7	11,7
	nő	33,3	11,1	11,1	16,62	27,7	18,o
III.	férfi	18,7	31,2	6,2	43,7	-	16,o
	nő	46,1	15,3	15,3	15,3	7,6	13,o
IV.	férfi	2o,o	1o,o	1o,o	4o,o	2o,o	1o,o
	nő	36,3	36,3	-	27,2	-	11,o
Összesen:		29,4	22,3	12,9	23,5	11,7	85,o

Férfiak: Feltételek hiánya, monoton órák, osztályozás, tantervi kötöttségek.

Nők: Erőszak, felmérések, anyagiasság, rossz gyermekközösség, ideges tanár, sikertelenség, nem talál kapcsolatot a gyerekekkel, sok munka, rossz tanári kollektiva.

1o. táblázat

Évfolyam	Nem	Nincs olyan /%/	Sérülés /%/	Magas követelmény /%/	Kevés idő /%/	Egyéb családi, személyes okok /%/	Összes
II.	férfi	56,5	26	13	4,3	-	23
	nő	45,o	1o	25	2o,o	-	2o
III.	férfi	61,9	23,8	-	4,7	9,5	21
	nő	6o,o	8,o	16	8,o	8,o	25
IV.	férfi	66,6	4,7	4,7	9,5	14,2	21
	nő	5o,o	16,6		11,1	22,2	18
Összesen:		57	14,8	1o,1	9,3	8,6	128

A válaszok kis gyakorisága miatt hiba lenne bármilyen általános következtetést levonni, annyi azonban elmondható, hogy a nem kedvelt elemek kapcsolatban vannak a negatív élményekkel, továbbá, hogy kevésbé van "összhang" a válaszok között, sokkal egyénibb a megitélés, mint a pozitív elemek esetében.

A jelen motivációjához tartoznak még azok az okok, amelyek a felkészülést esetleg hátráltatják.

"Ezek azonban közvetve fejtik ki hatásukat és csak másodlagos jelentőségük van." /14/

Megnyugtató, hogy zavaró körülmény a hallgatók nagyobb részénél nincs. A sérülés bizonyos mértékig természetes kisérője a sporttevékenységnek, viszont csak 14,8 %-nál jelent állandó veszélyt.

Akik a magas követelményekre hivatkoznak, azok esetében a szakra való alkalmasság is megkérdőjelezhető. Valamivel magasabb ezek száma a nőknél, ami a férfi-nő arány természetes következménye. Az eredmények alátámasztják azt a gyakorlati tapasztalatot, hogy vannak jobb és gyengébb évfolyamok, illetve jobban és kevésbé jól sikerült felvételi vizsgák, valamint hogy a létszámemelkedés a "hallgatói minőség" romlásával jár együtt.

IV. A képzési folyamatban alakuló motivációs rendszer

A mult és jelen motivációs bázisán fejlődnek ki a személyiség azon irányulásai, amelyek az elkövetkezendő tevékenység hajtóerői lesznek. A jövő motivumai vizsgálatakor a célokat, a szándékoket, elvárásokat deritjük fel. Mivel mindvégig állandó szempontból nézzük a motiváció alakulását - a választott hivatás szempontjából - a fő célok nyilvánvalóan behatároltak. Ezeken belül azonban, az egyes részcélok, feladatok megvalósitására való törekvés már nagyon differenciált lehet. Egyes területek előnyben részesülnek attól függően, hogy a mult és a jelen tapasztalatai, valamint a képességek feltételezik-e azok megvalósulásának a sikerét. De éppen "jövőbeliségüknél" fogva nem minden motivumnak van ilyen "reális" alapja. Némelyik csupán vágyat fejez ki. De a szándék megvalósitásának részbeni biztositékát, annak energetikai jellege adja, amely mint "...az elhatározásból fakadó, valamilyen utóhatás, a kitüzött cél elérésére, vagy a feladat, a cselekvés végrehajtására késztet bennünket." /1/

Nem kizárható a Zeigarnik-effektus érvényesülése sem, ha a felkészülést és az iskolai munkát egységes egészként tekintjük, akkor a meg nem valósitott terveket mint megszakitott /szivesen végzett/ cselekvéseket is felfoghatjuk.

Mindezekkel csupán a jövő motivumainak szerepét és érvényességét akartuk alátámasztani, a majdani tevékenység irányitásában. Mint ahogy a mult és a jelen motivumai tettre késztettek a cél /felvétel, diploma/ érdekében, ugyanaz a szerepe a jövőre irányuló motivumoknak is.

Melyek azok a szakmai részterületek, amelyeknek motiváló hatása a legjelentősebb?

A válaszok a következő területek köré csoportosulnak:

A fenti kategóriák a kérdőiv 1o. pontjára adott válaszok alapján alakultak ki. Mindegyik szoros kapcsolatot mutat a tantervi cél- és feladatrendszerrel. /Kivéve talál az utolsó kategóriát./

A mozgás és sport megszerettetésének motivuma itt is a legnagyobb gyakorisággal szerepel, hasonló arányban minden évfolyamnál. A szakmai törekvések egyik legerősebb motivuma ez, hiszen más kérdések kapcsán mint a mult, a jelen motivációjában is előfordul.

11. táblázat

A legjelentősebb szakmai részterületek motiváló hatása

Évfolyam,	Nem	Mozgás-sport megszeretettése /%/	Versenysport kialakitása /%/	Tömegsport /%/	A gyerekek sokoldalu fejlesztése /%/	A "gyengébb" tanulók érdeklődésének felkeltése /%/	Saját módszer kipróbálása /%/	Válaszok száma /n/
II.	férfi	31,8	27,2	4,5	13,6	13,6	9,o	22
	nő	4o,9	13,6	18,1	18,4	29,1	o	22
III.	férfi	29,o	25,5	12,9	19,3	9,6	3,2	31
	nő	3o,7	26,9	23,o	15,3	O	3,8	26
IV.	férfi	29,6	37,o	22,2	3,7	3,7	3,7	27
	nő	3o,7	34,6	3o,7	o	o	3,8	26
Összesen:		31,8	27,9	18,8	11,6	5,8	3,8	154

A versenysportra irányuló törekvések megvalósitását a hallgatók zöme iskolai keretben képzeli el. /Pl. jó eredményeket érjenek el a tanulók az uttörőolimpián, eredményes iskolai kézi-, tornászcsapat stb./. A kategória "sulya" a felső évfolyamok irányába növekszik. Indokolják ezt azok a tapasztalatok, amelyeket a testnevelő tanár munkájának értékelésével kapcsolatban az iskolai életben szerezhettek. Hiszen még napjainkban is szinte kizárólagos mérője a testnevelői munka eredményességének, a gyerekek sportsikerei.

Nem lehet pozitivnak itélni a "tömegsport" célkitüzés alacsony értékét. Jóllehet az ezzel kapcsolatos országos jelentőségü határozatok kapcsán, a főiskolai képzés foglalkozik annak jelentőségével, módszereivel, de a hallgatók azonosulása a kérdéssel még csak kis mértékü. Pedig ez a kategória az amelyik tartalmat adna a "mozgás-sport megszeretettésé"-re irányuló törekvéseknek, mégpedig ugy, hogy a szabadidő sportoknak olyan példáit adja, amelyekhez "...nem kell, sem tulságosan nagy erőkifejtés és testi ügyesség, tehát nem szükségesek olyan motorikus tulajdonságok, amelyek viszonylag gyors viszszafejlődési folyamatnak vannak alávetve." /21/

Ez lehetne egyik lehetséges utja a "gyengébb" tanulók testnevelés iránti érdeklődésének felkeltésének is.

A "sajátos módszer kipróbálása" kategóriában sajnálatosan alacsony a válaszgyakoriság. Kevés az olyan hallgató, aki a tanult, kézhez kapott módszerek, eljárások reprodukálásán tul önálló, eredeti megoldások alkalmazásáank ambiciójával indulna a pályán. Ugyanez tapasztalható a felkészülés idején is; nem "sikk" többet tudni a kötelezőnél, nem vonz a TDK-munka stb.

Mindezek kapcsán - önkritikusan - az oktatói tevékenység ösztönző, példamutató szerepének hiányosságai is felvethetők, az olyan objektiv okok mellett mint a magas hallgatói és óraszám, a kutatómunka feltételeinek hiánya.

A jövőre vonatkozó motivációk realizálását a leendő munkahely körülményei nyilvánvalóan módosithatják majd. Az elképzelések megvalósitását segitő körülményekre vonatkozó hallgatói elvárások azonban eléggé reálisak ahhoz, hogy a konfliktus mértéke ne legyen tul nagy.

Mindenekelőtt a munka tárgyi feltételeinek legalább közepes szinvonala az elvárás, magas 64,4 %-ban minden évfolyamnál. A személyi környezet vonatkozásában a megértő, segitő kollektiva igénylése 25,3 %-os, de évfolyamonként emelkedik, és a nők esetében mindig magasabb. /Pl. II. évf. férfi: 8,o %; nő: 21,4 %; IV.évf. férfi 2o,8 %, nő: 45,4 %/. Megtalálható még a szabad lehetőség, az érdeklődő gyerekek, és a megbecsülés igénye is, az utóbbi csupán a II. évf. esetében 12,o illetve 14,2 %-os arányban. /Amiért ez a magasabb évfolyamok esetében nem szerepel, annak oka az lehet, hogy a megbecsülést a végzett munkával szorosan összetartozónak tekintik./

Az anyagi elvárások területén is mértéktartás, realitás tükröződik, minden évfolyam esetében. Az átlagos fizetési kategóriát /25oo-3ooo Ft/ kielégitőnek tekintik. Viszonylag kevesen emlitik az edzői munkát, mint a tanári fizetés kiegészitő lehetőséget, bár a gyakorlat ennek ellenkezőjét mutatja.

A választott pályától legtöbben csak valami végzetes történés /pl. egy baleset sulyos következményei/ esetében kényszerből válnának meg. A pályán maradást szinte egyáltalán nem befolyásolja a szakmai beválás mértéke. A sorozatos kudarcok hatására való önkéntes távozás gondolata inkább a nőknél vetődik fel, de csak minimális százalékban.

Az utolsó kérdésre - amely a tanári ars poetika megfogalmazását kérte - adott válaszokban mintegy összegződnek a jövő fő motivumai. Eszerint legerőteljesebb az eredményességre törekvés, tekintet nélkül évfolyamra és nemre /68,3 %/. Jóval kevesebb /23,9 %/ azok száma, akik a személyiség egyes tulajdonságait emelik ki; egyesek azokat tartják fontosnak, amelyek a tanár-diák kapcsolatot befolyásolják; pl. igazságosság, közvetlenség, emberség, segitőkészség, stb. Másik ami inkább tanári munkájukat jellemezheti majd, például tervszerüség, tudományosság. Néhányan /7,6 %/ az óravezetés - jó hangulat, intenzitás - sajátos stilusát jelölik általános célkitüzésként.

V. Összefoglalás

1. A testnevelés szakos hallgatók pályaválasztása zömmel a középiskolás évek alatt történik. A pályaválasztásban - a saját elhatározás tulsulya mellett - ösztönző szerepet vállalnak az edzők, testnevelők, szülők, testvérek.

2. A pályaválasztás motivumai gyakorisági sorrendben:

- A mozgás-sport szeretete,
- a pedagógiai tevékenység vonzása,
- a másodlagos tényezők,
- a pályával kapcsolatos speciális tényezők,

- a képességek megfelelése,
- az előzetes szakmai tapasztalatok.

3. A pályával kapcsolatos pozitiv élmények 9o %-os aránya mellett a negativ élmények száma is magas /kb. 48 %/. Az iskolai munkából származó legfontosabb források: a helytelen tanári tevékenység és a testneveléssel szembeni negativ szemlélet.

4. A képzési időszak alatti motivációk változása a pályaválasztás időszakához képest a pedagógusi hivatás irányába mutat. A motivumok nagyobb arányban kapcsolódnak konkrét célokhoz, tevékenységformákhoz.

5. A jövő motivációi megfelelnek a testnevelés cél-feladatrendszerének, de tükrözik azokat az ellentmondásokat, amelyek iskolai gyakorlatban tapasztalhatól. /Pl. versenysport-centrikusság, a sokoldalu fejlesztés hiánya/.

6. Megállapitható, hogy a jelen képzési rendszer hatékonysága a személyiségfejlesztésnek e területén még nagy tartalékokkal rendelkezik. Mindezek előtt a testnevelés cél-feladatrendszeréből származó követelmények konkrét, a társadalmi szükségletek szerint sulyozott teendőinek tudatositása terén.

IRODALOM

1. Barkóczi I. - Putnoky J.: Tanulás és motiváció. Tankönyvk. Bp. 1967.
2. Biróné Nagy E.: Főiskolai hallgatóink önértékelésének néhány sajátos jegye. /TF Tudományos Közlemények, 1969. III. sz. 69-85. p./
3. Csirszka J.: Legnépszerübb pályák és leggyakoribb pályaválasztási inditékok. /=Pszichológiai Tanulmányok. /VIII. köt. Akadémiai K.Bp. 1965. 341-357.p./
4. Csirszka J.: Pályalélektan. Gondolat. Bp.1966.
5. Garai L.: Motivumok és tudat az emberi viselkedésben. /Magyar Pszichológiai Szemle, 1967. 1. sz./
6. Geréb Gy. - Timár A.-né: Tanárjelöltek pályaválasztási motivumainak pszichológiai elemzése. A Szegedi Pedagógiai Főiskola évkönyve. Szeged. 1961.
7. Geréb Gy.: Főiskolai hallgatókon végzett pszichológiai vizsgálatok és ezek konzekvenciái a tanárképzésben. /=A tanárképzés pedagógiája. Szeged. 1965./
8. Kelemen L.: A pedagógiai pszichológia alapkérdései. Tankönyvk. Bp. 1967.
9. Kelemen L.: A tanári hivatásra nevelés helyzete, problémái a Kossuth Lajos Tudományegyetemen. /Felsőoktatási Szemle, 1973. 5. sz. 257-265.p./
lo. Nagy Gy.: Életkor és motiváció. /A Testnevelés Tanitása, 1975. 2. sz. 33-42. p., 3. sz. 91-94.p., 4. sz. 142-154. p./
11. Nagy Gy.: Sport és pszichológia. Sport. Bp.1973.
12. Nagy Gy.: A sport és testnevelés nevelési feladatai egy szülői közvéleménykutatás tükrében. /A Testnevelés Tanitása, 197o. 3. sz. 73-76.p./

13. Nagy Gy.: Szülők és 8-15 éves gyerekek sporttal kapcsolatos inditékai és elvárásai. /A Testnevelés Tanitása, 1969. 6. sz. 161-167.p., 197o. 1. sz. 1-4.p./

14. Nagykáldi Cs.: Sportolók motivációs anamnézise. /=Pszichológiai Tanulmányok. XIV.köt. Akadémiai K. Bp.1975. 411-42o.p./

15. Putnoky J.: A teljesitménymotiváció és tanulmányozásának lehetősége a testnevelésben és a sportban. /A sport és testnevelés időszerü kérdései, 1969. 1. sz. 67-93. p./

16. Rókusfalvy P.: Pályaválasztás, pályaválasztási érettség. Tankönyvk. Bp. 1969.

17. Rókusfalvy P.: Pszichológia testnevelőknek és edzőknek. Sport. Bp.1977.

18. Rókusfalvy P.: Sportpszichológia. Sport. Bp.1974.

19. Rózsahegyi E.: Cél és tevékenység. Kossuth K. Bp. 1973.

2o. Rubinstein, Sz. L.: Az általános pszichológia alapjai. II. köt. Akadémiai K. Bp.1964.

21. Wlonska, T.: A rekreációra nevelés és a testnevelés programja az iskolában. /A testkultura kérdései a felsőoktatásban. 1. köt. PFK. 1976. 83-94.p./

VASS, Miklós

Professional motivation of future teachers for physical education at the Pécs Teachers' Institute

Paper makes known the results of the examinations of professional motivation at 14o students. Examination has been made by questionnary "motivational anamnesis". On the base of the examinations it can be laid down as a fact, that students chose profession of a teacher for physical education on the base of motives adequat to the profession but one sided. Motivational basis becomes differentiated during the time of their studies, more specific motives come to the front. Motives indifferent in the aspect of professional requirement fall into the background.

ВАШ, Миклош

Мотивация выбора профессии у студентов факультета физической культуры Педагогического Института г. Печ

В работе излагаются результаты исследования о профессиональной мотивации проведенного с I40 студентами Педагогического Института. В исследовании использовали т.н. воп-

росник "мотивационного анамнеза".
На основе результатов можно высказывать, что студенты выбирают профессию учителя физкультуры по мотивам адекватным профессии, но односторонным. Во время подготовки мотивационная база всё больше дифференцируется, более специфические мотивы выдвигаются на первый план, а мотивы с точки зрения профессиональных требований индифферентные отодвигаются на задний план.

BIRÓNÉ NAGY Edit

A MOZGÁSOS CSELEKVÉSOKTATÁS FOLYAMATÁNAK DIDAKTIKAI SAJÁTOSSÁGAI AZ ISKOLAI TESTNEVELÉSBEN *

I. Bevezetés

A marxista didaktika az oktatást többsikuan fogja fel, mely szerint alapvető jellemzők:

- a nevelési dimenzió, amely az oktatás és a pedagógiai folyamat integrálódását jelenti,
- a tanár és tanuló kölcsönös és aktiv viszonya,
- a tanulási és tanitási tevékenység egyidejüsége és összefonódása,
- közvetitő anyag, mint az információ kapcsolatteremtő szerepe,
- a készség, képességfejlesztés, a jó szokások kialakitása, az igényszinvonal kifejlesztése, a tanuló előkészitése az önálló továbbképzésre,
- a teljesitményképes tudás megszervezésére való irányultság.

Az oktatás funkciói összetettek: nevelési - az általános személyiségfejlesztő hatása által - képzési, a képességfejlesztés által -, és készségfejlesztő, az ismeretek rendszeres tervszerü feldolgozása és elsajátittatása által. Ezek a funkciók együtt jelentkeznek, az oktatás különválasztása a neveléstől, vagy a képzési folyamattól egysiku felfogása lenne, egyedül a készségképzés folyamataként, vagy egyszerüen csak az uj ismeret közvetitéseként értelmezni helytelen álláspont volna.

A marxista szemléletü oktatásfogalom megtalálható a mozgásoktatásra vonatkozó véleményekben is:

"... A mozgásoktatás a testi nevelés folyamatának egyik oldala, amely a mozgásjártasságok, készségek, képességek és speciális ismeretek megszerzésére irányul; szoros kapcsolatban a növendékek testi fejlődésével; a tanár és a tanuló közös aktiv tevékenységében..." /16/

Az oktatás funkciója tehát a testnevelésben:

"...Az oktatás funkciója mindig a helyzetnek és az eredményeknek olyan előkészitése, melyekben a tanulóknak maximális lehetősége nyilik a kivánt készség elsajátitására. A tanulást a tanuló végzi és ez nemcsak valamilyen átvételi folyamat, amely csupán a tanártól ered..."/7/

A felhasznált két idézet jól érzékelteti az oktatás fogalmának sokrétüségét, e speciális területen belül, a testnevelés oktatásában. Itt is elsőként emeljük ki a neveléssel való kapcsolatát, amelyet a testi nevelés feladatainak, és ezen tulmenően egyéb /pl. erkölcsi, esztétikai, értelmi/ nevelési feladatok

---

* A tanulmány a szerző 1975-ben elfogadott kandidátusi disszertációjának kiemelt fejezeteit tartalmazza.

megoldásában betölt. Az iskolai testnevelés oktatása tehát elsősorban a testi nevelés feladatainak megoldásában fontos eszközünk, melynek egyik legfőbb feladata a mozgásoktatás.

Az iskolai testnevelés tantárgyi anyagának elsajátitása oktatással történik. Az oktatás specifikus funkciója ebben a tantárgyban is az ismeretek /cselekvések/ átadása, jártassággá, készséggé fejlesztése, a tanulók mozgásos cselekvésrendszerének gazdagitása. Az oktatás feladatköre azonban ezzel nem merül ki.

A korábbi tantervben olvashatjuk: "A testnevelés tantárgynak a testi nevelésben elsőrendü és mással nem is pótolható szerepe van. Csak a szakszerü testnevelés tudja biztositani a biológiai fejlődés törvényszerüségeivel összhangban lévő testi képességek kifejlesztését. Ez a szerep azonban nem merülhet ki a testedzésben, a mozgások begyakoroltatásában, a sportok alapját képező technikai ismeretek és készségek elsajátitásában..."

Az iskolai testnevelés tanitása számos, a mozgások mechanizmusán kivül egyéb ismeretre is kiterjed, például többek között szabályismeretekre, taktikai ismeretekre; a mozgások végrehajtásának fiziológiai, biomechanikai, biokémiai, pszichikai hatásmechanizmusára vonatkozó ismeretekre; a tevékeny magatartás speciális, ideológiai-politikai összefüggéseire való utalásokra stb. Bár ezek inkább járulékos feladatai az iskolai testnevelés oktatásának, egész folyamatában mégis helyet kell kapniuk, az oktatás átfogó értelmezésébe beletartoznak.

Akkor, amikor tehát a későbbiekben csak mozgásoktatásról beszélünk, tisztában vagyunk azzal, hogy a vizsgálódás számára az egész hatásrendszerből kiragadunk egy részt, bár kétségtelenül a legjelentősebbet. Másképpen, világos előttünk, hogy a mozgások oktatása nem egyenlő a testnevelés tanitásával.

Amikor a mozgásoktatás didaktikai törvényszerüségeit az iskolai testnevelés oktatásának keretei között vizsgáljuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy ezek a törvényszerüségek módosulnak az általában véve vett mozgásoktatási problémákhoz képest, / pl. a sportköri edzésekhez vagy munkahelyi testneveléshez viszonyitva/.

A módosulást legalapvetőbben az az iskolai szituáció okozza, amelyben az iskolai testnevelés mozgásos anyagának, mint kötelező tantárgyi anyagnak a feldolgozása, elsajátittatása történik; amelyet alapvetően meghatároz a tanterv által előirt nevelési és oktatási szempontokat figyelembe vevő követelményrendszer; az oktatásban részt vevő tanulók meghatározott fejlettségi szinvonala, előképzettsége; a közösség, mint oktatási "közeg".

A mozgásoktatás problémáit tehát tulajdonképpen a továbbiakban didaktikailag egy körülhatárolt területen, az iskolai testnevelés mozgásos anyagának feldolgozása területén vizsgáljuk.

A testnevelés elméletének szakemberei általában nem mozgásoktatásról, hanem testgyakorlatok oktatásáról beszélnek. A megkülönböztetés jogos, hiszen ezek a mozgásos ismeretek didaktikailag kiválogatottak, nevelési célok által meghatározottak, és a tanulók fejlettségéhez méretezettek. Az iskolai testnevelési tanterveink anyagkiválasztásában ez a tantárgy didaktikai szempontu meghatározottságát jelenti, amely megfontolás a tantervben szereplő három alapvető sportágra vonatkozóan érvényesült is. Nem vagyunk meggyőződve azonban teljességgel arról, hogy ez a didaktikai szempontu kiválasztás a mozgásos ismeretek tényleges átstrukturálásához is vezetett-e, vagy csupán a mennyiségi szelekció érvényesült?

Megjegyzendő még a problémával kapcsolatban, hogy a mozgás - mint fogalom

használatával is mértéktartónak kell lennünk. A mozgás legátfogóbb filozófiai értelmezésén belül - a mi esetünkben a különböző fő mozgásformák bonyolult összekapcsolódásáról van szó. Az emberi mozgás alapvetően és általánosan ugyan biológiai mozgásfajta, de egyidejüleg az emberi viselkedés viszonylagosan önálló egysége, mely különböző pszichikusan szabályozott cselekvésekben nyilvánul meg. Ennek következtében szoros összefüggésben van a társadalmi mozgásokkal, szociális hatásokkal.

Az iskolai testnevelés anyagában szereplő mindenféle mozgásos ismeret tulajdonképpen a tanuló cselekvését igényli, természetszerüleg különböző jellegüeket, egyszerübb és bonyolultabb cselekvéseket. S többségében feltételezi a szociális miliőt /társak, osztály jelenléte, segitségnyujtása/.

"Mozgás és cselekvés a sportpszichológiai irodalomban sokszor szinonimaként szerepel ... legtöbbször - korántsem mindig és korántsem szükségszerüen - a mozgás egyben cselekvés is. Módszertani nézőpontból a mozgás mintegy mikrostrukturája, molekuláris szintje a cselekvésnek. Fejlődéstani szempontból a mozgás nyilván előzménye a cselekvésnek..." /13/

A fenti idézettel egyetértve - amikor tehát mozgásoktatásról beszélünk, akkor valójában mozgásos cselekvésoktatásról van szó, és ahol szükségesnek látszik ezt a későbbiekben ki is hangsulyozzuk. /Esetenként az egyszerübb szóhasználattal a mozgásoktatás fogalmat is ebben az értelemben használjuk!/

II. A kognitiv-motoros teljesitmény szerepe, funkciója az ember egész fejlődésében

Az emberi fejlődés folyamata, mely nemcsak fizikai és lelki folyamatok átrendszereződéséhez vezet, hanem az egész kognitiv-motoros magatartásprofil kialakulását is eredményezi. Ha arra a modern álláspontra helyezkedünk, hogy a fejlődés a mozgásszerveződésben is körkörös nyilt rendszerben megy végbe, kilépve a mozgás elsajátitásának köréből, azt mondhatjuk, hogy a kognitiv-motoros magatartás nemcsak a központi idegrendszer irányitása alatt áll, fejlődését minden olyan kulturális terület is befolyásolja, amelyben az egyén él. Az emberi fejlődést, a minden oldalu kialakulást mind a belső, mind a külső terület meghatározza, és fejlődési fázisainak megfelelően mindig uj magatartásformák jönnek létre. Másként, mozgásrendszerünk ismételten ujjáalakul, fejlődési fokról fejlődési fokra uj, kognitiv-motoros magatartásprofil születik.

Ez a körülmény az oktatás megszervezése miatt igen jelentős, a mozgásoktatásban - mint támpont - ez a mozgásfelépitési szemléletmód nélkülözhetetlen. Didaktikai következtetése a mozgásoktatás értelmezésében az oktatás folyamatjellegének kihangsulyozását, soktényezős voltának figyelembevételét jelenti.

A testnevelés oktatása is ma már nem a herbarti értelemben vett vezetést, tanári befolyásolát jelenti csupán, hanem hangsulyosan és lényegét tekintve a tanár által irányitott tanulói tanulást. Másképpen elsajátittatást és elsajátitást. Ezen az egyidejüleg lejátszódó kétoldalu folyamaton belül, megkülönböztetett figyelmet érdemel a tanulói tevékenység.

III. A tanulói aktivitás jelentősége és jellege a mozgásoktatásban

A marxista pszichológiai és didaktikai álláspontoknak hatását tapasztalhatjuk a korszerü mozgástanulás-elméleti nézetekben is, melyek a tanulóban lejátszódó belső folyamatok jelentőségét kiemelik.

A legszembetünőbb változás a tanuló szerepében, helyzetének megjelölésében tapasztalható. A tanuló az oktatási folyamatnak nem passziv, befogadó tényezője többé, hanem aktiv tevőleges résztvevője, alanya.

A tanulás elemzésénél a modern pszichológiában arra a szakaszra terelődött a figyelem, amely a szervezet aktiv részvételének belső feltételeit kivánja feltárni, a mozgás szerveződésének belső folyamatát vetiti ki a külső szemlélődő számára. /2/

A tanulás az emberi cselekvés jelentős, fő tipusa, a társadalmi tapasztalatok és ismeretek elsajátitására épül. A személyiségfejlődés döntő tényezője, nem csupán asszociációk rögződése, hanem aktiv cselekvés, amelyben igen jelentős szerepe van a tanuló sajátos önvezérlési és szabályozási folyamatainak. Tehát a külső befolyások a belső körülmények között hatnak, a belső szubjektiv mezők nagyfoku potenciális, aktivációs szintje mellett. /8/

Ezen a gondolatmeneten továbbmenve a mozgástanulásnak - a megismerő tevékenység e jelentős formájának - minden válfaja valamilyen módon kapcsolódik egy külső, nyilt mozgásos viselkedéshez. A mozgás tanulása ezért a megismerő aktivitás elsajátitásának is közvetlen feltétele. /2/

A kapcsolat természetszerüleg nemcsak egyirányu, amennyire fontos szerepe van az aktiv megismerőtevékenységünkben a cselekvésnek, ugyanolyan mértékben jelentős a cselekvés számára, hogy ezt a tudatosság magas szintje jellemezze. A mozgásoktatásban ezt a körülményt hangsulyozottan kell figyelembe vennünk. A mozgástanulás cselekvéstanulás, ami mindig a gondolkodási folyamattal van összefüggésben, az 1. és 2. jelzőrendszer bonyolult összmunkájának eredményeképpen. "Az oktatás folyamán a tanulóban ki kell fejleszteni az aktiv tudatos viszonyt az ismeretek, készségek, fizikai tulajdonságok iránt azoknak megszervezése, elsajátitása érdekében.

A mozgás elsajátitásának irama tehát nemcsak a gyakorlás mennyiségétől, hanem mindenekelőtt attól függ, hogy vajon mennyire tudatosan, aktivan összpontosit a tanuló a végrehajtásban, mennyire igyekszik ellenőrizni saját mozgását, a felfedezett hibákat mennyire tudja kijavitani..." /1o/

A mozgástanulás is tehát, mint általában a tanulás, a külső hatások belsőkké válásának állandó folyamatában megy végbe,és a tanuló alkalmazkodásának fokát folyamatosan növeli. Ez a folyamat annál eredményesebb, minél jobban biztositani tudjuk a tanuló aktivitását.

Az oktatás lényege a mozgástanulásra vonatkozóan is a modern felfogás értelmében, a tanuló aktiv, tudatos részvételében rejlik, amelynek kiváltásához, irányitásához a tanár tevékenysége természetesen nélkülözhetetlen.

A korábbiakban láttuk, hogy a tanulói aktivitás az egész pedagógiai folyamatot átfogó elvként nem pusztán a pedagógus tevékenykedésének következménye, de nem is csak a tanuló külsődleges cselekvésében megnyilvánuló aktivitásaként fogható fel, az egész oktató munka előfeltételeként, eredményességét befolyásoló belső aktivitásnak kell felfognunk.

Amikor meghatározzuk, hogy mit tanitsunk, nemcsak az ismeretek összességét kell figyelembe vennünk,hanem a gondolkodás, a figyelem, az emlékezet rendszerét is. A tanulónak ugyanis el kell sajátitania a gondolkodás eljárásait is. Az elsajátitás pedig nem egyszerüen visszaemlékezés, hanem megértés, tudatositás, emlékezés együttesen. Az elsajátitandó ismereteket, készségeket a tanuló csak saját cselekedetei eredményeképpen és folyamatában tudja megszerezni.

A mozgásos cselekvéstanulás során a mozgásészlelés és mozgásképzet kialakulásának bonyolult és igen összetett fiziológiai és pszichikus folyamatai játszódnak le, egyre magasabb szinten. Már bizonyos mennyiségü mozgásos tapaszta-

lat megszerzése hozzásegit ahhoz, hogy az ujabb érzékszervi jelzések az elsajátitás tudatos folyamatában szóbeli megfogalmazást is nyerjenek.

..."Ez az összefüggés a mozgástanulás folyamatában döntő jelentőségü, mivel - ezt kell feltételeznünk -, bármely tudatos mozgásirányitáshoz, mozgásjavitáshoz tudatos mozgásészlelés, illetve az érzékszerveink segitségével nyert információnak szóbeli információvá való átalakitása szükséges..." /11/

A tanulói aktivitás, mégpedig az un. belső aktivitás az egész oktatási folyamatban jelen kell legyen, szükséges belső feltétele a sikeres mozgáselsajátitásnak.

Belső aktivitásként elsősorban jelentős a motiváltság, amely belső szükségletként* különböző szinvonalu és erősségü előfeltételeit adja az aktivitásnak. /13/

Nem beszélhetünk erről részletesebben, hiszen a motivumok hierarchiájában az életkortól,körülményektől és egyéb jelentős tényezőktől függően más és más motivum kerülhet előtérbe, de mégis szükséges kiemelni az egész mozgásoktatás során szereplő talán leglényegesebb motivumként, a teljesitmény által motiváltságot. A cselekvés eredményei ellenőrzik és szabályozzák a következő cselekvést olyan értelemben, hogy feltételekké válnak, befolyásolják a cselekvés további mozzanatát.

Számos kisérlet igazolja, hogy a hatékony emberi tevékenység legfontosabb előfeltétele a cselekvés eredményének, azaz a visszacsatolás jeleinek ismerete.

Ha valaki ugy gyakorol, hogy tevékenységének eredményét nem ismeri, teljesitménye nem fog javulni. A gyakorlás csak akkor nyeri el igazi értelmét, ha nemcsak ismétlésnek fogjuk fel, hanem a teljesitmény, mint élmény átélését is biztositjuk általa.

"... A teljesitménymotiváció a legmagasabb rendü emberi motivumok egyike. Szoros kapcsolatban van a szándékos viselkedéstervezéssel, a cselekvés tudatos és folyamatos ellenőrzésével, valamint a szociális környezettel, amely az egyén teljesitményeit esetről-esetre értékeli, minősiti..." /2/

Melyek azok a feltételek, amelyek a motiváltságot az egész folyamaton belül fenntartják, illetve az aktivitás általános jelenlétét biztositják?

A korábban elért eredmények - mint teljesitmények - befolyással vannak a tanuló motiváltságára oly módon is, hogy hatással vannak a következő teljesitményt előre jelző igénynivóra is. Az egyén a teljesitményt mindig mint sikert vagy sikertelenséget éli át - függetlenül annak objektiv értékétől - de csak akkor, ha az adott területen önmaga által kitüzött céljai, önmagával szemben támasztott követelményei voltak.

"...A siker, vagy sikertelenség élmény fellépése nincs összekötve meghatározott objektiv teljesitménnyel, sokkal inkább az adott igénynivónak van alárendelve... Ez azt jelenti, hogy az elvárás, a célkitüzés és az igényszint együttesen határozzák meg az elkövetkezendő teljesitményt..." /Helm, 196o./

A sorozatos sikerélmény általában pozitiv, ellenkező esetben negativ irányban tolja el, befolyásolja az igénynivó alakulását. Az általános igénynivón belül az egyes teljesitlményekhez kapcsolódó igénynivó az un. aktuális igényszint.

---

* A szükséglet fogalmát nem egyszerüen a biológiai értelemben használja a szerző, hanem pedagógiai aspektusban, vagyis: szükséglet a társadalmi értéktartalmak tudatos preferálása /előnyben részesitése/ alapján kialakult érdekviszonyként.

Kivételes akaraterő esetében a sikertelen teljesitmény és igénynivó egymásra hatása forditott összefüggésben is jelentkezhet. Vagyis a sikertelenség eredményezhet meghatározott ideig passziv igényszint eltolódást, de csak kivételesen erős teljesitménymotivációval és akaraterővel rendelkező egyének esetében. Ilyen eset nem ritka kiemelkedő sportolóknál. Iskolai szituációban ezzel általában nem számolhatunk.

Éppen ezért eléggé elszomoritó az a kép, amelyet egy iskolai elemzés során nyertünk. Vizsgáltuk a testnevelő tanári magatartást. Az általunk vizsgált tanárokra jellemzően általánosan ugy tapasztaltuk, hogy igen gyakran alkalmaznak negativ előjelü - helytelenitő megjegyzéseket az órákon, még ennél is magasabb százalékban a semleges hatásu észrevételeket, az értékelő, elismerő eljárásmódok helyett inkább utasitó, fegyelmező módszereket. Nagyon kevés a teljesitmény tényleges értékére való utalás, tudatos motiválás a teljesitmény által.

Bár a vizsgálat szük körre terjedt ki, eredményei megfontolásra késztetnek, intenek a negativ előjelü pedagógiai magatartástól, ami tartósan semmi esetre sem lehet motiváló erejü.

A siker élményét fokozhatja a tanuló szociális környezetének elismerése, a pedagógus dicsérete, a tanulótársakkal való összehasonlitás. Ilyen lehetőségeket nyujtó tényező a verseny is.

A testnevelésben az oktatás a tanuló számára megfelelő szabadságot kell biztositson, hogy saját mozgásterve alakulhasson ki, saját elképzelése érvényre juthasson és ezt gyámkodás nélkül meg is oldhassa. Igen lényeges tehát a mozgásoktatás további folyamatában, hogy a tanulónak legyen önálló elképzelése, célja, saját maga által kialakitott terve, és ehhez, a lehetőségekhez mérten kellő önállósága a végrehajtásnál.

Másképpen ugy fejezhetnénk ki, hogy a belső aktivitás az egész folyamatban, mint a világos célkitüzés által belsőleg elfogadott és megértett mozgásigénylés, mozgásszándék, a mozgás belső tudatos és önálló irányitása, szabályozása, a teljesitmény akarása, eredményre törekvés jelentkezzék.

Összefoglalva: a modern lélektan és információelmélet alapján az uj oktatásfogalom testnevelési vonatkozásait, a mozgásos cselekvésoktatás lehet:

- A tanuló részéről alapvetően szabályozó folyamat, amelyben kialakulnak és továbbfejlődnek az /emberi/ cselekvés különböző fajtái és annak megfelelő pszichikai tulajdonságai, amelyek a személyiségalakulás döntő tényezői,

- a tanulás nem csupán asszociációk rögződése, hanem aktiv cselekvés, amelyet a külső környezet és belső pszichikai tényezők irányitanak, mint a vezérlés, szándék, optimális szabályozás, megerősités, motivációk, sikerélmények, tudatos célkitüzés, önálló végrehajtás,

- nem amorf halmaza a különböző elsajátitott készségeknek, hanem szerkezetileg felépitett dinamikus tevékenység, amely a mozgáskoordináció kialakulásához, a magatartásprofil módosulásához vezet,

- a mozgástanulás nemcsak az idő és a gyakorlás mennyiségének függvénye, hanem jelentős szerephez jut benne a gondolkodás, az értelem, a lelki folyamatok tudatos elemzése, átélése.

- a tanulás sajátos önszabályozási folyamat, amelyben jelentős szerepe van a visszacsatolásnak, a visszajelentéses folyamatoknak, amelyeknek alapján az egyén ellenőrzi, módositja további cselekvéseit, megváltoztatja önmagát. Éppen ezért jelentős szerepe van az eredményeknek /az elsőnek, a közbülsőknek és a végeredményeknek egyaránt/, amelyeket mint sikert vagy sikertelenséget

élt át a tanuló,

- fontos a mozgástanulás során is ismerni a tanulónak a társadalmi kommunikációhoz való viszonyát, amely elsősorban mint értékelő és viszonyító tényező van jelen, a tanári információk, a társak jelenléte és a korábbi tapasztalatok formájában.

Ennek megfelelően a tanulónak a mozgás oktatásában az eredményes tanuláshoz a következő tulajdonságokkal kell rendelkeznie:

- Olyan ép, egészséges szervrendszerekkel, amelyekkel képes felfogni az értesüléseket és megérteni azokat;
- olyan központi szervre, amely az értesülések azonnali feldolgozása után képes a további müveletek meghatározására, korrekcióra, a megfelelő döntésekre,
- olyan végrehajtó apparátussal, amely alkalmas a müveletek végrehajtására,
- olyan visszacsatolási lehetőségekkel, amelyek segitségével képes ellenőrizni az eredményeket /tanári segitség, hibajavitás, önelemzés formájában.../

Mindezek kialakitásában az alapvető informativ forrásnak, irányitó rendszernek, a pedagógusnak van igen nagy szerepe - akiről ebben az esetben szándékosan szóltunk kevesebbet.

IV. A mozgásoktatás folyamatának értelmezése, strukturája

Az oktatás alapvető funkciójának az ismeretelsajátitás és feldolgozás folyamatának közelebbi megismeréséhez, elemzéséhez az általános didaktika létrehozott egy életszerübb, az elemzés számára megközelithetőbb fogalmat, az oktatási folyamat fogalmát.Ez a fogalom kihangsulyozza az oktatás időbeliségét, de számunkra ennél többet is kell jelentsen.

A didaktika az oktatási folyamat fogalmát többféle terjedelemben használja. A legátfogóbban az egész oktatást összefüggő folyamatnak tekinti. Másképpen - ugy határozza meg - hogy: "az oktatás folyamata, tartalmának feldolgozása során az egymáshoz szorosan kapcsolódó tanitási órák rendszerében, s az ezekhez szervesen kapcsolódó órán kivüli és iskolán kivüli tevékenységekben valósul meg." /14/

Ebben a folyamatban a belső elemzés számára kisebb és minduntalan ismétlődő szakaszokat különitünk el az elemzés kedvéért. Ezek a kisebb szakaszok egy-egy ismeretkör, téma feldolgozásának teljes folyamatát ölelik fel. Ez az oktatási folyamat szükebben használt didaktikai értelme. A tanitási anyag pedagógiailag indokolt adagolásában kerül a tanulók elé. Egy-egy ilyen adag lehet egy viszonylag körülhatárolható ismeretkör, egy téma, egy szabály vagy mozgásforma, amelyet jártassággá, készséggé alakitunk, a feladatmegoldásra alkalmas elsajátitást biztositjuk.

Szükebb értelemben oktatási folyamaton értjük tehát az általános didaktikában az egész oktatásnak ezeket a kisebb szakaszait. Adott ismeretkör feldolgozásának, elsajátittatásának folyamát, ezzel kapcsolatos jártasságok, készségek kimunkálását a tanitási órák láncolatában és a hozzájuk szervesen kapcsolódó órán kivüli foglalkozások során. Ezt a didaktikai fogalmat csak bizonyos szükségszerü megfontolások után alkalmazhatjuk az iskolai testnevelés oktatására; a különbségek gondos elemzése után.

V. A mozgásoktatás folyamatának felépitése, szerkezeti sajátosságai

A közismereti tárgyak többségénél az un. oktatási folyamatok, vagyis az egyes témák, témakörök feldolgozása lineárisan épül egymásra, láncszerüen kap-

csolódik egymásba. Általában egy-egy téma elsajátittatását követik a következők. Egy-egy témával kapcsolatosan megtörténik általában a készségek kimunkálása is, rendszerint a témazáró ellenőrzéssel fejeződik be. /Pl. a magyar irodalomban Ady költészete egy téma, vagy a történelemben a francia polgári forradalom.../

A didaktikában használt általános "képlete", modellje az oktatási folyamatnak, mely egymásra épülően többszörösen ismétlődik: Tapasztalatszerzés - Elemzés-Általánositás -Rögzités-Gyakorlati alkalmazás -Ellenőrzés /T-E-Á-R-Gy-ELL/

a/ A mozgásoktatási folyamat összetettsége

A mozgásoktatás folyamata az iskolai testnevelésben összetettebben játszódik le. A készség kialakulásának van egy olyan fázisa, amikor a foglalkozások közé szüneteket iktathatunk be, ezért lehetővé válik, hogy az oktatási folyamatba bekapcsoljuk egy uj anyagrész oktatását. Amikor a mozgás beidegzése már olyan szintü, hogy másik mozgás tanitása nem zavarhatja meg, vagy különösen akkor, ha más testgyakorlatai ágból választjuk ki az ujat. Ezt szükségessé teszi a tanulók fizikai fejlődése, ami csak sokoldalu terheléssel, igénybevétellel biztositható valamint az a körülmény, hogy a gyerekek érdeklődését, igényét felkelthessük és kielégithessük a változatos felépitésü oktatással. Vagyis a mozgásoktatás egész menetét nemcsak didaktikai szempontok alapján határozzuk meg az iskolai testnevelésben, hanem figyelembe vesszük például fiziológiai követelményként a tanulók sok irányu, de optimális terhelését, pszichikai tényezőként a sok oldalu érdeklődésfelkeltést és kielégitést, nevelési elvként a testi képességek sok irányu fejlesztését.

A mozgásoktatás felépitésének sajátossága, egyik alapvető jellegzetessége tehát, hogy a különféle mozgások oktatási folyamatai nem lineárisan követik egymást, hanem némi átfedéssel, majdnem párhuzamosan folynak egymás mellett. Ha a folyamatot keresztmetszetében nézzük - kiragadva egy tanitási órát - ezen belül azt tapasztaljuk, hogy egyszerre többféle mozgást különböző szinten tanitunk a gyerekeknek.

Tekintsünk még példaként egy kiragadott tanmeneti részt, illetve egy "téma" /kislabdahajitás/ teljes feldolgozási folyamatát a táblázat segitségével:

1. táblázat

Főbb didaktikai feladatok	1. óra	2. óra	3. óra	4. óra	5. óra
Előkészités	Ált.fejl.szabadgyakorlatok, rávezető gyakorlatok				
Uj anyag oktatása /tapasztalatszerzés/	Kislabdahajitás járásból	Kislabdahajitás futásból			

1. táblázat /folytatás/

Főbb didaktikai feladatok	1. óra	2. óra	3. óra	4. óra	5. óra
Gyakorlás /rögzités/			Kislabdahajitás futásból	ua.	
Ellenőrzés					Kislabdahajitás eredményre

A táblázaton egy tanitási egység 5 egymást követő tanitási órája látható. A "téma" a kislabdahajitás oktatási folyamata a rávezető gyakorlatoktól egészen az elsajátitás ellenőrzéséig. Emellett más mozgások oktatása is folyik párhuzamosan, a 2.táblázaton a távolugrás guggoló technikával és a kézilabda egykezes felső átadás szerepel. Mivel az előbbiekben emlitett fiziológiai, pszichikai és nevelési szempontoknak is eleget kell tennünk, nem szervezhetjük ugy az oktatás folyamatát, hogy abban egyidejüleg /egy órában/ csak uj anyagot, vagy csak gyakorlási anyagot adunk, a folyamat felépitése lépcsőzetes eltolódással, fáziskülönbséggel történik.

Ha hasonlóan az általános didaktikai modellhez, az oktatási folyamat modelljét akarjuk megadni a következőket figyeljük meg:

2. táblázat

1. óra	2. óra	3. óra	4. óra	5. óra
a - Előkészités				
a - T				
	a -Gy	a - Gy		
	b - T	b - Gy	a - Gy	
	b - Előkészités	c - Gy	b - Gy	a - Ellenőrzés
		c - Előkészités	e - Gy	b - Gy
				c - Gy

Jelölések: Gy = Gyakorlás, T = Tapasztalatszerzés, a = kislabdahajitás, b = távolugrás guggoló technikával, c = állórajt.

Egy-egy tanitási órára eső részt az egyes függőleges sorok érzékeltetik. Egyben azt is, hogy egy órán belül a tanitandó mozgásanyag mindig változatos összetételben szerepel.

Az uj mozgás bekapcsolása azon a ponton történik, amikor a többi mozgásban a gyakorlással a készség kialakitásához közelednek a tanulók. Ezért az oktatási folyamat megtervezése a testnevelő tanár gondos és sokrétü szervező munkáját igényli.

A testnevelésben az oktatási folyamat megtervezését un. tanitási egységekben végezzük, ami tartalmában különbözik az általános didaktikában ismeretes tematikus tervezéstől. Amig az utóbbi egy témakörhöz tartozó anyag felépitését jelenti kisebb szakaszokra - addig a "tanitási egységben" több mozgásanyag elrendezését végezzük el a fő didaktikai feladatoknak megfelelően. Az általános közismereti tantárgyakban szereplő tematikus tervezés tehát egysikubb, mint a testnevelés oktatási folyamatáé.

A mozgásanyag kiválasztásánál - melynek során a tanitási egységeket megalkotjuk - a testnevelésben - a mindenoldaluság, valamint a folyamatosság elve kell érvényesüljön az előrehaladásban. Ezeknek az alapelveknek megvalósitása a tanitási egység megalkotásánál oly módon játszik szerepet, hogy elsősorban tehát a tanitási anyag természetét vesszük figyelembe az alkalmazhatóság fiziológiai, pszichikai és pedagógiai értelmében.

Az iskolai testnevelés tanitásánál tehát - a korábbiakban már emlitett sajátosságoknál fogva - igen változatos keresztmetszetét kapjuk az oktatás egész menetének. Változatosabb, sokrétübb összetételü órák a jellemzőek. Eszerint egy órát kiemelve az oktatás egészéből abban egyidejüleg találunk uj anyaggal kapcsolatos tapasztalatszerzést és a jártasság szintjén, vagy a készség felé haladó tanulási szintet. Vagyis a testnevelés oktatásának természetes velejárója a többségében vegyes jellegü tanitási óra, amelyben több egyenrangu didaktikai feladatot oldunk meg, de többféle mozgásanyag segitségével! A vegyes óra szerkezetileg azonos más tárgyak hasonló jellegü óráival, de tartalmilag, azaz a mozgás jellegét tekintve nem!

Egy-egy szükebb értelemben vett oktatási folyamatot a testnevelésben strukturálisan, nagy általánosságban hasonlónak találtunk más tantárgyakéhoz. Az oktatás során lejátszódó tanitási és tanulási folyamat főbb mozzanatai mindenféle ismeret esetében alapvetően azonosak. Ezek: a fizikai-pszichikai előkészités; az uj ismeret átadása; értelemszerü feldolgozása az elemzés és általánositás segitségével; a szükséges jártasságok és készségek kialakitása a rögzités és gyakorlás utján; az elsajátitás mértékének, szinvonalának ellenőrzése, a gyakorlati alkalmazásban felhasználható teljesitményképes tudás megszerzése érdekében.

Nem lenne azonban teljes a strukturális kép, ha csak a megegyezés alapján végeznénk el az összehasonllitást. Éppen az eltérések mutatják meg az oktatási folyamat specifikumait az iskolai testnevelésben.

Ábráink sematikusan érzékeltették a szerkezetet, ennek következtében az iskolai testnevelés oktatási folyamatának egyik alapvető sajátossága - és egyben a közismereti tárgyakhoz viszonyitva specifikuma - a gyakorlás domináns szerepe az egész folyamatban nem ugrott ki eléggé szembetünően. Az előkészi-

tést és rövid anyagismertetést követően ugyanis, mindjárt elkezdődik a gyakorlás. Ez a gyakorlás igen sokféle funkcióval, hosszu oktatási szakaszt jelent. Az egyre tökéletesebb mozgásképzet kialakulásának folyamatát, a meglévő mozgástapasztalatok állandó összehasonlitását az ujabb információkkal, a mozgásképzet tudatosulását és verbalizációját, a mozgásérzékelés és észlelés egyre tökéletesebbé válását, végső soron az adott mozgásos cselekvéssel kapcsolatos mozgáskoordináció kifinomulását. Az első próbálkozástól kezdve, a hosszan tartó gyakorláson keresztül, a magasabb rendü gyakorlati feladatmegolásban való alkalmazásig.

Hasonlóképpen nem tünt ki eléggé - de a testnevelés oktatási folyamatában szerepének jelentőségénél fogva önálló strukturális elemként figyelembe veendő a korrekciós tevékenység, a hibajavitás állandó feladatai. Ennek mind az un. külső irányitó pedagógiai funkciója, mind pedig a belső /önkorrekciós/ folyamatai igen jelentősek és a helyes mozgáskoordinációt befolyásoló mozzanatok az oktatásban.

A részletesebb elemzés hijján, csak vázlatos képet adhattunk a testnevelésben az oktatási folyamat szerkezetéről. De ez a felületes bepillantás is elegendő volt ahhoz, hogy érzékeltessük egy nagyon sajátos tantárgy nagyon sajátos anyagának igen bonyolult összetételü oktatási folyamatát.

A közismereti tárgyak esetében az oktatási folyamat strukturális elemei, mozzanatai /amelyek mellesleg, mind a tanár, mind a tanuló részéről sajátos tennivalókat igényelnek/ esetenként egy-egy teljes tanitási órát átfogó didaktikai feladatként jelentkeznek. Például nagyon gyakori az olyan nyelvi vagy matematikai óra, amikor egy tétellel vagy törvénnyel kapcsolatos gyakorlati feladatokat oldanak meg a tanulók /gyakorló óra/, vagy például amikor az egész órán az előzőekben feldolgozott téma ismeretanyagát a rögzités érdekében rendszerezik /ismétlő, rendszerező óra/. A mozgásoktatás során az ilyen "tiszta" tipusu óra viszonylag sokkal ritkább. Az oktatási folyamatnak egy-egy fő didaktikai feladathoz füződő szakasza - éppen a mozgásos tananyag összetettsége következtében - nem különül el ennyire sem, legfeljebb néha /gyakorlás, ellenőrzés céljából/. Akkor is többféle "mozgásos téma" gyakorlására vagy ellenőrzésére alkalmazzuk a tanitási órának ilyen "tiszta" tipusát.

Gyakorlati szempontból miért szükséges ezeket a különbségeket helyesen értelmeznünk?

Az iskolai testnevelés anyagát is tematikus felsorolásban találhatjuk meg a tantervekben. Ezeknek a testgyakorlatoknak a megtanitása is egy tervszerüen felépitett folyamatban kell történjék, másképpen nem biztositható a tanulók törésmentes testi fejlődése mozgásos ismereteinek, készségeinek folyamatos, egymásra épülő gyarapodása. A tervezőmunka a pedagógusra hárul, aki a tanmenetének összeállitásakor tulajdonképpen az oktatás egész évi folyamatát megtervezi. Azon belül előre meg kell határozza a szükebb értelemben vett oktatási folyamatokat is. Vagyis az egyes mozgások elsajátittatásához szükséges időmennyiséget és egymásutániságot. A felkészülésnek a további igen lényeges fázisa, hogy ezeket a mozgásokat egy folyamatban elrendezve létrehozza azt az igen változatos, bonyolult szerkezetet, amellyel az előbbiekben már sematikusan a táblázatok segitségével találkoztunk. Ha ezt az igen gondos előkészületet ebben a gondolatmenetben végigvezeti, nem fordulhat elő az - amivel a gyakorlatban sajnos még elég gyakran találkozunk -, hogy találomra válogatja össze az egyes óráinak anyagát. A gondos tervezés szinte készen "nyujtja" az egyes tanitási órák tennivalóját, sőt a tanulók folyamatos előrehaladása, érdeklődésének egyre fokozódó kielégitése is csak igy biztositható.

Az oktatási folyamat helyes értelmezése lehetővé teszi - szükebb értelemben az egyes "mozgásos témák" feldolgozási folyamatának tervszerü elrendezését az egész oktatás során - az egyes órákban való szük /parciális/ gondolkodásmód helyett. A modern didaktika álláspontja tehát e téren is érvényesül: miszerint a tanár mintegy deduktive halad az oktatás tervezésében az egész folyamat felől az egyes tanitási órák felé és nem forditva.

b/ A mozgásoktatási folyamat gyakorlatias jellege

Az iskolai testnevelésben a mozgásoktatás folyamatának másik szembetünő sajátossága a gyakorlatias jellege. Felületes szemlélő számára szinte ugy tünik, hogy eluralkodik a gyakorlás az egész folyamaton. A tanuló próbálkozásait alig előzi meg egy kevés, a tanulandó anyag lényegére vonatkozó tanári tájékoztatás, szemléltető érzékeltetés. A mozgás általános képének bemutatásával, a legszükségesebb magyarázattal, látszólag befejeződik a gyermek tudatának foglalkoztatása, s máris kezdődik a mozgás begyakoroltatása, a többszöri ismétléssel. Mintha - eltérően az általában véve vett oktatási folyamattól - a gyermek nem ujat tanulna, csak a meglévő ismereteit ismételgetné, javitgatná. Egyes testneveléselméleti szemléletben a mozgásoktatásnak ezt a sajátos jegyét oly mértékben kihangsulyozzák, hogy a gyakorlást nem is tekintik tanitásnak. Ezzel nem érthetünk egyet. Véleményünk szerint megközelitőleg egyforma sullyal szerepel a meglévők átalakitása mellett az uj mozgások elsajátittatása, ami - mint minden más ismeret esetében - tudatos átvételt, tanulást, tehát nagyon jelentős belső tudatos munkát igényel a tanulótól. Igaz ugyan, hogy a mozgáselsajátitás során a gyakorlatnak az egész oktatási folyamatban fontos szerepe van - ez a testnevelés tananyagának mozgásos jellegével van összefüggésben - de ez önmagában nem zárja ki azt, hogy a tanuló eközben gondolkodhassék is. Kétségtelen, hogy különösan az alacsonyabb szinten folyó sportoktatásban, ahol nem szakképzett testnevelő vagy edző irányitja a munkát, még ma is találkozhatunk szinte a mechanikus sulykolás, egyszerü utánzás szintjén végzett "oktatással", ahol valóban helytelenül, a gyakorlásnak egyoldalu szerepe van.Az iskolai testnevelés tanitásában viszont már sokkal kevéssé. Ennek ellenére azt mondhatjuk, hogy a mozgásoktatás folyamatában szerepet játszó gondolkodás körülményei, módjai még nem eléggé ismertek, tudatos alakitásuk módjai pedig még kevéssé.

Mivel a mozgástanulást sokan nem tekintik ismeretfeldolgozásnak, abban bizonyára közrejátszik az is, hogy a mozgást nem lehet - vagy legalábbis iskolai szinten nem lehet - csak tankönyvekből elsajátitani.Nem lehet pusztán pedagógiai közvetités utján sem elsajátitani, legyen az mégoly alapos és szemléletes is. A mozgástanulás esetén nem kerülhető el annak alapos begyakorlása, gyakorlati alkalmazása. Akik a mozgástanulást nem tekintik ismeretszerzésnek, azok általában ezt a gyakorlási folyamatot nem értelmezik megfelelően. A gyakorlati alkalmazás az oktatás szerves része, igy a testnevelés oktatási folyamatának is. Nem automatikus, mechanikus folyamat, nem csupán ismételgetés, hanem tudatos bevésés, rögzités, nagy mennyiségü uj ismeretanyag feldolgozásán keresztül történik. A gyakorlati alkalmazás közben végzett értelmi tevékenységek sorozatán keresztül jut el a tanuló a mozgás lényegének megértéséhez. A mozgásoktatás folyamatában még szembetünőbben érzékelhetjük az ismeretszerzés és gyakorlati alkalmazás - két nagy szakasz - dialektikus egymáshoztartozását, egymásbafonódását. A mozgásanyagot a testnevelés oktatásában ismeretként foghatjuk fel, bár ezeket elsősorban nem a tankönyvekben találják meg a tanulók, hanem a megadott minta alapján az ujabb és ujabb próbálgatások tapasztalatszer-

ző folyamatában alakulnak ki. Ez a körülmény nem az ismeretszerzés folyamatának létét, legfeljebb mikéntjét befolyásolja. Különös felelősséget ró a pedagógus közvetitő tevékenységére, az oktatási folyamat irányitásában, de a tanuló tudatos, belső önszabályozó tevékenységében is.

A mozgás elsajátitása tanulást jelent, amelyben a tanuló tudatos ismeretfeldolgozó tapasztalatszerző munkát végez, szándékosan bevési, rögziti az anyagot, hogy tartósan elsajátithassa és tevékenysége során a mozgásos cselekvéseket a mozgástanulás során kifejlődött készségeit később is felhasználhassa.

A mozgásismeret feldolgozásának folyamatát vizsgálva, elsősorban belső szervezettsége, szerkezeti sajátosságai tünnek szemünk elé. Mozgásai nem különálló mozdulatok mechanikus összekapcsolódásaként jönnek létre. Cselekvő mozgásainknak sajátos szerveződése, szerkezete van. A gyakorlati tapasztalat igazolja, hogy egy összefüggő mozgássorozat elemeinek külön-külön elsajátitása még nem eredményezi a mozgás egészének sikeres végrehajtását.A külön-külön elsajátitott mozgáselemek csak megfelelő elrendeződés, un. koordináció alapján nyerik el azt a belső szervezettséget, amely ezután a teljes mozgás pontos végrehajtását eredményezi. Például egy gimnasztikai gyakorlatsorban lehetséges, hogy minden gyakorlatrész ismert már a tanulók részére, az egészet, mint sort, mégis külön meg kell tanitanunk, hiszen az adott részekből más összetétel is elképzelhető, aminek elsajátitása ujabb feladatot jelent a gyerekeknek.

Még inkább érvényes ez az olyan mozgásos cselekvésekre, amelyekben egyes részek módosulást szenvednek ha más összetételekben alkalmazzuk őket. Például egészen más a dinamikai követelmény az olyan kézállásba lendülésnél, amelyet egy nekifutás, láblendités előzött meg, mint amelyet például mérlegállásból inditottunk. Egy egészen egyszerü guruló átfordulás hátra más tempójuvá válik ha állásból, guggolásból avagy nyujtott ülésből végezzük. Az egyes mozgásos cselekvések aszerint, hogy milyen funkciót töltenek be az egész folyamatban, az egész cselekvés szerveződését befolyásolják, a tanulók számára ujabb feladatként jelentkezve. Bár cselekvéseinket különböző mozgással hajtjuk végre, kivitelezhetjük általában a mozgásoknak a legcélravezetőbb elrendeződését, szerveződése befolyásolhatja cselekvéseink kimenetelét, eredményességét. A legprecizebb technika, egyben a leggazdaságosabb és legeredményrevezetőbb is.

Példaképpen szemlélteti ezt a kosárlabda mozgásfolyamatain belül, a labda kosárra vezetése. A cselekvés inditéka és végső célja a sikeres kosárradobás, pontszerzés. A cselekvést különböző mozgásokkal hajthatjuk végre: egyenes labdavezetéssel, a társak cselezésének közbeiktatásával stb. A cselekvés eredeti célja, lényege nem változik, de végrehajtása során a mozgások különbözőképpen szerveződhetnek. A mozgások szerveződése ebben az esetben elsősorban az egyén készségeinek alkalmazhatóságán, sokrétüségén, másrészt a külső körülményeken mulik, melyeket az emlitett példánk esetében az ellenfél játékosainak közbelépése, akcióinak közbejötte okozhat.

A különféle körülmények számbavétele a cselekvés sikeressége érdekében elengedhetetlen. Ez is azt igazolja, hogy a mozgásoktatás során, az egyes mozgáselemekkel kapcsolatos készségek kialakitásánál rendkivül fontos a nagyfoku tudatosság a sokrétü változatos körülmények közötti alkalmazás biztositása. Cselekvéseink sikere tehát sokszor mozgásaink összerendezettségén, szervezettségén, az összerendezés gyorsaságán mulhat. Célszerütlenül alkalmazott, nem megfelelő erőbeosztással lebonyolitott mozgás a legátgondoltabb, legkigondoltabb, legelőrelátóbb tervet is meghiusithatja. A mozgáselsajátitás folyamatának strukturális vizsgálata pedagógiai szempontból azért is mellőzhetetlennek bizonyul.

A mozgás végrehajtása tehát csak látszólagosan mentes a gondolkodástól, valójában magas foku állandó kérgi funkció kiséri, állandó ujjászerveződés formájában, állandó visszajelzések segitségével. Emellett azonban a mozgást nem a jelzések és visszajelzések egymásutánjaként, az érzékelések és inditékok egymásmellettiségében, hanem éppen lendületességénél, sajátos ritmusánál fogva egységes egészként éljük át. Ez az egység annál inkább fennáll, minél nagyobb foku a mozgás csiszoltsága, begyakoroltsága.

Cselekvéseinkkel kapcsolatos mozgásainkra általában ez a sajátos belső szervezettség, egység jellemző. Ezt igazolja a mozgástanulásnak az a kezdeti stádiuma, amikor a mozgás részleteit csak a megszokott egymásutániságban tudjuk végrehajtani, s külön gyakorlás kell ahhoz, hogy más helyzetből indulva, ujabb összeállitásban, ujabb elemek közbeiktatásával is el tudjuk végezni. Különösen áll ez akkor, ha a bevésés a mozgás részleteiben nem volt elég tudatos.

Ugyanakkor természetesen igaz az is, hogy a mozgások begyakorlása nem egyszerüen logikai kapcsolatok rögződését jelenti.Az érzékszervi-idegi-kérgi és mozgató apparátus között bonyolult kapcsolatok alakulnak ki. Mint feladat, nem azonos például egy matematikai feladat megoldásával. A mozgásfeladat megoldása többszöri végrehajtás eredményeként a szenzomotoros apparátusba való beidegződés folytán jön létre. Ennek a különbségnek a mozgás tanitásában is érvényre kell jutnia. Fokozottabb lehetőséget kell adni a mozgás pontos elképzeltetése mellett a mozgástapasztalatok kialakulásának, ezáltal a megfelelő mozgásos pályák beidegződésének. A gyakorlat jelentősége tehát nem vitatható el, mind strukturálisan, mind tartalmilag jellemzője a mozgásoktatás folyamatának.

A mozgásos ismeretnek nemcsak meghatározott logikai egymásutánja, felépitése, szerkezete van, hanem egyidejüleg térbeli, időbeli kiterjedése, sajátos ritmusa, tempója is, melyeket a mozgás szerkezetének elsajátitásakor szintén meg kell tanulnia a tanulónak. A tanuló számára ez a körülmény a megtanulandó mozgás bonyolultságát fokozza.

Ezen tulmenően egyes gyakorlatok szerkezetének felbontása a végrehajtás és elsajátitás számára nehezen hajtható végre, inkább csak gondolatilag kivitelezhető, ilyen esetben a tanuló mindvégig a teljes mozgás végrehajtása közben tanulja meg az egyes mozgásrészeket. /Pl. ilyenek a rövid idő alatt lejátszódó, részekre nem bontható mozgások, atlétikai ugrások.../. Természetesen ilyenkor a pedagógus lényeget kiemelő magyarázata, majd az egyes elemeknek jelentőségbeli sorrendben való elemzése segiti a tanulót a mozgás egészén belül a részek helyes összekapcsolásában, a kapcsolatok megértésében.

IRODALOM

1. Bély M. - Kálmánchey Z.: Testneveléselmélet. Tankönyvk.Bp.1967.
2. Czigler I. - Putnoky J.: A mozgástanulás alapjai. /A testnevelés és sport időszerü kérdései, 197o. 1. sz. 123-14o. p./
3. Czirják J.: Testneveléselmélet. Sport. Bp. 1962.
4. Czirják J.: Testneveléselmélet. Tankönyvk. Bp.197o.
5. Falus I.:A visszacsatolás problémája. Tankönyvk. Bp.1969.

6. Kálmánchey Z.: Testneveléselmélet. Tankönyvk. Bp.1967. 215.p.

7. Knapp B.: A mozgástanulás alapkérdései. MTS. Bp.1968. Módszertani tájékoztató. 8. sz.

8. Linhart, J.: A tanulás pszichológiája és a testnevelés. /Teorie a Praxe Telesne Vychovy, 1964. 6. sz. 25o-253. p./ FK 1524. sz. /TF Könyvtár/

9. Lomov, B., F.: Ember és technika. Akadémiai K. Bp.1969.

1o. Nádori L.: Edzéselmélet. Sport. Bp.1968.

11. Nádori L.: Az edzés elmélete és módszertana. Sport. 1976.

12. Nádori L.: Az érzékszervek szerepe a mozgáskoordinációs folyamatban. /=Az emberi mozgás automatikája. TTT.Bp. 1972. 1o3-133.p./

13. Nádori L. - Büchler R.: Sportmozgások tanulása. /A testnevelés és sport időszerü kérdései, 1979. 21. sz. 5-54.p./

14. Nagy S.: Gondolatok az oktatási folyamat dialektikájáról. /Pedagógiai Szemle, 1965. 7-8. sz. 771-783.p./

15. Németh I.: Órarendleirások és óraelemzések. Szeged. 1967. 175-186.p.

16. Novikov, D.A.: A csoportos sporttevékenység pszichológiája. Moszkva. 1968. 1o5-123.p.

17. Rókusfalvy P.: Általános lélektan. Tankönyvk. Bp.1972.

18. Rubinstein, Sz. L.: Az általános pszichológia alapjai. II.köt. Akadémiai K. Bp.1964.

19. Uj Magyar Lexikon. Akadémiai K. Bp. 1961. 1. köt.

2o. Vaszkó M.: Munkalélektan. Tankönyvk. Bp.197o.

BIRÓNÉ, NAGY Edit

Didactical characteristics of the process teaching the motor action at the physical education at schools

Paper is a chapter of the author's candidate's dissertation /1975/. We publish the parts of the dissertation - without any changes of the text, selected by the authorgiving essential theoretical basis to the pedagogical questions of physical education. The first part - which can be read in this volume - writes about the basic didactical problems of teaching of motor action, and compares with the general didactic situations. The most important regularities of general didactics are effective also here, but on a specific area, in the teaching of motor action we have to face essential differences too.

БИРОНЕ, НАДЬ Эдит

Дидактические особенности процесса обучения моторным действиям в школьном физическом воспитании

Работа является частью из кандидатской диссертации автора защищенной в 1975 г. Без никакого изменения текста диссертации публикуем части отбранные автором и содержающие общее теоретическое обоснование необходимое к понятию педагогических проблем физического воспитания. Первая часть, опубликованная в этом сборнике формулирует основные дидактические вопросы обучения моторным действиям и даёт сравнения с общими дидактическими ситуациями. Хотя основные закономерности общей дидактики действуют и в этой области, всё таки в этой совсем специфической области, в обучении моторным действиям необходимо считаться и важными расхождениями.

MILTÉNYI Márta

OKTATÁSTECHNIKAI ESZKÖZÖK FELHASZNÁLÁSI LEHETŐSÉGEI AZ ANATÓMIA OKTATÁSÁBAN A TESTNEVELÉSI FŐISKOLÁN *

Az anatómia tantárgy helyzete különleges az egyetemi rangu Testnevelési Főiskolán. A tárgy oktatóinak feladata, hogy megalapozzák a hallgatók természettudományos müveltségét, biztos ismereteket alakitsanak ki a további orvostudományi, pedagógiai, pszichológiai, edzéselméleti, és sportági szaktantárgyak számára. Fontossága tehát vitathatatlan. Tanár és hallgató egyaránt természetesnek tartja, hogy az emberi testről alkotott alapvető fogalmak nélkül, senki sem lehet jó testnevelő tanár, edző.

A Testnevelési Főiskola hallgatói ennek ellenére ezt a sok memorizálandó adatot tartalmazó studiumot, viszonylag kevés óraszámban, tetemboncolás nélkül kénytelenek elsajátitani.

Az anatómiát oktató tanár, azonban nem engedheti meg, hogy tanitványai elvesszenek a megtanulandók halmazában. Meg kell találnia azokat a módszereket, melyek ilyen körülmények között is szinte játszva vezetik rá a hallgatót arra, hogyan lehet az emberi testen eligazodni, szépségeit felfedezni, törvényszerüségeit meglátni, észrevenni az anatómiai képletek összefüggéseit, a szerv müködésének csodáit, térben látni és gondolkodni, s végül de nem utolsó sorban, hogyan kell a tanultakat hasznositani a testnevelésben és a sportban. Ezért évek óta keresem azokat a lehetőségeket, oktatástechnikai módszereket, segédeszközöket, melyek a hallgató és tanár munkáját egyaránt eredményesebbé, s egyben könnyebbé tehetik, ebben a speciális helyzetben is.

Első lépésként a legősibb oktatástechnikai eszközt használtam. Az előadások, illetve gyakorlatvezetés közben minden lehetségest azonnal lerajzolok. Ezeket a táblára "rögtönzött" rajzokat a diákok nagy kedvvel másolják. Rögtön életszerübb az előadás, a magyarázat például ha egy csont képletei nem csak a levegőben "repkednek", hanem azok térbeli, anatómiai elhelyezkedése, további szerepe /az izom tapadási helye/ stb. a rajzon keresztül azonnal kézzelfoghatóvá válik.

Nagyban emeli az oktató tekintélyét, szinte szuggerálja a "dolgok megtanulhatóságát" ha ezek a rajzok az előadás, gyakorlat közben fejből készülnek.

A hallgatók előadásjegyzeteit tanulmányozva, rájöttem azonban, hogy e rajzos módszernek pozitiv, illetve negativ buktatói is vannak. A pozitiv buktató abból állt: hogy egyes tul lelkiismeretes és jól rajzoló hallgatók egy

---

* Az 198o. évi TF rektori pályázaton dijazott tanulmány

idő után nem követték az előadás menetét. Nem együttrajzolásra, vagy a felrajzoltak egyszerü másolására törekedtek, hanem igen időigényes művészi megoldásokra. Sajnos a füzetekben lévő gyönyörü rajzokkal nem gyarapodott párhuzamosan a tudásuk.

A negativ buktató ugy jelentkezett, hogy a hallgatók egy része /rendszerint a leggyengébbek/ nagyon rosszul rajzol, igy a füzetekben, ellenőrző dolgozatokban az anatómiai vázlatok nagyon torzak voltak. Félő volt, hogy ezek a térarányatlanságokat tartalmazó és tükröző ismeretek, majd igy is rögzülnek. /1. ábra/

Ugy gondoltam ezért talán könnyebben követhetnék a hallgatók az előadások menetét, térszemléletük, térlátásuk is jobban kialakitható, nevelhető lenne, ha megkapnák az általam felrajzolt csonttani, izülettani, izomtani ábrák un. alapvázlatát, s csak ezekre kellene a megtanulandókat felirni, illetve rárajzolni. Igy született meg a "vak anatómiai atlasz"-om ötlete, melynek alapábráit először stencilezett formában próbáltam ki anatómiai gyakorlatokon, illetve az ellenőrző dolgozatok irásánál. Ezt a formát egyébként az évközi ellenőrzéseken azóta is alkalmazom.

A nagyon kedvező fogadtatás után készitettem el az Anatómiai Ábragyüjtemény c. jegyzetemet, mely felöleli az aktiv és passziv mozgató rendszer teljes tananyagát. Tulajdonképpen egy anatómiai munkafüzet, mely az első félévben oktatandó tananyag szemléltető rajzainak alapvázlatát tartalmazza. /2. ábra/ A csonttani rész kontur-rajzaira /1-171 p./ pillanatok alatt felirhatók a különböző csontrészek nevei. Az izülettani /172-273 p./ és izomtani ábraalapokra /274-475. p./ az előadással párhuzamosan, gyorsan és helyesen könnyen felrajzolhatók a különböző izületek mozgástengelyei, izületi szalagai, az izmok eredése, tapadása és lefutása. Mivel a jegyzet páros oldalain vannak az alapábrák és a páratlan oldalai üresek, a tanulás folyamán az előadás vázlatai pótlólag kiegészithetők, megjegyzéssel láthatók el.

Mig a csonttani ábrák elősorban a megtanult anatómiai képletek megjelenitését adják,az izülettani ábrákra/több csont konturja/ felrajzolt izületi szalagok, berajzolt izületi tengelyek, szinte játszva segitenek észrevenni a csonttan és az izülettan összefüggéseit. Igy felismerhető, hogy az izületeket alkotó csontok alakja hogyan befolyásolja az adott izület mozgáslehetőségeit, hogy az izületi szalagok anatómiai helyzete bizonyos mozgásokat lehetetlenné tesz, azok erőltetése csak sérülésekhez vezethet stb./3. ábra/

Az izomtan elsajátitása magasabb rendü összefüggések felismerését várja el a hallgatóktól. Észre kell venniük: az anatómiai helyzet és funkció összefüggéseit. Biztosan tudniuk kell, az izmok nevein kivül, azok eredési és tapadási helyeit is ahhoz, hogy működéseikről is biztos fogalmaik legyenek. Ezért az izomtani ábrák rajzolásakor nem csak én használok szineket,hanem a hallgatók is mindig következetesen. Például: a megadott csontkonturra kék szinnel rajzoljuk be az izmok eredési helyeit és zölddel a tapadási helyeket. A következetesen használt szinjelzések nagyon megkönnyitik az egyébként nehéz adatok megjegyzését.

Az izmok funkciója is könnyebben megérthető, ha ezeket a "szinfoltokat" /izmok eredési és tapadási helyei/ piros vonallal kötjük össze. Igy az izmokat sematikusan egy vonallal ábrázolva könnyen érthetővé válik, hogyha ez a "vonal" megrövidül, csak az adott "foltokat" mozgathatja. Az izmoknak ez az ábrázolásmódja ugyancsak segit megértetni, a leiró és a funkcionális anatómiaoktatás legnagyobb különbségét, nevezetesen, hogy az izmok fő működésük mel-

a/ Medencecsont külső felszine hátulról nézve

b/ és c/ A medencecsont külső belső felszine

1. ábra

Hallgatók aprólékosan kidolgozott, illetve kissé torz anatómiai rajzai

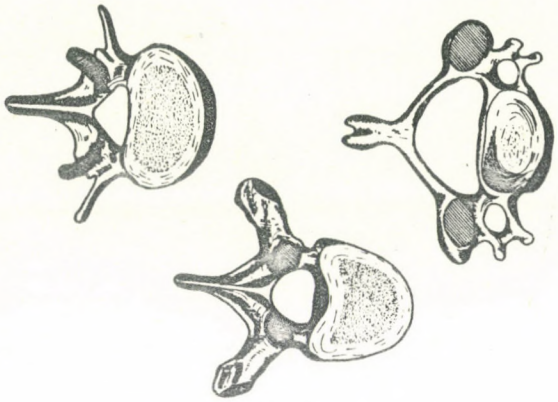

a/ Nyak-, hát, ágyéki csigolyák felülről nézve

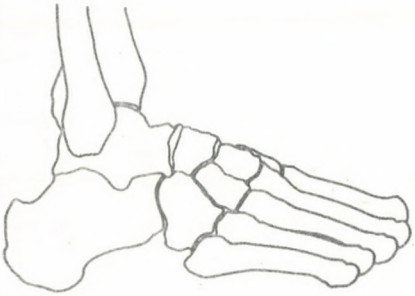

b/ Alaprajz a boka szalagjának, illetve a láb ízületeinek oktatásához

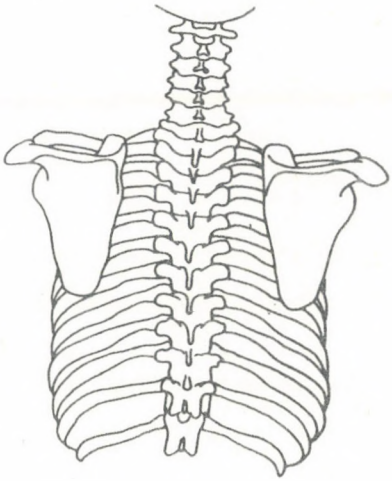

c/ Alapábra a hát izmainak oktatásához

2. ábra

Csonttani, ízülettani és izomtani ábrák az Anatómiai Ábragyűjteményből

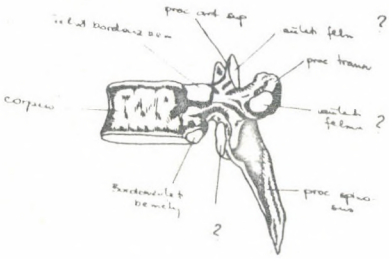

a/ A hátcsigolya képletei

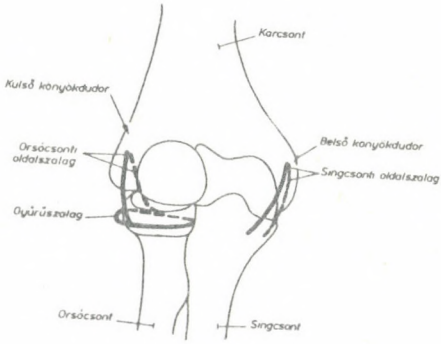

b/ A könyökizület szalagai

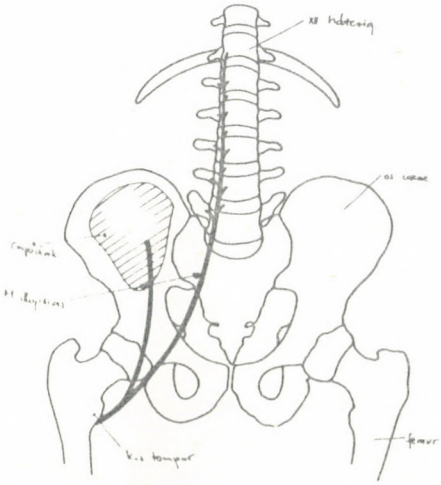

c/ A csipőhorpaszizom eredése, tapadása.

3. ábra
Részletek az Anatómiai Ábragyüjtemény alaprajzaira irt ellenőrző dolgozatokból

lett számtalan mellékmüködést is végezhetnek, hogy eredési és tapadási helyeik elmozdulása funkcióváltozást eredményezhet.

A testnevelő tanároknak és edzőknek ezért nagyon fontos, hogy a különböző emberi mozgások elemzésekor, végeztetésekor mindig biztosan tudják az adott pillanatban az izom eredési vagy tapadási helyei közül melyik a fix pont, mely aztán a mozgás irányát meghatározza.

A hallgatók nagyon megszerették és igényelték ezeket az oktatási segédeszközöket. Nagyon érdekes volt a külföldi hallgatók reagálása erre a módszerre. Az Anatómiai Ábragyüjteményben anyanyelvükön, magyarul, illetve latinul is bejegyezték a különböző anatómiai képleteket. A jegyzetet aztán mintegy képes szótárt használták, mely nagyban átsegitette őket a nyelvi nehézségeken is. Többször előfordult, hogyha nem jutott eszükbe valami a vizsgán, kérték, kérdezzek az "anatómiai térképpel" mert ugy sokkal könnyebben válaszolnak.

Az Anatómiai Ábragyüjtemény alapábrái nemcsak az ismeretszerzés fázisában használhatók, hanem alkalmasak ismétlésekre, önellenőrzésre és tanári ellenőrzésre is. A stencilezett konturokra felirt válaszok sokkal életszerübb, tudatosabban átélt ismeretanyagot igényelnek, mint a hagyományos lexikális tudást visszakérdező dolgozatok. Értékelésük is lényegesen könnyebb. Az arányos, térben jól elhelyezett vázlatokra felirt rossz válaszok sokkal jobban érzékelhetők. A válaszok hiánya sokkal jobban ráébreszti a hallgatót tudásának hiányosságaira.

Az Anatómiai Ábragyüjteménnyel kapcsolatos tapasztalatok értékelése után, az egyéni tanulás megkönnyitésére és az önellenőrzés könnyebbé tételére készitettem el, mintegy a "vak anatómiai atlasz" kérdéseire a válaszokat tartalmazó jegyzetem: a Mozgatórendszer I-II.-t, mely tulajdonképpen egyfajta sematikus anatómiai atlasz a Testnevelési Főiskola hallgatói számára. /4. ábra/

Ezzel a jegyzettel a leirtakon kivül még egy témakörben óhajtottam segitséget adni. Az anatómiaoktatás és -tanulás másik nagy problémája ugyanis, nemcsak az egyetemünkön a tárgy nevezéktana. Az anatómia nemzetközi szaknyelve ugyan a latin nyelv, de a hallgatók számára első lépésként lényegesen könnyebb a képletek elnevezésének anyanyelvi megtanulása. A különböző egyetemi és főiskolai tankönyvek és jegyzetek azonban bizonyos képletek magyar elnevezését egyáltalán nem tartalmazzák. A Mozgatórendszer I-II. c. jegyzet ezért következetesen kettős nyelvü, első izben adja az olvasó kezébe a mozgatórendszer képleteinek teljes magyar és latin nyelvü nevezéktanát. /5. ábra/

Az eddig leirt módszerek noha sok segitséget jelentettek, mégis egy három dimenzióju tárgy siklapokon történő ábrázolását eredményezték. Hogy a hallgatók a valódi térbeli helyzeteket jobban érzékelhessék a következő egyszerü módszert alkalmazom. Sajátos oktatástechnikai eszközeim: a szines papirból illetve beszinezett ragtapaszból vágott csikok. Az izületi szalagoknak, illetve az izmoknak "kinevezett" csikokat aztán a csontvázra ragasztjuk. Jól szemléltethető igy térben is, az adott szalag, vagy izom elhelyezkedése, eredési és tapadási viszonyaik.

A tanultak ellenőrzésére szintén felhasználhatók ezek a csikok, rossz felragasztásuk azonnal leleplezi például a megértés nélküli magolást. Ugyanakkor könnyen eltávolitható "a helytelen válasz", illetve a helyes válasz megoldása után a hallgató könnyen korrigálhat.

Természetesen a leirtak mellett, használom az anatómiaoktatás klasszikus eszközeit is például: szemléltető ábrákat, táblázatokat, szövettani metszeteket stb. Az utóbbiakat nemcsak mikroszkópban nézhetik meg a diákok, hanem a tárgylemezeken látottakat ki is tudjuk vetiteni. Ezáltal biztosithatjuk, hogy a metszeteken minden hallgató ugyanazt, a szükségest lássa.

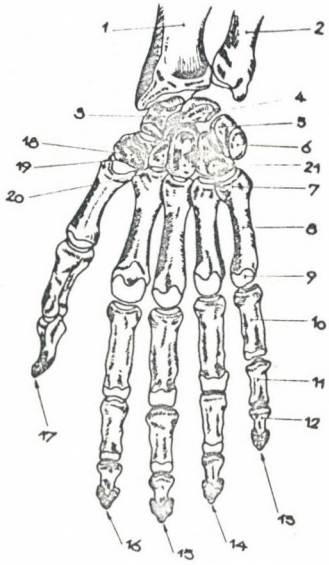

a/ A kéz csontjai

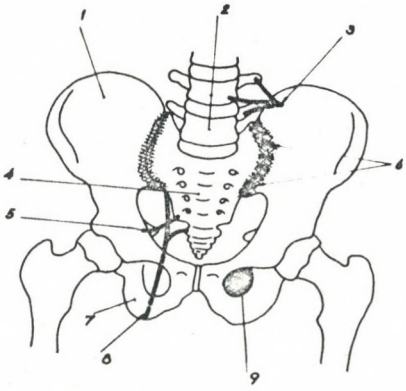

b/ A keresztcsont-csipőcsonti izület szalagjai

4. ábra

Csonttani, izülettani ábrák a Mozgatórendszer I-II. cimü jegyzetből

Szintén régi eszközök, a különböző szervek szétszedhető gipsz vagy müanyag modelljei is. Mintegy ezek kiegészitésére a Semmelweis Orvostudományi Egyetem II. sz. Anatómiai Intézetének segitségével különböző valódi szervekből származó szeleteket készitettünk, melyeket preparálás után, légmentesen egy átlátszó müanyag tasakba forrasztunk. Igy az érdeklődők, a valódi viszonyokat higiénikusan, a fertőzés veszélye nélkül tanulmányozhatják. Érdekes tapasztalatot jelentett számomra, hogy a valódi viszonyok méretei, az igazi szervekből származó készitmények mennyire uj élményt jelentettek hallgatóim számára, s ezek az élmények szemléletüket, tárgyszeretetüket mennyire pozitivan formálják. Ezért kezdtem el gondolkodni azon, hogyan lehetne a Főiskola diákjainak még több lehetőséget biztositani a valódi anatómiai viszonyok tanulmányozására. Ismét a SOTE II. sz. Anatómiai Intézetétől kaptunk óriási segitséget akkor, amikor az intézet vezetője tanszékvezetőnk kérésére együttmüködési szerződés keretében lehetővé tette számunkra, hogy hallgatóink tanulmányaik során félévenként két

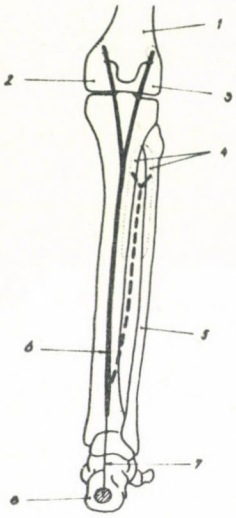

a/ A lábikraizom vonalas ábrázolása

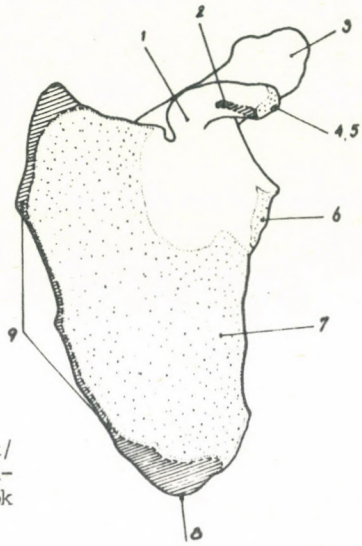

b/ A lapockán eredő /pontozott terület/ és tapadó /vonalkázott terület/ izmok

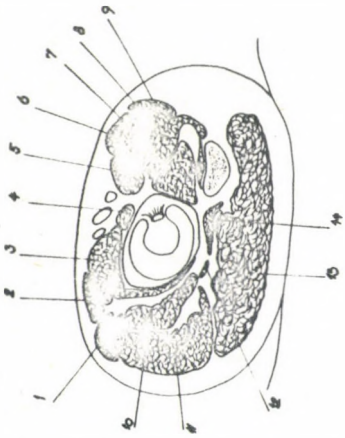

c/ A csipőtájék izmainak keresztmetszete

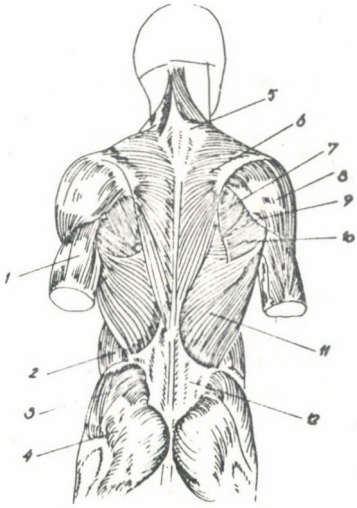

d/ A hát izmai

5. ábra

Izomtani ábrák a Mozgatórendszer I-II. cimü jegyzetből

izben /az I. félévben csonttan-izülettan és izomtan, a II. félévben: idegrendszer, zsigertan témakörökben/ kis csoportokban, intézetükben szervdemonstrációkon vehessenek részt.

Az anatómiaoktatás egyik fontos célkitüzése egyetemünkön, hogy a hallgatók a megtanult mozgástani alapismereteket tudatosan felhasználva képesek legyenek mozgások elemzésére. A mozgásoktatás első lépcsőjeként bizonyos testnevelési és sportmozgások alapjait biztosan ismerjék. Ezért a gyakorlatokon különböző sportmozgásokról készült fényképeket is elemzünk. A képeken látható mozgásrészlet izületi szögeit mérni próbáljuk, az adott izületi helyzet helyességét vagy hibáit megindokolni, és az izületi szögeket létrehozó izmokra következtetni. A tanitványok nagy élvezettel "szedik részekre" a sportmozgásokat és a legpasszivabb hallgatókat is meg lehet igy mozgatni. A sportmozgások különböző, döntő fázisaiban pillanatok alatt lezajló müködést a fénykép szinte kimereviti. Össze lehet hasonlitani a különböző mozgástechnikák anatómiai sajátosságait, az esetleges sérülésveszélyt hordozó momentumokat igy jobban felismeri a diák. Ugyanezeknek az eseteknek szóbeli közlése nem hagy ilyen maradandó nyomot. /6. ábra/

a/ Izületi helyzetek a magasugrás elrugaszkodási fázisában. /Hasmánt technika./

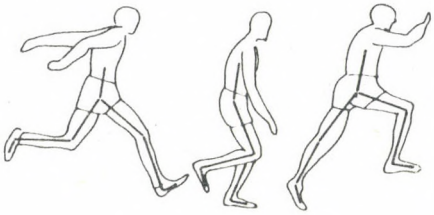

b/ A hármasugrás izületi helyzetei diákszemmel

6. ábra

Sportmozgások izületi munkájának elemzése. Tanári, illetve hallgatói munkák

A mozgástanulás tanitásának egy következő lépése, mikor elemzések segitségével bemutatjuk a hallgatóknak, hogy egy mozgásban nemcsak az un."fő működő izmok" vesznek részt, hanem az izületi helyzetek, a statikai helyzetek kialakitásában döntő szerepe van az adott pillanatban az un. "előfeszülésben lévő" izmoknak is. Ezek ismerete forradalmasithatja az adott mozgás oktatását, egy sportoló felkészülését. Lehet, hogy egy mozgásrészlet sérülésmentes megvalósitásához nagyobb szükség van az un. ellentartó izmok ellazulóképességére, mint a fő működő izmok erősitésére. /7. ábra/

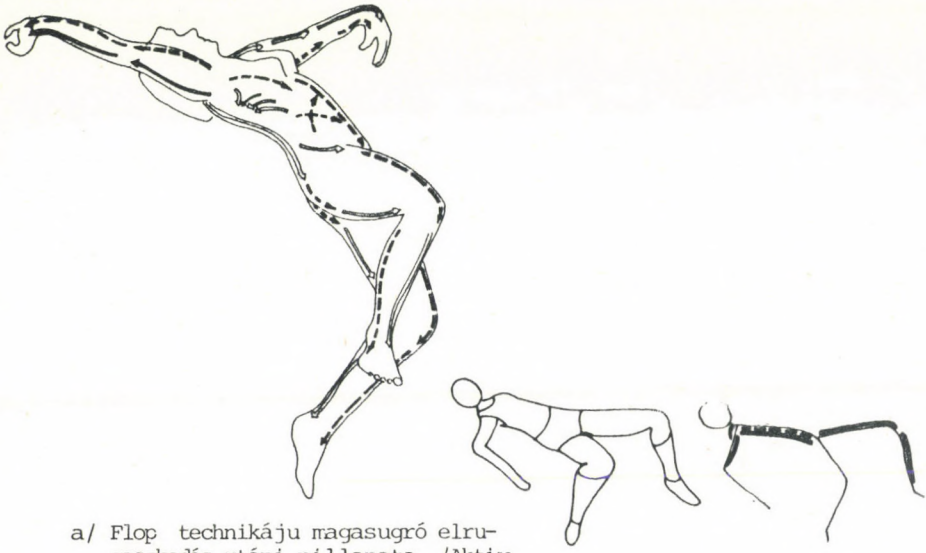

a/ Flop technikáju magasugró elrugaszkodás utáni pillanata. /Aktiv izmok - üres vonal, ellentartó, előfeszülésben levő izmok - fekete vonal./

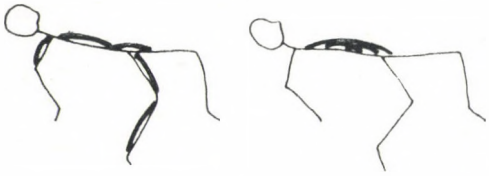

b/ Léc feletti helyzet flop technikánál. Aktiv összehuzó izmok.

c/ Léc feletti helyzet flop technikánál. Ellentartó izmok.

7. ábra
Sportmozgások izomtani elemzései. Tanári, illetve hallgatói munkák

Az irásvetitő alkalmazása tovább szinesitette az anatómia oktatását nálunk is. Nagyon jól lehet használni például összefüggések, táblázatok kivetitésére, miközben ugyancsak az anyagrésznek más összefüggéseiről magyaráz az ember. Segitségével lehetővé vált a mi körülményeink között is az egymást fedő anatómiai képletek bemutatása. Az egymást takaró levehető, illetve egymásra épithető fóliák, az emberi test eddigi siklapokon bemutathatatlan rétegeit tárja fel a nézők előtt. A fóliákon a különböző szinek alkalmazása, szintén rengeteg pedagógiai lehetőséget rejt magában. /8. ábra/

A különböző szervekről, sportmozgások elemzéséről stb. vetitett diaképek méltán népszerüek a hallgatók körében. Ugy gondolom további lehetőség lenne, különösen az edzői szak hallgatói számára a képmagnós mozgáselemzés. Más a helyzet, sajnos az oktatófilmek esetében. Saját filmkészités, illetve anatómiai oktatófilm-bank hiányában ezt a kitünő oktatási segédeszközt csak ritkán /kölcsönfilmek/ használjuk.

A tárgy jellegénél fogva eddig az oktatás közben elsősorban vizuális oktatástechnikai eszközöket alkalmaztam. El tudnám azonban képzelni a magnetofont is, mint az anatómiaoktatás technikai eszközét például: egyéni tanulás, programozott oktatás keretében. Jól össze lehetne kapcsolni a vizuális és akusztikus ingereket a következő módon. A hallgató meg akarja tanulni mondjuk a kar hajlitó izmait. Maga elé teszi a megfelelő gyakorlólapot /csontkonturok/, majd felteszi a magnetofonra a megfelelő oktató kazettát. A magnetofon tagoltan felsorolja a kérdéses izmok neveit, majd azok eredési és tapadási helyeit, miközben a hallgató az elmondottakat megpróbálja felrajzolni a gyakorló lapra. Egy kis idő elteltével a magnetofon visszakérdezi a tanultakat, majd megfelelő szünet után ismét megadja a helyes választ. Ezután kezdetét vehetné a következő tanulási fázis, az izmok munkájának megtanulása, a leirtakhoz hasonlóan.

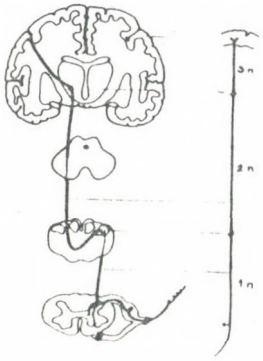

a/ Hátsó kötegi felszálló pálya ábrázolása

8. ábra

Egyszerü, illetve egymást takaró szemléltető ábrák

/A többi ábrát lásd a 9o. oldalon/

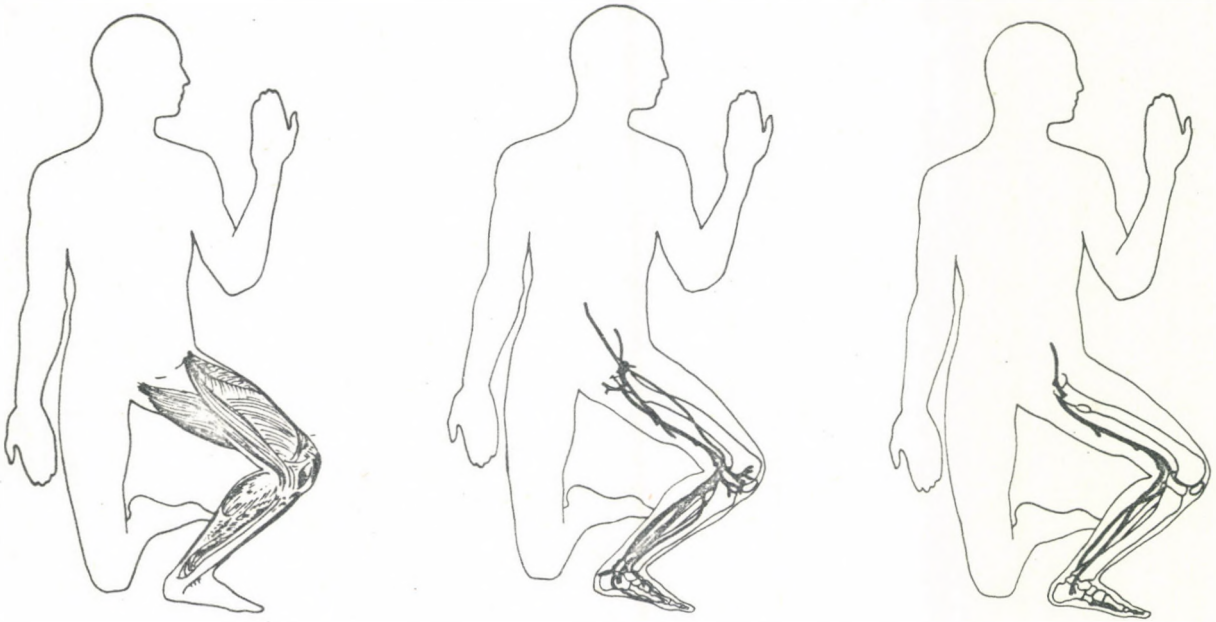

b/ Izomréteg az alsó végtagon /Felső réteg./

c/ Az ér, illetve az idegek helyzete az alsó végtagon. /Középső réteg./

d/ A csont és az idegek helyzete az alsó végtagon. /Alsó réteg./

8. ábra

Egyszerü, illetve egymást takaró szemléltető ábrák

Az anatómia tantárgy ugyanis, szinte "kínálja magát" az oktatógépre, illetve a gépi vizsgáztatásra. Kérdéseire a válaszok egyértelmüek. A biztos válaszok beidegzésére év közben nagyon sokat kell gyakorolni. Arról nem is beszélve, hogy a leggyengébb hallgatónak is el kell jutni a teljes emberi testről alkotott ismeretek egy bizonyos fokára. Részismereteket, legyenek azok bármilyen magas fokuak nem szabad elismerni. Képletesen szólva nem lehet az embert deréktól felfelé jelesre, deréktól lefelé elégtelenre tudni. Az anatómia oktatásában eddig is használtam ellenőrzések, tanulmányi versenyek alkalmából tesztlapokat. Ezek eldöntendő, illetve kiegészitendő kérdései minden nehézség nélkül azonnal gépi nyelvre ültethetők lennének, akár oktatás, akár vizsgáztatás céljaira. A kizárólagos gépi vizsgáztatásnak, noha az oktató munkáját lényegesen megkönnyiti, csak azért nem vagyok a teljes hive, mert ez bizonyos mértékig elsorvasztaná a tanitványok egyébként sem kiváló előadókészségét, amely tanári, illetve edzői hivatásukhoz elengedhetetlen. Szivesen használnám viszont ezeket az eszközöket az elégtelen felkészülésü hallgatók kiszürésére. Mindenesetre a jövő feltétlenül ezeké az oktató és vizsgáztató gépeké. Helyes használatuk, használatuk arányainak megállapitása az "őket" programozó tanárok kezében van.

IRODALOM

1. Az oktatás programozása. Tanári kézikönyv. Tankönyvk. Bp. 1974.
2. Ábrahám A. - Bende S. - Megyeri J.: Anatómia-Élettan. Tankönyvk. Bp. 1958.
3. Bartalis Ö.: Audiovizuális eszközök és anyagok. FPK. Bp. 1972.
4. Donáth T.: Anatómiai értelmező szótár. Medicina. Bp. 1959.
5. Donáth T. Anatómiai nevek. Medicina. Bp.1974.
6. Kiss F. - Szentágothai J.: Az ember anatómiájának atlasza. I-II-III.köt. Akadémiai K. - Medicina. Bp. 1964.
7. Kis J.: Az oktatás technikai eszközei. Tankönyvk. Bp. 1977.
8. Lumsdaine, A. - Odenbach, K. - Ityelszon, L. B. - Hochheimem, N.: Az oktatógép és az oktatás programozása. Bp. 1964.
9. Miltényi M.: Anatómia jegyzet a Testnevelési Főiskola hallgatói számára. Tankönyvk. Bp.1971.
10. Miltényi M.: Anatómiai ábragyüjtemény. Tankönyvk. Bp. 1974.
11. Miltényi M.: Mozgatórendszer I-II. Tankönyvk. Bp. 1977.
12. Szalay L.: Az oktatás technikai eszközei. Tankönyvk. Bp. 1973.
13. Szebeni M.: Az audiovizuális oktatás kézikönyve. Tankönyvk. Bp.1968.
14. Szentágothai J.: Funkcionális Anatómia 1-2-3. köt. Medicina. Bp. 1971.

MILTÉNYI, Márta

Possibilites for the utilization of teaching-technological instruments through education of anatomy at the College of Physical Education

Upon more than lo years teaching experiences author makes known the teaching-technological instruments and her own proceedings, helping to learn anatomy and as well as certain motor actions. She has worked out specific "learning" and examining tests for anatomy which can be adopted to mechanical processing without any problems.

МИЛТЕНИ, Марта

Возможности применения учебно-технологических средств в обучении анатомии в Институте Физической Культуры

На основе своего десятилетнего преподавательского опыта автор излагает учебно-технологические средства и свой метод в большой мере способствующиеся усвоению студентами знаний по анатомии, как и обучению отдельным моторным действиям. Им составлены специфические писменные тесты по анатомии для "учёбы" и для контрола, переводимые без никакой трудности на автоматическое применение.

ŐZÉNÉ SIPKA Ágnes

AZ ISMÉTLÉSES FUTÁS SPIROERGOMETRIÁS VIZSGÁLATA

I. Bevezetés

Tanulmányunkban közép- és hosszutávfutó férfiak edzésmunkájával foglalkozunk. A felkészülés során oly sokszor alkalmazott intervall edzést ültettünk át laboratóriumi körülmények közé, és kerestük a választ: valójában milyen folyamatok játszódnak le a futók szervezetében, s ezek megfelelnek-e azoknak az elképzeléseknek, amik az edzésterv elkészitésekor fennállnak.

Különféle edzésmódszerek vizsgálatával, hasonló módszerrel már többen is foglalkoztak.

Sztefanova /11/ a szakaszos edzésnek egy olyan fajtáját vizsgálta, amit a futók edzésük során gyakran alkalmaznak: egy szérián belül az egyes szakaszok intenzitása csak növekvő, illetve csökkenő tendenciát mutat. A kétféle irányu terhelés összehasonlitásához a következő mutatókat használta fel: ventilláció, O_2-felvétel, és a vér alkáli-savas egyensulyának változása. Israelnél /7/ egy intervall-szérián belül minden egyes szakasz kimerito jellegü volt. A szivfrekvencia, az O_2-felvétel és a terhelés emelkedése közti összefüggéseket elemezte.

Fric J. és munkatársai /3/ jól edzett közép- és hosszutávfutók három csoportját vizsgálták: 800-1500 m-en; 3000-10 000 m-en és maratoni távon versenyzőket. Kutatásuk célja annak megállapitása volt, hogy tartós teljesitményt nyujtó sportolóknál az RQ és néhány további spiroergometriás paraméter mutate különbségeket egyenlő ergometrikus teljesitmények mellett a specifikus edzési módoknál.

II. A vizsgálat módszere

A szakaszos edzésnek azt a formáját vizsgáltuk, ahol egy-egy szérián belül az egyes szakaszok intenzitása azonos, köztük azonos pihenőidővel.

A vizsgálat során a következő kérdésekre kerestük a válaszokat:

1. A futás során fellépő terheléseknek milyen közvetlen élettani hatása van?
2. Ezek közül melyik az, amelynek élettani értékei legjobban megközelitik a versenyterhelésnél elértekét?
3. Melyik az az intenzitásfok, amely megfelelő edzésingert nyujt?

Kiindulópontnak egy mesterséges versenyhelyzetet teremtettünk oly módon, hogy a futók legjobb 5000 m-es versenyeredményük átlagsebességével futottak

szalagon, kimerülésig. E teljesitmény során elért értékeket vettük alapul az összehasonlitásnál. A méréseket három, aktivan versenyző közép- és hosszutávfutó férfi közreműködésével végeztük el.

A mérést futószalagon, Jaeger nyilt rendszerü spiroergometriás készülékkel hajtottuk végre. A következő adatokat kaptuk a géphez kapcsolt számitógép /HP 93o/ segitségével:

- percventilláció /liter/,
- oxigén és szén-dioxid kihasználási százalék,
- respirációs kvociens /az előző kettő hányadosa/,
- oxigénfelvétel /liter/,
- oxigénfelvétel /testsulykilogrammra számitva, ml-ben/,
- szén-dioxid-leadás /liter/,
- légzési egyenérték,
- légzésszám.

A futók a következő edzéseket végezték a szalagon:

1. Folyamatos futás egyenletes szalagsebességgel, minden futó a saját legjobb 5ooo m-es versenyeredményének átlagsebességével.
2. 3o s terhelés, 1 min pihenő,
3. 1 min terhelés, 1 min pihenő,
4. 2 min terhelés, 2 min pihenő.

A terhelések intenzitását egyénenként határoztuk meg, a terhelés időbeli terjedelméhez legközelebb eső táv egyéni csucsteljesitményéhez mérten.

A 3o s terhelést például a 2oo m-eken elért eredmények alapján számitottuk. A pihenők ideje alatt igen lassan kocogtak, a szalag sebessége 1o km/h volt. Az ismétlésszám meghatározója pedig a folyamatos futás során fogyasztott összkalória-mennyiség. /Kcal/h/ Az ezzel kapcsolatos számitásokat nomogram segitségével végeztük. /4/ A müveletet három pont összekötése jelentette. A keresett értéket két ismert pont összekötésével egy egyenes metszette ki a harmadik skálából /1. ábra/ Jelen esetben az egyik ismert pont egy sebességérték, a másik pedig a középső egyenesen levő nulla pont. A középső egyenes a szalag meredekségét jelöli százalékban kifejezve. Ezeket a pontokat összekötve a harmadik egyenesről egy kalóriaértéket kapunk, amit a futó bizonyos sebességgel végzett munkával egy óra alatt felhasznál. Ebből kiszámitottuk a terhelésnek megfelelő időegységre eső kalóriafogyasztást, s igy az ismétlésszámot a következő hányados adta meg:

$$\text{Ismétlésszám} = \frac{\text{Folyamatos futás kalóriafogyasztása}}{\text{Időegységre eső kalóriafogyasztás}}$$

A pihenőidő alatti energiaigény annyira kicsi, hogy az ismétlésszám számitása szempontjából elhanyagolható.

Az intenzitások megállapitásánál arra törekedtünk, hogy egy futónál a különféle terhelések relativ intenzitása azonos legyen, és valamennyi futás a folyamatos futásával azonos kalóriamennyiséget vegyen igénybe. Minden befejezett futás után 3 perccel vért vettünk fülcimpából a pH és a BE értékek megállapitására.

1. táblázat

Táv /m/	Egyéni csucsok Átlagsebesség /m/s/	Intenzitás /%/	Szalagos terhelés Terhelés időtartama	Átlagsebesség /m/s/	Intenzitás /%/
I.					
200	8,5	100	30 s	7	87
400	7,6	100	1 min	6	87
1000	6,6	100	2 min	5,8	87
5000	5,8	100	kimerülésig	5,8	100
II.					
200	8,5	100	30 s	6,4	75
400	7,6	100	1 min	5,8	75
1000	6,9	100	2 s	5,3	75
5000	5,4	100	kimerüsésig	5,4	100
III.					
200	7,9	100	30 s	6,2	80
400	7,2	100	1 min	5,8	80
1000	6,2	100	2 min	5,5	80
5000	5,4	100	kimerülésig	5,4	100

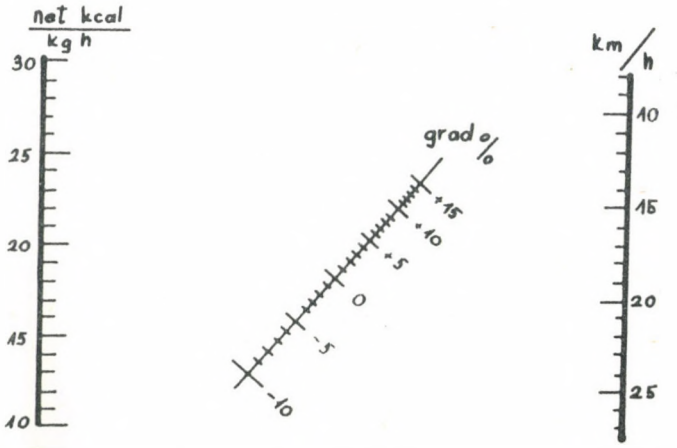

1. ábra

2. táblázat

A terhelés időtartama	Intenzitás /%/	Max. $\bar{x}_{VE}$ l/min	Max. $\bar{x}_{VO_2}$ l/min	$\frac{\bar{x}_{VE_2}}{\bar{x}_{VO_2}}$	pH	BE maeq/l
			I. futó			
Folyamatos futás	100	148,0	4,55	32,5	7,33	6,5
2 min	87	135,0	4,51	29,9	7,32	4,3
1 min	87	109,7	3,73	29,4	7,34	4,0
30 s	87	121,8	4,07	29,9	7,29	7,0
			II. futó			
Folyamatos futás	100	133,0	4,1	32,4	7,25	9,8
2 min	75	11,1	4,15	26,7	7,34	6,7
1 min	75	96,2	3,15	30,5	7,32	5,8
30 s	75	98,9	3,58	27,6	7,39	3,0
			III. futó			
Folyamatos futás	100	129,0	3,35	38,5	7,11	16,6
2 min	80	108,0	3,46	31,2	7,31	4,8
1 min	80	101,1	3,11	32,19	7,30	6,0
30 s	80	84,3	2,81	30,0	7,38	3,0

A max $\bar{x}_{VE}$ és a max $\bar{x}_{VO_2}$ a szériákon belül, az egyes szakaszok maximális értékeinek átlagát jelentik.

Jelölések: VE= percventilláció; VO_2= oxigénfelvétel; pH= vegyhatás; BE maeq/l= légzési egyenérték, l/min = liter/min.

III. Az eredmények leirása és elemzése

Valamennyi terhelésről elmondható, hogy tulnyomórészt aerob jellegü energiaszolgáltatást igényelt, az anaerob részesedés igen kicsi. A pH és BE értékek legnagyobb foku változását a versenyiramu, folyamatos futás után lehetett tapasztalni.

$\bar{x}_{pH} = 7,21$ $\bar{x}_{BE} = 11,1$ maeq/l

Az ismétléses futásoknál viszont alig történt változás.

3o s terhelés: $\bar{x}_{pH}=7,37$ $\bar{x}_{BE} = 3,3$ maeq/l

1 min terhelés: $\bar{x}_{pH}=7,32$ $\bar{x}_{BE} = 4,9$ maeq/l

2 min terhelés: $\bar{x}_{pH}=7,32$ $\bar{x}_{BE} = 5,2$ maeq/l

A terhelések intenzitása egy futónál 87 %-os /I./, kettőnél pedig 8o %-os /III./, illetve 75 %-os /II./ volt. Az egyes terhelésekről a következő mondható el:

87 %-os terhelés: az élettani értékek mindhárom jellegü futásnál, a 2 min, az 1 min és a 3o s terhelésnél is ebben az esetben közelitették meg legjobban a folyamatos futás értékeit. Jellemző, hogy az értékek az ismétlésszám előrehaladtával egyre jobban emelkednek. Tehát ilyen foku intenzitás mellett az ujabb és ujabb ismétlések egyre fokozottabb igénybevételt jelentenek. A 2 min terhelés értékei tulhaladják a folyamatos futását, a 3o s terhelés értékei pedig annak "steady state" állapotához állnak legközelebb.

A 8o %-os és a 75 %-os terhelésnél a kétféle intenzitás csaknem egy kategóriába tartozik. Valamennyi terhelés értékei a folyamatos futásé alatt maradnak. Az értékek az egyes terhelésssorozatokon belül az ismétlések számával nem növekednek. Kialakul egy "steady state" állapot, sőt helyenként az értékek még csökkennek is. Ez alól csak a 2 min terhelés a kivétel, itt az oxigénfelvétel maximális értékei elérik a folyamatos futását, és az egyes ismétlések során előrehaladva emelkedés tapasztalható. /Lásd a 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, és 9. ábrákat./

IV. Az eredmények összegezése

Válaszolva a feltett kérdésekre: az ilyen jellegü ismétléses futások, még 87 %-os intenzitás mellett is, elsősorban az aerob energiaszolgáltató folyamatokat veszik igénybe. 85-87 %-nál alacsonyabb intenzitásnál nem érdemes sokat alkalmazni, mert hatása nem nyujt megfelelő erősségü ingert, a speciális igénybevételtől igen eltér. A különféle futások közül a 2 min terhelés tünik a leghatékonyabbnak. Egy-egy futónál az azonos intenzitás, és munkavégzés szempontjából azonos kalóriafogyasztás mellett a különféle időtartamu terhelések közül ennek értékei közelitették meg legjobban a versenyterhelés értékeit. Tehát ilyen formában a 2 min-terhelések edzésen is elfogadhatók. A rövidebb

időtartamu terheléseket vagy nagyobb sebességgel kell futni, vagy pedig a pihenőidőket kell csökkenteni. Mivel a kisérleti alanyok száma igen kicsi volt /3 fő/, a nyert adatokból általánositani nem lehet, az eredmények egyenértékre vonatkoznak. A vizsgálat időbeli terjedelme igen hosszu, ezért a mérés nagyobb számu kisérleti alannyal nehezen oldható meg.

Érdemes lenne viszont ehhez hasonló jellegü vizsgálatokat végezni természetes körülmények között, pályán. A mérési nehézségek miatt az élettani változásokat sokkal kevesebb mutató tükrözné, de az, hogy természetes körülmények között történt, nagy előnyt jelentene.

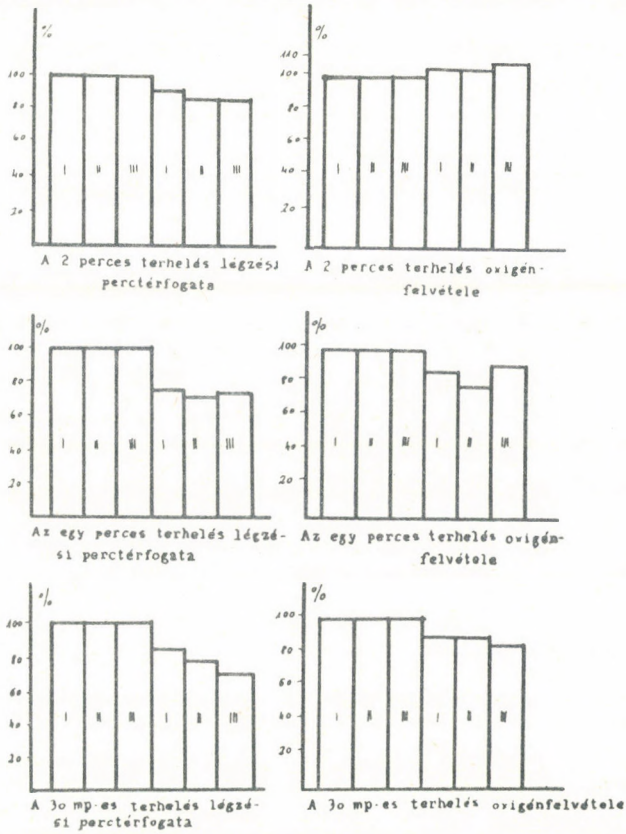

2.ábra
Összehasonlitás a folyamatos futás értékeivel. /100 %/

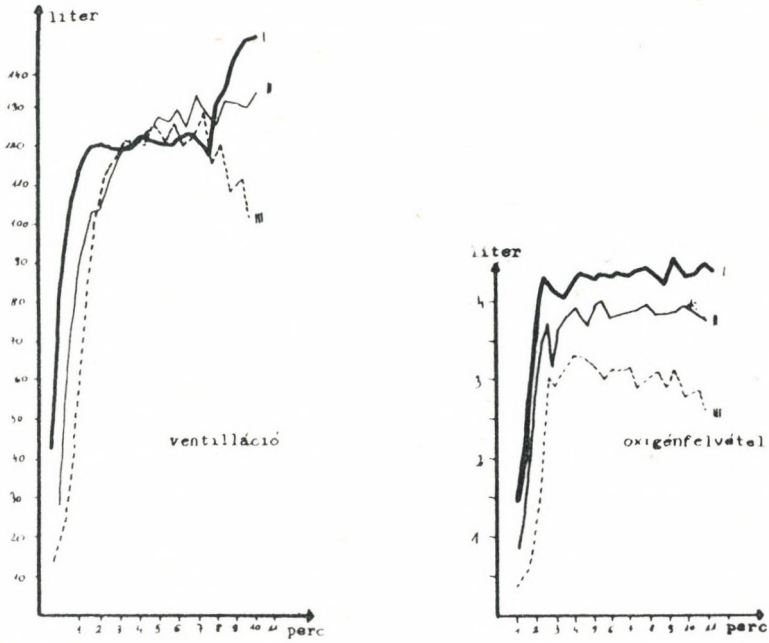

3. ábra

A folyamatos futás.

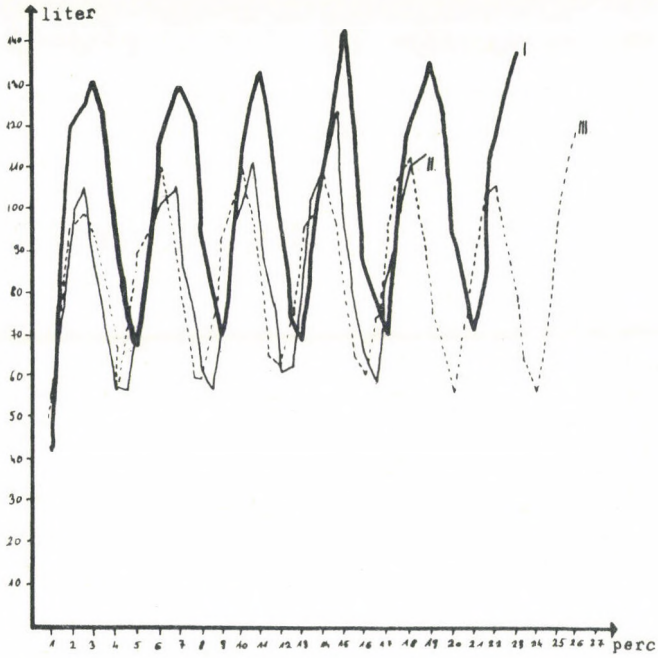

4. ábra

A 2 perces terhelés lépési perctérfogata.

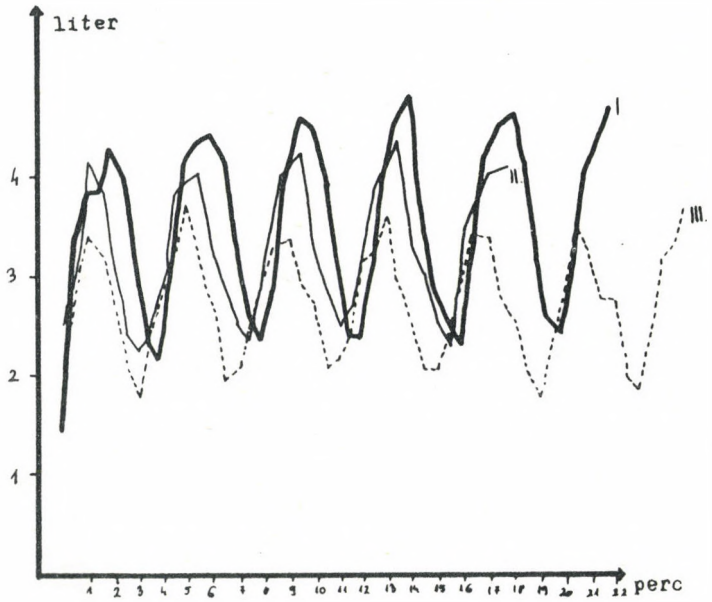

5. ábra

A 2 perces terhelés oxigénfelvétele.

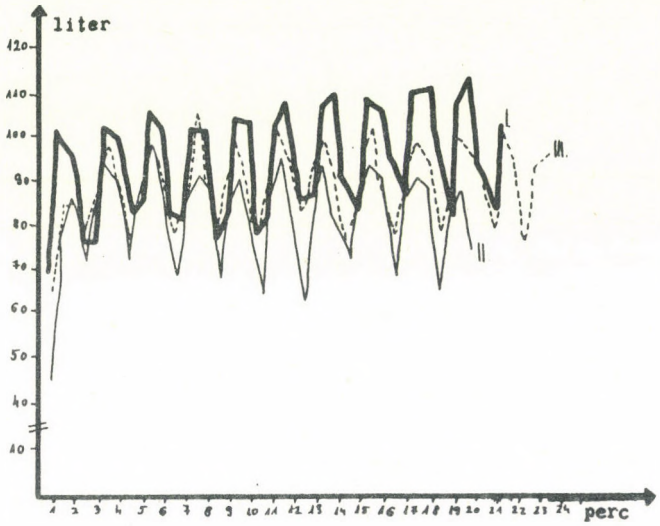

6. ábra

Az 1 perces terhelés légzési perctérfogata.

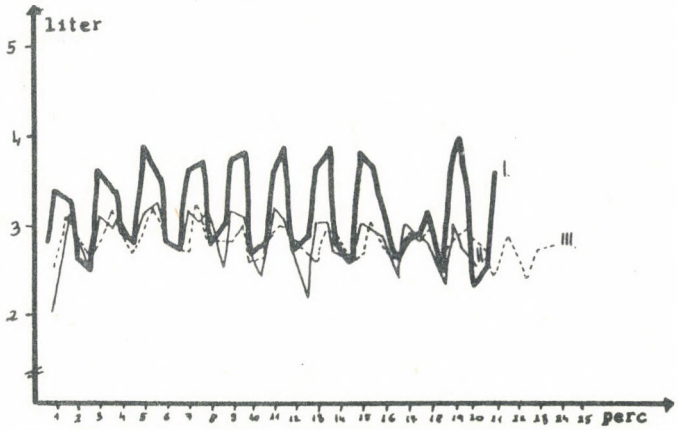

7. ábra

Az 1 perces terhelés oxigénfelvétele.

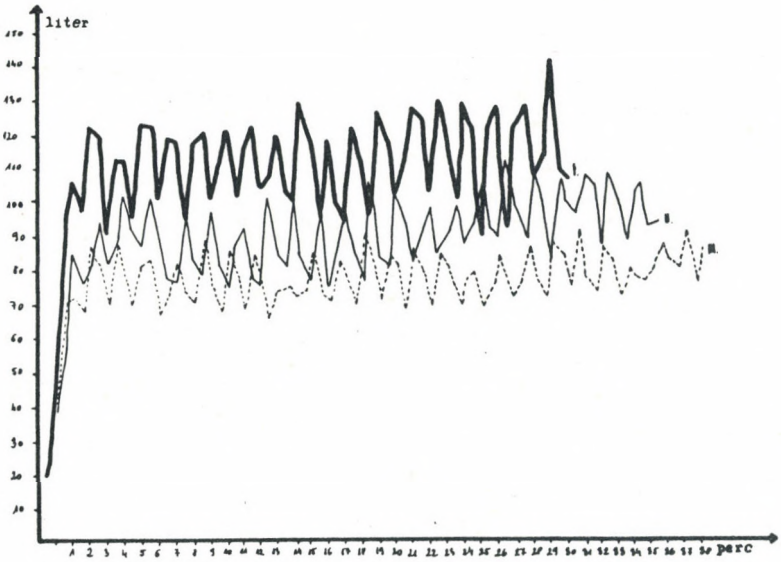

8. ábra
A félperces terhelés légzési perctérfogata.

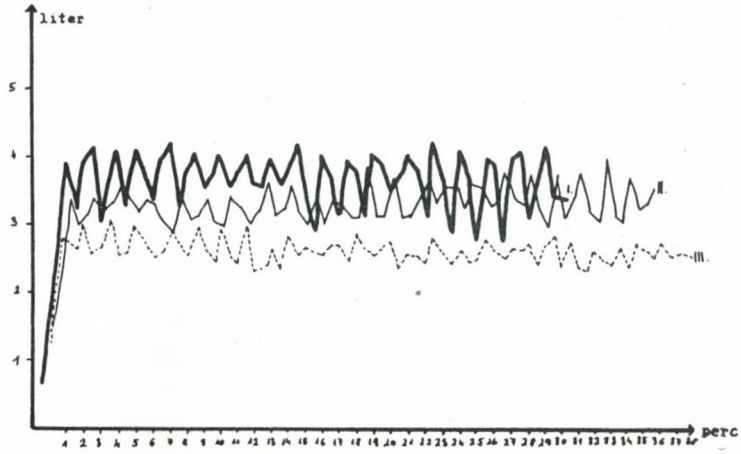

9. ábra
A félperces terhelés oxigénfelvétele.

IRODALOM

1. Apor P. - Molnár S.: Az egyenletes és váltakozó sebességü futás élettani összehasonlitása. /Közlemények a testnevelés- és sporttudományok köréből, 1975. 43-57. p./

2. Frenkl R.: Sportélettan. Sport. Bp. 1977.

3. Fric, J. - Lübs, E. - Müller, W.: Vergleichende spiroergometrische Untersuchungen zum Leistungs-Stoffwechsel von Mittel- und Dauerleistern. /Sportwissenschaft, 1973. 4. sz. 336-341. p./

4. Futóedzés. Módszertani tájékoztató. OTSH. Bp. 1974.

5. Hollmann, W.: Intervallumos edzés és állóképesség. /Sportunterricht, 1966. ksz./

6. Israel, S.: Herzfrequenz und Sauerstoffaufnahme bei ermüdener Serienbelastung mit kurzen Intervall./Medizin und Sport,1976. 2.sz./

7. Malomsoki J.: Gyakorlati spiroergometria. Medicina. Bp.1979.

8. Margaria, R. - Cerrettelli, P. - Aghemo, P. - Sassy, G.: Energy cost of running. /Journal Applied Physiology, 1963. 18. sz. 367-378. p./

9. Oxigénfelvevőképesség és teljesitmény. / Sportélet /mell./, 1973. 3. sz. 1-2. p./

lo. Rasmussen, S.: Az oxigénfelvétel alakulása erős fizikai munka végzése közben három kisérleti csoportnál. /The Journal of Sport Medicine, 1975. 6. sz. lo6-ll2.p./

11. Sztefanova, D.: Küm vüprosza za vüzgejsztieto na intervalnite matovanije kardio-reszpiratornija szport. /Voproszü na fizicseszkata kultura, 1976. 6. sz. 344-349.p./

ŐZÉNÉ, SIPKA Ágnes

Spiroergometric control of running charakterized by repetitions

Paper is concerned with middle and lon distance runners' training work and with the different ways of running characterized by repetitions. The aim has been to determine the degree of intensity having physiological parameters approaching the best the competition load, respectively giving adequate training stimuls. We have performed examinations under laboratory, treadmill, by spiroergometry, asking for the assistance of 3 active competitors, middle - long distance runners. On examinations it has been found, that an adequat stimulus can be given by intensity greater than 85 % load. It is necessary to extend the examinations in order to get universal results.

ЁЗЕНЕ, ШИПКА Агнеш

Спироэргометрическое обследование бега с повторениями

Автор занимается тренировочной работой бегунов на средние и длинные дистанции и различными видами бега с повторениями, с целью определить степени интенсивности, физиологические параметры которой наибольше приближаются к соревновательной нагрузке, т.е. которой обеспечивается соответствующее тренировочное заздражение.
Измерения првелись в лабораторных условиях, на конвейере, спироэргометрией, с тремя активно тренирующимися бегунами на средние и длинные дистанции. На основе результатов установилось что соответствующее раздражение получается лишь при нагрузке интенсивности более 85 %. Чтобы получить обощаемые результаты, надо будет дальше распространять измерения.

CSÁSZI Sándor

TANITÓKÉPZŐS FŐISKOLAI HALLGATÓNŐK TESTMÉRETI ADATAI ÉS MOTORIKUS TELJESITMÉNYEINEK VÁLTOZÁSAI

I. Bevezetés

Az elmult években különböző fórumokon igen sok szó esett arról, hogy a katonakötelesek fizikai erőállapota és teljesitőképessége nem éri el a kivánt szintet. Nem esett szó azonban a 18-22 éves koru leányok munkabiróképességéről, a tanitóképző főiskolai hallgatónők alkati adatairól, edzettségi szintjéről és motorikus teljesitményéről. Igen kevés vagy hézagos adatok állnak csak rendelkezésünkre.

A főiskolai tanulmányi munka a szakkollégiumi képzéssel uj és időben is megterhelő jelentős szellemi munkát, mozgás nélküli igénybevételt eredményezett. Az ülőfoglalkozást, a szellemi tulterhelést, a mozgáshiányt kellene ellensulyoznunk a heti két órás kötelező testneveléssel, négy féléven át. A feladatunk tehát részben a hallgatók fizikai erőállapotának, edzettségének, munkabirásának és teljesitőképességének szinten tartása, valamint az alsótagozatos /1-4. osztály/ tantervi anyagának elsajátittatása. Emellett továbbra is feladat maradt a hallgatók felkészitése a testnevelés tanitására. Rövid idő alatt megbizonyosodtunk arról, hogy a leányhallgatók fizikai erőállapota, valamint készségszintje a legegyszerübb mozgásos tevékenységekben is igen gyenge. Ahhoz azonban, hogy ezen a helyzeten változtatni tudjunk konkrét adatokra volt szükségünk. Célunk az volt, hogy:

- Képet alkossunk a testnevelés szakkollégiumi és nem szakkollégiumi hallgatónők erőállapotának és motorikus teljesitményének szintjéről, testméreti adatairól.
- megállapitsuk az évfolyamok átlagteljesitményeit,
- az évenként elért fejlődést, valamint a testnevelési órák megszünése utáni állapotot;
- a kapott eredmények alapján fejlesztési programot kidolgozva jobb edzettségi állapotot és teljesitőképességet biztositsunk.

II. A vizsgálat módszere

Vizsgálatainkat a harmadévesekkel kezdtük, akikről - egy 1974-es felmérésből, amely 3o paramétert foglalt magába - voltak kiinduló adataink, csupán a zárófelmérést kellett elvégezni ahhoz, hogy fejlődésükről, esetleg visszaesésükről meggyőződhessünk. Az adott körülmények között, felszerelések hiányában széles körü vizsgálatról nem lehetett szó, a paraméterek számát csökkentenünk kellett. Az I. és II. évfolyamosok felmérésével tájékoztató adatokhoz

jutottunk, majd adatfelvételünket kiterjesztettük a szakkollégiumi csoportokra is. Eredményeik és adataik igen jó összehasonlitásul szolgáltak a későbbiekben a különböző mennyiségü és minőségü fizikai aktivitásban részesülő hallgatók megitéléséhez. Lehetőségünk adódott a rendszeresen sportoló és nem sportoló hallgatónők eredményeinek összehasonlitására is.

A kapott adatok alapján megállapitottuk, hogy a hallgatónők fizikai teljesitőképességének mutatói igen alacsonyak. Mind a szakkollégiumi hallgatók, mind a rendszeresen sportolók edzettsége, fizikai erőállapota motorikus teljesitménye lényegesen jobb. A III. évesek adatai arra utaltak, hogy a testnevelési órák megszünése után csökkenés következik be a fizikai teljesitőképességben, a testsuly viszont emelkedik.

Mindezek után a következő felmérési és kisérleti programot dolgoztuk ki: Első lépésként rögzitettük a hallgatók fizikai aktivitásának feltételeit.

1. Kötelező testnevelés /KT/ minden hallgató számára az 1-4. félévben heti két órában. Szakosztályi munkában körülbelül a hallgatók 2o %-a /7o-8o fő/ vesz részt. Heti három alkalommal játékdélutánon bárki részt vehet. Félévenként két-három alkalommal lehetőséget biztositunk az "Edzett Ifjuságért" próbák letételére. A Honvédelmi Nap keretében a hallgatók 9o %-a lövészeten, gyalogturán, 16oo méteres futóversenyen, valamint ügyességi számokban rendezett versenyen vesz részt.

2. Szakkollégiumi hallgatók /SZK/: heti négy gyakorlati szakóra; 5o %-uk rendszeresen sportol heti két-három edzéssel. Sportáganként változóan hetenként vagy időszakosan versenyeken vesznek részt. A hét minden napján gyakorlási lehetőségük van. A felmérések során a következő adatokat vettük fel:

Testméretek

Testmagasság /TM/ 1 cm-es pontossággal,

Testsuly /TS/ orvosi mérleggel mérve 1 dkg-os pontossággal,

Felkarterület /FK/ 1 cm-es pontossággal,

Combkerület /CK/ 1 cm-es pontossággal,

Motoros próbák

6o méteres sikfutás /GY/ o,1 s pontossággal,

Sulypontemelkedés /SPE/ a dinamikus láberő mérésére cm-es pontossággal /Abalakov-teszt/,

Szoritóerő /SZE/ a kéz statikus erejének mérésére, BABY elektronikus erőmérővel o,5 kp-os pontossággal,

Helyből távolugrás /HT/ a dinamikus láberő mérésére 5 cm-es pontossággal,

Huzódzkodás /HU/ gyürün a karerő mérésére /db/,

8oo méteres sikfutás /ÁK/ az állóképesség mérésére o,2-es /s/ pontossággal.

A felméréseket a tanév elején, szeptemberben és végén, áprilisban végeztük. A felmérések tervezett időtartama négy év. E munkánkban két év adatairól számolunk be. Ezen időszakban a keresztmetszeti mérések mellett longitudinális

vizsgálatra is lehetőségünk van.

A felmérésekkel egyidőben megkezdtük egy erőfejlesztő és egy állóképességfejlesztő program megavalósitását a kötelező testnevelési órákon. A szakkollégiumi hallgatónők részére ezt a programot nem vezettük be. E két program részletes ismertetésére most nem térünk ki, majd csak a vizsgálatok ismertetése után.

A felmérésekben a főiskola valamennyi I. és II. éves hallgatónője részt vett, a III.évesek részére a tanév végén önkéntes jelentkezési alapon tartottunk felmérést. A felmért hallgatónők száma igy évenként 37o-38o fő körül mozgott, azonban különböző okok miatt egy jelentős részük eredményei nem voltak feldolgozhatók /hiányzás, betegség, részadatok hiánya stb./.

A keresztmetszeti mérésekben 27o hallgatónő adatai szerepelnek.

I. évfolyam: 114 fő,
II. évfolyam: 127 fő,
III. évfolyam: 29 fő.

Az évfolyam hallgatói egy évig /1-2./, a II. és III. évfolyam hallgatói pedig két évig vettek részt felméréseinkben /1-4./. A hosszanti felmérésben még kevesebb hallgatónők adatait dolgozhattuk fel, összesen 143-ét; ebből:

I. éves 65 fő /1-2. félév/,
II. éves 49 fő /1-4. félév/,
III. éves 29 fő /3-5-6. félév/. Állóképességben 37 fő.

A szakkollégiumi II. és III. éves hallgatónők két felmérésben vettek részt /3-4., illetve 5-6. félévben/.

A csoportok keresztmetszete a fizikai aktivitás mértékét tekintve megegyezett a hallgatóság egészével, tehát reprezentálták az összhallgatóságot.

Az adatfelvételek azonos feltételek mellett és felszerelésekkel a testnevelési órák keretében történtek, ugyanazoknak a testnevelőknek a közreműködésével.

III. Az eredmények értékelése

Az adatokat ugy csoportositottuk, hogy az azonos jellegü motoros próbák eredményei mellett tüntettük fel azt a testméreti adatot is, amely az adott teljesitmény létrehozásában szerepet játszhat. Igy a következő fő adatcsoportokat hoztuk létre:

1. Erő jellegü adatok /E/,
2. Gyorsasági és gyorsasági erő jellegü adatok /GY-GYE/,
3. Állóképességi adatok /ÁK/,
4. Testsuly adatok /TS/.

Az adatokat számitógéppel feldolgozva átlagot és szórást számoltunk felmérésenként, illetve meghatározott időszakonként. A szakkollégiumi és a kötelező testnevelésben részt vevő hallgatók adatait külön-külön és összevetve, a különbségeket is kiszámitva értékeltük. Összehasonlitottuk a sportolók és a nem sportolók csoportjának adatait, illetve teljesitményeit is. Értékeltük hallgatóink teljesitményeit a középiskolai Teljesitmény Teszt országos átlagai felhasználásával is. Kisérleti programunk eredményeiről a motoros teljesitményeknél számolunk be. A horizontális felmérések eredményeit évfolyamonként és

évenként vizsgáltuk. A 6. félévben végzett felmérés segitségével megállapitottuk a testnevelési órák megszünésének hatását.

1. Keresztmetszeti vizsgálatok

A /Erő jellegü adatok /1. táblázat/

A kötelező testnevelésben résztvevők felkarkerülete minden felméréskor lényegében ugyanaz. Azonos felkarkerület mellett a huzódzkodásban talán a 2-3. félévekben jobb a teljesitmény, de még mindig igen alacsony. A 6. félévben, tehát az egyéves kihagyás után, a teljesitmény szinte nem értékelhető. Ehhez azonban figyelembe kell venni, hogy a lányok teljesitménye a huzódzkodásban általában is igen alacsony.

A szoritóerő inkább csökkenő tendenciát mutat a félévek számának emelkedésével. A tanévkezdés után /nyár/ alacsonyabb, a tanév végére minimálisan nő. A II. évfolyam a tanév végén az I. évfolyam kezdő szintje alá kerül. A bal és jobb kéz közötti különbség a 0-4,7 kp között változik, általában a jobb kéz itélhető valamivel erősebbnek.

A szakkollégiumi hallgatók eredményeiben lényeges változás éves viszonylatban nem tapasztalható. A II. évfolyamosok szoritóereje és huzódzkodás eredménye azonban jobb.

A szakkollégiumi hallgatók eredményei azonban - kisebb felkarkerület mellett - mind a huzódzkodásban, mind a szoritóerőben sokkal jobbak, mint a kötelező testnevelésü hallgatóké. A különbségeket a szakkollégiumi hallgatók 4. félévi, illetve összesitett átlagához viszonyitva a 2. táblázat mutatja.

B /Gyorsasági és gyorsasági erő jellegü adatok /3. táblázat/

Valamennyi felméréskor a kötelező testnevelésben jóformán azonos teljesitményeket kaptunk a 60 m-es futásban.

Sulypontemelkedésben és helyből távolugrásban egy éven belül minimális az emelkedés, a II. évfolyam eredményei a jobbak, és ez jelenti a maximumot is. A 6. félév végén valamennyi teljesitmény a legalacsonyabb. A dinamikus láberőnél egy év kihagyás után az eredmény alacsonyabb, mint amennyivel az I. évfolyam kezdett. A combkerület az egyes félévekben alig változik. Az eredmények igen gyengék.

Az 1-4. félév átlagát összehasonlitva a 6. félév átlagával mindhárom paraméterben az utóbbi eredmények a gyengébbek. Bár ez nem longitudinális felmérés, a csökkenési tendencia figyelmeztető.

A szakkollégiumi hallgatók lényegében azonos combkerület mellett jelentősen jobb eredményt értek el valamennyi motoros teljesitményben.

A szakkollégisták átlageredményeitől az I-II. évfolyam átlagai is, a III. éveseké még inkább elmarad /4. táblázat/. A különbségek nagyobbak, mint amennyi az I. és II. évfolyam átlageredményei között van.

A fizikai aktivitás különbözőségét egyértelmüen tükrözik az eredmények. Azonos felkar- és combkerület mellett az izom mennyisége és müködési képessége, a rendszeres mozgástevékenység hatására tér el.

A lényegében azonos combkerület nem feltétlenül azonos izomtömeget, hanem nagyobb zsirpárnát is jelenthet. Erre utalnak a szakkollégisták jelentősen jobb motorikus teljesitményei. Azonos izomtömeg esetén is a rendszeres fizikai aktivitás hatékonyabb izommunkát, jobb koordinációt, az "edzett izom" jobb teljesitményeket eredményez.

Jelölések: $\bar{x}$ = átlag,
s = szórás

Az erő jellegü adatok átlaga és szórása

1.táblázat

Félév		1.	2.	3.	4.	5.	6.	1-4. $\bar{x}$
Kötelező testnevelésüek, fő		114	114	127	1o1	-	29	-
Felkar- /cm/ kerület	$\bar{x}$	26,o	26,o	26,o	26,5	-	26,o	26,o
	s	2,7	2,9	2,4	2,2	-	2,5	2,5
Huzódzkodás /db/	$\bar{x}$	o,25	o,75	1,5o	1,5o	-	o,5	1,o
	s	o,13	o,22	o,76	o,82	-	o,34	o,95
Szoritóerő /kp/jobb kéz	$\bar{x}$	33,o	33,5	31,o	3o,o	-	-	32,o
	s	4,4	4,7	5,3	3,3	-	-	4,7
Szoritóerő /kp/bal kéz	$\bar{x}$	3o,6	31,o	26,3	3o,o	-	-	29,3
	s	4,o	4,3	5,2	5,1	-	-	4,9
Szakkollégium, fő		-	-	25	25	26	26	3-6.$\bar{x}$
Felkar- /cm/ kerület	$\bar{x}$	-	-	26,o	26,o	26,o	25,8	25,8
	s	-	-	2,3	2,3	2,o	1,7	3,2
Huzódzkodás /db/	$\bar{x}$	-	-	4,5	5,o	2,5	3,o	4,o
	s	-	-	2,9	3,3	2,5	2,6	3,6
Szoritóerő /kp/jobb kéz	$\bar{x}$	-	-	4o,5	41,5	38,o	38,o	39,5o
	s	-	-	1o,2	1o,6	6,3	6,1	9,5
Szoritóerő /kp/bal kéz	$\bar{x}$	-	-	37,o	38,o	36,o	36,o	36,76
	s	-	-	11,5	11,2	5,3	6,9	8,7

2. táblázat

A szakkollégiumi és kötelező testnevelésben részt vevő hallgatók átlagainak különbsége

		SZK 4. félév	KT 4. félév	Különbség	SZK 3-6. félév átlagai	KT 1-4. félév átlagai	Különbség
A felkar kerülete /cm/		26,o	26,5	+ o,5	25,8	26,o	+ o,2
Huzódzkodás /db/		5,o	1,5o	- 3,5	4,o	1,o	- 3,o
Szoritó-erő /kp/	jobb kéz	41,5	3o,o	- 11,5	39,5	32,o	- 7,5
	bal kéz	38,o	3o,o	- 8,o	36,7	29,3	- 7,4

Jelölések: SZK = szakkollégiumi hallgatók;
KT = a kötelező testnevelésben részt vett hallgatók.

3. táblázat

Gyorsasági és gyorsasági erő jellegü adatok átlaga és szórása

Félév		1.	2.	3.	4.	5.	6.		Különbség
Kötelező testnevelés /fő/		114	114	127	1o1	-	29	1-4. $\bar{x}$	6. és 1-4. $\bar{x}$ között
6o m /s/	$\bar{x}$	1o,8	1o,9	1o,8	1o,8	-	11,5	1o,8	- o,7
	s	1,2	1,2	o,8	o,9	-	1,o	1,3	-
Sulypontemelkedés /cm/	$\bar{x}$	32,o	33,2	34,o	35,o	-	3o,o	33,5	- 3,5
	s	6,3	6,3	6,7	7,4	-	6,6	7,1	-
Helyből távolugrás /cm/	$\bar{x}$	156	163	165	168	-	16o	163	- 3,o
	s	18,6	16,3	18,6	17,8	-	23,3	17,2	-
Combkerület /cm/	$\bar{x}$	51	52	52,5	53	-	52	52	o,o
	s	4,8	4,9	4,1	4,3	-	4,6	5,1	-
Szakkollégium /fő/		-	-	25	25	26	26	3-6 $\bar{x}$	-
6o m /s/	$\bar{x}$	-	-	9,6	9,6	1o,o	1o,o	9,8	-
	s	-	-	7,2	6,9	5,3	5,2	7,4	-
Sulypontemelkedés /cm/	$\bar{x}$	-	-	41,6	42,o	37,1	37,1	39,5	-
	s	-	-	7,5	7,6	4,7	4,6	6,9	-
Helyből távolugrás /cm/	$\bar{x}$	-	-	192	194	179	183	187	
	s	-	-	26,5	26,8	19,9	2o,3	23,4	-
Combkerület /cm/	$\bar{x}$	-	-	53,o	53,o	53,o	53,o	53,o	-
	s	-	-	3,9	4,1	5,3	4,4	4,7	-

Jelölések: Ua. mint az 1. táblázatnál

4. táblázat

Az átlagok különbsége

Próba	Különbség	KT 1-4. félév átlaga	SZK 3-6. félév átlaga	KT 6. félév átlaga	Különbség
6o m /s/	- 1,o	1o,8	9,8	11,5	- 1,7
Sulypontemelkedés /cm/	- 6,o	33,5	39,5	3o	- 9,5
Helyből távolugrás /cm/	- 24	163	187	16o	- 27
Combkerület /cm/	- 1,o	52	53	52	- 1,o

Jelölések: Ua. mint a 2. táblázatnál.

5. táblázat

Az állóképesség átlaga és szórása /8oo m/

	1.	2.	3.	4.	5.	6. félév	4-6. félévek átlagának különbsége
Fő	114	114	127	1o1	-	37	-
Kötelező testnevelés /KT/	4:12	4:o2	4:16	4:o8	-	4:18	1o s
	19	15	2o	17	-	14	-
Fő			25	25	26	26	-
Szakkollégium /SZK/	-	-	2:58	2:58	3:3o	3:22	-
	-	-	21	18	23	18	-
KT-SZK különbsége			1:18	1:1o	-	o:56	-

Jelölések: Ua. mint a 2. táblázatnál.

C /Állóképességi adatok

Az állóképességet 800 méteres futással mértük. A kötelező testnevelésben résztvevőkre a gyenge teljesitmény a jellemző. A 6. félévre ez a teljesitmény még tovább romlik, és az időeredmény a 4. félév átlagához viszonyitva 10 s-mal csökken /5. táblázat/

Az évvégi felmérések eredménye mindig jobb, amit a szünet alatt visszaesés követ.

A szakkollégiumi hallgatók eredményei átlagban 1 min 7 s-mal jobbak. A legjobb eredményeket a 3-4. félévben érik el, az 5-6. félévben az ő teljesitményük is alacsonyabb. A szakkollégisták átlaga a kötelező testnevelésben résztvevőknél a 6. félévben 56 s-mal jobb. Az eredmények egyértelműen utalnak a KT hallgatóknál a fizikai aktivitás hiányára, az állóképesség alacsonyabb, illetve csökkenő szinvonalára. A heti 2 testnevelési óra aerob jellegű tevékenysége kevés egy elfogadható szintű állóképesség kialakitásához. A rendszeres mozgástevékenységet végző szakkollégisták esetében is figyelmet érdemlő a II. évesek alacsonyabb teljesitménye.

D /Testsuly adatok /6. táblázat/

A hallgatók testsulya az 1. félévtől kezdve fokozatosan nő és a 6. félévben érte el a legmagasabb értéket. /II-III. évf./ Az I. évesek átlagértéke viszont már a 2. félévben /58-18 kg/ meghaladja a 6. félévi átlag-testsulyt, tehát már nagyobb testsullyal kerülnek a főiskolára. Ez viszont megelőző életmódjukra is utal. A kezdő szint magasabb, mint a 6. félévben mért testsuly, s ha a talált tendencia náluk is érvényesül, sulyfeleslegük a 6. félévre még jelentősebb lesz.

Egyértelmű tendencia a kevés fizikai aktivitás következtében a hallgatók jelentős sulygyarapodása. Az 1-2. félévben átlagban 85 dkg-ot, a 3-4. félévben 1 kg-os a 4-6.félév között 65 dkg-os az átlag sulygyarapodás. A kiinduló értékeket alapul véve a III. évesek átlagban 1,5 kg-ot, a II. évesek, 4 félév alatt 1,92 kg-ot hiznak.

Tekintve, hogy ezek átlagértékek és a szórás meglehetősen nagy, nem ritka a 3-4 kg-os sőt, több kg-os sulygyarapodás sem. A fizikai aktivitás hiánya és az állandó ülőfoglalkozás együttes eredménye ez a sulygyarapodás, mert táplálkozásuk - a menzán étkeznek - ellensulyozásáról azonosnak tekinthető. A sulygyarapodás ellensulyozásáról feltétlenül gondoskodni kell.

IV. A fejlődés adatai

Az I. évfolyam fejlődése az erő jellegű próbákban /7-8. táblázat/ minimális. A II. évfolyam a huzódzkodásban fejlődésen megy át, ami azonban számszerüen nem jelentős és a 4. félévben eléri a maximumot. A szoritóerő egy év alatt nem változott.

A III. évfolyam szintén fejlődést mutat a 3-4. félévben, azonban a testnevelés megszünése után huzódzkodásban jelentős a visszaesés. A felkarterület változása lényegtelennek látszik. Az I. évfolyam a gyorsasági erő teljesitményekben lényegében fejlődött, tanév végére elérik ugyanazt a szintet, amelyről az előző két évfolyam a 3. félévben indult /9-10. táblázat/. A vágtagyorsaságban inkább visszaesés mutatkozik és ez érvényes a II. és III. évfolyamra is. Érdemleges fejlődésről egy év viszonylatában csak a helyből távolugrásban beszélhetünk. Ez is lezajlik az 1-2. félév folyamán,és innen kezdve

annak ellenére, hogy a combkerület nő, fejlődés nincs, amelyet a III. év végén, az előző évek fejlődésével azonos, illetve jelentősen nagyobb visszaesés követ.

Az állóképességi teljesitmény hullámzik, fejlődésről csak egy éven belül beszélhetünk. Minden évben ujra kell kezdeni, mert a nyári szünetben a kiinduló szintre vagy az alá esnek vissza. Fejlődés az állóképességi program hatására jelentkezik azonban egy évben belül ott is tapasztalhatunk javulást, ha kissebb mértéküt is, mint ahol nem alkalmaztuk /III. évf. 3-4. félév /. Az I. és II. éves hallgatóknál alkalmazott program hatására az I. éveseknél 16 s a II. éveseknél 12 s javulás következett be. A végrehajtott állóképességi program ellenére azonban mindkét évfolyamon még mindig gyengék az elért eredmények. /11. táblázat/ Mindhárom évfolyam 3-4. félévi eredményei a legjobbak, tehát elfogadhatjuk általános tendenciának, hogy ebben az időszakban jelentősen fejlődnek. A 6. félévre azonban - a kihagyás eredményeként - önmagukhoz viszonyitottan is 10 s-el csökken a teljesitményük. A testnevelési órák megszünése az - előzőekben megállapitott tendenciákhoz hasonlóan - az állóképességi teljesitményekben is visszaesést eredményez.

V. A teljesitmények összehasonlitása

A KT hallgatónőinek eredményeit valamennyi motorikus teljesitményben egyöntetüen alacsony szinvonalunak itéltük. Nem állnak azonban rendelkezésünkre olyan adatok, amelyek hasonló koru hallgatók átlagteljesitményeiről tájékoztatást adtak volna az általunk mért paraméterekben. Néhány eredmény értékeléséhez - tájékoztató jelleggel - igen jó lehetőséget nyujtott a középiskolák részére készitett Teljesitmény Teszt táblázat. Az eredmények teljesitményszázalék értéke a 13. táblázatban látható.

A 60 méteres sikfutás, a sulypontemelkedés és a 800 méter eredményeit hasonlitottuk össze. Ehhez a kötelező testnevelésben részt vevők félévenkénti és az 1-4. félévi átlageredményeit használtuk fel. Az eredmények egyöntetüen gyengék és a középiskolai országos átlag alatt maradnak. Különösen a 800 méter gyenge százalékértékei szembetünőek.

Az 1-2 évvel idősebb főiskolai hallgatónők a középiskola 4. osztálya átlag szintü elvárásainak sem tudnak megfelelni. Még inkább figyelmeztető adat a hallgatók fizikai erőállapotáról, hogy a III. évfolyam végére /6. félév/ amikor végeznek és munkába állnak, fizikai teljesitőképességük szinvonala a minimális szinten mozog. Ez a pályakezdők munkaképességére negativ hatással van.

VI. A sportolók - nem sportolók adatai

A rendszeres fizikai aktivitás hatására a szakkollégiumi hallgatók teljesitményei magasan tulszárnyalták a kötelező testnevelésben résztvevő hallgatókét. Érvényesül-e a fizikai aktivitás - sportolás - hatása a kötelező testnevelésü hallgatóknál, ha az órák mellett valamelyik szakosztály munkájában részt vesznek. Ezt vizsgáltuk amikor kialakitottuk a sportolók - nem sportolók csoportját. Az 1974-ből rendelkezésünkre álló adatok felhasználásával az eredményeik átlagát és a két felmérés különbségét a 13. táblázaton, néhány próbában bemutatjuk. Az eltelt három év alatt a kiinduló szinthez viszonyitva mindenütt csökkent a teljesitmény, de a sportolókkal kisebb mértékben az ő eredményeik jobban. A 2. felméréskor a sportolók és nem sportolók közötti különbség nőtt minden paraméterben.

6. táblázat

Kötelező testnevelésü hallgatók testsulyváltozása

/kg/

Évfolyam	1. félév	2. félév	3. félév	4. félév	6. félév
III.	-	-	55,77	56,59	57,2o
II.	54,6o	55,43	55,31	56,52	-
I.	57,31	58,18	-	-	-

Az átlagok különbsége

Különbség	1-2. félév	3-4. félév	4-6. félév között	Növekedés
III.	-	o,82	o,65	1,5o, 2 év alatt
II.	o,83	1,21	-	1,92, 2 év alatt
I.	o,87	-	-	o,87, 1 év alatt
Szakkollégium	o,o	o,27	-	-

A kötelező testnevelésü hallgatók erő jellegü adatai

7. táblázat

Évfolyam		I.		II.				III.		
Félév		1.	2.	1.	2.	3.	4.	3.	4.	6.
Fő		65	65	49	49	49	49	37	37	39
Felkarkerület /cm/	$\bar{x}$	26,5	27,o	25,3	25,5	26,o	26,8	26,1	26,2	26,o
	s	2,9	3,3	2,1	2,2	2,4	2,2	2,3	2,1	2,4
Huzódzkodás /db/	$\bar{x}$	o,31	o,56	o,23	o,48	1,o7	1,82	1,21	1,71	o,71
	s	o,17	o,39	o,11	o,21	o,71	o,9o	o,72	o,63	o,26
Szoritóerő jobb kéz/kp/	$\bar{x}$	33,o	33,7	-	-	3o,9	26,6	-	-	-
	s	4,4	4,76	-	-	5,3	3,2	-	-	-
Szoritóerő bal kéz /kp/	$\bar{x}$	3o,6	31,o	-	-	26,3	3o,6	-	-	-
	s	4,o	4,3	-	-	5,2	5,1	-	-	-

Jelölés: Ua.mint az 1.táblázatnál

8. táblázat

A kötelező testnevelésü hallgatók fejlődése évenként

Évfolyam		I.	II.		III.	
Fő		65	49	64	37	29
Félévek között		1-2.	1-2.	3-4.	3-4.	4-6.
Felkarkerület /cm/		o,5	o,2	o,8	o,1	o,2
Huzódzkodás /db/		o,25	o,25	o,75	o,5o	-1
Szoritóerő /kp/	jobb kéz	o,7	-	1,3	-	-
	bal kéz	o,4	-	4,3	-	-

9. táblázat

Gyorsasági és gyorsasági erő jellegü adatok a kötelező testnevelésü hallgatók fejlődésében

Évfolyam		I.		II.				III.		
Fő		65	65	49	49	49	49	37	37	29
Félév		1.	2.	1.	2.	3.	4.	3.	4.	6.
6o m /s/	$\bar{x}$	1o,9	11,o	1o,7	1o,8	1o,5	1o,7	11,1	1o,9	11,5
	s	1,5	1,5	o,5	o,8	o,8	o,9	o,8	o,8	1,o
Sulypont-emelkedés /cm/	$\bar{x}$	31,o	33,o	31,5	33,5	34,o	36,o	33,o	33,6	3o,o
	s	7,o	7,1	5,2	5,o	6,4	7,5	6,9	7,o	6,6
Helyből távol-ugrás /cm/	$\bar{x}$	157	163	155	163	169,o	168	16o,o	167,o	16o,o
	s	16,2	15,6	21,2	17,2	15,8	18,5	2o,6	16,3	23,3
Comb-kerület /cm/	$\bar{x}$	52,3	53,o	49,5	5o,5	52,o	53,1	53,o	52,o	52,o
	s	4,6	4,9	4,4	4,3	4,o	4,3	4,2	4,1	4,6

Jelölés: Ua. mint az 1. táblázatnál

lo. táblázat

Kötelező testnevelésü hallgatók fejlődése évenként

Évfolyam	I.	II.		III.	
Fő	65	89	74	53	29
Félév	1-2.	1-2.	3-4.	3-4.	4-6.
6o m /s/	- o,1o	- o,1	- o,2	- o,2	- o,6o
Sulypont-emelkedés /cm/	2	2	2	1	- 3,6
Helyből tá-volugrás /cm/	6	8	- 1,o	7	- 7
Combkerü-let /cm/	o,7	1,	1,1	- 1,o	o,o

Megjegyzés: A negativ szám visszaesést jelent!

11. táblázat

Fejlődés az állóképességben

KT	III.évfolyam			II. évfolyam			I. évfolyam		
Félév	s	különbség	T %	s	különbség	T %	s	különbség	T %
1.				3:58	+ 4 s	5o	4:22	- 16 s	15
2.				4:o2		4o	4:o6		45
3.	4:12	- 4 s	2o	4:22	- 12 s	15			
4.	4:8	+ 1o s	35	4:1o		3o			
6	4:18		2o						

Megjegyzés: Az évfolyamok kerettel jelzett féléveiben alkalmaztuk az állóképességfejlesztő programot.

Jelölések: Ua. mint a 2. táblázatnál, ezen kivül
T % = teljesitményszázalék.

12. táblázat

A kötelező testnevelésü hallgatók értékelése a Teljesitmény Teszt alapján

	1.	2.	3.	4.	1-4. $\bar{x}$	6.
6o m	1o,8	1o,9	1o,8	1o,8	1o,8	11,4
T %	4o	4o	4o	4o	4o	4o
SPE	32	33	34	35	33,5	3o
T %	2o	3o	4o	5o	45	1o
8oo m	4:12	4:o2	4:16	4:o8	4:1o	4:18
T %	2o	4o	2o	35	3o	2o

Jelölések: Ua. mint a 11. táblázatnál, ezen kivül,
SPE = dinamikus láberő /Abalakov-teszt/.

13. táblázat

Sportolók - nem sportolók adatainak átlaga

Próba	Sportolók			Nem sportolók		
	1. felmérés	2. felmérés	Különbség	1. felmérés	2. felmérés	Különbség
6o m /s/	9,8	9,8	-	11,9	12,2	- o,3
8oo m /min/	3:53	3:4o	- 13	4:17	4:12	- 5
Helyből távolugrás /cm/	158	152	- 6	15o	143	- 7
Combkerület /cm/	53,1	54,3	+ 1,2	53	54	+ 1

Az ismertetett összehasonlitást a felmérésben részt vett két évfolyam hallgatóival is elvégeztük./14. táblázat/

A nem sportolók sehol sem érik el az átlagteljesitmény szintjét a sulypontemelkedés eredménye kivételével. A sportoloké mindig a teljesitményátlag felett van, többnyire 7o %-on. Az I. és II. évfolyam együttes átlaga a nem sportolóknál a 3o %-on, a sportolóknál 7o-8o % között van. A különbség a csoportokon belüli kiegyenlitődés következménye.

VII. Összegezés

1. Kapott adataink alapján bebizonyosodott, hogy a kötelező testnevelésben részt vevő hallgatóink teljesitményei még a középiskolás koruak átlagteljesitményeit sem érik el. Akik közülük rendszeresen sportolnak 4o-5o %-kal jobb fizikai teljesitményre képesek, munkavégző képességük, edzettségük magasabb.

2. A szakkollégiumi hallgatók teljesitményei a rendszeres fizikai aktivitás és edzésmunka eredményeként lényegesen magasabbak. Hasonló vagy azonos testméreti adatok mellett gazdaságosabb, jobban koordinált, az edzett izomra jellemző működés biztositja minden próbában a jobb eredményeket és ez egyber jobb edzettségi állapotuk, magasabb teljesitő és munkaképességük bizonyitéka is.

3. Az erő- és állóképességfejlesztő program hatása kimutatható, azonban az eredményjavulás csak időleges és minimális. Az állóképességben ez mindössze 1o-2o %-ra tehető.A jelentős fejlesztést a megelőző életszakaszokban felthetően elmaradt aerob kapacitás-növelés akadályozza, amit itt már nem pótolhatunk.

14. táblázat

Értékelés a Teljesitmény Teszt alapján

Próbák	Középiskolai teljesitményszintek					
	1o %	3o %	5o %	7o %	8o %	9o %
6o m /s/	11,5	11,o	1o,5	1o,o	9,7	9,5
8oo m /min/	4:25	4:1o	3:55	3:4o	3:3o	3:25
Sulypontemelkedés /cm/	3o	33	35	37	39	4o
I. évfolyam	Nem sportolók			Sportolók		
6o m /s/	4:2o	1o:8		9:9		
8oo m /min/	4:2o			3:46		
Sulypontemelkedés /cm/		32		37		
II. évfolyam						
6o m /s/	11,6			1o,o		
8oo m /min/		4:5			3:34	
Sulypontemelkedés /cm/			35			4o
I-II. évfolyam átlaga						
6o m /s/		11,2		1o,o		
8oo m /min/		4:13		3:4o		
Sulypontemelkedés /cm/		33			39	

Még hatékonyabb és tartósabb eredményt hozó programokra van szükség.

4. A testsulygyarapodás általános, de a rendszeresen mozgástevékenységet végzőknél, ennek mértéke csökkenthető. Az azonos táplálkozás és tanulmányi munka mellett csak az életrendben van eltérés.

5. A kötelező testneveléssel némi fejlődés érhető el a motorikus próbákban, azonban az 5-6. félévben a testnevelés megszünése után - mindezzel együtt a teljesitőképesség a kiinduló szintek alá esik vissza. Ennek megfelelően végzős hallgatóink edzettségi szintje s igy munkabiró képessége is alacsony.

A megkezdett felmérő munkát folytatjuk, hogy a kapott információk alapján a kötelező testnevelési órákat még hatékonyabbá tudjuk tenni. A testnevelési órákat mielőbb be kell vezetni a III. évfolyamon is.

CSÁSZI, Sándor

Some anthropometric datas of college girl at the Pedagogical Institute and the changes of their motor performances

By recurring examinations and by motor tests we have followed for three years the evolution of the physical productivity of college girls. We have examined the changes evolving under the different methods, after stopping physical education, - the determinant factor of a year - interruption, and the degree of body-weight increasing. We have checked the performance changes of athletes and non-athletes, participants in special college education and in physical education of two hours' a week. We have examined how far our students get with the grammar school performance tests as compered to the national level, by their average results. Our conclusion refer to content and organizational questions.

ЧАСИ, Шандор

Данные размеров тела и изменения моторных достижений у студенток Педагогического Института

В рамках повторяющихся обследований при помощи моторных тестов через три года изучалось развитие физической мощности студенток. Исследовались изменения вызванные под влиянием различных методов, а в период без регулярных занятий физической культурой влияние годичного перерыва и рост веса тела. Провелись сопоставления между изменением достижений у занимающихся и не занимающихся спортом, у участвующих в подготовке в общежитии и у студенток

участвующих в регулярных занятиях физкультурой два часа в неделю. На основе их средних результатов спределилсь положение наших студенток по сравнению с общим уровнем страны по тестам для средних школ.
Выводы относились к проблемам содержания и организации.

BARTA Zsuzsa

ADALÉKOK A SPORTPSZICHOLÓGIAI VIZSGÁLAT MÓDSZERTANÁHOZ

I. A személyiségpszichológiai megközelités létjogosultsága a sportban

A humán tevékenységformák között talán legszélsőségesebben a sportban nyilvánul meg a fizikai teljesitmény hangsulya. Az egyik legtisztábban teljesitményorientált és fizikai igénybevételt jelentő terület a sport. Ezek után nyilvánvaló a kérdés, milyen szerepe lehet éppen itt a személyiségvizsgálatoknak? Miért nem elegendő a sportoló fizikumának, biológikumának, a motoriumnak, esetleg érzékeléspszichológiai tényezőknek a vizsgálata?

A sporttudományban járatos szakembereknek ugy tünhet, nyitott kapukat dönget a személyiségpszichológia, mikor saját fontosságát hangsulyozza. A gyakorlat azonban rácáfol a tárt kapukra. Nem véletlen, hogy egyetlen sportorvosnak sincs szüksége arra, hogy diszciplináját népszerüsitse, hiszen munkáját az egyesületek, az edzők, a sportolók egyaránt fontosnak tartják, ismerik és igénybe veszik. Nem igy a pszichológus munkáját. A pszichológia "felségterületének" ismeretlensége miatt gyakoriak az irreális elvárások a pszichológiával szemben. Még azok részéről is tulzott prakticista hozzáállást tapasztalhatunk, akik egyáltalán elismerik a pszichológiai szempontok jelentőségét. Ezért szükségesnek látszik, hogy tisztázzuk, miben tud a pszichológia segitséget nyujtani a sport gyakorlata számára.

II. A pszichológiai szemlélet jelenlétét igénylő pontok

A sportoló speciális helyzetben van életformáját tekintve. Egy jó sportoló kötelessége és szükséglete a naponta ismétlődő megterhelés és állandó készenlét a kimagasló teljesitményekre. A modern pszichológiai iskolák, különösen a humanista pszichológiai irányzat felhivják a figyelmet a napjainkban uralkodó perfekcionista szemlélet veszélyeire. A szélsőségesen perfekcionista beállitódás ugyanis a személyiségdinamikai mechanizmusok egyensulyának egészségtelen eltolódását eredményezi. A teljesitményre való állandó készenléti állapot fokozott elfojtást, a feszültségek feldolgozatlanságát, görcsös önkontrollt, erős önbüntető tendenciát, a spontaenitás kiiktatását, szerepjátékot stb... okoz. Nos, a sportnak, illetve az élsportnak éppen a perfekcionista szemlélet az egyik veszélye. A magas szintü teljesitmény eléréséhez manapság óriási erőfeszitéseket kell tenni, méghozzá nagyon szük, behatárolt területen. Az edzésmunka önmagában "csak" fizikai megterhelés, a mögötte meghuzódó teljesitménykényszer és a versenyzési hatások azonban már a pszichikai szférát veszik igénybe. A versenyzőnek egész életmódját, magánéletét is ehhez a tevékenységhez

kell igazitania, sokkal inkább, mint bármely más területen /analógiás tevékenységek természetesen vannak/. Még az étkezési rend, a testsuly, a szabadidő eltöltésének módja, a kapcsolatok is beszabályozottak. Aktiv sportoló korában tehát a versenyző - s ezek fiatal évei - nagyon szigoru, pszichikai és fizikai megterheléssel járó, erősen korlátok közé szoritott életformát él. Ezekhez a tényezőkhöz hozzájárul a sport kiemelt helyzetéből fakadó nyomás, a közvélemény figyelme, a társadalmi odafordulás, magas elvárások. A versenyek, a sikeres sportoló egész életstilusa, a követelmények szoritása stresszként hatnak. Mi az mégis, ami a sportolókat a "pályán" tartja, mit kapnak cserébe? Optimális esetben kimagasló sikerélményekben lehet részük, az önmegvalósitás - nem is mindennapi - lehetősége kinálkozik számukra, bizonyithatnak, eredményeik egyértelmüen mérhetők. Az értékek, az értékrendszer a sportban egyértelmü - s a normarendszer mai tisztázatlansága mellett ez óriási dolog. Bár sokat hallani sportéletünkben a manipuláció különböző formáiról, a versenyeken - egyes sportágakat kivéve - mindig a jobbik győz. A sikeres sportoló nagy népszerüségnek örvend, "hires ember" a közvélemény figyelmének középpontjában áll, s "munkájáért" anyagi támogatást, szociális juttatásokat kap. A fiatal sportolót tehát - nem beszélve a sportolás befejezésekor bekövetkező kiürülési élményről, az átállás nehézségeiről - több pszichésen káros hatás érheti.

Ezekkel az életmód-tényezőkkel összefüggő pszichológiai terület tárgya a sportoló aktuális konfliktusainak, személyiségspecifikumainak feltárása annak érdekében, hogy a személyiségrendszer egyensulyát megőrizzük, s további harmonikus fejlődést tegyünk lehetővé. Ezen irányon belül a sportpszichopatológia, a fokozott megterhelésből származó személyiségsérülések feltárását és kezelését tekinti céljának. A pszichopatológia határterületén a sportmentálhigiéné foglalkozik a sportolók életkörülményeinek, edzési módszereinek, egész életformájának egészséges kialakitásával, a megelőzéssel. Ilyenformán nagy szerepe van a sporttevékenység pszichoprofilaxisában.

A fentieket figyelembe véve láthatjuk, hogy a sporttevékenység nem korlátozódik puszta izommunkára. Olyannyira nem, hogy minden pszichés történés hathat a sportproduktumra. Ez az összefüggés természetesen forditva is igaz, nem véletlen, hogy napjaink pszichoterápiájában a mozgásos terápiás formák forradalmi szerephez jutnak. A teljesitménynek tehát számos pszichikai faktora van, s ezen tényezőkön keresztül belépve a sportteljesitmény alakitásában, módositásra, optimalizálásra van lehetőség. Ez tehát a pszichológia másik támadáspontja - megtalálni azokat a pszichikus teljesitmény-összetevőket, melyeket változtatva a manifeszt teljesitmény is változik. Természetesen nem szabad elvulgarizálni, tul direktté tenni az összefüggést. A kapcsolat csak tendenciaszerü és a személyiségszerkezet függvényében alakul. A pszichológia ezen a területen sem képes csodákra.

Az alapkutatásban a pszichológusok megpróbálnak olyan személyiségjegyeket, strukturális összetevőket feltárni, melyek a sportolókat elkülönitik a nem sportoló átlagpopulációtól, illetve sportágspecifikus jegyeket keresnek az egyes sportágcsoportokat képviselők személyiségében.Ennek a látszólag kizárólag elméleti iránynak óriási gyakorlati jelentősége a kiválasztás elméleti megalapozása, s a sportnak a személyiségfejlődésben betöltött szerepének tisztázása körül.

A személyiségpszichológia alkalmazásának tehát ezek a lehetőségei. A jó szinvonalu pszichodiagnosztikus munka mindegyik területen elengedhetetlen. Az eszközök helyes kiválasztása, a megfelelő tesztkészlet összeállitása az első lépés ebben a folyamatban. A felduzzadt pszichológiai eszköztár szelekciójá-

nak azonban minden kutatónak, gyakorlati pszichológusnak a személyiség, ezen belül a sportszemélyiség egységes szemléletmódját kell kialakitania. Ez a szemlélet ezután eligazit az eszközök között, kritériumokat ad a szelekcióhoz, s kijelöli a pszichodiagnosztikus folyamat módját.

III. Személyiségszemléletünk

A Gestalt-szemlélet ujfajta beállitódást hozott a pszichológiába, s megszüntette az addig élő elkülönitést a szellem és fizikum között, illetve a fizikai és szellemi "alkotóelemek" elszigetelését. Az embert, mint szellemi és fizikai létezőt együtt szemléli, és természetes egységben vizsgál minden működést. Intellektuális, szenzomotoros, érzelmi stb... funkciók nélkül éppoly elképzelhetetlen például a gerelyhajitás, mint fizikai működések nélkül a tudományos kutatómunka. Ez az elméleti háttere annak a minden sportember számára evidenciaként ható jelenségnek, hogy például hiába képes egy versenyző az edzésen kimagasló teljesitményre, ha a versenyláz lerontja ennek szinvonalát, vagy forditva, a facilitáló szorongás "megdobhatja" a mérkőzésen mutatott teljesitményt. A Gestalt-szemlélet értelmében a pszichés és fizikai funkciók nem összegeződnek egyszerüen a különböző viselkedésmintákban, összegükből nem irható le egyértelmüen a várható viselkedés. Dinamikus egészről van itt szó, melynek egyetlen elemét megváltoztatva a rendszer egészének működése is megváltozik. A dinamikus pszichológia nem statikus, keresztmetszeti személyiségkép kialakitására törekszik, hanem működési elveket, a személyiség belső dinamikáját igyekszik feltérképezni. A freudizmuson tulmutató dinamikus megközelitésben a személy szocializációja során tanult feszültségkezelési technikáin, pszichés mechanizmusain kivül fokozott hangsulyt kap az aktuálisan ható helyzet. Igy az ember viselkedésében az intrapszichikus folyamatokon kivül a külsődleges tényezők - az adott mikro- és makroszociális viszonyok, az aktuális helyzet - viselkedésbefolyásoló szerepe is kellő megvilágitásba kerül. Ezzel bevonul a szociálpszichológiai szempont a vizsgálódásba, mely felhivja a figyelmet az interpszichikus minőségekre.

IV. Személyiségdiagnosztikai módszerek

A következőkben szeretnénk bemutatni néhány olyan ismert pszichodiagnosztikai technikát, melyek alkalmazását gyümölcsözőnek tartjuk a sportvizsgálatban.

A személyiségdiagnosztikus vizsgálatokat a következőképpen csoportosithatjuk általában:

1. Kérdőives technikák:

   a/ Egyes személyiségfaktorokat vizsgáló kérdőivek,
   b/ Komplex személyiségkérdőivek,
   c/ Teljesitménytesztek.

2. Projektiv technikák.
3. Szociometrikus, illetve kontaktometriás vizsgálatok.
4. Viselkedésmegfigyelések /terepen és kisérleti helyzetben/.
5. Interju-módszer.
6. Müszeres vizsgálatok.

Az itt felsoroltak közül a kérdőives és projektiv módszerek leggyakrabban használt, s a sportban használhatóbb változatait fogjuk ismertetni. Kizárólag elméleti /mindeddig nem igazolt/ feltevések alapján választottuk ki azokat a

funkciókat, melyeket a sportvizsgálatban fontosnak tartunk. A sportpszichológiai vizsgálat eszköztára, mint látni fogjuk nem különbözik a pszichológia egyéb területein alkalmazott technikáktól. Csak néhány sportspecifikus módszer létezik - például AAT /Athletic Apperception Test/, AMI /Athletic Motivation Inventory/, Sport-PFT. Ezek egy része /pl. AAT, Sport-PFT/ standardizált tesztek sportra adaptált változata /TAT, PFT/. Legalábbis kérdéses azonban ezek hitelessége és alkalmazásuk indokoltsága, ha nem támaszkodhatunk pontos, tudományos tényekre a sportszemélyiség kutatásának terén. Erre vonatkozó megbizható adataink pedig nincsenek. Szemléletünket az is meghatározza, hogy a sportolót elsősorban mint teljes embert, és csak másodsorban mint speciális helyzetben lévő személyt - mint sportolót - tekintjük. Bármilyen tesztvizsgálatnál kiemelten kezeljük azonban azokat a személyiségmutatókat, melyek lényegesek egy-egy sportág vagy a pszichológus számára feltett kérdés szempontjából. A tesztkészletet is ugy állitjuk össze, hogy azokra a kérdésekre kapjunk választ, melyek a korántsem átlagos helyzetben élő, kiemelkedő teljesitményre képes, fokozott megterhelésenk kitett sportolószemélyiség megismerését szolgálják. A pszichológiai feladattól függően /kiválasztás, sportági profil,problémás sportoló, edzési módszer, cselekvési készenlét megitélése stb.../ emelhetők ki azok a személyiségrészek, melyek középpontba állithatók. Ezen a területen is kizárólag elméleti megfontolásokra hagyatkozhatunk, csak későbbi célnak tekinthetjük elgondolásaink igazolását. A pszichodiagnosztikus munka eredménye lehet egyetlen válasz a feltett kérdésre, s lehet a teljes személyiségszerkezet kirajzolása, például a pszichoterápia alapjaként. Az elvégzett munka azonban mindkét esetben azonos. Kizárólag részpróbák segitségével predikcióra, pszichológiai beavatkozásra nem vállalkozhatunk.

V. Teljesitményvizsgálatok

A sportpszichológiában a teljesitményvizsgáló eljárásokra éppoly szükség van, mint a komplexebb személyiségtesztekre. Mint minden alkalmazott pszichológiai tudományágban, itt is fontosak a mérés olyan formái, melyek bizonyos követelményekhez, normarendszerhez igazodó képességeket vizsgálnak. A különböző sportági csoportok különböző követelményeket támasztanak, s noha még nem tudunk határozott sportági profilt kialakitani, számon tartunk lényeges személyiségösszetevőket - például figyelemkoncentráció, emlékezés, reakcióidő, reakciógyorsaság, vagy éppen a kivárás képessége - a frusztrációs tolerancia, vizuomotoros intelligencia stb... Ezen funkciók mérésére egyfókuszu próbák állnak rendelkezésre /müszeres vagy papir-ceruza-tesztek, intelligenciatesztek/. Az egyfunkciós vizsgálóeljárások, amennyiben nem fiziológiai alapteljesitményeket mérnek /pl. érzékelési próbák/, csak a teljes személyiségvizsgálat eredményeibe ágyazva értékelhetők. Azt mondtuk, hogy a személyiség dinamikus egész, egyetlen elemének megváltozása a rendszer müködését változtatja meg. Vannak azonban centrális, igy természetesen léteznek perifériálisabb személyiségösszetevők. A központi strukturális elemek rendezőelvként müködnek a személyiségben. Például az intelligencia szerepe központi, mert ellensulyozni, illetve kiküszöbölni képes más, kevésbé uralkodó személyiségösszetevő müködését. Az akarati, érzelmi stb. tényezők figyelmen kivül hagyása azonban itt is torz képet ad. A részpróbák tehát nem teszik lehetővé a személyiség egészének megragadását, csak egy-egy láncszemét jelenitik meg. Alapvető rendezőelvek, müködési mechanizmusok nélkül csak mozaikképet rajzolnak a személyiségről.

VI. Figyelemvizsgálatok

Az általános aktivációs szinttel összefüggő figyelmi nivót a sportteljesitmény egyik alapfeltételének érezzük. Ezért látjuk szükségesenk teszt-készlet kialakitásához a figyelemvizsgálat beiktatását.

Rendelkezésre álló módszerek:

Révész-Nagy-féle teszt: Megadott számhoz fejben folyamatosan 1, 2, 3-at adunk, és az eredményeket egymás alá irjuk. A teszt nagyon egyszerü mentális teljesitményt követel, igy nem veszi igénybe a szük értelemben vett intellektust, s alkalmas a figyelem mérésére. Tisztán figyelmi követelményeket modelláló helyzetet teremt, s ebben a helyzetben numerikus adatokba fordithatóan állapitja meg a figyelemkoncentráció mértékét.

Pieron-teszt: Sokféle inger közül hosszabb időn keresztül ki kell választani megadott formáju ingereket /kis négyszög, sarkain különböző mintázattal/. A teszt különösen alkalmas monoton szituációban mutatkozó figyelemingadozás, fáradás mérése.

A figyelem terjedelmének mérésére tachisztoszkóppal rövid expoziciós idővel villantjuk fel a kisérleti személy /a továbbiakban: k.sz./ számára a különböző számu ingereket. A figyelem terjedelmének mértéke szintén jellemző a személy aktivációs állapotának mérésében.

VII. Emlékezetvizsgálatok

Az emlékezetvizsgálatok szintén nem elhanyagolható jelentőségüek. Különösen azokban a sportágakban lehet nagy szerepük, ahol bonyolult gyakorlatsorok bevésése és megtartása, majd felidézése fokozott intenzitásu érzelmi állapotban történik. Az emlékezeti funkción belül is tehát részvizsgálatokra is szükség van. Ilyen emlékezetvizsgáló eljárás a Wechsler-féle teszt, amely hét területen vizsgálja az emlékezés funkcióit.

Ranschburg-féle szópárok: A feladat abból áll, hogy 16 szópárt elmondunk a k.sz.-nek, majd a pár egyik tagjához a másikat kell felidéznie. Ez a teszt közvetlen reproduktiv emlékezés mérésére alkalmas, igy a sporttevékenység tanulásának mértékével hozható összefüggésbe. Itt azonban nagyon óvatosnak kell lennünk minden határozott itélet tekintetében, hiszen a verbális és a proprioceptiv vagy szenzomotoros emlékezés kapcsolata korántsem tisztázott. Arra vannak adataink /pl. Freeman, Aberatethy, McGorg, Van Düsen, Schlossberg, Van Telborg stb.../, hogy a verbális és motoros tanulás mértéke nincs összefüggésben egymással.

Benton-teszt: A vizuális emlékezeti teljesitményből következtet az intelligencia fokára. Minthogy a vizuális emlékezet minden bizonnyal minden sportteljesitmény alapképességének számitható, a sportban talán lényeges helye lenne ennek a tesztnek.

VRT/Visual Retention Test/: Hat geometriai ábrákat tartalmazó táblából áll, s az ábrákat másolással, verbálisan és felismeréssel kell reprodukálni.

A Rey-Ajkay-féle vizsgálatban a k.sz.-nek 15 képet kell felidéznie és felismernie, a verbális részben pedig 15 szóval ugyanaz a feladata.

VIII. Intelligenciavizsgálatok

Az intelligencia-komplexum vizsgálata a pszichológiában rendkivül fontos. Az intelligencia - mint már emlitettük - rendezőelvként működik a személyiségben, s szinvonalától függően lerontani, vagy megemelni képes a személyiség működésének hatékonyságát. Az intelligencia fogalmával kapcsolatban rendkivül sok vita folyt a pszichológiában, s mind a mai napig nem létezik egységesen elfogadott intelligencia-fogalom. Minden intelligenciával foglalkozó kutató kialakitotta saját fogalmát, s ennek, az általa intelligenciaként definiált komplexumnak a mérésére tesztet szerkesztett. Egy dolgot tartottak fontosnak - hogy ez a teszt, azt a jelenséget mérje, amit szerkesztője az intelligencia fogalmán ért.

A sportolók napi tevékenységéhez szükséges intelligencia nem verbális természetü, ezért elsősorban azok a tesztek alkalmazhatók predikciós igénnyel, melyek a gyakorlati, szenzomotoros, vagy vizuomotoros intelligenciát mérik, vagy legalábbis, részfeladatként tartalmaznak ilyeneket.

A MAWI Wechsler tesztjének magyar felnőtt változata: Több részpróbából áll, a verbális próbákon kivül nagyon komplex emlékezeti, vizuomotoros, szintetizáló képességet, térbeli percepciót stb... igénylő feladatokat tartalmaz. A 10 részpróba lehetővé teszi az intelligencia szerkezetének vizsgálatát is, mivel a különböző részpróbák különböző képességeket igényelnek. Külön megállapitható a személy verbális és performációs, valamint összegzett intelligenciahányadosa. Igy vizsgálhatjuk a sportban szükséges gyakorlati intelligencia dominanciáját.

Raven-teszt /Progresszív matricák/: Nem verbális intelligencia teszt, melyben a személynek az a feladata, hogy több lehetőség közül logikai összefüggések alapján kiválassza, melyik ábra illik bele egy mintába. Ehhez a teljesitményhez egyrészt ép percepció, másrészt vizuokonstruktivitás, vagyis a vizuális elemek szemlélettől független összefüggéseinek feltárása szükséges. A sportteljesitményhez talán ez a modellhelyzet áll legközelebb.

Domino 48-teszt: 44 feladatban kockák közötti összefüggéseket kell felismerni, tehát szintén nem verbális feladatról van szó, mely hasonló teljesitményszerkezetet igényel, mint a Raven-teszt. Lengyel sportpszichológiai vizsgálatokban már alkalmazták. /18/

A teljesitményvizsgálatokkal kapcsolatban általános az a probléma, hogy a tesztek valóban jól modellálják-e azokat a képességeket, amelyek a sporttevékenységhez szükségesek? E téren preciz, sok irányu kutatásnak kell tisztáznia a tényeket.

IX. Projektiv tesztek

A projektiv technikák a percepció kutatásából leszürt elméleten alapulnak. Az érzékszervek épségén, jellemzőiken kivül a percepciót az egyén korábbi tapasztalatai, a beállitódás, motivációs állapot, konstans személyiségvonások /elháritási formák, represszió-szenzitizáció, perceptiv stilus stb.../ is befolyásolják, módositják. A "perceptuális készenlétet" továbbá az is alakitja, hogy a multban milyen gyakorisággal észleltük az illető mintát. Az idegrendszer "valószinüségi modellező" funkciót végez, s mindezok a tényezők, melyek facilitálóként hatnak valamely minta irányába ható perceptuális készenlétre, növelik annak a valószinüségét, hogy ezt a mintát észleljük. Többféle

ingert kategorizálunk ilyen mintaként és nagyobb valószinüséggel észlelünk egy ingert ilyen mintának. Ha tehát az optimálisnál bizonytalanabbak az ingerviszonyok, akkor kénytelenek vagyunk a valószinüségi modellezésre hagyatkozni, igy a személyiség, a motivációs háttér, beállitódás, perceptuális stilus stb... kapnak hangsulyt az észlelésben. Személyiségünk mintegy kivetül az ingerhelyzetre, s a bennünk rejlő tényezők adnak határozott jelentést a mintának - saját személyiségünknek megfelelően strukturáljuk. Azokat a perceptuális egységeket vetitjük rá az ingerre, melyek éppen a legaktivabbak bennünk. /Ezért szükséges a projektiv tesztek felvétele előtt meggyőződnünk, hogy a k.sz. minden alapvető biológiai szükséglete kielégitett./

1. A projektiv technikáról általában

A projektiv tesztek nagy előnye, hogy belőlük támpontokat kaphatunk a személyiség belső dinamikájáról, a strukturák egymáshoz viszonyitott működéséről. Ha igy, mozgásban jelenik meg előttünk a személyiség, s nem csak pillanatképpel rögzitjük a jelen állapotot, az értelmezés is sokkal biztosabbá válik. Eljuthatunk a személyiség olyan rétegeihez, melyek introspektiv uton - a kérdőivek technikájával - megközelithetetlenek. A személy nem tudja tudatosan kontrollálni válaszait, a bizonytalan ingerhelyzetben kénytelen valódi énjét vetiteni a helyzetbe. A projektiv tesztek azonban nem mért adatokkal szolgálnak, hanem értelmezési támpontokat adnak a pszichológus számára. Nagy statisztikai bázison kidolgozott technikákról van szó, melyek főként tapasztalati tényekre támaszkodnak. A kérdőivek hivei éppen azért támadják a projektiv teszteket, mert "csak" értelmezési támpontként szolgálhatnak, s nem numerikus adatokkal. Másik gyengeségét abban látják, hogy kiértékelésük erőteljesen függ a kiértékelő szubjektumától. A projektiv tesztekkel való bánni tudás valóban nagy szakértelmet, jártasságot igényel. A szubjektivitás csökkentésére azonban egzakt kiértékelési rendszerek születnek /pl. Mérei - Rorschach, Bellack - TAT/. A tesztek felvétele és kiértékelése /főként az ujabb számszerüsitésre törekvő változatoknál/ idő- és munkaigényes. Csak egyéni helyzetben vehetők fel, szemben a kérdőivek nagy tömegben való alkalmazásával. Részletes klinikai exploráció a feldolgozás alapfeltétele. A projektiv teszteket a személyiségdiagnózis nélkülözhetetlen alapjának tekinthetjük, s feldolgozásukból nyert személyiségképbe ágyazva a teljesitménytesztek és egyéb vizsgálatok adatai korrekt s óvatos értelmezésre alkalmas képet alkothatunk. A személyiségstruktura és sportteljesitmény kapcsolatának feltárására különösen jól alkalmazhatók.

Rorschach-teszt: Nálunk legszélesebb körben alkalmazott, legkidolgozottabb személyiségdiagnosztikai eszköz. Tiz táblából áll, melyek mindegyike határozatlan foltot ábrázol, a k.sz. ennek a foltnak ad jelentést a vizsgálat során. Mind a formai /rész vagy egész válasz dominál/, mind a tartalmi elemek, az egyéni és vulgáris válaszok gyakorisága az értelmezést vezérlő tényezők /szin, forma, mozgás, árnyékolás stb.../ a szimbolikus szint, mind-mind információkat rejtenek magukban. A személyiség leglényegesebb strukturális elemei eszerint például a személy elaborációs technikája, különböző élethelyzetben nyujtott modellreakciója, élményfeldolgozási stilusa, indulati tipusa, motivációs rendszere, energetikai tartalékai, fékrendszerek stb... Hazai sportolókon Karczag Judit, Budavári Ágota, Csider Tibor végeztek Rorschach-teszt vizsgálatokat, s külföldön is többen alkalmazták e technikát. /1/ A sportolóknál a sportágspecifikus, illetve a sporttevékenységhez általában szükséges jegyekkiemelésére törekszünk.

A Rorschach-teszt különösen nagy előnye, hogy képes annak megragadására, hogyan viselkedik a személy különböző élethelyzetekben - többek között teljesitményhelyzetben. Bizonyos esetekben e próba önmagában is alkalmazható, természetesen explorációval kiegészitve. Mint minden pszichológiai tesztnek a Rorschach-tesztnek sem problémamentes sportra való adaptációja. A konstans személyiségjegyekre érzékeny Rorschach-teszt prognosztikai értéke például egy adott verseny előtt nem tekinthető maximálisnak. A fent emlitett, sportteljesitmény szempontjából értékes jegyek, általában vonatkoznak a teljesitményre, a feladathelyzetre, s nem tisztázott, hogy mennyiben azonosak a követelmények a sportteljesitmény vonatkozásában. Természetesen általános teljesitményösszetevők léteznek, ezek mérése a Rorschach-teszttel nem vitatott, de kidolgozatlan még, melyek azok a tényezők, melyek a sporttevékenység szempontjából jellemzőek. Sőt, azt sem tudjuk még biztosan, léteznek-e egyáltalán ilyen jegyek. Több vizsgálat foglalkozott már e problémával, s például a zw /energetikai tartalék/ fontossága ugy látszik egyértelmü bizonyos sportágakban.

TAT /Thematic Apperception Test/: A teszt ugyanazon az alapelven nyugszik, mint a Rorschach-teszt. A különbség csak annyi, hogy itt jeleneteket ábrázoló képekhez kell a személyeknek dramatikus történeteket kitalálniuk. A k.sz. azonosulhat a szereplőkkel, beléjük vetitheti saját konfliktusait, motivációit. Itt is minden kép megtestesit egy élethelyzetet, s a személy válasza a meghatározott felszólitó jelleggel biró képre modellértékü. A TAT különösen alkalmas az aktuális konfliktusok megragadására, a motivációs háttér leirására. Nem kell hangsulyozni, hogy a sportban mekkora jelentősége van a teljesitménymotivációnak, s beszéltünk már a teljesitménygátló konfliktusok szerepéről is. A TAT alkalmazásának külföldön már jelentős előzménye van./Thill, Huhmann, Man, F. és munkatársai, stb.../ A már emlitett AAT-t Lonetto és munkatársai 1979-ben alkalmazták.

Rosenzweig - PFT: a frusztrációs tolerancia vizsgálatára szolgáló eljárás, a sportban megint csak nyilvánvaló jelentőségü. A hosszu felkészülés, a szigoru, fegyelmezett életmód, a kudarcok elviselése, a felkészülés és eredmény késleltetett kapcsolata megkivánja ezt a képességet. A PFT képei egy-egy frusztrációs helyzetet ábrázolnak, ahol az egyik szereplő frusztrál, s a k.sz. erre válaszol. Antonelli 1961-ben Huhmann 197o-ben alkalmaztak PFT-képeket sportolók személyiségdiagnózisában. Karczag Judit dolgozta ki a PFT sportra adaptált változatát. A PFT-vel szembeni kétségeink hasonlóak az attitüd-vizsgálatok problematikájához, ti. a tesztszituáció nem azonos a viselkedéssel, s sokkal könnyebb egy tesztben tolaránsnak bizonyulni - tudni milyen a toleráns viselkedés -, mint egy élethelyzetben követni a társadalmilag elismert normát.

2. Rajzvizsgálatok

A személyiség nem verbális megközelitésének haszna - mint a fenti probléma kiküszöbölése - jól ismert a pszichológiában. A tudatosan kontrollált válaszokkal szembeni nagy előnyét kell kiemelni a rajzvizsgálatoknak. A rajzban megnyilvánuló, a beavatatlanok által nem ismert jellegzetességek a személy állapotáról, személyiségvonásairól, társas poziciójáról, életérzéséről stb... tájékoztatnak. Az emberrajzok a testséma kutatásban s az intelligenciakomplexum vizsgálatában is jelentősek.Lássunk néhányat közülük!

A HTP /House-Tree-Person = Ház-Fa-Ember/ statisztikai támpontok alapján értelmezhető személyiségpróba, Antonelli és Buck alkalmazták sportolókon.

Wartegg, Goodenough rajztesztjei a klinikumban jól kidolgozott értelmezési rendszerrel rutinvizsgálatokként szerepelnek. Ugyanigy a sportpszichológiai rutinvizsgálatnak is hasznos elemei lehetnek.

A rajztesztek a gyermekvizsgálatokban pótolhatatlanok, s kiválóak egy személy állapotváltozásainak nyomon követésére. Hazai sportolókon Bakonyi alkalmazott rajzvizsgálatot.

Szondi-teszt: Világszerte alkalmazott pszichodiagnosztikai próba, nálunk egyszerü felvétele és értékelhetősége, valamint megbizhatósága miatt főként a kétprofilos változatát alkalmazzák. Önmagában nemigen használják, kiemelhető diagnosztikai támpontok forrásaként, más tesztekkel kiegészitve viszont jól alkalmazható. A k.sz-nek különböző elmebetegeket ábrázoló képek közül ki kell választania a számára szimpatikus, illetve ellenszenves fotókat. Ugyan a teszt elméleti háttere mai tudásunk szerint nem elfogadható, a gyakorlatban mégis hasznos eljárásnak bizonyul. Szondi szerint választásaink mögött sorsmeghatározó ösztönvezérlés áll.Ösztönrendszert dolgozott ki, s a személyeket ezek mentén ösztönosztályokba sorolja. A tesztet azért tartjuk alkalmazhatónak az eredeti elméleti háttér elutasitása mellett, mert elfogadjuk, hogy választásaink valóban törvényszerüségeket követnek. Ezek azonban nem ösztöndeterminálták, hanem azonositásaink, motivációs rendszerünk által meghatározottak. A választások igy értelmezhetők pszichodinamikailag. Sportpszichológiai szempontból a sportolók énfejlettségére, esetleges veszélyállapotokra, ambicióra, szereplésvágyra, a kapcsolatok minőségére stb.... következtethetünk belőle.

X. Kérdőives vizsgálómódszerek

A kérdőivek használata, kidolgozásuk módszertana a pszichológia mindmáig vitatott kérdései közé tartozik. A kérdőivek hivei azzal érvelnek, hogy a gyakorlatban jól használhatók - viszonylag kevés energiával és munkával nagy menynyiségü információ nyerhető belőlük. Nagy tömegü információhoz juthatunk segitségükkel, hiszen csoportos helyzetben történhet a tesztfelvétel. A standardizált tesztek segitségével egzakt méréseket végezhetünk, numerikus adatokhoz juthatunk, s az alapkutatásban ez fontos szempont. Nemzetközi szintü összehasonlitásra adnak lehetőséget, vagyis kielégitik a mérés követelményeit. A kérdőivek ellenzői viszont éppen ezt, vagyis a mérés megbizhatóságát teszik kétségessé. A mérni kivánt jelenségre szerkesztett kérdések csak a jól kontrollált felettes ént veszik igénybe, teret engedve ezzel egyrészt az introspekcióból következő, másrészt a tudatos torzitásnak. A k.sz. gyakran nem a "van", hanem a "kell" tartományát szem előtt tartva tölti ki a kérdőiveket, igyekszik jó szinben feltünni, tudatosan szüri feleleteit. A kérdőivek szerkesztői ezen hazugságskálák bevezetésével enyhitenek. Másik probléma a kérdőivekkel, hogy kérdéseik a bonyolult személyiségdimenziókat csak szimplifikálva képesek feltérképezni. Gyakran például lehetetlen igennel vagy nemmel válaszolni a kérdőiv kérdéseire, a teljes válasz, a valóság hosszabb időt és több helyet igényel a papiron. Még a leginkább elfogadott kérdőivekben is szerepelnek olyan kérdések, melyek sugallják a választ, igy megválaszolásuk egyféleképpen lehetséges. Keresztmetszeti képet, statikus benyomást adnak a személyről, s a személyiség belső dinamikájáról kevéssé tudósitanak. A kérdőivekre is érvényesnek kell tekintenünk azt a szabályt, hogy önmagukban, exploráció nélkül nem alkalmazhatók, illetve nem alkalmasak messzemenő következtetések levonására.

1. Komplex személyiségkérdőívek

A sportpszichológiában legelterjedtebben alkalmazott kérdőíves módszer a Cattell-féle 16 PF. Ez a kérdőív 16 személyiség-dimenzióban vizsgálja a személyiséget dimenziőként két-két szélsőséggel képviselt skála mentén. A skálákon az átlagtól való eltérés jelez értékelhető személyiségvonást. Ezekből a személyiségdimenziókból származtatja Cattell a másodlagos faktorokat:

extro-introverzió,
keménység - lágyság,
szorongás - kiegyensulyozottság,
függetlenség - önalávetés.

Ezen faktorok képzése annak az eysencki hierarchikus személyiségfelfogásnak az alapján történik, miszerint az alapvető személyiségvonások nem függetlenek egymástól, s tágabb tartományu személyiségdimenziók tartalmazzák a konkrétabban megnyilvánuló személyiségjegyeket. Tehát a személyiség hierarchikus felépitésü.

A Cattell-féle módszert több kutató alkalmazta sportolócsoportok diagnosztizálására /Heusner, Kane, Hardman, Jackson Cockeril stb.../. Magyar nyelvre Karczag Judit forditotta le a kérdőivet, s a hazai vizsgálatok, valamint a teszt magyar standardjének kidolgozása is az ő nevéhez füződik. A 16 PF extroverzió és szorongás skálája korrelál Eysenck MPI /Maudsely Personality Inventory/kérdőivének extroverzió és neurózis skálájával. Ez utóbbi, két személyiségdimenzió mentén működő kérdőiv /extro-introverzió-neurózis/ szintén alkalmazást nyert a sportpszichológiában. /13,18/ Ebből a skálából alakult ki azután Brengelmann, J.C. és Brengelmanna, L. - féle ENR-skála, mely az előbbi személyiségdimenziőkon kivül bevezeti a neurorigiditás dimenziőt is.

Eysenck - Junggal ellentétben az extro- introverziőt konzisztens és a neurotikusságtól független személyiségdimenziónak tartotta. Az extrovertált személyeket szerinte a serkentési potenciál lassu terjedése és gyengesége jellemzi, megbetegedésükkor hisztériás irányba tolódnak el. A reaktiv gátlás azonban gyorsan alakul ki náluk, erős és lassan oszlik el. Az MPI skála mögött tehát ez az elméleti koncepció huzódik. Későbbi kutatások /Claridge, Gray, Marton stb.../ differenciáltabban fejlesztették tovább a fenti koncepciőt.

MMPI /Minnesota Multiphasical Personality Inventory/ A pszichológiai irodalom legelterjedtebben alkalmazott kérdőiv. 55o állitást tartalmaz, melyekre a személy az "igen", vagy "nem" szó aláhuzásával válaszol. A válaszok ezután személyiségfaktorok szerint csoportosithatók, s a szorongást, az énerőt stb., valamint pszichopatológiai kategóriákba való tartozást mérik. Az MMPI kitöltése nagyon hosszadalmas, de szürővizsgálatokra jól alkalmazható. Megbizhatóságát statisztikai bizonyiték alapján a kérdőivekkel szemben általában fenntartott kételyek ellenére elfogadhatjuk. A sportpszichológiában is számos szerző alkalmazta. /Weber, R.J., Gurov, V.M. és munkatársai, Shesher, M.S., Booth,E./

2. Egyéb személyiségkérdőívek

Egyes személyiségdimenziók kiemelt mérésére sokféle skála született, nyomon követésük a pszichológiában szinte lehetetlen. A következőkben néhány fontosabb kérdőivet sorolunk fel, melyek témánk szempontjából lényegesek.

Az MMPI-ből származik a R-S-skála /Represszió-szenzitizáció/ mely a versenyzés lélektani problémáihoz szolgáltat adalékokat, a percepció jellegzetessé-

geinek tisztázásával. A szorongásmérő skálák egész sora áll a pszichológusok rendelkezésére - Spilberger, MAS, Alpert-Haber stb.Az Alpert-Haber kérdőivet feltétlenül hasznosnak tartjuk a sportpszichológiai vizsgálatban, hiszen a debilizáció és facitiláló szorongás differenciációja a versenyzésben nagy gyakorlati jelentőségü.A teljesitménymotivációt vizsgáló skálák közül kiemelhetjük a Huber J.M. Hermass-féle kérdőivet, mint az egyik legterjedtebben alkalmazott vizsgálómódszert. Egyes kutatók saját maguk által szerkesztett kérdőivvel dolgoznak, melyeknek viszont nagy hátrányuk, hogy nemzetközi összehasonlitásra alkalmatlanok. Ezért feltétlen előnyben kell részesiteni a nagy populáción standardizált nemzetközileg elismert kérdőiveket.

Az egy-egy személyiségjegyet kiemelten vizsgáló skáláknak különösen a tudományos kutatásban van jelentőségük, hiszen valamely személyiségmutató más jegyekkel és pszichofiziológiai, motoros mutatókkal való kapcsolatát egzaktan és egyértelmüen tisztázhatják. A sportpszichológiai irodalomban leggyakrabban vizsgált személyiségdimenziók a következők: önértékelés, motiváció, szorongás, neurotikusság, extroverzió, frusztrációs tolerancia, impulzivitás, külső-belső kontroll, énideál, emocionális stabilitás, mezőfüggés, szociabilitás, a 16 PF jegyei: intelligencia, stabilitás, dominancia-önalávetés, örömkészség, szuperego erősség, vállalkozó kedv stb.; agresszió, figyelem, konformizmus.

Speciálisan sportterületre készült standardizált kérdőiv például Jones, J.M. - Williamson, S. A. API-je /Athletic Profile Inventory/, melynek három személyiségdimenziója az eredményesség, képesség és affiliáció. A profilkérdőiv hitelességét azonban már az a tény is megkérdőjelezi, hogy az e területen folyó kutatások meglehetősen ellentmondásosak.

Ogilvie alkalmazott egy másik sportkérdőivet, az AMI-t /Athletic Motivation Inventory/, Lazarevicz, Lj. pedig az SMA-val /Sport Motiv Achivement/ dolgozott. Ezek a kérdőivek azonban alig-alig szerepelnek a szakirodalomban, a kutatók általában a pszichológia egyéb területein alkalmazott technikákkal dolgoznak.

XI. Összefoglalás

A fentiekben megkiséreltem összefoglalni azokat a módszereket, melyek a sportpszichológiai személyiségdiagnosztikai vizsgálatban megfelelőnek bizonyulhatnak. Természetesen az itt felsorolt metodikák töredékét vonhatjuk csak be a tesztkészletbe ügyelve arra, hogy a vizsgálni kivánt jelenségnek megfelelő, és ne tulságosan sok információra támaszkodó vizsgálatot végezzünk. A vizsgálat általunk helyesnek tartott formája a következő:

1. Több módszer együttes alkalmazása, kiemelve a sportpszichológia szempontjából kulcs fontosságu funkciókat,

2. Az egyfunkciós próbák eredményeit projektiv személyiségtesztek dinamikus személyiségszerkezeti képébe ágyazva értékeljük.

3. A verbális vagy papir-ceruza tesztek eredményeit együttesen vizsgáljuk a müszeres, pszichofizikai, motoros, pszichofiziológiai, neuropszichológiai próbákkal.

4. A személy társas helyzetét jelölő szociometriai vizsgálat eredményét az intrapszichikus személyiségjegyekkel összhangban vonjuk be a végső értékelésbe.

5. Minden esetben az expolorációból származó adatokra támaszkodva értékeljük a teszteket.

A személyiségkérdőiveket elsősorban szürővizsgálatokra tartjuk alkalmas-

nak, egyéni vizsgálatkor projektiv technikát, elsősorban Rorschach-tesztet alkalmazunk. A komplex vizsgálat felöleli a személyiségdinamikát, a kitüntetett személyiségjegyeket, motoros és pszichofizikai, pszichológiai paramétereket, a szociális státuszt, s a személy élettörténetét, szocializációját. Az ilyen módon végzett pszichodiagnosztikai munka minden bizonnyal a sportgyakorlat hasznára válik.

IRODALOM

1. Antonelli, F.: La valutazione psicoclinica dell'atleta. /Medicina dello Sport, 1961. 7. sz.323-331. p./

2. Baumler,G.-Rieder,H.-Steiz,W.: Zu den Vorstellungen von Leistungssportlern über den idealen Sportler in ihrer Disziplin. /Sportpsychologie, 1972. 106-128. p./

3. Behrmann, R.M.: Personality Differences Between Swimmers and Nonswimmers. /Research Quarterly, 1967.5.sz. 163-171.p./

4. Buda B.: Pszichológiai stressz a sportban: megnyilvánulásai, következményei és kezelésük. Abstracts. 17-21. September. 1979. V. European Congress for Sport Psychology. Varna. Kézirat.

5. Buda B.: A sportmentálhigiéne koncepciója. /Valóság, 1979. 4. sz. 41-54.p./

6. Budavári Á.: Ifjusági uszók pszichológiai vizsgálatának néhány tapasztalata. /Testnevelés- és Sportegészségügyi Szemle, 1976.2. sz. 125-131.p./

7. Budavári Á.: Kosárlabdázók és futók pszichológiai vizsgálata. /Testnevelés- és Sportegészségügyi Szemle, 1975. 6.sz. 203-209.p./

8. Budavári Á.: Labdajátékosok intelligenciájának és személyiségének vizsgálata. /Testnevelés- és Sportegészségügyi Szemle, 1974. 3. sz. 181-192.p./

9. Cratty, B.J.: Psychology and Physical Activity. New Jersey. 1968.

10. Csider T.: A Rorschach-próba alkalmazása a magyar sportpszichológiai kutatásokban. Gépelt kézirat.

11. Derzsy B. - Karczag J.: Versenytornászok személyiségvizsgálata. /A TF Tudományos Közleményei, 1974. 4. sz. 49-60.p./

12. Gallahue, D.L.: The Relationship Between Perceptual and Motor Abilities. /Research Quarterly, 1968.4.sz. 948-952.p.

13. Gasowsky, J.: Wspólzaleznosc miedzyintensiwnoscia emocjonalnych stanów przedstartowych a sptniem neurotyzmu. /Sport Wycznowy, 1977. 1. sz. 29-33.p./

14. Genova, E.: Az atléták verseny előtti önértékelésének vizsgálata. Moszkva. 1968. 97-104.p.

15. Gurov, V.M. - Zsorov, P.A. - Jampolszkij, L.T.: Individualno tipologicseszkije oszobennoszti plovcov vüszsej kvalifikacii. Abstracts 17-21. September. 1979. V. European Congress for Sport Psychology. Varna. Kézirat.

16. Jones, M. J. - Williamson, S.A.: A Model of Athletes Attitude Towards Sports Performance. /International Journal of Sports Psychology, 1976. 2. sz. 82-1o7.p./

17. Karczag J.: Evezős versenyzők személyiségvizsgálata a Cattell-féle 16 faktoros személyiségkérdőivvel. /A TF Tudományos Közleményei, 1974. 4. sz. 33-48.p./

18. Karolczak, B.: Pszichológiai vizsgálatok az ökölvivásban. /Sport Wycznowy, 1969. 7.sz./ FK 2622. sz. /TF Könyvtár/

19. Kulcsár Zs.: Személyiségpszichológia. Tankönyvk. Bp.1968.

2o. Lazarevic, Lj. - Havelka, N. - Paranosic, V.: The Motiv of General and Sports Archivement in Top Athletics. Abstracts. 17-21. September. 1979. V. European Congress Congress for Sport Psychology. Varna. Kézirat.

21. Lonetto, R. - Marshall, J.: Evaluation Perceptive du Jeune Athlete. Abstracts. 17-21. September. 1979. V. European Congress for Sport Psychology. Varna. Kézirat.

22. Man, F. - Wohl, P.: Motivacionüe peremenüe i ih izmenenija v rezultate aktualnüh pszihicseszkih szosztojannij i igrokov hokkeje sz sajbol. Abstracts. 17-21. 1979. V. European Congress for Sport Psychology. Varna. Kézirat.

23. Mérei F.: A Rorschach-próba. Tankönyvk. Bp. 1979.

24. Mérei F. - Szakács M.: Klinikai pszichodiagnosztikai módszerek. Medicina. Bp. 1974.

25. Moscu, J.: Unele aspecte teoretice si metodologice de cercetari emotici la sportivi./ Cultura Fizica si Sport, 1969. 3.sz. 6. p./

26. Nagykáldi Cs.: Gimnasztikai mozgástanulás vizsgálata többféle módszer együttes hatása alapján. /A Testnevelés Tanitása, 1974. 1. sz. 11-18.p./

27. Nagykáldi Cs.: Személyiségkérdőives eljárások alkalmazásának lehetőségei az edzettségi állapot megitélésében. /A TF Tudományos Közleményei, 1973. I-II. sz. 29-51.p./

28. Nagy Gy.: Férfi ifjusági kosárlabdázók pszichológiai vizsgálata különös tekintettel a személyiségvonások teljesitmény és motiváció kapcsolatára. /Magyar Pszichológiai Szemle, 197o. 3. sz. 37o-382.p./

29. Newman, E.: Personality Traits of Faster and Slower Swimmers Competitive. /Research Quarterly, 1968. 4.sz. 1o49-1o54.p./

3o. Ogilvie, B. C.: Critical Issues in the Application of Clinical Psychical in the Sport Setting. /International Journal of Sport Psychology, 1979. 3. sz. 178.p./

31. Popov, N. - Sztojanova, V.: Szportivnoje szamooperedlenije i szila naprabennoszti k dannoj szportivnoj diszcipline u podrasztajuscsih 11-17. Abstracts. 17-21. 1979. V. European Congress for Sport Psychology. Varna.Kézirat.

32. Puni, A.C.: A sportolók versennyel kapcsolatos pszichikai készenléti állapotának diagnosztikájáról. Moszkva. 1968. 8-14. p. FK 359o. sz. /TF Könyvtár./

33. Richta, T.: Proba obijektywizacy pomiaru inteligencji w sporcie. /Kultura Fizyczna, 1961. 1. sz. 14-18.p./

34. Slaughter, M.: An Analysis of The Relationship Between Somatotype and Personality Traits of College Women. /Research Quarterly, 197o. 4.sz. 57o-575.p./

35. Schneider, D.: Önértékelés siker és sikertelenség után: defenziv önértékelő tendenciák. /Journal of Personality, 1975. 3. sz. 127-136. p./FK 6535. sz. /TF Könyvtár/

36. Straub, W.F.: Personality Traits of College Football Players who Participated at Different Levels of Competition. /International Journal of Sport Psychology, 1971. 1. sz. 33-41.p./

37. Thill, E.: L'évaluation de la personalité des sportifs par questionnaire psychologique, le Q. P. S. Abstract. 17-21. 1979. V. European Congress for Sport Psychology. Varna. Kézirat.

38. Tillmann, K.: Relationship Between Physical Fitness and Selected Personality Traits. /Research Quarterly, 1965. 12.sz. 483-489.p./

39. Timsit, M. - Gruiere, De G.: Function agonale et structure de personalité dans l'exercise sportif: etude compares de populations de volleyeurs et de footballeurs a l'aide du test Rorschach. /International Journal of Sport Psychology. 1977. 2.sz. 128-139.p./

4o. Whiting, M. T. A. - Hardman, K. - Hendry, L.B. - Jones, M.G.: Personality and Performance in Physical Education and Sport. London. 1973.

BARTA, Zsuzsa

Some datas to the methodology of sports-psychological investigation

Paper sums the psychological methods of diagnostics of personality, known and adopted in Hungary. It draws attention - among the others - for the next requirements: 1. Results of the monofunction tests are considered together with dinamic aspect of structure of personality getting in projective personality tests. 2. The results of sociometrical examination indicating the person's social position are drawn into evaluation in conformity with the intrapsychic personality marks.

БАРТА, Жужа

Данные о методике спортспсихологического исследования

Автором даётся сборник важнейших методов психологической диагностики личности применяемых в Венгрии. Подчёркива-

ются между прочим следующие требования:

I/ Результаты тестов на одну функцию оцениваются в рамках общей картины динамической структуры личности полученной при помощи проективных тестов личности.

2/ Результат социометрического обследования намечающего социальное положение лица привлекается к конечной оценке в соответствии с интрапсихическими чертами личности.

BORSOS Ilona

PSZICHOLÓGIAI TÉNYEZŐK VIZSGÁLATA A KIVÁLASZTÁS MEGBIZHATÓSÁGÁNAK NÖVELÉSÉRE A NŐI TORNASPORTBAN *

I. Irodalmi áttekintés

A legjobb tornászok tulajdonságainak kutatása több irányban folyik, nálunk és külföldön egyaránt. Egyes kutatók az érzelmi stabilitás szerepét hangsulyozzák. A téma vizsgálatának legjelesebb képviselője a szovjet Voszkobojnyikov, aki az érzelmi stabilitás, az extroverzió és a szorongáshajlam személyiségjegyei közötti kapcsolatot is vizsgálta. Olyan személyiségjegy-sorrendet állitott fel, mely szerinte a tornász versenyzési képességét, és igy a bevválást képes előrejelezni. /9/

Ez a sorrend az Eysenck-teszt alapján a versenystabilitás csökkenő rendjében készült. A sorrendből kitünik, hogy a szilárd érzelmi világu versenyzők felkészültségüknek megfelelő szintü versenyteljesitményt nyujtanak. Azok a tornászok viszont, akiknél a szorongáshajlam áll előtérben, kivétel nélkül alacsonyabb eredményt érnek el, mint az felkészültségük alapján elvárható volna. Magatartásukra a nyugtalanság, félelem, belső motiváció nélküli izgatottság jellemző. Azoknál, akiknél a szereplési késztetés /extroverzió/ magas foku, de szorongáshajlammal párosul, az emocionális izgatottság hatására gyakran váltakozik a vártnál jobb eredmény a sulyos hibákkal, durva gyakorlatrontásokkal.

Vannak,akik a problémát más oldalról közelitik meg. Bolgár pszichológusok kérdőivek különböző fajtáival vizsgálták a tornához szükséges tulajdonságokat. Hatvan edző és versenyző válasza alapján összesen 17o tulajdonság fontosságát becsülték meg egy hétfokozatu skálán./3/ Igy állitották össze a legfontosabbnak tartott tizenöt tulajdonságot. Ezek sorrendje:

- lelki teherbiró képesség,
- függetlenség,
- versenyszellem,
- kötelességtudat,
- tevékeny érzékelés és észlelés,
- kritikus gondolkodásmód,
- belső igényesség,
- önfegyelem,
- szervezettség,
- térbeli alkalmazkodóképesség,
- tevékeny értelem,
- átgondolt magatartás,

---

* Részletek a szerző bölcsészdoktori értekezéséből.

- küzdőképesség,
- önbizalom,
- sportszerüség.

Elfogadjuk, hogy a magas szintü emberi teljesitmények különleges személyiségi tulajdonságokat követelnek. Éppen ezért az élsportolók vizsgálatánál nem várhatunk harmonikus, kiegyensulyozott személyiségképet. A vizsgálatok kimutatják a sportolóra vagy sportágakra jellemző, eltérő személyiségjegyek meglétét, tendenciáját. Ezt a tényt Darden vizsgálatai is igazolják.

Hazánkban Derzsy és Karczag /2/ foglalkoztak a tornászok személyiségvizsgálatával. A Cattell-tesztsegitségével vizsgáltak meg 34 felnőtt versenytornászt és egy kontrollcsoportot. A vizsgált tornászok személyiségjegyei nyolc szempontból tértek el a nem sportolóknál tapasztalt átlagtól. Ezek közül egy szempontból az eltérés statisztikailag is jelentős volt. Szavaikat idézve: "Az általunk vizsgált tornászok pregnáns jegye, hogy erősen uralkodnak érzelmeiken, kontrolláltabbak, én-ideált követő, szociálisan korrekt egyének. A már emlitett eltérés a személyiség magas integrációját, összerendezettségét jelzi, egyben pedagógiai problémák hátterét is képezheti, mivel Cattell szerint az ilyen személyiségek gyakran önfejüek, hajlithatatlanok, elvárják, hogy respektálják őket, hajlamosak önmaguk tulértékelésére, ugyanakkor a hatékony vezetők is közülük kerülnek ki.

A kutatók mind gyakrabban, s mind többen foglalkoznak a sport és az általános intelligencia, illetve a sportoláshoz szükséges speciális intelligencia kapcsolatával.

Az intellektus fontosságát hangsulyozza Dimitrova /3/, aki az "intellektus" kifejezést, mint bizonyos összetett személyiségvonást irja le, amely az információk áramlásának és szelektálásának hatékonyságát biztositja. Eredményei azt mutatják, hogy az edzések és tanórák intellektualitása a hatékonyság emelésében fontos tartalékot jelent.

Janev /6/ a sportolók intellektuális tevékenységét problémahelyzetben vizsgálta elektronikus müszer segitségével, amely több, különböző komplexitásu megoldandó programot kinált, és az előbbihez hasonló megállapitásra jutott.

A szakirodalomban nem alakult ki egységes álláspont a tekintetben, hogy a sportolók általános intelligenciája átlagos, vagy esetleg átlag feletti. Kodym /8/ tanulmányában nem talált különbséget a sportolók és nem sportolók intellektuális szintje között

Más szerzők eredményei viszont ellentmondanak ennek az állitásnak, s határozott összefüggésről számolnak be a sportoló teljesitménye és a magas intellektus között.

Vanek szerint az élsportolók intelliganciában az átlag felett állnak. /IQ = 111,8/. Vanekhez hasonló nézeten van Gruber /5/, aki Az edzés és mentális teljesitmény cimü tanulmányában ir erről. A tanulmány a fizikai és a szellemi képességek kapcsolatát vizsgálja. Az eredmények szerint a gyermekek tesztekkel történő alkalmasságvizsgálata rávilágit a mentális szinvonalra. Számos próba eredménye azt igazolja, hogy a gyerekek mentális teljesitménye a fizikai edzés hatására emelkedik. A fizikai forma és a mentális befogadóképesség között jelentős pozitiv kapcsolat volt kimutatható.

Knapp angol pszichológus szerint a gyermekek fejlődésével mind intellektuális, mind pedig fizikai képességeik javulnak. A mért intelligencia és a motoros készség teljesitménye között szerinte alacsony, de pozitiv korreláció áll fenn. /7/

Továbblépést jelent a kutatásban a magyar Császi /1/ "Intelligencia, játékintelligencia - sportteljesitmény" cimü munkája. Négy csoportot vizsgált meg, csapatonként 15 játékossal, a MAWI néven ismert intelligenciateszttel.A tanulmányi átlagokat és ezen belül a matematikai osztályzatokat összehasonlitotta az edzőktől kapott rangsorral. Azt találta, hogy az általános intelligencia, komplex voltánál fogva, csak részben érvényesül a játékintelligenciában, mintegy bizonyitva, hogy a magas játékintelligenciához nem feltétlenül szükséges az általános intelligencia magas foka, ha a játékintelligencián a pillanatnyi szituáció legsikeresebb megoldását értjük.

Vizsgálatai alapján nem ad választ arra, hogy a kosárlabda-próbarendszerrel miért a matematika osztályzat adja a legszorosabb összefüggést, a játékintelligenciát is megelőzve.

II. A vizsgált problémák, a vizsgálat célkitüzései

A női torna élvonalának állandó fiatalodása arra enged következtetni, hogy a hat- nyolcéves, kezdő tornászoknak is rendelkezniük kell számos, a tornához szükséges képességgel. Ezek hiányában vagy nem tudják elsajátitani a megkövetelt nehéz elemeket, vagy folyton sérülés veszélyével fenyegető helyzeteket idéznek elő.

Ezért négy kérdésre kellett összpontositani:

1. Van-e olyan intelligencia-faktor, amely fontos a tornasportban is?
2. Az erre irányuló vizsgáló módszerek segitségével számszerüen jellemezni lehet-e különböző tornászcsoportok sportági értelmességét, vagy annak néhány fontos részét, és ez mennyire tükröződik a csoportokkal foglalkozó edző megitélésében?
3. Ha a sportági értelmességnek ezek a fontos résztényezői már a legfiatalabb tornászoknál is kimutathatók, fel lehet-e ezeket a vizsgáló módszereket használni a kezdeti kiválasztásban?
4. Hogyan viszonyulnak a versenytornászok Cattell-féle 16 PF-fel kimutatható személyiségjegyei az átlagpopulációhoz, vagyis kiszürhetők-e jellemző személyiségjegyek?

A vizsgálati személyek

Az intelligencia- és figyelemvizsgálatokat a Központi Sportiskola női torna szakosztályának, korban, előképzettségben és tudásszintben 5 különböző csoportjával, valamint a felnőtt női válogatott kerettel végeztük el. Személyiségvizsgálatot a KSI legidősebb /5.számu/ csoportjával, valamint a válogatott kerettel végeztünk.

III. Alkalmazott módszerek és eredmények

1. Intelligenciavizsgálatok

Az általános intelligencia mértékének meghatározására széles körben használt, hazai viszonyainkhoz igazitott

a/ Magyar Wechsler Intelligenciateszt /MAWI/ próbái közül azt választottuk ki

1. amelyet az iskolában szerzett vagy a szókincsbeli /verbális/ ismere-

tek kevéssé befolyásolnak, és

2. amelynek eredményei a belső fegyelmet és az irányitott koncentráló képességet megfelelően tükrözik.

A fenti feltételeknek a MAWI III. részpróbája, a számismétlési eljárás két változata felelt meg.

b/ a vizsgálat másik módszere a Raven-féle perceptiv teszt volt, amely szintén nem verbális próba. A vizsgálatot csoportos módszer szerint végeztük, a helyes válaszokat mindenki a tesztlapjára jegyezte fel. A próba eredménye itt az intelligenciát általában jellemzi és eredménye ugyancsak nem függvénye az iskolában tanultaknak.

Az eredményeket a magyar pályaválasztási intézetekben használatos eljárással számitottuk át, mert ez lehetőséget adott az életkoronkénti és nemenkénti hányadosok megállapitására is.

Mind a számismétléses, mind a Raven eredményeket csoportonként rangsorba állitottuk, majd ezeket a rangsorokat korrelációszámitás segitségével mind egymással, mind pedig egy, az edzők által megadott sorrenddel hasonlitottuk össze. Az edzőktől azt kértük, hogy tanitványaikat a tornában mutatott értelmességük szerint rangsorolják.

/Az 1. csoport esetében a felvétel idején még nem alakult ki edzői rangsor, ezért ennek felállitására csak fél év mulva került sor./

Az edzői rangsorral történő összehasonlitás nem az alkalmazott két intelligenciapróba érvényességének megerősitését, bizonyitását célozta, hanem annak ellenőrzését, hogy az edzők megitélésében mennyire tisztázott fogalomkör a sportági intelligencia, és azt tapasztalataik alapján mennyire tudják helyesen rangsorokban is kifejezni.

A kapott eredmények elemzése variancia-analizissel történt /1. táblázat/. A csoportok összehasonlitásához a Scheffé-féle kritikus differenciákat használtuk. A rangsorok közötti kapcsolat vizsgálata Spearman módszerével történt. A rangkorrelációs együtthatók kötésszám-korrekciót tartalmaznak.

1. táblázat

Az eredmények variancia-analizise

Próba	Számismétlés előre	Számismétlés vissza	Számismétlés összeg	Raven-próba
Teljes variabilitás	8o,4867	126,1695	293,1377	3728,8164
Csoportok közötti különbség	4o,4163	57,4433	151,3767	2416,5oo4
Csoporton belüli különbség	4o,o7o4	68,7262	141,761o	1312,316o
Csoportok közötti variancia	8,o833	11,4887	3o,2753	8o5,5oo1
Maradék variancia /S^2b/	o,8348	1,4318	2,9534	38,5975
F-próba /5 és 48 szf./	9,68	8,o2	1o,25	2o,87 /3 és 34 szf./
Szignifikancia	+++	+++	+++	+++

+++: o,1 %-os véletlen hiba szintjén szignifikáns

Jelölés: szf. = szabadságfok

2. táblázat

A Raven-próba eredményei

Csoport	N	Teljesitmény/3o perc	
		$\bar{x}$	S
1.	-	-	-
2.	-	-	-
3.	11	31,55	8,9o
4.	9	45,oo	5,52
5.	5	48,8o	4,87
6.	13	5o,46	3,89

Jelölések: N = a vizsgálatok száma,
$\bar{x}$ = átlag,
S = szórás.

A 4. és a 6. csoport teljesitménye a számismétlés próbában a felnőtt standard értékekhez viszonyitva is "magas" értékelést kapott, ami az előbbi relativ összehasonlitáson tulmenően, abszolut értelemben is jónak mondható. A statisztikai elemzés szerint azonban a Raven-próba kivételével a 3. csoport is jónak mondható.

A próbákban nyujtott teljesitményeket rangsorba állitottuk és a Spearman-féle rangkorrelációs számitással egymással is összehasonlitottuk.

3. táblázat

A MAWI számismétlési próbájának eredményei

Csoport	N	Számismétlés előre		Számismétlés vissza		Számismétlés összeg	
		$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S
1.	5	6,4o	o,55	2,8o	1,92	9,2o	1,64
2.	11	5,27	1,19	3,55	1,51	8,82	2,48
3.	11	5,91	o,83	4,91	o,7o	1o,82	1,25
4.	9	6,78	o,97	5,22	1,3o	12,oo	2,oo
5.	5	5,6o	o,89	4,8o	o,84	1o,8o	o,84
6.	13	7,62	o,77	6,oo	o,91	13,38	1,26

Jelölések: Ua. mint a 2. táblázatnál.

A MAWI-próba teljesitményei egymással különböző szorosságu szignifikáns korrelációkat mutattak az egyes csoportoknál. A "számismétlés előre" és "számismétlés vissza" a 2. és 6. csoportnál mutatott szignifikáns összefüggést. A "számismétlés előre" és "számismétlés összeg" csak az 5. csoportnál nem mutatott szignifikáns korrelációt. Máshol mindenütt szignifikáns volt az összefüggés. A 3. és a 6. csoportnál a Raven-próbában nyujtott eredmények csak a "számismétlés vissza" próbával; a "számismétlés összeg" próbában pedig a 6. csoportnál mutattak szignifikáns összefüggést.

Az edzők kapott értelmességi rangsor rangkorrelációja az intelligencia faktorokkal

4. táblázat

		Szám.e.	Szám.v.	Szám.ö.	Raven
Számv.v.	1.	- 0,74			
	2.	0,84			
	3.	0,33			
	4.	0,36			
	5.	- 0,18			
	6.	0,84			
Szám.ö.	1.	- 0,30	0,86		
	2.	0,92	0,97		
	3.	0,85	0,76		
	4.	0,79	0,84		
	5.	0,82	0,31		
	6.	0,81	0,87		
Raven	1.	- 0,10	- 0,10	- 0,10	
	2.	- 0,10	- 0,10	- 0,10	
	3.	0,02	- 0,57	0,25	
	4.	- 0,15	- 0,03	- 0,20	
	5.	0,34	0,74	0,79	
	6.	0,22	0,75	0,74	
Edzői	1.	- 0,58	0,97	0,95	-
	2.	0,77	0,85	0,81	-
	3.	0,87	0,70	0,97	0,25
	4.	0,39	0,16	0,32	0,50
	5.	0,67	0,37	0,95	0,80
	6.	0,37	0,56	0,64	0,13

5 %-on szignifikáns értékek: 5 fő = 0,80; 9 fő = 0,58; 11 fő = 0,55; 13 fő = 0,48.

Jelölések: Szám.e. = Számismétlés előre,
Szám.v. = Számismétlés vissza,
Szám.ö. = Számismétlés összeg.

Az edzőtől kapott rangsorokat összehasonlitva a próbákban nyujtott rangsorokkal megállapithatjuk, hogy a "számismétlés előre" próbával a 2, 3. csoport; a "Számismétlés vissza" próbával az 1, 2, 3, 4, 6. csoport; a "számismétlés összeg" adatával az 1, 2, 3, 5, 6.; végül a Raven-próbával az 1, 2, 4. csoport edzői rangsora mutat szignifikáns összefüggést.

Megállapithatjuk, hogy a próbákon nyujtott eredmények alapján a 6. és 4. csoport a legkiemelkedőbb összteljesitményü.

c/ A személyiségvizsgálat:külföldön az egyik legelterjedtebb kérdőives módszer a Cattell-féle 16 PF személyiség-faktoros kérdőiv.

A kérdőivet a szerző több változatban is kidolgozta; nálunk az A és B változat ismeretes, amelyek a legalkalmasabbak átlagos müveltségü, felnőtt személyek vizsgálatára.

Jelen vizsgálatban az A változatot használtuk. /Magyarra forditotta és standardizálta Karczag Judit, 1974./

d/ Felmérésünket a strasbourgi világbajnokságra készülő női tornász válogatottal végeztük a tatai edzőtáborban, a világbajnokság előtt 6 hónappal, 1978. április 18-án.

A 15 fős csoport átlagos életkora 16-17 év volt. /6. csoport/ Többségük középiskolai tanuló, akik a válogatottban való napi kétszeri edzés miatt magántanulóként vagy különleges időbeosztással tanuló osztályokban végezték tanulmányaikat. A felmérést egy alkalommal, egyszerre, azonos körülmények között végeztük.

A kapott eredményeket összehasonlitottuk a Derzsy és Karczag által közölt és az 1974. évi felnőtt válogatott keret jellemzőire vonatkozó adatokkal, /2/. Megvizsgáltuk, vajon a fiatalabb korosztály /4. csoport/ hasonló személyiségtendenciát mutat-e.

e/ Valamennyi személyiségfaktor átlagos értékét /$\bar{x}$/ az 1. ábra mutatja. Az átlagtól való szakmailag jelentős eltérést aláhuzással jelöltük. Az ismertetett Cattell módszer "ábrázolási skáláján" az átlagpopuláció helyét a 4,8-tól 6,2-ig terjedő szakasz foglalja magában. A magyar standardizálást végző Karczag ezt a sávot megtartotta. Ehhez az átlagot jelentő sávhoz hasonlitottuk a tornászok megfigyelt értékeit. A tornászok személyiségjegyei 7 esetben térnek el az "átlagos sávtól", tehát értelmezhető személyiségjegyeket kaptunk az E, G, O Q_1 Q_2, I. és II. faktorban.

Az 1974. évben vizsgált női tornász válogatott adatait az azóta standardizált magyar átlaghoz viszonyitva 6 faktor mentén kaptunk eltérést.A Derzsy és Karczag /2/ által leirt vizsgálatban az amerikai standardhoz viszonyitva 8 tulajdonságban találtak különbséget. A két különböző standardhoz hasonlitásnál különbség mutatkozott az F, E, M, N, és Q faktorok mentén. Ezek a különbségek azonban a személyiségprofil tendenciáját nem változtatták meg, kizárólag az eltérés mértékében mutattak változást, amig az amerikai és a magyar standard értékek különbségéből is adódhatott.

Az 1974. évi tornász válogatott adatait is az 1. ábra mutatta be.

f/ Az ifjusági keret zömét adó 4. csoport személyiségjegyei nyolc esetben térnek el az átlagtól. Ezek a C, G, I, Q_1, Q_2, Q_3 és Q_4 faktorok,

IV. Az eredmények megbeszélése és értékelése

1. A sportintelligencia és az általános intelligencia közötti összefüggés

A sportintelligencia és intelligenciatesztek által mért általános intelligencia közötti összefüggés vitatott. Ilyen összefüggésekre ugyanugy találtunk

adatokat, mint ellenkezőjére.

A vizsgálatban kiemeltünk olyan, egymással kapcsolódó intelligencia-faktort, amelyre a gyakorlati tapasztalatok alapján a tornásznak feltétlenül szüksége van.

Ez a két faktor a figyelem, a fegyelmezettség és a logikus gondolkodás volt.

A módszer megválasztásánál emlitett problémákat a sportágból kiindulva kellett megvizsgálni. A tornasport ismeretében lényeges volt megtudni, hogy a tornász intelligenciája született vagy szerzett tulajdonság-e. Azt állapitottuk meg, hogy azok a fontos résztulajdonságok, amelyeket ezekkel a próbákkal megközelithettünk már igen fiatal korban kimutathatóan felismerhetőek. Anyagunkban nem találtunk arra vonatkozó támpontot, hogy ezek a tulajdonságok a képzésben lényeges minőségi változáson mennek keresztül. A fejlődés inkább mennyiségi. A tornasportban mutatott eredményesség alapján, amelyről évről-évre pontos tudomásunk volt,a csoportok tehetségben is különböztek egymástól, és ez nem csupán az edzésmultjukkal függött össze. A képzés során bekövetkező valódi változásokra ebből a keresztmetszeti vizsgálatból nem kaphattunk adatokat. Erre csak megismételt vizsgálatok adhatnak feleleteket.

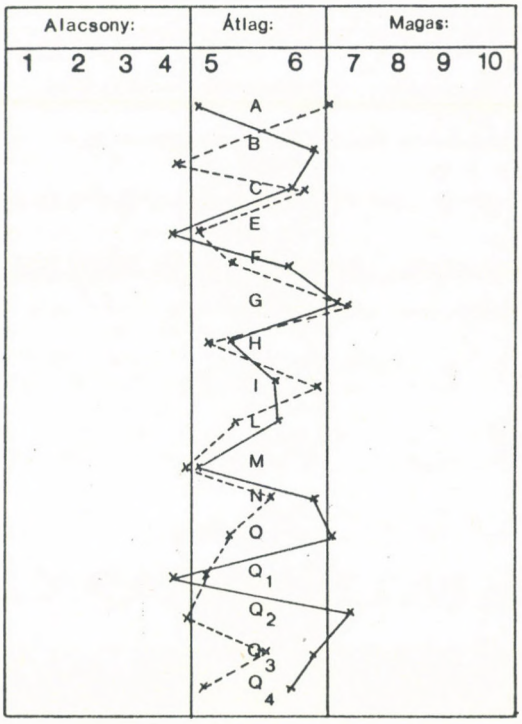

1. ábra

Az edzői rangsorokkal kapcsolatban két dologra is fel kell hivni a figyelmet. Az egyik az, hogy az egyes pszichés tulajdonságok megragadása a köznapi nyelvhasználat pontatlansága miatt nem könnyü feladat a pedagógiában iskolázott edzőnek sem. Ez egymagában is indokolja a sportintelligencia sportágak szerinti és minél több összetevőt elemző vizsgálatát.

A másik figyelembe veendő tényező az edzői szubjektivitás. Minél régebben dolgozik valaki együtt tanitványával, annál nehezebb a tanitvány egyéb adottságait, tudásszintjét, egyéniségét szétválasztani a tornában mutatott értelmességtől.

V. A tornászok személyiségjegyei

1. Az 1974. évi válogatott keret jellemzése

A 7 értelmezhető faktor alapján a csoport profilja a következőképpen vázolható fel:

Szerény, hajlitható, alkalmazkodó személyek /-/E/. Ez pedagógiai szempontból nagyon jó, mert az edző könnyen tudja befolyásolni tanitványait. Viszont fejlődésük az edző tehetségének, rátermettségének, kreativitásának függvénye. Ezt támasztja alá, hogy lelkiismeretesek, kitartóak, higgadtak, megfontoltak. A csoport a szabályokhoz tartja magát. Szigoru jellemek, dominálló kötelességtudattal, felelősségteljes, tervszerü, "minden percet kihasználó" morális lények. Jobban kedvelik a keményen dolgozó embereket, mint a vidám cimborákat. /G/+/

Sajnos azonban - bár nagyon kis mértékben - nyugtalanok, aggódóak, esetleg szorongók /O/+/, büntudatosak. Ugy érzik, hogy a sok edzés mellett sem tettek meg mindent a teljesitményért.

A hagyományos, a tradiciók követése /-/Q_1/ és tisztelete mellett is önállóak maradnak, maguk szeretnének dönteni. Alkatilag függetlenek, megszokták, hogy a maguk utját járják. Nem veszik figyelembe a társadalmi elvárásokat, de ez a másokkal való kapcsolatban nem feltétlenül a dominanciát jelenti /Q_2/+/ s E/. Nem utálják az embereket, csak egyszerüen nincs szükségük a támogatásukra.

Elmondhatjuk, hogy az általunk vizsgált csoport tagjai befelé fordultak, hiszen erősen uralkodnak érzelmeiken, kontrolláltak, és a tradiciókat követve is öntörvényüek. /II, III, Q_2/

2. Az 1974. és 1978. évi női válogatott összehasonlitása

A két keret átlagából kapott ábrát összehasonlitva viszonylag kevés helyen találunk tendenciájában eltérő eredményt. Ez azt látszik igazolni, hogy vannak kimutatható sportágspecifikus személyiségjegyek. Bár a két vizsgálat elemszáma is kicsi, mégis a kettő egymást alátámasztva egyforma, specifikus személyiségjegyeket mutat.

A két profil között lényeges eltérés az A, B O és Q_2 faktorok mentén van. Mig az 1974. évi válogatott nyilt, melegszivü, könnyed, a dolgokban résztvevő, oldódó volt, a mait - valószinüleg a fokozott fizikai és pszichikai terhelés miatt - tartózkodó, elkülönülő, kritikus, hüvös tulajdonságegyüttes jellemzi. Javulás mutatkozott azonban az intellektuális képességek területén: a maiak magasabb szellemi befogadóképességgel rendelkeznek. Ez irányu képességeik csupán a régi válogatotthoz képest jobbak, mig az átlagpopulációhoz viszonyitva átlagosnak mondhatók.

Nem örülhetünk azonban annak, hogy a higgadt, magabiztos, stabil csapatunk-

ból nyugtalan aggódó, esetleg szorongó csapat lett. Végül a Q_2 faktorban beállt változás a karakterek kialakulásának lehetőségét mutatja. Tornászaink ma önállóbbak, találékonyabbak, öntevékenyebbek, akik jobban feltalálják magukat. A Q_4 faktorban beállt kismértékü változás is határozottabb karakter lehetőségét sejteti, hiszen mostani tornász válogatott keretünk jobban törekszik a kiemelkedésre, az ambició magas fokát és a további terhelhetőséget mutatja.

A két válogatott keret átlagértékeit faktoronként összehasonlitva azt a szomoru tényt olvashatjuk le, hogy tornászaink személyiségjegyei egyénenként is szürkébbek, átlagosabbak, kevésbé karakterisztikusak.

VI. Összefoglalás

A kutatás mai fokán megállapithatjuk, hogy a köznapi életben ismert általános intelligencia mellett létezik a sportolókra vagy sportágakra jellemző intelligencia. A kettő közötti eltérést bizonyos faktorokban mutatott jobb, s más faktorokban mutatott gyengébb teljesitmény jelzi. Ha megtaláljuk az egyes sportágakra jellemző intelligencia-faktort /s arról kiderül, hogy az életkortól viszonylag független/, akkor azt a kiválasztásnál kereshetjük a jelentkezők között. Ez a kiválasztás megbizhatóságának növeléséhez járulhat hozzá.

A tornához szükséges értelmességet teljes egészében nem méri a MAWI /III. sz./ számismétléses részpróbája, azonban annak bizonyos összetevőire, nevezetesen a figyelemre és belső fegyelmezettségre nézve jó információt ad. Igy a kiválasztásnál az alkalmatlanok kiszürésére s az alkalmasak rangsorba állitására egyértelmüen alkalmazható. Kiderült viszont, hogy az általános intelligencia Raven-nel mért eredménye és a sportághoz való értelmesség nem korrelál egymással.

A kutatás további irányvonalát a felnőtt élsportolók kialakult személyiségjegyeinek a megismerése jelenti.

Megállapithatjuk, hogy a versenytornászaink néhány jegyben eltérnek az átlagpopulációtól, s ez a sportágspecifikus személyiségjegyek feltételezését látszik igazolni. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a 4 év előtti vizsgálat eredményeihez nagyon hasonló eredményeket kaptunk ma, s a fiatalabb korosztály átlagértékei is hasonló tendenciát mutatnak. Sajnos, az elemszám a három csoportot összevetve is kicsi, igy hibalehetőségeket hordoz magában.

Ezen ismeretek birtokában a sportágspecifikus személyiségjegyek kialakulásának, változásának, illetve fiatal korban való felkutatásának érdekében folytatjuk további kutatásainkat.

IRODALOM

1. Császi S.: Intelligencia - játék, intelligencia - sportteljesitmény. /A TF Tudományos Közleményei, 1971. III. sz. 105-125 p./

2. Derzsy B. - Karczag J.: Versenytornászok személyiségvizsgálata. /A TF Tudományos Közleményei, 1974. IV.sz. 49-60. p./

3. Dimitrova, S. V.: Intellekt i szport. /Vöproszi na Fizicseszkata Kultura, 1975. 4. sz. 233-236. p./

4. Geron, E.: Intelligence and motor learning ability gymnastics. Department as Research Wingate Institute Israel. 1977. Soksz. kézirat. Sport giftedness /in gymnastics/ and intelligence in children. Wingate Institute of Physical Education. Israel. 1977. Soksz. kézirat.

5. Gruber, J.J.: Training und geistige Leistungsfähigkeit. /International J. of Sport Psychology, 1975. 1. sz. 28-4o.p./

6. Janev, V.: Étude de l'activité intellectuelle des problémes.IV. Congrés ISSP. Praha. 1977. Summaries. 158. p.

7. Knapp, B.: A mozgástanulás alapkérdései. MTS. Bp. 1968. Módszertani tájékoztató. 8. sz.

8. Kodym, M.: Vyzkum intellektualnich schopnostep pokybove talentovore mládeze. Pedagógiske fakulta. Ceske Budejovice. 1977. 67.p.

9. Voszkobojnyikov, F.A.: Popütka iszpol'zovanija teszta Ajzenka dlja vüjavlenija emocional'noj usztojcsivoszti gimnasztov. /Teorija i Praktika Fizicseszkoj Kulturü, 1974. 8.sz. 32-33.p./

BORSOS, Ilona

Examination of psychological factors to increase the validity of selection at women's gymnastics

Besides the general intelligence known in the everyday life there is another one, characteristic of athletes, respectively of different sports. Finding the intelligence factors /and if it comes to light about them to be relatively independent of the age/, we can give attention to them at the selection. - MAWI doesn't measure intelligence in its totality, but it gives information to some components of it. - Our gymnasts differ from the average population in some traits and this fact confirms the supposition about the specific personalistic sign of this sport.

БОРШОШ, Илона

Исследование психологических факторов для повышения надежности отбора в женской гимнастике

Помимо общей интеллигентности знакомой в повседневной жизни существует т интеллигентность характерная для спортсменов, т.е. для различных видов спорта. Если нам удаётся найти факторы этой интеллигентности /и выясняется что они относительно независимы от возраста/, то их можно применять при отборе. Метод МАВИ не измеряет полностью интеллигентность необходимую к гимнастике, но он даёт ценные информации о некоторых из её компонентов. - Наши высококвалифицированные гимнастки по некоторым признакам отличаются от общей популяции, а это подтверждает существование черт личности специфических для данного вида спорта.

NAGYKÁLDI Csaba - KATONA Lajosné

A PIERON-TESZT ALKALMAZÁSI LEHETŐSÉGEI SPORTOLÓKON *

I. Bevezető

Ha a figyelemnek, mint pszichikus jelenségnek átfogó tárgyalására vállalkoznánk, akkor szinte lehetetlen volna kielégiteni ezt a célkitüzést.

A figyelem ugyanis egyike azon jelenségkörnek, amellyel a pszichológia megszületése óta foglalkoztak. Nem volt olyan áramlata, irányzata a lélektannak, amely valamilyen módon ne tárgyalta volna. A fő ok az, hogy a figyelem központi probléma, hogy a figyelem nélkül szinte semmilyen más jelenség, mint az érzékelés, az észlelés, a tanulás, az érzelem stb. nem jöhet létre. Valamivel kapcsolatban mindig jelen van, szándékos vagy nem szándékos formában pszichikus jelenlétünk bizonyitéka. Pavlov jellemző módon reflektorfényhez hasonlitotta, amely a felsőbb idegrendszeri tevékenységünket megvilágitja. Ujabb szerzők, mint például Bundtom /2/ koncentrikus körökkel ábrázolja a koncentrált figyelem zónáit. Geissler /2/ az észlelés világossága koncentrikus fokozatai közül a legkülső körökkel a "tudat nélküli" fokozatokat szerepelteti, szemben a központban álló világos észlelési fókusszal.

Nem csupán az elméleti jelentősége nagy a figyelemnek, hanem gyakorlatilag is rendkivül fontos. Ma már közelynek tünik az olyan megállapitás, hogy a figyelem mindig valami konkrétumra irányul. Igy az emberi cselekvésnek mintegy iránytüje, amely a cselekvés gyakorlatában realizálódik. Ez önmagában is kielégitően indokolja, hogy miért foglalkoztak a figyelem problémáival olyan rendszeresen és sokoldaluan. A szakirodalom tengerében a figyelem kitüntetett helyet foglal el, de ugyanakkor ár-apály jelenséget mutat. Az első nagy hullám az atomisztikus törekvések jegyében a századfordulót követően folyt le. A témánkat jelentő figyelem hatékonyságát vagy tartósságát /tenacitás/ számos szerző már ekkor mintegy 3o-4o módszer variációjával vizsgálta. A második hullám a Gestalt-lélektané volt, amely az alakban szintetizálta a percepció-teljesitményt és a figyelem mozzanatát. Ezután mintegy 3o éves szünet következett, majd az információelméleti-kibernetikai szemlélettel az uj figyelem-modell./18/ Azóta a figyelem kutatása reneszánszát éli. A régi eredmények megtartása mellett a munkatudományok, az ergonómia, majd a szociálpszichológia adta az ujabb lökést. Itt jelentkezik a sportpszichológia is, egy cselekvés központu és teljesitményorientált alkalmazott lélektan a maga igényeivel. Meg kivánja ismerni a magas szintü sportteljesitmények figyelmi feltételeit, specifikus működését, és egyuttal specifikus fejlesztésére szeretne módszereket kidolgozni. Mindezekre a jelenkor elméleti bázisára és technológiai feltételeire alapozva ugy tünik kedvező lehetőségek kinálkoznak.

* Az 198o. évi rektori pályázaton dijazott pályamü.

II. A figyelem tartóssága, fáradékonysága, hatékonysága

A figyelem különböző megnyilvánulását már többen csoportositották és felosztották. Mi a logikai csoportositást vesszük alapul. Eszerint a figyelem tartós teljesitménye az időtartam szerinti felosztásba kerül. A tartós teljesitmény abban nyilvánul meg, hogy a vizsgálati személynek /a továbbiakban v.sz./ bizonyos feladatsorozatot meghatározott hosszuságu ideig kell végeznie. Eközben a konkrét feladathoz kötött figyelem koncentrációjának, vagyis a munka intenzitásáról és egyben pontosságáról tájékozódunk. A tartós figyelmi teljesitmény bizonyos idő után csökken a tetszőlegesen felvett időintervallumban. Ezért a figyelem fáradékonyságáról is irnak a tartósan végeztetett feladatsorokkal kapcsolatban. Példaként Mierke /9/ kisérleti eredményét emlitjük, aki egyetemi hallgatók csoportjának 60 percig tartó feladatokat adott. A szünetekkel megszakitott munka során a koncentrálóképesség magas szinten maradt, a szünetek nélküli, folyamatos munkánál azonban a 45. perctől erősen romlott. Ezzel a tanórák optimális időtartamát sikerült igazolnia.

A figyelem tartóssága és fáradékonysága elnevezés mellett a figyelem hatékonysága elnevezést is használják. A hatékonyság talán még inkább kifejezésre juttatja, hogy a gyorsaságot és a pontosságot meghatározott ideig fenntartó figyelemteljesitményről van szó. Történetileg Toulouse és Pieron /11,12/ révén ez a fogalom honosodott meg először /efficience/. A hatékonysági feladatok felfogásuk szerint azok, amelyekben gyors ritmusban adagolt ingerekre perceptiv reakciókat kell adni.

III. A hatékonyság tesztjeiről

Ugy véljük, nem kell külön bizonyitani, hogy a tartós cselekvést lehetővé tevő figyelem hatékonysága egyike a legösszetettebb folyamatoknak. Szemben például a figyelem oszcillációjával vagy terjedelmével, folyamatos percepciót, emlékezést, a döntések gyorsaságát és biztosságát igényli, és nem utolsó sorban a gyors és koordinált végrehajtásban is szerepet játszik. Éppen komplexitása miatt került sor oly sokféle próba kidolgozására.

Néhány hatékonysági próbát Pieron és munkatársai kézikönyve alapján emlitünk meg /12/. Ezeket áthuzásos - vagy sorompó, illetve korrektura-teszteknek is nevezik. Lényege, hogy egy jelsorozat áttekintése során bizonyos jeleket meg kellett számlálni vagy áthuzni. Az időt vagy az átnézett jelek mennyiségét nézik, másrészről pedig a helyes és helytelen reakciók számát.

Ribakov a szabálytalanul elhelyezett pontokat, kereszteket vagy köröket számláltatta,

Rossolino pontozta a vonások és körök áttekintését,

Schulte rendezetlen számokat rakatott helyes sorrendbe,

Beolini kockás mintázaton szétszórt szines köröket köttetett össze folyamatos vonallal,

Bourdon nyomtatott szövegben bizonyos betüket áthuzatott,

Calcango a szövegben bizonyos számokra rakatott "sorompót",

Mlle Bugnion köröket alkalmazott, amelyek változó irányban nyitott, kis koncentrikus köröket tartalmaztak,

Chweitzer komplex szerkezeti elemeket adott ipari tanulóknak.

További teszteket tartalmaz Stern,W.és Wiegman,O.kézikönyve 1926-ból.Számszerint 13-at, azonban felépitésük és alapelvük megegyezik az előbbiekkel. Egy

másik gyüjtemény Henning,H. tollából 4o különböző Bourdan-féle áthuzásos tesztet tartalmaz a figyelem hatékonysága vizsgálatára./5/

IV. Alkalmazott módszerünk

Toulouse és Pieron /11/ sorompó-tesztje a legáltalánosabb. Ma is egyik leginkább elterjedt módszer, ezért esett választásunk erre a próbára. Jelenlegi változata lényegében csak terjedelmileg korlátozta az eredetit, amennyiben 2o sor négyzetet tartalmaz a 4o helyett, és minden sorban 2o-2o jel van az eredeti 4o helyett. A négyzetek sarkaiból vagy oldalából kis vonalak irányulnak kifelé és igy nyolc variáció áll elő. A feladat során egy vagy több kitüntetett négyzetet kell áthuzni. A mi esetünkben azonnal négy jelvariációt kellett figyelembe venni és a jelsorozatból áthuzni. Tehát a 8 alternativából 4-et. Azért nehezitettük meg ily módon a feladatot, mert a sport gyakorlatában szinte soha nem fordul elő két alternativa, hanem legalább 3 vagy 4, esetleg még ennél is több döntési lehetőség előzi meg a gyors cselekvéseket. A szőbanforgó tesztet mindenkivel, minden esetben 4 percig végeztettük nyugodt körülmények között. Az instrukcióban a gyorsaság és a pontosság egyenlő sullyal szerepeltek. /1. ábra./

1. A teszt értékelése

Miután a hatékonyság komplex jelenség, az ezt megragadó metodikák értékelését sem volt könnyü kialakitani. A teljesitményt ugyanis több tényező minősiti: a ráforditott idő, a megvizsgált jelek mennyisége és végül az elkövetett hibák száma. Itt tehát mennyiségi és minőségi mutatók szerepelnek és közös nevezőre hozásuk problematikus.

Az értékelésre több évtizedig tartó kisérletet tettek, amelyekből most Cser János tanulmánya alapján néhányat megemlitünk. /1/

Kraepelin ugy tartotta, hogy a figyelmi teljesitmény egyenlő a helyesen felfogott ingerek számával.

Ranschburg bevezette a teljesitmény terjedelmet vagy amplitudójának fogalmát /A/, amely egyenlő a helyesen megoldott feladatoknak /P/ az összes feladatokra /n/ vonatkoztatott százalékával. A korrekciókat /c, a v.sz. javitásait/ fél egységeknek vette.

$$A = \frac{P + \frac{c}{2}}{n} \cdot 100$$

A teljesitmény /1/ szerinte a terjedelem és a reprodukciós idő viszonya

$$L = \frac{\text{terjedelem}}{\text{idő}} = \frac{A}{T} = \frac{P + \frac{c}{2}}{T}$$

Ezzel belevonja az időt is az értékelésbe.

Ranschburggal szemben mások, igy Finzi és Stern a terjedelmen az összes adatok számát érti, akár hibás, akár hibátlan a végrehajtás.

NÉV.

Vizsg. sz Kelte:

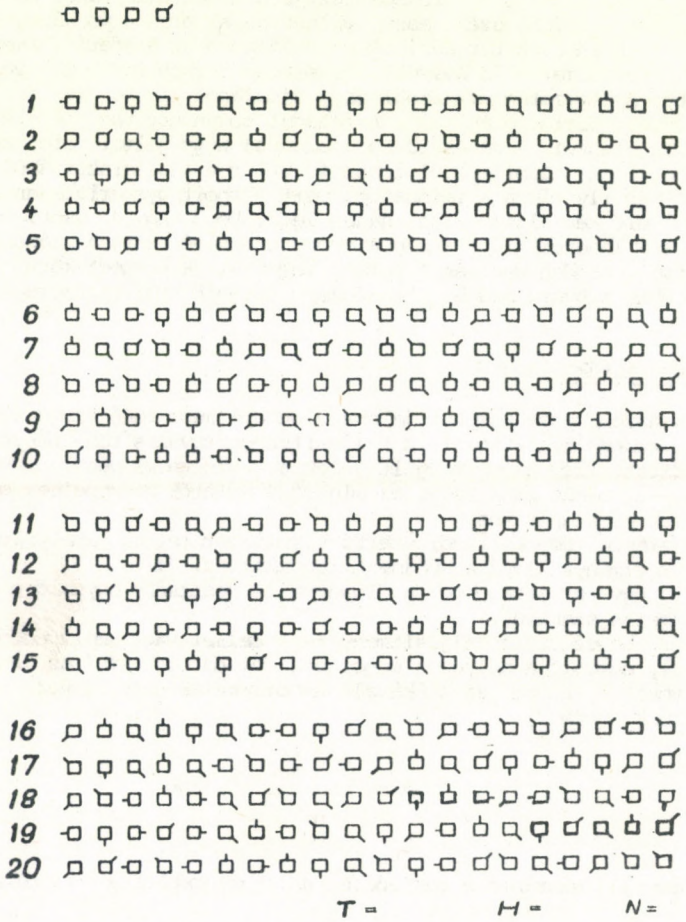

1. ábra

Cser elgondolása is Sternéből indul ki. A teljesitmény jósága szinte egyenlő a tiszta /t/, vagyis helyes és az összes /ö/ müveletek hányadosával

$$\text{Teljesitmény} \quad \frac{t}{t+h} = \frac{t}{ö} \qquad h = \text{hiba.}$$

Ez azonban csak egyetlen müveletre igaz, ezért meg kell szorozni valamennyi tiszta /helyes/ művelet számával

$$\text{Teljesitmény} = \frac{t}{t+h} \cdot t = \frac{t^2}{t+h} \quad \frac{t^2}{ö} \quad \text{tehát:}$$

$$\text{a figyelem hatékonysága} = \frac{\text{a helyes válaszok négyzete}}{\text{az összes válaszok száma}} .$$

Utóbbi esetben az idő a v. sz.-ek számára azonos, tehát kötött, igy nem kell vele számolni.

A magunk részéről Cser János képletét fogadjuk el, mely megitélésünk szerint a kvalitativ és kvantitativ adatokat jól egyesiti és statisztikailag könnyen kezelhető értékeket ad.

Vizsgálatainkban a következő, számitásra alkalmas képletet használtuk:

$$T = \frac{/N-H/^2}{N}$$

T = a figyelemhatékonyság teljesitménye;
N = az átnézett összes jelek száma;
H = az elkövetett hibák száma.

2. Sportolói standard kialakitása

Bármely mérőmódszerről is van szó, a gyakorlati alkalmazás és a következtetések levonása előtt szélesebb populáción szükséges végrehajtani, és meg kell állapitani a legfontosabb statisztikai jellemzőket. Egyszóval a standardizálás kötelező. Az igy nyert "központositott " statisztikai mutatók képezik a differenciális lélektani következtetések vonatkoztatási rendszerét, a támpontot a különböző kisebb populációk, csoportok deviációinak megitélésében. Standard alapján már eldönthető, hogy adott esetben egy-egy csoportérték a figyelem hatékonysága tekintetében az átlagnál jobb, megközelitően azonos vagy gyengébb.

Nem kell külön hangsulyozni, hogy a magyar sportpszichológiai gyakorlatban a figyelem hatékonyságáról nincsenek standard adataink. Sőt, a leirt, magasabb követelményekben /4 releváns jel szerepeltetése 4 irreleváns jel között/ a szükséges átlagértékek sem a munkalélektan, sem a pályaalkalmasság területén sincsenek meg.

A standardizálás lépései:

1. Általános mutatók:

- a teljes populáció számbavétele /N/;

- a végrehajtott próbák nyerspont értékeinek kiszámitása az előbbiekben megadott képlet szerint;
- az értékek számtani közepének kiszámitása /$\bar{x}$/;
- az összes érték szórásának kiszámitása /s/;
- az átlag hibájának kiszámitása /$s_{\bar{x}}$/;
- a variációs koefficiens kiszámitása /$\frac{s}{\bar{x}}$/.

2. Eloszlásvizsgálat:

Az eloszlásvizsgálat feleletet ad arra, hogy a különböző kérdésfeltevések megválaszolásánál végzett számitásokban vajon az un. paraméteres vagy nem paraméteres próbák alkalmazhatók-e. Tehát feleletet vártunk arra, hogy a sportolóknál a figyelem hatékonysága szintértéke normális eloszlást követ-e. Ezt pontosabban az illeszkedés-vizsgálattal végezhetjük el.

Lépései:

- a megállapitott szórás felének /$\frac{s}{2}$/ értékével osztályhatárok kijelölése a minimum és a maximum értékek által behatárolt intervallumban,
- a kijelölt osztályhatárokban az adatok gyakoriságának a megállapitása,
- a normalizált standard osztályhatárok és ennek valószinüsége megállapitása,
- a várható gyakoriságok kiszámitása,
- ellenőrzés χ-négyzet próbával,
- a normális eloszlás és a vizsgált eloszlás hisztogramjainak felrajzolása az abszolut gyakoriság és a standard osztályhatárok koordinátájában.

Eredmények:

A standard mutatók a következők:

A vizsgálatok száma: N = 361
Standard átlagértékek: $\bar{x}$=27o,1o
Szórásérték: s = 61
Az átlag hibája $s_{\bar{x}}$ = 3,2612

Variációs koefficiens: $\frac{s}{\bar{x}}$ = o,2294

Az illeszkedésvizsgálat eredményeit a mellékelt táblázatok mutatják. /1. táblázat, 2. ábra/

Egy teszt használhatóságának további kritériumai az objektivitás és a megbizhatóság.

Az objektivitás a hatékonysági teszteknél általában magas. Jelen esetben a feladat instrukcióit pontosan rögzitettük, igy az un. lebonyolitási objektivitásnak eleget tettünk. Az értékelés szintén előirt szabályok szerint történt, vagyis a vizsgálatvezető személyétől teljesen független volt az eredmény. /7/

A megbizhatóság vizsgálata az alkalmazhatóság szempontjából szintén kötelező. Itt lényegében azt vizsgáltuk, hogy a teszt elég stabilitással rendelkezik-e, illetve független-e a véletlen valószinüségi ingadozásoktól. A megbizhatósági együtthatókat több sportoló csoporton is megvizsgáltuk az un. felezéses /half split method/ módszerrel.

1. táblázat

Osztály-határok	Standard osztály-határok	Kapott gyakori-ság	Valószinüségek	Várt gyakoriság
9o	- 3			
12o	- 2,5	5	o,oo62	2,2
15o	- 2	7	o,o166	6,o
18o	- 1,5	16	o,o44o	15,9
21o	- 1	32	o,o919	33,2
24o	- o,5	53	o,1498	54,1
27o	o	57	o,1915	69,1
3oo	o,5	76	o,1915	69,1
33o	1	59	o,1498	54,1
36o	1,5	31	o,o919	33,2
39o	2	14	o,o44o	15,9
42o	2,5	8	o,o166	6,o
45o	3	3	o,oo62	2,2
		361		

$x^2 = 8,3787$
szabadságfok = 9

Eredmény: nem szignifikáns /p>3o %/, tehát a vizsgált minta normális eloszlásu. Ezt a mellékelt hisztogrammokon is szemléltetjük.

A felezés ugy történt, hogy 4 percig tartó munka 1. és 3. percének összteljesitményét korreláltuk a 2. és 4. perc összteljesitményével. A korrelációs együtthatókat azután a Spearman-Bown képletbe behelyettesitettük. /14/

$$R_{11.} = \frac{2 \times 1/2R}{1 + 1/2R}$$

1/2 R = a felezett sorozat korrelációs együtthatója

Megbizhatósági együtthatók:

Sportlövők N = 5o R = o,93
Vivők N = 4o R = o,91
Tájékozódási futók N = 5o R = o,84
Cselgáncsozók N = 29 R = o,95
Müszaki főiskolai hallgatók /kontroll/ N = 1oo R = o,91

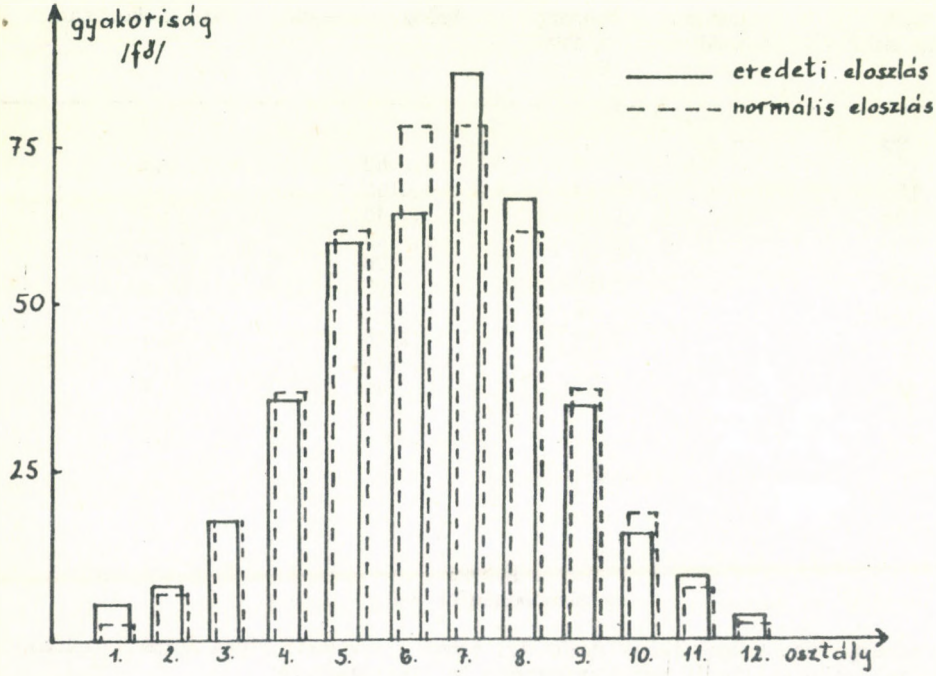

2. ábra

Valamennyi vizsgált csapatban olyan magas korrelációt találtunk, hogy azok kielégitik a kvalifikált tesztek megbizhatósági szintjeit is. Ez azt jelenti, hogy a Pieron-teszt nem csak csoportok, hanem egyének számára is megbizható és ilyen szempontból egyéni diagnosztikára is alkalmas lehet. Ez egy sportágban nem igazolódott.

A validitás vagy érvényesség szempontja egy tesztnél mindig időszerü. A figyelem hatékonysága és a szellemi munkateljesitmény kapcsolatát már Meumann, Claparéde és Kraepelin tanulmányozták. Meumann /8/ szerint a testi és szellemi munka között nem lehet határvonalat huzni inkább egyik vagy a másik tulnyomó jellegéről lehet beszélni. A kérdés azóta sem lezárt, de megközelitésének és magyarázatának kidolgozottabbak az utjai. /13/ A konstrukt validitás bevezetése például rávilágitott arra, hogy két jelenség idői egybeesése és mindkettő hátterében álló közös mechanizmusok az érvényességet elősegitik. A validitást mindazonáltal a kisérleti módszertani munka során például a terhelés vagy edzettség stb. oldaláról kell megközeliteni.

Kérdésfeltevések sportolók figyelemhatékonyságával kapcsolatban:

A rendelkezésünkre álló standardizált módszert három kérdés megválaszolására alkalmaztuk.

1. A sportbeli kiválasztás szempontjából elkülönithetők-e a különböző sportágak egymástól, illetve rangsorolhatók-e? Háttérben a kiválasztás gondolata huzódik meg. Amennyiben ugyanis valamely sportág reprezentáns csoportjára a figyelemhatékonyság magas szintje jellemző, ugy ezt a figyelmi teljesitményt már a sportra irányitás kezdeti szakaszában is ésszerü és hasznos megkövetelni.

A sportoló csoportok közé két kontrollcsoportot is felvettünk, hogy a sportoló-nem sportoló relációról tájékozódhassunk. A következő táblázatban az átlagértékek csökkenésének sorrendjében tüntetjük fel eredményeinket:

2. táblázat

	$\bar{x}$	s	$s_{\bar{x}}$	$\frac{s}{\bar{x}}$	N
Tájfutók	3oo	55	7,78	o,183o	5o
Válogatott vivók	297	64	1o,14	o,2157	4o
Miszaki főiskolások /kontroll/	278	51	4,94	o,1853	1o9
NB I-es labdarugó játékvezetők /kontroll/	274	58	15,16	o,2144	15
Válogatott sportlövők	27o	57	8,11	o,2119	5o
Ifjusági labdarugók	253	51	1o,65	o,2o11	23
Válogatott sulyemelők	232	64	16,17	o,2787	15
Serdülő atléta lányok	228	66	15,78	o,2936	18
Válogatott cselgáncsozók	222	61	9,53	o,2738	41

Jelölések: $\bar{x}$ = átlag,
s = szórás,
$s_{\bar{x}}$ = átlaghiba,
$\frac{s}{\bar{x}}$ = variációs koefficiens.

A figyelem hatékonyságában talált sorrendhez meg kell jegyezni, hogy tájékozódási futóknál és vivóknál kisebb számban nők is szerepeltek, de a csoportokon belüli elhelyezkedésük mutatta, hogy nincs említésre méltó különbség férfiak és nők között.

Az élen a tájfutók és vivók vannak, amely e két sportág magas figyelmi követelményszintjével magyarázható, és empirikusan alátámasztható. A következő csoporthoz tartoznak a standardizált átlagértékhez közel álló csoportok: a kontroll müszaki főiskolások és játékvezetők, továbbá a sportlövők. Figyelemre méltó, hogy a 18-19 éves főiskolás fiucsoport és a 35-4o éves játék-

vezetői csoport szinte azonos átlagértéket mutat. Ebből ugy tünik, hogy az életkor emelkedésével nem romlik lényegesen a figyelem hatékonysága, hanem megközelitőleg azonos szinten marad. A harmadik csoportban vannak a labdarugók, sulyemelők, az atléta lányok és a cselgáncsozók. Ha csak a fiatalabb koru csoportok volnának e helyen, akkor életkori függőségre lehetne gondolni. De a felnőtt, válogatott cselgáncsozók utolsó helye nem teszi lehetővé ezt a következtetést. Helyette a sportágspecifikus hatás kiemelése látszik célszerünek, vagyis az, hogy ezeknél a sportágaknál kisebb szerepe van a figyelem tartós irányulásának.

2. Az edzettségi állapot jellemzése szempontjából az a kérdés merült fel, hogy a jelen módszer alkalmas-e eltérő edzettségi állapotok vagyis szélső teljesitményhelyzetek elkülönitésére, és igy van-e diagnosztikai érvénye.

A kérdés megválaszolása egy-egy teljes versenyidény során rendszeresen felmért adatok összehasonlitható elemzésével történt. A szélső /jó és gyenge/ versenyteljesitmények idején felvett figyelmi adatokat egymintás t-próbával egybevetettük, és az eltéréseket statisztikailag ellenőriztük. Ezt a felméréssorozatot és matematikai számitást három sportágban végeztük el. Mindháromnál a fenti direkt validitási feltételt alkalmaztuk.

Eredmények:

A tájfutóknál:

	Jó teljesitmények idején /+ állapot/	Gyenge teljesitmények idején / - állapot/
N = 16	$\bar{x}$ = 335,78 s = 5o	$\bar{x}$ = 325,19 s = 68

t = 1,2263 nem szignifikáns

Cselgáncsozóknál:

N = 14	$\bar{x}$ = 215,58 s = 57	$\bar{x}$ = 194,44 s = 39

t = 1,5696 nem szignifikáns

Vivóknál:

N = 21	$\bar{x}$ = 3o9,7o s = 65	$\bar{x}$ = 3o1,o s = 56

t = o,8383 nem szignifikáns

Az összehasonlitásra kerülő értékeket mindhárom sportágban évi 4-5 nyugalmi helyzetben történő adatfelvétel adta. Ezekből állapitottuk meg a szélső helyzeteket. Ilyen módon a figyelem hatékonysága bizonyos ingadozásokat mutat, azonban ezek csak tendenciának bizonyulnak. A matematikai statisztikai értékelés nem hozott ki szignifikáns különbségeket, jelentős eltéréseket. Ezzel együtt

az eredmények azt mutatják, hogy a figyelem hatékonysága csak gyenge tendenciával függ az edzettségi nivótól.

3. Harmadik kérdésünk , hogy az aktuális fizikai terhelés milyen hatással van a figyelem hatékonyságára. Ebből a szempontból 2o testnevelési főiskolást vizsgáltunk meg. A hallgatókat futószalag terhelésnek vettük alá. 15 km/h sebességgel futottak 12 percig futószalagon. A Pieron-tesztet a terhelés előtt és a terhelés után egyaránt elvégeztük, mégpedig a hivő-ingerek megváltoztatásával. A terhelés előtti és utáni nyerspont értékek eltérését itt is egymintás t-próbával számitottuk ki.

Eredmények:

	Futás előtt	Futás után
N = 2o	$\bar{x}$ = 263,54 s = 52	$\bar{x}$ = 228,o s = 65

t = 2,o98o p < 0,1

Az eltérést lo %-os szinten erős tendenciának fogadjuk el. A figyelem hatékonysága 35 pontértékkel csökkent, amely standard értékelésünk szerint egy osztályhatárnyi eltérés. Az értékek mélyén az átlag alá kerültek. A figyelem hatékonyságát tehét a leirt terhelési volumen kifejezetten csökkentette, vagyis a jelpercepció figyelmi feltételei romlottak a tartós feladatvégzésben. Igy tehát a Pieron-teszt, a vizsgált 2o fő esetén aktuális terhelésdiagnosztikai mutatónak bizonyult.

V. Megbeszélés

A sportpszichológiai gyakorlatban még mindig kevés a tesztmódszertanilag kidolgozott és standardizált eljárás. Még olyan területen is hiányosságok vannak, amely klasszikusnak számit, mint amilyen a figyelem tartóssága, illetve fáradékonysága, amelyet Pieron után a figyelem hatékonyságának nevezünk. A több jellel operáló, magasabb követelményeket tartalmazó eljárás nem található meg a jelenlegi magyar kézikönyvekben /munkalélektani standard táblázatok, pályaalkalmassági kézikönyvek/. /3,17/ Igy tehát munkánkat hézagpótlónak tekintjük standardizálási szempontból, amelyet alkalmazásra ajánlunk.

Hazai vonatkozásban még két hatékonysági teszt kidolgozása jöhet számitásba. Az egyik a Révész-Nagy féle számpróba, amely viszont minimális számolási készséget feltételez. A Pieron módszer ennél általánosabb. A másik, egy Csinády által módositott Bourdon-próba, amely gimnasztikai pozitura-rajzok áthuzásos feladatait tartalmazza. A képszerü ábrázolás szintén bizonyos rajzirási előismeretet igényel. Szélesebb sportolói populációnál még egyiket sem alkalmazták.

Nemzetközi vonatkozásban sem tulságosan jó a helyzet. Ugyanis itt sem adtak közre kidolgozott és alkalmazható normativákat a figyelem hatékonyságáról. Hudadov és Frolov /6/ egy a sportolók kiválasztásával foglalkozó irásukban is csak javaslatokat tettek e tekintetben. Egyrészt a Schulte számrendezési tesztje Gorbunov-féle változatát javasolják, másrészt a Bourdon-Anfimov korrekturatáblázatot. Frankowszki /4/ viszont ugyancsak a Toulouse-Pieron módszer alkalmazását kezdte meg vivók mérése során. Teszteredményeket nem közölt, igy az adatok összevetésére nincs mód. Frankowszki a teszteredmények és a sportered-

mények között korrelációt is számolt, de ugy találta, hogy nincs köztük összefüggés. Az összefüggés a puszta sporteredmények és a teszteredmények között ugy véljük nem is nagyon várható. Saját kérdésfeltevésünk ettől lényegesen eltért, mert ugyanazon személyek egy jó és egy gyenge teljesitményszakasz közötti eltéréseit vizsgáltuk a teszteredményekben. Korrektura-tesztünk eremdényei tendenciájában csökkentek mindhárom csoportnál a gyenge teljesitményállapotban.

A terhelés aktuális lefolyása a figyelmi folyamatokra sokkal pregnánsabb volt, amennyiben e figyelem hatékonysága csökkent. Hasonló eredményre jutottak Sziszojev, J.V. és Laptyev, A.P. /16/ akik hosszutávu /2oo km/, négynapos futóverseny hatását vizsgálták Bourdon-Anfimov korrektura táblázattal és Corbunov-féle számkikereséses teszttel. Tapasztalatuk szerint az első nap első szakaszában az értékekben visszaesés volt. A további három napon viszonylag kiegyenlitett, hullámzás nélküli figyelmi teljesitményt nyujtottak a futók, sőt a korrekturafeladatban a negyedik napon még javulást is kimutattak. Az egész kisérlet bizonyitotta, hogy az emberi szervezet jelentős kompenzáló és szabályozó lehetőségekkel rendelkezik. Bár a kezdeti terhelési lökésre a figyelmi funkciók negativ irányu elmozdulással reagálnak, a továbbiakban stabilizáció jön létre.

A figyelem hatékonysági tesztje az általunk feltett kérdéseken tul, még más problémák tanulmányozására is alkalmasnak látszik. Igy például a figyelem hatékonysága fejlődési dinamikájának viszgálata különböző koru iskolai tanulókon értékes eredményeket hozna. Ezzel a kérdéssel Misanova, K.V. /lo/ tanulmánya foglalkozik. Továbbá a hatékonyság fejlesztésének ellenőrző méréseit lehetne a módszerrel elvégezni. Mindezek az iskolai testnevelés és az élsport szempontjából fontos és megoldandó kérdések.

Befejezésül a hatékonysági próbák nagyszámu variációinak közös elvi összefoglalását adjuk. A figyelem egyes vállfajainak, a fluktuációnak, figyelemelvonásnak, megosztásának és terjedelmének elvi összefüggését tárgyalja az irodalom /19/ de a hatékonyságra eddig még nem találtak rá. Ezt szeretnénk pótolni.

A korrektura-,sorompó-,illetve áthuzásos tesztfeladatokra jellemző, hogy az időegység /t/ alatt adott reakciók /R/ függenek /f/ az egész organizmus helyzetétől, vagyis állapotától /Op/ és az ingerek /S/ számától.Szimbólumokban kifejezve tehát:

$$t\ /R_1;\ R_2;\ R_3;\ \ldots R_n/ = f/Op;\ S_1;\ S_2;\ S_3;\ \ldots S_n/$$

t = standard időtartam, esetünkben mindig 4 perc,

R_n = az adekvát reakciók, melyeknek mennyiségi és minőségi oldala van,

Op = az egész szervezet /O/, illetve ezzel együtt a pszichikum valószinü /p/ helyzete, amely a feladatra történő beállitódását egyrészt a jeltanulási efficiensből nyeri /az áthuzandó jeleket először meg kell jegyezni/, továbbá a pszichofiziológiai állapota határozza meg,

S_n = az ingerek vagy jelek adott száma és fajtája, amelyeket más ingerektől szükséges diszkriminálni. /A végrehajtott tesznél négy releváns és négy irreleváns inger szerepelt./

Megjegyezzük, hogy az ismételt vizsgálatoknál a megelőző mérésekből származó tanulási efficiens nulla volt, mert a releváns ingereket /uj jelek/ megváltoztattuk. Igy az előbbi függvény az R_n = Op relációra egyszerüsithető,

vagyis a figyelem hatékonyságát tükröző reakciók a szervezet pszichofiziológiai helyzetének a függvénye. A vázolt elvi összefüggésbe bármely, eddig tárgyalt hatékonysági teszt feltételei behelyettesithetők és pszichológiailag értelmezhetők.

VI. Összefoglalás

A figyelem tartóssága, fáradékonysága, illetve hatékonysága ugyanazon komplex lelki jelenség három aspektusa. Fontosságát jelzik a pszichológiai kutatások kezdeti szakaszától kialakitott nagyszámu módszer változatok. Vizsgálatainkban az egyik legáltalánosabb módszert, a Toulouse és Pieron által kifejlesztett korrektura-tesztet, annak nehezitett változatát alkalmaztuk. Értékelésében Cser János eljárását vettük át.

Az eljárást nagyszámu versenysportolón és nem sportoló kontrollcsoporton, összesen 361 főn végrehajtottuk standardizálás céljából. Kiszámitottuk a standard értékeket, majd az eloszlás megállapitására illeszkedés vizsgálatot végeztünk. Ennek eredménye, és a hisztogram tanusága szerint normál eloszlást állapitottunk meg. Megbizonyosodtunk az eljárás objektivitásáról és több csoporton magas, kvalifikált szintü megbizhatósági együtthatókhoz is hozzájutottunk. Az érvényesség eldöntését a konkrét vizsgálatok körébe utaltuk.

A sportbeli kiválasztás szempontjából elemeztük kilenc különböző, magas szintü sportági csoportot és a kontrollcsoportokat.A felállitott rangsorok között olyan eltéréseket találtunk, amelyek valószinüsitik, hogy egyes sportágakban nagy szerepe van a figyelem hatékonyságának, mig másoknál nem. A kontrollcsoportok a standard átlag körül foglaltak helyet és ez mutatta, hogy sportolók és nem sportolók különbségének a felvetése ebből a szempontból nem érdemleges kérdés.

A továbbiakban az edzettségi és a terhelési diagnosztikai kérdésfeltevésre igyekeztünk választ adni. Három sportág önkontrollos méréssorozata feldolgozásával azt találtuk, hogy a figyelem hatékonysága a gyenge edzettségi szakaszokban nem szignifikánsan, hanem csak tendenciózusan csökken. Viszont - aktuális fizikai terhelésre - ugyancsak önkontrollos végrehajtás alapján - kifejezett visszaesés következett be. A módszer tehát aktuális terhelési diagnosztikára alkalmasnak bizonyult.

Az eredményeket módszertanilag és tematikusan összevetettük a hazai és nemzetközi munkákkal. Végül elvi összefüggést irtunk fel a hatékonysági teszteredmények közös értelmezhetősége céljából.

IRODALOM

1. Cser J.: A figyelem kisérleti vizsgálata a 10-14 éves korban. Magyar Gyermektanulmányi Társaság. Bp. 1933.
2. Dobricin, N. F.: Vnimanie v processze regulacii pszihicseszkoj dejetelnoszti. Materialnü IV. Vszeszajuznovo szezda obcsesztva pszihologov SzSzSzR. Tbiliszi. 1971.
3. Dulin J. - Szabó Z.: Magyarországi standard táblázatok pszichológiai tesztekhez. Bp. 1972.

4. Frankowszki, W.: Etude psycho-physiologique des escrimeurs. /Cinesiologie, 1975. 56. sz. 84-88.p./

5. Henning, H.: Die Untersuchung der Aufmerksamkeit. /=Aberhalden, H.: Handbuch der biologischen Arbeitsmethoden. 1929./

6. Hudadov, N.A. - Frolov, O.P.: Ökölvivők kiválasztásának kérdései. /=A sportágak pszichológiai problémái. TF Könyvtár. Bp. 198o. 135-172.p./

7. Lienert, G.A.: Testaufbau und Testanalyse. Julius Beltz Verl. Weinheum/ Bergstr. 1961.

8. Meumann, E.: Vorlesungen zur Einführung in die experimentelle Pädagogik und ihre psychologischen Grundlagen. Leipzig. 1913.

9. Mierke, K.: Konzentrationsfähigkeit und Konzentrationsschäche. Huber Verl. Bern, Klett Verl. Stuttgart. 1957.

lo. Misanova, K.V.: Vozrasztnüe obszobennoszti organizovannoszti mladisih i strasih podroszkov. /Voproszi pszihologii, 1973. 2. sz. 132-136.p./

11. Pieron, H.: L'attention. /Journale Psychologie, 1931. XXVIII.sz. 9.p./

12. Pieron, H. - Pichot, P. - Faverge, J. M. - Stoetzel, J.: Methodologie psychotechnique. Presses Universitaires de France. Paris 1952.

13. Pethő B.: Technikai javaslatok pszichológiai tesztek alkalmazására, a vizsgálatok lefolytatására. Akadémiai K. Bp. 1974.

14. Smith, G.M.: A simplified guide to statistics for Psychology and Education. Holt, Reinehard and Winston Inc.1967.

15. Stern, W. - Wiegmann, O.: Methodensammlung zur Intelligenzprüfung von Kinder und Jugendlicher. /Beihefte zur Zeitschrift für angewandte Psychologie. Leipzig. 1926./

16. Szüszojev, J. V. - Laptyev, A.P.: Dinamika pszihofiziologicsezskih funkcio pri dlitelnoj i naprjazsennoj nüscsennoj dejatelnoszti. /Teorija i Praktika Fizicseszkoj Kulturü, 1976. 4. sz. 24-28.p./

17. Takács M.: Standard gyüjtemény. Fővárosi Pályaválasztási Intézet. Bp.1972.

18. Treimann, A.: Az emberi figyelem. /= Uj távlatok a pszichológiában. Gondolat. Bp.1972. 119-147. p./

19. Woodworth, R. S. - Schlossberg, H.: Kisérleti pszichológia. Akadémiai K. Bp.1966.

NAGYKÁLDI, Csaba - KATONA, Lajosné

Possibilities to apply the Pieron-test on athletes

Our method was applied on many athletes and non-athletes control groups;

at sports groups being high level in the respect of sports selection and at control groups, as well as by the elaboration of a self-control measurement serie. It was found that in the periods of weak training state efficacity of attention appears as a tendency only.

НАДЬКАЛДИ, Чаба - КАТОНА, Лайошне

Возможности применения теста Пьерона у спортсменов

Метод применялся на большом составе спортсменов и на контрольноц группе не занимающихся спортом, с точки зрения отбора к отдельным видам спорта на группе высококвалифицированных спортсменов и на контрольной группе, как и при обработке серии самоконтрольных измерений. Оказалось, что в периоды слабой тренированности действенность внимания появляется лишь в качестве тенденции.

LAKI László - NYERGES Mihály

ÉLSPORT ÉS TÁRSADALOM

I. Bevezetés

Az elmult időszakban számos könyv, tanulmány és cikk /2, 10, 11, 12/ jelent meg a magyar élsport helyzetéről. A téma iránti érdeklődést elsősorban az váltotta ki, hogy bizonyos sportágakban - főként az atlétikára és a labdarugásra gondolunk - az előző sikeresebb időszakhoz képest jelentősen visszaestek a teljesitmények, és igy csökkent e területek "nemzetközi versenyképessége." A jelzett irások érintették az élsport szinte minden területét: az utánpótlás nevelését,a kiválasztási rendszert, a sport szervezeti kereteit és irányitását, az un. "követelmény-rendszert", az ösztönzés kérdését, az edzésmódszereket, a morális problémákat stb. Az azonban már az első ilyen témáju irások után nyilvánvalóvá vált, hogy anyaggyüjtésük sajátosságai, megközelitési módjuk, müfaji kereteik stb. miatt a szociológiai megközelitést nem teszik feleslegessé és nem helyettesithetik azt.

E megfontolások alapján az elmult évben a Testnevelési Főiskola Testneveléselméleti Tanszékének ösztönzésére szociológiai vizsgálatba kezdtünk az előbbiekben jelzett témák egynémelyikének tisztázására. /A vizsgálatban 14 NB I-es kézilabdacsapat vett részt./

A továbbiakban két egymást követő tanulmányban ismertetjük a vizsgálatot. Az első - az alábbi - tanulmányban kisérletet teszünk arra, hogy tisztázzuk az élsport és a társadalom kapcsolatrendszerének legfontosabb összefüggéseit, hogy ezzel megfelelő elméleti kereteket teremtsünk az empirikus adatok értelmezéséhez. A második tanulmányban ismertetjük - és egyben mellékeljük - a vizsgálat módszertani apparátusát és a kérdőives felvétel néhány eredményét.

II. Sport és társadalom

A problémakör megközelitésekor abból indultunk ki, hogy a sport <u>társadalmi jelenség</u> , a kultura része. A társadalomban sajátos funkciókat tölt be, sajátos módon kapcsolódik a társadalom egészéhez, ennek különböző elemeihez és jelenségeihez, ugyanakkor viszonylagos önállósággal is rendelkezik. A társadalmi funkciók, a kapcsolódások, a működési autonómia alakulása stb. természetesen gazdasági, társadalmi, politikai stb. változásoknak alávetettek, vagyis történelmileg változnak. Korunkban az ipari fejlődés, az urbanizáció, a szabadidő növekedése stb. következtében a sport - mint tevékenység és mint szórakozási forma - egyre nagyobb fontosságra tett szert, ami meggyorsitotta e társadalmi jelenség intézményesülésének folyamatát. Kialakultak, illetve kialakulóban vannak olyan sajátos intézményrendszerek, amelyek a társadalom testnevelési és sport célu feladatainak ellátását szolgálják.

A vizsgált társadalmi jelenség azonban egymástól jól elkülönithető területeket foglal magában. Csupán mondandónk bizonyitására - tehát az ezzel kapcso-

latos vitákba való bekapcsolódás igénye nélkül - idézzük az egyik lehetséges felosztást:

- ifjusági sport,
- felnőttek sportja,
- gyógyító sport, és
- versenysport. /2/

Nem kell különösebben bizonyitanunk, hogy például a rekreációs célu "felnőttek sportja", a gyógyulást elősegitő rehabilitációs jellegü sport és a versenysport társadalmi funkciói, a társadalom által felismert és nekik tulajdonitott fontosságuk stb. eltérőek. Igy e területek hivatalos támogatásának módja és mértéke, a müködésüket biztositó szervezetrendszer kiépültsége, létesitményi és anyagi lehetőségeik, más társadalmi szférákra való hatásuk és felhasználhatóságuk stb. tekintetében is lényeges különbségek vannak.

Természetesen az, hogy az egyes országok a sport felsorolt területeinek milyen fontosságot tulajdonitanak nem csupán attól függ, hogy mennyire ismerték fel annak társadalmi hatásait, és hogy milyen célok szolgálatába kivánják állitani, hanem a gazdasági fejlettségtől is. A fejletlen vagy kevésbé fejlett országokban még napjainkban sem vagy alig jelentek meg olyan szükségletek és igények, amelyek akár az urbanizáció, akár a mozgásszegény és monoton munka ellensulyozása - egyszóval a munkaerő fizikai és pszichikai állapotának megőrzése és ujratermelése, edzettségének növelése - miatt szorgalmaznák a felnőttsportot. Ugyanakkor katonai szempontok mégis a felnőtt-sport fontosságának felismerése és ösztönzése irányába hathatnak ezekben az országokban is.

A sportnak ezek a területei tehát egymástól nagyon is eltérő társadalmi funkciókat töltenek be, és eltérő feladatokat oldanak meg. Igy, mind egymáshoz, mind a társadalomhoz, annak egyes területeihez való viszonyuk és kapcsolódásuk is más és más lesz. Emiatt - tehát a közvetlen determinációs viszony hiányában - aligha lehet messzemenő következtetéseket levonni egy adott ország sportjának egészére vonatkozóan akkor, ha annak csupán egy területét ismerjük. Egy-egy ország nagy fontosságot tulajdonithat a felnőtt-sportnak, és ezt hathatósan támogathatja is anélkül, hogy a versenysportot és annak élvonalát másodrangunak tekintené. Ugyanakkor egy ország élsportjának nemzetközi sikereiből nem következik egyértelmüen a felnőtt-vagy az iskolai sportjának hasonló fejlettsége is. Ugyanis az élsport utánpótlását nem a felnőtt-sportból, többnyire nem is az iskolai sportból meriti, hanem - éppen az utóbbi évtizedek sportbeli konkurrenciájának fokozódása miatt - az utánpótlás biztositására létrehozott önálló intézményrendszerből: például a sportiskolákból. A világ élvonalába - kevés kivételtől eltekintve - ma csak egy szisztematikus, gyermekkorban - sokszor már az óvodáskorban - megkezdett felkészüléssel és állandó versenyzéssel lehet bekerülni.

III. Az élsport társadalmi funkciói

Az utóbbi években végbement változások eredményeképpen a versenysport területén is törések mutatkoztak. Az élsport viszonylagos egysége, amely legalábbis elméletileg ez ideig létezett, szemmel láthatóan megbomlott. A versengés éleződése, a versenyeredmények rohamos javulása stb. következtében a versenysportban három szféra különithető el. Az elsőbe azok a minősitett versenyzők sorolhatók, akik ugyan rendszeresen versenyeznek, de az adott sportág nemzeti élvonalába sem kerülnek be. A következőt a nemzeti versenysport élvonalába tartozók azon csoportja alkotja, akik eredményeik alapján nemzetközileg

nem kvalifikáltak. És végül az adott sportág nemzetközi élvonalába tartozó sportolók, akik a nagy világversenyeken az illető országot képviselik.

A versenysport területének szétszakadása láthatóan sok gondot okoz azon országok sportvezetésének, ahol a hazai versenysport élvonala és a nemzetközi szint között nagy különbség van, viszont a nemzetközi élvonalba tartozáshoz jelentős érdekek füződnek.

Mindezek után joggal vetődik fel az a kérdés, hogy miért "éri" meg az egyes országoknak sportolókat szerepeltetni a nemzetközi versenyeken sokszor még akkor is, ha otthon az adott sportág iránt alig vagy egyáltalán nincs érdeklődés? Mi a hajtóereje annak a hatalmas versengésnek, amely mindinkább arra ösztönzi, sőt kényszeriti a nemzeteket, hogy versenysportjukat kifejlesszék, és nemzetközi szinten tartsák, és ezért minden lehetőt elkövessenek? Az eredmények hajszolásáért, a "rekordőrületért" tényleg csak a versenysport elüzletesiedése a felelős, vagy ebben más társadalmi tényezőknek is jelentős szerepe van? Egyáltalán milyen funkciókat tölt vagy tölthet be az élsport a társadalomban és milyen célok szolgálatába állitható a sport eme területe?

A modern sportmozgalom viszonylag rövid idő alatt látványos karriert futott be, rangját és hatását tekintve az olimpiai játékokat kell kiemelni, amely jelentősen hozzájárult a sport társadalmi elismertetéshez és "egyenjogusításához", a különböző sportágak elterjesztéséhez és nem kevésbé a sportolás népszerüsitéséhez. Egyes sportágakban persze nem az olimpia számit a legrangosabb versenynek, illetve az olimpia mellett más versenyeket - világ- és kontinens bajnokságot, világkupát és egyéb kupákat, országok közti viadalokat, hagyományosan kialakult "ad hoc" versenyeket stb. - is rendeznek.

A versenyek hierarchizálódása és nagy száma, az időbeli távolságuk és a versengés növekedése arra kényszeriti a sportvezetőket és a sportolókat, hogy az egyes versenyek rangját figyelembe véve, egyfelől a versenyek egy részét a felkészülés szolgálatába állitsák, másfelől, hogy a nagy versenyek között is rangsoroljanak. Tekintve, hogy ezeken a versenyeken a résztvevők a lehető legjobb helyezést kivánják elérni, és mivel a felkészülés során mindent az eredményesség növelésének vetettek alá, a legrangosabb versenyeken kiélezett versengés és küzdelem folyik. Ez pedig izgalmat, látványosságot nyujt és szórakozást biztosit a nézőknek.

Ebben az összefüggésben a sportesemény megtekintése a szabadidő eltöltésének egyik módja. Ez történhet személyes részvétellel is, de a tömegkommunikációs eszközök jóvoltából a távoli földrészeken folyó versenyek egyidejü közvetitése is megoldott. A versenyek igy a személyesen jelenlévőknél jóval szélesebb tömegek számára jelentenek kikapcsolódást és felüdülést

Az egyidejüség varázsát az együttélés, és az események közvetlen átélésének és befolyásolhatóságának valóságos vagy vélt lehetősége adja. Mivel a versenyző nem mint egyén, hanem mint egy társadalmi nagycsoport vagy ország - ez adott esetben lehet tanintézet, sportklub vagy akár egy ország - képviselője vesz részt a versenyen, a szurkoló nem egyszerüen beleéli magát a versenyző pillanatnyi helyzetébe, hanem az egy csoportba tartozás tudatával igyekszik a versenyzőt buzditani, segiteni, és igy az eredmény alakulását befolyásolni.

A szurkoló azonosul az adott társadalmi nagycsoporttal, biztatja és ösztönzi a csoport képviselőjét a győzelem megszerzésére, hiszen a győzelem visszahat a csoportra, annak helyzetére. Növeli a csoport presztizsét, és vonzóvá teszi vagy teheti azt mások számára is. A szurkoló pedig mint a csoport tagja egyénként - "Én-érintettség" - is részesül a társadalmi nagycsoport tekintélyének növekedéséből.

Azzal tehát, hogy a versenyzők társadalmi nagycsoportokat képviselnek, győzelem esetén lehetővé válik a közvélemény formálása. A sport "örök téma" jellegénél és a versenyek nyilvános voltánál fogva - egyes esetekben a világ nyilvánossága előtt zajlanak - alkalmasak a szük szakmai közvéleményen tul, a szélesebb közvélemény befolyásolására is. Sok ország, ha mással nem is, de legalább országa névtáblájával "képviselteti" magát a legrangosabb játékokon, az olimpiákon, vagyis kihasználja a nyilvánosság adta lehetőségeket, hogy legalább felhivja magára a figyelmet. Egy esetleges győzelem pedig meggyorsithatja számukra a nemzeti öntudatra ébredést, és katalizálhatja a nemzeti identitástudat kialakulását és formálódását. Ezen tul felhasználható például a társadalmi változásokat követő konszolidáció meggyorsitására, a megdöntött hatalommal szembeni másság hangsulyozására, a nemzeti azonosságtudat változtatására is. Az adott esetben erősitheti a nemzeti egységet és alkalmas olyan nemzeti és társadalmi konfliktusok "megoldására", amelyekre az adekvát szférában nincs mód.

Mint láttuk a sportoló azzal, hogy "képvisel" valamilyen társadalmi nagycsoportot nemcsak helyezésével, hanem verseny alatti és versenyen kivüli magatartásával és viselkedésével is alakitja a képviseletekről alkotott képet. A győzelmek és a "fair play" dijak kialakitotta képet a sportolók botrányt okozó viselkedése vagy törvénysértő cselekedetei meglehetősen átalakitják. Erre a negativ irányu változásra pedig éppen az érintett társadalmi nagycsoport közvéleménye a legérzékenyebb, hiszen még a sport iránt nem érdeklődők is tisztában vannak ennek erkölcsi következményeivel. Hogy a nemzetről kialakitott kép rombolását büntetés követi-e vagy sem, és büntetés esetén annak sulyosságát számos - esetenként elsősorban sporton kivüli - tényező befolyásolja. Sok függ attól, hogy az illető társadalmi nagycsoport az élsport társadalmi funkciói közül melyiket tartja a legfontosabbaknak, vagy más oldalról közelitve, hogy az adott nemzetről kialakitott kép alakitásában a sportnak kizárólagos szerepe van-e, vagy csak az elemek egyike, és talán nem is a legfontosabbika.

Mivel a sport a nemzetközi kapcsolatoknak elfogadott és bevett formája igy olyan politikai feladatokat is elláthat, amelyek elősegitik vagy elősegithetik az országok közti hivatalos kapcsolatok felvételét. Ha a sportbeli kapcsolatok nem is tekinthetők a diplomáciai kapcsolatok részének, ilyen célu felhasználásuk nem ismeretlen. A kapcsolat persze forditva is fennáll, vagyis az országok régóta felhasználják a sportbeli kapcsolatok megszakitását, a versenyek bojkottálását arra, hogy nemtetszésüket kifejezzék és nyomást gyakoroljanak olyan országokra, amelyek felfogásuk szerint megsértenek bizonyos politikai, vallási, faji, ideológiai stb. elveket.

A sportoló jó szereplése reklám is, hiszen ezen keresztül felkelti és az illető társadalmi nagycsoportra vagy országra irányitja a figyelmet. A néző vagy olvasó, aki lehet kereskedő, üzletember, tudós vagy vásárló stb. saját tevékenységterületének az adott társadalmi nagycsoportra vonatkozó ismereteit - tudományos felfedezés; müszaki eljárás, árucikk stb. - összekapcsolja sportbeli ismereteivel vagy forditva. A lényeg az asszociáció létrejöttén van. Igy hatása gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok ösztönzőjeként sem lebecsülendő.

Az élsport és a gazdaság kapcsolatai ennél jóval sokrétübbek. A magánvállalkozáson alapuló társadalmak egy részében a legnépszerübb és a leglátogatottabb sportágak élmezőnyét általában felszivta az un. szórakoztató ipar. A sportklubok vagy önálló vállalkozásként működnek, vagy más gazdasági tevékenységgel is foglalkozó vállalkozások részeként, többnyire önálló elszámolási egységként. Itt nemcsak a sportolók, de maga a klub is adásvétel tárgya. A fejlettebb társadalmakban a jövedelmek és a szabadidő növekedése, a szórakozás és

kikapcsolódás iránti igények tömegessé válása stb. következtében a sport egyre több területét vonják be a szórakoztatóipar körébe, és ezek a vállalkozások jelentős bevételeket biztositanak az ide befektetőknek. Persze a szórakoztatóiparban sem jár kevesebb kockázattal a befektetés, mint a gazdasági élet más területein. Ebből a szempontból talán a nagy és tőkeerős cégek nevét viselő klubok vannak a legkedvezőbb helyzetben, hiszen sikerek esetén - a cég reklámozásán tul - gazdaságos vállalkozásnak is bizonyulnak, viszont pénzügyi nehézségek jelentkezésekor számithatnak a mögöttük álló cégre. A sport területén történő vállalkozásoknak, a fentieken tul is számos formája létezik.

Rangosabb világversenyek rendezése természetesen sok pénzbe kerül, és nem is minden esetben "térülnek" meg a befektetések. Itt nemcsak az olimpiára gondolunk, ahol a sportágak széles skálája nagyszámu és különböző létesitményt igényel, hanem olyan sportági versenyeket is, amelyek nem tul ismertek vagy kedveltek a közönség körében. Ilyenkor szükség van az egyes országok vagy tartományok kormányainak, a városi elöljáróságoknak stb.az anyagi és erkölcsi támogatására is. Többnyire garanciát vállalnak a létesitmények időbeli elkészüléséért, a finanszirozási problémák megoldásáért és az esetleges veszteségek pótlásáért. Az adott ország jóhirét mentő és presztizsét növelő közvetlen "állami" beavatkozások "önzetlensége" persze nemcsak megfér a gazdasági funkciókkal, hanem igényli is azt. Egy olimpia vagy világbajnokság /pl. labdarugó/ létesitményeinek elkészitése az épitőiparon kivül, a hiradástechnikai, az elektronikai és a vendéglátóipart, a kereskedelmet, a közlekedési infrasturkturát stb. is közvetlenül érinti. A megbizott vállalatok megrendelései pedig szinte végiggyürüznek a gazdaságon, és igy hatásuk kisebb-nagyobb mértékben érinti az egész gazdaságot.

A vállalkozásban részt vevő cégek számára a közvetlen gazdasági hasznon tul a közvetett előnyök sem lebecsülendők. Egyrészt az itt létrejövő vállalatközi kapcsolatokat a későbbiekben más testületeken is lehet kamatoztatni, másrészt a létesitmények és a berendezések közvetett reklámja - riporterek és ujságirók által,müvészeti,épitészeti, müszaki stb. ujdonságainak bemutatása - további megrendelések forrása lehet.

A nagy és népszerü versenyek az országhatárokon tulról is vonzanak nézőket, vagyis a hazai turizmus növelésén tul a nemzetközi turizmus növeléséhez közvetlenül is hozzájárulnak. A sportversenyek alatt persze csak futó benyomásokat szereznek a külföldiek az adott helységről, az emberekről, a szokásokról, a természeti környezetről stb. Figyelembe véve azt, hogy a turisták egy része visszatér oda - persze már hosszabb időre, esetleg családjuk körében - ahol igényeit maradéktalanul ki tudták elégiteni, sőt ismerőseik körében is ajánlják ezt, az idegenforgalom fellenditésében is szerepet játszik.

A sportnak a turizmusra gyakorolt hatása áldásaiból természetesen azok az üzletágak profitálnak legjobban, amelyek a közönség ilyen irányu igényeinek a kielégitésére szakosodtak. Bizonyos sporttevékenység az ismertebbek közül például az uszás, a tenisz, a természetjárás, a sizés - népszerüsége egyre nő, és azáltal, hogy más sportágakhoz képest kevésbé életkorhoz kötöttek, vagy mert divatosak, egyre nagyobb tömegek töltik ezekkel szabadidejük egy részét. Mivel e tevékenységeket részben versenysportként is üzik, a sportszereket gyártó vállalatok felhasználják e versenysport nyilvánossága kinálta lehetőségeket termékeik népszerüsitésére. Egyrészt az élsportolók használta sportszereket az azokon elhelyezett márkajelzéssel reklámozzák, másrészt a győztesek sportszerei külön nyilvánosságot is kapnak. Ez néha nem több, mint az a várakozás, ahogy az esélyesek felé fordul a figyelem - ti. őket alaposabban megnézik a szurkolók -, de a riporter is felhivhatja a figyelmet a sportszer márkájára.

Bizonyos sportágak nemzetközi sikerei - egyáltalán a szinvonalas versenyek nézése - felkelthetik a figyelmet az illető sportágak iránt, és a nézőket a sportág gyakorlására ösztönözhetik. Ebben az összefüggésben az élsport életmód alakitó tényező, hiszen a manapság oly sokat emlegetett "egészséges életmód" kialakitása irányába hathat. Ez irányu befolyása - mégha a lebecsült "divat"-on keresztül is - az iskolai és a "felnőtt-sportra" jelentős, vagyis erősiti vagy erősitheti az ezeken a területeken tett erőfeszitéseket.

Az élsportoló példaképként is állitható a többi ember, főként a fiatalok elé. Életutja a gyors karriert befutó "self-made man" modellje, aki önerejéből, a természetadta adottságok és képességek kifejlesztésével került a világ élvonalába. De az életut és az életvitel erkölcsi tanulságai sem lebecsülendők. A céltudatosság, a mindent egy célnak alávető életvitel, lemondás, küzdelem a sikerekért, szivósság, rendszeresség a munkában, a kudarcok elviselése, a saját tehetség felismerése és kibontakoztatása, az áldozatos és kitartó munka meghozza a gyümölcsét stb., erkölcsi tanulságai kézenfekvők. A karrierkép, de főleg az erkölcsi tanulságok jóval szélesebb érvénnyel használhatók fel mintsem, hogy csupán a sportkarriert modelleznék. Persze ez a hatásuk sem lebecsülendő. Ösztönzi a fiatalokat bizonyos sportágak üzésére, és igy, az adott sportág tágabb és közvetlenebb utánpótlása alakulását befolyásolhatja.

Ebben a vonatkozásban a társadalmi mobilitás egy sajátos utjára a sportbeli mobilitásra irányitja a figyelmet. A versenysport hazai, netán a világ élvonalába kerülésével nem egyszerüen hirnévre tesz szert a sportoló, hanem az élsportolói státus sajátosságainak megfelelően a társadalmi hierarchiában elfoglalt helye - ennek anyagi, erkölcsi stb. kihatásai - kisebb-nagyobb mértékben meghaladja az adott ország átlagának nivóját. Általában maga az élsportolói státus, de ha erre mód nyilik a hirnév gazdasági célu felhasználása a társadalomban olyan helyet biztosithat számára, amelyet más mobilitási csatornán nem, vagy csak nehezen érhetne el. Az életut modelljellege ezért hatásos, hiszen olyan többlépcsős mobilitási képet közvetit, amelyben az emberi céltudatosság és vállalkozókedv csupán az egyéni adottságok és képességek felhasználására - tehát más jellegü "tőké"-t kizárva - épül fel. Ennek a státusnak láthatóan olyan ismérvei vannak, amelyek miatt joggal rokonitható a sikeres művészek, politikusok és tudósok státusához: hirnév; közismertség; tevékenységük és igy sikerességük közvetlen, szinte napi megitélhetősége; a személlyel, mint sikeres életut hordozójával való azonosulás lehetősége; "presztizsszemély" mivoltuk felhasználhatósága a közvélemény befolyásolására stb. Ez a másik oka eme karrierkép vonzásának, mivel például a gazdasági hierarchiabeli vagy szakmai előbbrejutás önmagában többnyire nem biztosit az élsportokéhoz hasonló nyilvánosságot.

IV. Élsportolói státus, szervezeti keretek, konfliktusforrások

A világ élvonalába tartozó sportolók társadalmi helyzete, anyagi lehetőségei, presztizsük stb. nagyon is különböző. Erre az egyes országok társadalmi különbségein, az élsport társadalmi megitélésén és felhasználásán, az adott ország gazdasági fejlettségén, a sportágak népszerüségén, fontossági hierarchiájuk történeti alakulásán, a sport gazdasági célu felhasználásának engedélyezésén vagy betiltásán tul, számos tényező hat. Az azonban bizonyos, hogy az élsportolók társadalmi helyzetüket és lehetőségeiket éppugy hasonlitják hazájuk belső viszonyaihoz, mint a nemzetközi élmezőnyéhez. Életszinvonalukat, jöve-

delmüket, jövedelmeik felhasználhatóságát /befektethetőséget/ a hírnév adta előnyök gazdasági és más jellegü kamatoztathatóságát, a társadalmi megbecsülés más jellegü megnyilvánulásait, a külföldi utazások nyujtotta lehetőségeket stb. nemcsak a hazai átlagemberhez, a vele hasonló nivón élőkhöz, a hazai élsport nem nemzetközi szintü képviselőihez méri csak, hanem összehasonlitja más országok élsportolóival is. A konfliktusok részben akkor adódnak, ha a sportoló ugy itéli meg, hogy a kétféle összehasonlitás bármelyike számára negativ. A társadalmi helyzet ilyen szempontu megközelitése nem az élsport specifikuma, hiszen a társadalmi, anyagi stb. körülményekben beálló változásokra minden társadalmi réteg vagy csoport stb. érzékenyen reagál, és az esetleges hátrányok ellensulyozása érdekükben áll. A különlegességet az élsportolók helyzetében beálló változásokkal történő összehasonlitás okozza, amely többnyire kivül esik az egyes nemzetek befolyásolási körén, vagyis az élsport öntörvényü változásainak alávetett. Az érdekellentétek egyeztetése a társadalom eme területén is többnyire szervezeti keretek között zajlik le, jóllehet ennek nyilvánossága esetenként szélesebb, mint más társadalmi rétegek, csoportok esetében. Ennek kapcsán szükségesnek látszik az élsportolói státus néhány összefüggéséről is szólnunk.

Az élsportolói státus megszerzése az átlagosnál jobb - esetenként különleges - pszichofizikai adottságokon és képességeken, és ezek kifejlesztésén alapul. Az emberek között a sportbeli - és sportáganként esetleg specifikus - adottságaikat és képességeiket tekintve is különbségek vannak, vagyis nem mindenki "alkalmas" arra, mégha az élsporthoz szükséges más erkölcsi és akarati tényezőkkel rendelkezik is, hogy élsportoló legyen. Az "adottságok" jelentőségét persze nem szabad abszolutizálni, hiszen a sport területén is érvényesül a társadalmi meghatározottság, gondoljunk egyes sportágak /pl. ökölvivás, labdarugás, vivás/ rekrutációjának rétegspecifikusságára, a sporthoz vagy bizonyos sportágakhoz való hozzájutás korlátozottságaira, vagy az élsport utánpótlását biztositó szervezetrendszer /iskola, sportiskola, klub, szövetségek stb./ müködésének zavaraira. Ezen tul, még megfelelő adottságok esetén sem mindenki választja ezt az életutat. A sportoláshoz szükséges adottságok és képességek kifejlesztése és felhasználása sajátosságuknál fogva az emberi életciklus alakulásának jobban alávetettek, mint a társadalom más szféráiban használható fizikai, szellemi stb. adottságok. Ez azt jelenti, hogy az élsport életkorhoz kötött. A sportágak között persze jelentős különbségek vannak a csucsteljesitmények életkorhoz kötöttségében. Van ahol ez - és ebben nem kis szerepe van az utóbbi időszakban felgyorsult versengésnek - 13-17 éves korra esik, másutt 2o-3o év közé, de esetenként a 3o év feletti versenyző sem ritka.

Az élsport életkorhoz kötöttsége több sajátos problémát vet fel. Elsősorban is azt, hogy az élsportolói státus átmeneti. Ez kétféleképpen is értendő. Egyrészt ugy, hogy az életkor a sportolói életciklust is meghatározza - ez durván egy feljövő ágból, a csucsteljesitmény időszakából, majd a leszálló ágból áll -, és emiatt az élversenyző társadalmi és anyagi helyzete stb. még e rövid időszak alatt is jelentősen változik. Másrészt a megszerzett státus csak arra az időszakra korlátozódik, amig a versenyző a világ vagy hazája élvonalába tartozik, vagyis nem a felnőttkor egészére. Az élsportoló számára igy nemcsak az a fontos kérdés, hogy ez a státus a teljesitménye csucsidőszakában milyen társadalmi előnyöket biztosit számára, hanem az is, hogy ez menynyire kamatoztatható a visszavonulás utáni időszak egzisztenciális megalapozásában.Azon tul, hogy érdekelt az élvonalban maradás időszakának meghosszab-

bitásában, és igy a státus biztositotta előnyök minél hosszabb idejü fenntartásához érdekei füződnek a sportbeli jövedelmek és más juttatások emeléséhez, népszerüsége közvetlen anyagi előnyeinek kihasználásához és ahhoz, hogy az életciklus egészéhez képest rövid időszak alatt szerzett jövedelmeit a későbbiekben is hasznositani tudja.

A státus életkorhoz kötöttsége miatt, a többnyire 16-35 év közötti élsportolók számára sajátosan vetődnek fel a korspecifikus egyéni döntések is. Köztudott, hogy erre az időszakra esik a pályaválasztás, a közép- és felsőfoku tanulmányok folytatásának eldöntése, a családalapitás, a gyerekszülés, a munkábaállás, az önálló egzisztencia-teremtés stb. A fiatalnak az a döntése, hogy élsportoló kiván lenni és maradni, messzemenően kihat életmódjára, tevékenységstrukturájára és életvitelére is.

A versenysportból következően az élsportoló élete teljesitmény központu. A versenyeken ujra és ujra össze kell mérni teljesitményét másokkal és állandóan bizonyitani kell. Ez pedig fokozott fizikai és pszichikai igénybevételt és megterhelést jelent, annál is inkább, mert egy véletlen sérülés nemcsak egy-egy idényre vetheti vissza a versenyzőt, de akár kettétörheti a legsikeresebb karriert is. Az élsportolói életutat választóknak tehát már emiatt is nagy a személyes kockázata.

A sportoló sajátos módon kötődik edzőjéhez, hiszen az ő szakmai munkája tette a versenyzőt azzá ami. Kapcsolatuk azon a közös érdeken alapul, hogy a sportoló minél sikeresebben versenyezzen. Ez siker esetén mind a versenyzőnek, mind az edzőnek előnyös, kudarc esetén viszont konfliktusok kerülnek a felszinre.

A teljesitmény-központusság és az állandó versenyzés miatt az effajta konfliktusok kirobbanásának nagy a lehetősége, hiszen az edzőnek és a versenyzőnek is folyamatosan minősitenie kell magát. A konfliktusok megjelenésének, lefolyásának és megoldásának sajátszerüségei egyaránt visszavezethetők az edző és sportoló közti viszonyra, amely a hatalmi viszonyoktól kezdve egészen a legintimebb szférák befolyásolásáig terjedhet, másrészt az élsportot szervező és kanalizáló szervezetrendszer müködésének sajátszerüségeire. Ebből a szempontból nem jelentéktelen az a konfliktusforrás sem, ami a csapatsportoknál az egyéni kvalifikáció különbségeiből és a teljesitmény csoport szerinti megitéléséből adódik. Jóllehet a sport teljesitményét egyénileg elismerhetik, ennek azonban nem mond ellent, hogy az egyén csapatán kivüli helyzete elsősorban mégis csapata teljesitményének függvénye.

V. Az élsport néhány társadalmi összefüggése Magyarországon

A sport társadalmi meghatározottságából következően az egyes országok között - társadalmi viszonyaiknak és berendezkedésüknek, gazdasági fejlettségüknek stb. megfelelően - jelentős különbségek vannak az élsport társadalmi szerepének megitélésében, és igy abban is, hogy mely funkcióknak biztositanak elsőbbséget, melyeket hagynak még érvényesülni, illetve, hogy melyeket tartanak nemkivánatosnak. Témaválasztásunk miatt fel kell vetnünk tehát a kérdést, hogy vajon hazánkban jelenleg az élsport milyen funkciókat tölt be, egyáltalán milyen sajátosságok jellemzik a társadalom és az élsport kapcsolatát. /Az eddigiekhez hasonlóan a kérdéskörnek csak azokat az összefüggéseit érintjük, amelyek véleményünk szerint az empirikus anyag feldolgozásához szükségesnek látszanak, vagyis mind történetileg, mint a terjedelemben leszükitjük azt./

Hazánkban a testnevelés és a sport 1947-től állami irányitás alá került és

kisebb-nagyobb szervezeti változásokkal kiépült egy sajátos szervezetrendszer, amelynek kizárólagos feladata a magyar testnevelés és sport irányitása, szervezése és működtetése. Ily módon a társadalmi munkamegosztás részévé vált mint például az oktatás vagy a közművelődés. A sportban betöltött szerepe nem elsősorban a kiépitett szakigazgatási rendszerén nyugszik, hanem azon, hogy ez a főhatóság /jelenleg az OTSH/ osztja szét az állami költségvetésből a testnevelési és sportcélokra szánt összegeket. E redisztributiv funkciója miatt közte és a versenysporttal foglalkozó klubok között sajátos érdekeltségi viszony alakult ki. Köztudott, hogy társadalmi viszonyaink között a versenysportot, és igy az élsportot, nem lehet gazdasági alapon, vagyis vállalkozásként működtetni. A sportklubok működésének anyagi feltételeit részben a központi költségvetés, részben peidg az egyesületeket támogató un. bázis-vállalatok ilyen célu átutalásai fedezik. A versenyek belépődijaiból vagy akár a klub pártoló tagságtól eredő pénzösszegek az összes bevételeknek csak elenyésző hányadát jelenthetik. Bár a bevételi források mennyiségi arányairól pontos adatok nem állnak rendelkezésünkre, mégis a hazai legnépszerübb sportág, a labdarugás látogatottsági adataiból okkal gyanitható - néhol 500-1000 néző van jelen a mérkőzéseken -, hogy ez a bevételeknek csak egy töredékét alkotja. /Egy lengyelországi szociológiai vizsgálat szerint az ottani labdarugóklubok összbevételének ez mintegy 5-8 %-át tette ki./ Ha ez a legnépszerübb sportágra igaz, akkor például az atlétikára még inkább az, hiszen ott az esetek egy részében a versenyzők száma meghaladja a nézőkét. Mindez azt jelenti, hogy a klubok érdeklődése azon szervezetek felé fordul, amelyek működésük anyagi alapjait biztositják, vagyis amelyektől függenek és amelyeknek felelősséggel tartoznak. Egyrészt abban érdekeltek, hogy a központi sportszerv keretéből minél nagyobb részt kapjanak, másrészt a bázisszerveket ösztönzik a támogatás növelésére.

A központi alap elosztása sajátos elveken nyugszik és mechanizmusokon keresztül történik. Itt a klub eredményességén tul többek között számba veszik azt is, hogy mennyire képezi az adott sportág bázisát; milyen feladatokat szánnak a klubnak az utánpótlás biztositásában az OTSH besorolása alapján, milyen helyet foglal el a sportág hierarchiájában /pl. országosan kiemelt egyesület, területileg megkülönböztetett vagy A., B., C. kategóriáju szakosztály/, olimpiai sportágról van-e szó vagy sem, a sportág eddigi sikerei és tradiciói, a sportpolitika elképzelései az adott sportággal kapcsolatban stb. Az eredményesség önmagában nem is lehet kizárólagos szempont, gondoljunk csak az egyes sportágak népszerüségében és látogatottságában meglévő különbségekre, amelyek nagyrészt függetlenek lehetnek az eredményességtől, és arra is, hogy még a legnépszerübb és legsikeresebb sportágakban is vannak megtorpanások, visszaesések, ami ha a pénzügyi támogatás azonnali megvonását eredményezné hibás döntésként kellene értékelni.

De a problémát nem is az okozza, hogy nem a mindenkori eredményesség az elosztás kizárólagos alapja, hanem az a kölcsönös függőségi viszony, amely a redisztribuciót meghatározó szervek és klubok között létrejön. A központi szervek egyrészt a pénzeket szétosztják a klubok között, és ezért tőlük eredményeket várnak, mely eredmények egyben a központi szervek kifogástalan munkáját is igazolják. Másrészt az anyagi eszközöket még akkor sem lehet minden következmény nélkül átcsopotositani, ha egy-egy klub vagy sportág tartósan /10-15 év/ elmarad a nemzetközi szinttől, hiszen a felzárkózást csak azoktól a kluboktól várhatják a központi szervek, ahol a sportági tevékenység folyik. A támogatás megszünésével ugyanis megszünne az esély a nemzetközi szint elérésére, ami nem csupán a redisztributiv szervek eredménytelen munkáját jelenti, hanem

azt is, hogy a szervek igy saját tevékenységük és munkájuk szervezeti alapjait rombolnák szét. Ez pedig a szervezetrendszer kölcsönös függősége miatt egyik félnek sem áll érdekében, sőt a központi szervek a jelzett visszaesés esetén növelik a támogatást, az élvonalba való visszakerülés érdekében.

Felvethető még az, hogy a központi szervek miért nem csoportositják át eszközeiket más sportágakba vagy klubokba? Ebben feltehetően szerepet játszik az uj létesitmények létrehozásának pénzigényes volta és az is, hogy az átcsoportositással a kölcsönös függőség nem szünik meg, vagyis a központi szerv és az uj klub közötti viszony alapmechanizmusa változatlan marad.

Mint emlitettük az un. bázisszervek is jelentős összegekkel járulnak hozzá a klubok pénzügyi alapjaihoz. Ennek fejében, kodifikáltan vagy anélkül, beleszólhatnak a klub munkájába, ellenőrizhetik azt, és beszámoltathatják annak eredményességéről. Az egyes klubok között jelentős különbségek vannak a bázisszervek száma, az ezektől való függőség, a klub munkájába való beleszólás módja és mértéke stb. szempontjából. Ott ahol a klub mögött egyetlen nagyvállalat vagy intézmény áll, a függőség nagyon szoros, ugyanakkor az eredményre orientáltság is erősebb lehet, hiszen az esetek jó részében a vállalat nevének felvétele /pl. Videoton, Rába ETO, Volán, Építők stb./ reklámcélokat is szolgál. Persze eme klubok eredményre orientáltsága és sikeressége csak viszonylagos, hiszen aligha tudják kivonni magukat a működésüket kondicionáló általánosabb társadalmi és sportbeli hatások alól, ugyanakkor az élsport gazdasági célu /reklám/ felhasználhatósága is tisztázatlan. Ugyanis a példaként felsorolt klubok esetében a név reklámfunkcióját nem lehet tagadni, ugyanakkor más kluboknak nem engedélyezték például: Vasas Izzó /Tungsram/ a márkanév felvételét. A probléma megoldatlanságát mutatja, hogy esetenként világszinvonalu terméket előállitó vállalatok esnek el a reklámozás eme lehetőségétől, amig ehhez olyan cégek is hozzájutnak, amelyeknek termékei közel nem ilyen versenyképesek. A sportklubok működéséhez szükséges pénzügyi alapok biztositásával, amelyekhez mint láttuk az eredményességtől szinte teljesen függetlenül hozzájuthatnak, látszólag minden feltétel adott a zavartalan munkához. Az itt folyó tevékenységet többnyire kimondottan szakmai munkának itélik, ahol az eredményesség az edzők szakmai tudásának, hozzáértésének mércéje, és bizonyos fokig a versenyzők hozzáállásának is, amelyet azonban az edző jó pedagógiai érzékkel képes az eredmények szolgálatába állitani. Csakhogy ez igy nem igaz.

A testnevelés- és a sporttevékenység irányitására és működtetésére létrehozott szervezetrendszerben számos, egymástól funkciójában, hatalmi helyzetében, függésében stb., és igy érdekeiben is eltérő társadalmi tényező található, gondoljunk csak a központi és területi irányitószervekre, a bázisvállalatokra, a klubokra, a szakosztályvezetőkre, a szakemberekre /edzők/, és nem utolsó sorban a versenyzőkre. Ebből a szempontjából e szervezetekben is ugyanugy érdekkonfliktusok zajlanak le, mint a társadalmi munkamegosztás más területén lévő, például a gazdasági szervezetekben. Természetesen az érdekkülönbségek megjelenési formái, lezajlási és megoldási módjai magukon viselik a tevékenységterület sajátosságait. Például, a versenyzők teljesitményvisszatartása a versenyhelyzetből következően azonnal jelentkezhet, és mivel az eredmény a sportoló képviseleti funkciója alapján értékelődik az edző leváltásától kezdve a jövedelmek növelése és más elönyök biztositásáig sok mindenre felhasználható. Persze e taktikázásnak és a teljesitmény visszatartásának lehetnek a sportoló szempontjából diszfunkcionális következményei is. Például a csapatsportoknál, ahol az egyik csapat kondiciója, játéktudása és ereje, taktikai érettsége, rögtönzési készsége stb. csak a mérkőzés folyamán, az ellenfél isme-

retében mérhető le, aligha képes tartósan nemzetközileg jelentős eredmény elérésére - mégha akar is, vagy anyagilag is ösztönzik erre -, ha a nemzeti bajnokság szinvonala elmarad ettől a szinttől. A végső mérce ebben az esetben is a nemzetközi szint, hiszen a központi sportszervek érdekei kimondottan a sportág nemzetközi szintü képviseletére, méghozzá eredményes képviseletére irányulnak. Igy ez egy sajátos konfliktus forrása is a versenyzők és a központi sportszervek között, hiszen az érdekek eltéréséből következően ebben az esetben még az sem lenne nyomós ellenérv, hogy a nemzeti bajnokság küzdelmeit ilyen szinvonal mellett is sok szurkoló tekintette meg. Ha meg ez a kijelentés nem fedi a valóságot, a versenyzőket szinte semmi sem védi meg a teljesitményvisszatartással való nyilt megvádolástól.

A jelzett kérdést nem kivántuk minden összefüggésében részletezni, csupán annak bemutatása volt a célunk, hogy az érdekkonfliktusok a vázolt rendszer bármely eleme között létrejöhetnek, vagyis nem korlátozódnak a funkcionális szervezeti kapcsolatokra: a klubok nemcsak a főhatóságokkal, hanem a szakemberekkel és a sportolókkal is konfliktusba kerülhetnek, de a versenyzők konfliktusai nem mindig a klubokban keletkeznek és oldódnak meg. Az, hogy mégis a sportolók a rendszer legérzékenyebb elemei arra vezethető vissza, hogy az egész rendszer müködésének hatékonysága végső soron az ő eredményeiken vagy kudarcaikon mérhető le. Egy nemzetközi szintü versenyző kiválasztása és felkészitése hosszu időt, sok-sok munkát és más befektetést igényel, és mivel az esetek egy részében a sportoló nem vagy alig helyettesithető, a klub vagy nemzet képviseletében érdekelt szervek többnyire körültekintően járnak el az esetleges konfliktusok megoldásában. Több azonos szintü versenyző esetében ilyenkor megint más megoldások jönnek szóba, de persze egy ilyen szituációban a konfliktusok is másként vetődnek fel. A versenyzők a szervezetrendszerben elfoglalt helyzetüket és pozíciójukat viszonylag pontosan fel tudják mérni.

Akármilyen furcsának is tünik az előbbiekben vázolt rendszernek a néző, a szurkoló, nem integráns és főként nem meghatározó eleme. Ennek az sem mond ellent, hogy a szervezetrendszer kinyilvánitottan is a versenyek feladatának tekinti a szórakoztatást, a kikapcsolódást, a látványosságot. Ugyanis, mivel a klubok müködésének pénzügyi alapjait a központi sportszervek és a bázisvállalatok biztositják, a belépődijaknak és más egyéni hozzájárulásoknak alig van jelentősége a klubok bevételeiben. A klubokat és a versenyzőket a vázolt rendszerben elfoglalt helyük természetesen arra ösztönzi, hogy figyelmüket azok felé a szervezetek felé forditsák, amelyektől függenek, hiszen érdekeik ehhez a rendszerhez kötik őket. Ily módon a nézőszám, ha a kluboknak nem is, de a versenyzőknek "teljesen" közömbös abban az értelemben, hogy annak alakulása nem érinti őket egzisztenciálisan. Az érdektelenség forditva is fennáll, hiszen a néző semmiféle nyomást sem tud gyakorolni a versenyzők teljesitményének javitására azzal, ha elégedetlenségét kinyilvánitva nem megy ki a versenyekre. A versenyzők és a szurkolók a fenti értelemben vett "függetlensége" azt eredményezi, hogy ezek kölcsönösen "közömbösek" egymás számára. Ez lemérhető a nézőszám drasztikus csökkenésén, vagy ha esetleg népes is a lelátó, a nézők "tevékenysége" sokszor nem a favorizált csapat buzditására irányul. A szurkolót az események befolyásolhatatlansága felett érzett tehetetlensége a bünbakképzés jól ismert megnyilvánulásai felé hajtják, amelynek többnyire a favorizált csapat játékosai is áldozatul esnek. Azt, hogy a rendszernek nem integráns eleme a szurkoló, más oldalról világitja meg az a tény, hogy az elmult időszakban épült sportpályák egy része - ez főként a teremsportokra érvényes - jó esetben pár

ezer néző befogadására alkalmas csak, de szép számmal találunk olyanokat is, ahol nincs is hely a szurkolók számára. Ez nem egyszerüen gondatlanság vagy figyelmetlen tervezés, hanem annak a megnyilvánulása, hogy a megtakaritások a sport jellegü beruházásoknál is a legkevésbé fontos elemet érintik: ebben az esetben a nézőteret, vagyis a nézőket.

Az élsport társadalmi megitélését, presztizsét, az iránta mutatkozó érdeklődés alakulását nagymértékben befolyásolja az is, hogy a sport jellegü tevékenységek mennyire épülnek be és milyen funkciót töltenek be az egyes ember mindennapi tevékenységrendszerében. Ez adja a sport iránti érdeklődés szociálpszichológiai hátterét. Ha a sport jellegü tevékenységek a társadalmi megitélésben és/vagy a gyakorlatban a kultura többi eleméhez képest nem egyenértékü-ek, és csupán érintőleges szerepet játszanak, ha a sportolás nem válik az életmód nélkülözhetetlen részévé, vagy csupán a társadalom egy kis töredéke számára, aligha lehet csodálkozni az élsport iránti érdeklődés megcsappanásán. Mivel ez a tevékenységfajta sem automatikusan válik az életmód viszonylag állandó elemévé, igy az un. szocializációs intézményekre /pl. iskola/ fontos szerep hárul a tekintetben, hogy erre felhivja és ráirányitsa a figyelmet. Ugy tünik, hogy ezen a területen elég jelentős problémák mutatkoznak, hiszen az elmult évtizedek társadalmi és gazdasági változásait - az iparositás, az urbanizáció, a foglalkozási szerkezetben a nem fizikaiak arányának jelentős növekedése, a fizikai munkák egy részében a fizikai megterhelés nagymérvü csökkenése stb. - nem követte a "felnőttsport" olyan mértékü általánossá válása, amely megfelelne a munkaerő fizikai állapotának megőrzésére és edzettségének javitására vonatkozó társadalmi szükségleteknek.

Igy egyrészt a közömbösség és/vagy létesitményhiány miatt elveszik és kihasználatlanul marad egy-egy sikeres sportágnak az egyes emberek <u>életmódjára</u> gyakorolt hatása. Másrészt visszaesik vagy alacsony szinten marad azok száma is /utánpótlás/, akik a sportbeli versengést is fontosnak tartják, illetve, akik képességeiket e téren kivánják fejleszteni és kamatoztatni. Már pedig a sport iránti személyes elkötelezettség /a <u>motiváció</u>/ hiányában még azokat sem "lehet" <u>versengésre</u> késztetni, akik egyébként kiváló adottságokkal rendelkeznek. A magas szintü sportolásnak a személyes elkötelezettség és a teljesitményre orientáltság elengedhetetlen feltétele, és talán nem tévedünk, ha feltételezzük ezek pótlásának vagy helyettesithetőségének korlátozott voltát.

Az élsportolók "visszavonulás" utáni társadalmi helyzetének alakulása sem tekinthető teljesen megoldottnak. Ha az élsportolói státusznak az utánpótlásra gyakorolt hatását nézzük meg, ezt a tényezőt feltétlenül figyelembe kell venni, hiszen egy ilyen döntés kihat az egész életre, mivel a magas szintü versenyzés mellett szinte lehetetlen más tevékenységet is - legyen az akár tanulás - azonos szinten és erőbedobással végezni. Az élsportoló igy érdekelt abban, hogy különleges helyzete és státusa biztositotta előnyöket minél gyümölcsözőbben kamatoztathassa a visszavonulása utáni társadalmi helyzete biztositására. A társadalmi átalakulás - iskolai végzettség és szakképzettség megszerzésében, a társadalmi rétegződésben, az egyes foglalkozások presztizsében, a jövedelmi viszonyokban, az egyes javakhoz való hozzájutás mértékében stb. beállott változások - következtében az élsportolók ilyen irányu érdekei, igényei és törekvései is lényegesen átalakultak az elmult időszakban. Ehhez még hozzá kell számitani azt is, hogy a külföldi sportolókkal való intenziv kapcsolatok elkerülhetetlenné teszik, hogy társadalmi helyzetüket, jövedelmüket, státusuk gazdasági és társadalmi kihasználásnak lehetőségeit stb. velük ne hasonlitsák össze. Ha ma egy sportoló számára nem számit tul nagy "kitüntetésnek"

valamely élcsapatban sportolni az nem csupán az illető szubjektiv megitélésének "torz" voltán nyugszik, hanem azon a tényen, hogy az 5o-es években társadalmilag mást jelentett egy sportkarrier /mobilitás/, és megint mást jelent ma.

Mint emlitettük nem állt szándékunkban a témakör teljes áttekintése, sőt még a felvetett kérdések részletes kifejtése sem. Ezt a feladatot egyébként is csak akkor lehetne elvégezni, ha a szociológiai kutatások nyomán elegendő tényanyag állna rendelkezésünkre. Éppen ezért a következő kutatásokra hárul az a feladat, hogy a különböző problémák tisztázásához hozzájáruljon.

IRODALOM

1. Földes É. - Kun L. - Kutassi L.: A magyar testnevelés és sport története. Sport. Bp. 1977.
2. Frenkl R.: A sport közelről. Sport. Bp. 1974.
3. Kolin P.: A sport-ritus. /Világosság, 1979. lo. sz. 629-637. p./
4. Kun L.: Egyetemes testnevelés- és sporttörténet. Sport. Bp.1978.
5. Kun L. - Sipos A.: A sport Magyarországon. Kossuth K. Bp.1979.
6. L.: Sport és gazdaság. /Világgazdaság, 1978. V.25./
7. Madarász I.: Kézilabdázás. Sport. Bp. 1976.
8. Malonyai P.: Sport. /Magyar Nemzet, 1979. VI. 2o. 5. p./
9. Sportszociológia. Válogatás. Közgazdasági és Jogi K. Bp. 1974.
lo. Zsolt I.: A labda másik oldala. Sport. Bp. 198o.
11. Zsolt R.: Labdarugók, sportolók. Szépirodalmi K. Bp. 1978.
12. Végh A.: Miért beteg a magyar futball? Magvető. Bp. 1974.

LAKI, László - NYERGES, Mihály

Top-sport and society

In the sociological examination there have been taken part the member of 14 first-class handball team, playing in the national championship. Authors have got the intention to make clear the most important relationship in the connection system between top-sport and society, to create by it an adequate theoretical frame to the explanation or empiric datas.

ЛАКИ, Ласло - НЕРГЕШ, Михай

Большой спорт и общество

В социологическом обследовании участвовали игроки I4 гандбольных команд играющих в I-ом разряде чемпионата страны.

Авторы стремились выяснить важнейшие соотношения в системе связей между большим спортом и обществом с целью создать соответствующие теоретические рамки для интерпретации эмпирических данных.

KUN László

A "SZABADIDŐ-MOZGALOM" ÉS MUNKÁSSPORT MAGYARORSZÁGON /1935-1944/

I. Bevezetés

Az 1930-as évek második felében hazánkban napirendre került munkás szabadidő-probléma sportvonatkozásainak történeti előzményei is a Horthy-rendszer kialakulásáig nyulnak vissza. Az ellenforradalmi rendszer, a Tanácsköztársaság leverését követően hatalomra jutott kormány körei és előbbre látó gyártulajdonosai előtt világossá vált, hogy a munkáspolitikát nem lehet ott folytatni, ahol 1919. március 21-én abbahagyták. Az uralom megszilárditásában fokozott szerepet kell kapniuk az un. szociális bázisnak, illetőleg a munkások és alkalmazottak gondolkodásmódját befolyásoló manipulativ tevékenységnek. Ezt a gondolatot Hegedüs Lóránt, a Takarékpénztárak és Bankok Egyesületének /TÉBE/ elnöke 1920. julius 14-én az un. "Bankkupa" alapitásakor igy fejtegette: "... a kapitalizmus csak ugy tartható fenn, ha szociális érzék hatja át. Szándékosan mondom ezt azért, mert nem tartom jónak azt a hasonlatot, mely szerint a társadalmi rendhez szociális olajcsepp lenne szükséges. A társadalmi rend gépezetére nem elég a szociális érzést kivülről rácsepegtetni, annak belülről kell támadni... A kupa legyen arra biztató, hogy mennél több időt töltsenek önök a szabadban, és a zárt levegővel együtt hagyják ott a zárt gondolatokat is..." /1/

Dorogi Farkas Károly városi tanácsos a soproni szabadegyetemen a székesfőváros munkáspolitikájáról tartott előadásában azt fejtegette, hogy a budapesti közüzemek egy részében az 1920-ban engedélyezett fizetéses szabadság és az "osztatlan munkaidő bevezetése" után több önképzőkör jellegü sportalakulat jött létre. Konkrétan emliti az Utügyi Intézet, a Szent László, az Uj Szent János Kórház, a Házinyomda, a Gázmüvek, a Vizmüvek, az Elektromos Müvek és a BSZKRT ilyen irányu kezdményezéseit. /2/ "Az országot ért megpróbáltatások és a gazdasági krizis ellenére vállalati igazgatóink és cégvezetőink egy része már ekkor belátta, hogy az egyik legolcsóbb és szociálpolitikailag is legjövedelmezőbb befektetések egyike a munkavállalók egészségével való törődés. Ennek a belátásnak köszönhető, hogy a vállalati sport régi gárdája mellé ujak sorakoztak; 1919-ben a Szegeden, Pécsett és a Ferencvárosban alakult vasutas csapatok, majd a következő évben a Hatvani VSE, a Kaposvári MÁVTE, a Magyar Acélárugyár Sport Egyesülete és a Magyar Textilipari RT győri telepének clubja..." olvashatjuk Juhász István Gamma-gyári vezérigazgató 1936-ban készitett összesitésében. /3/

Az 1921. évi LIII-as tc. 7. paragrafusa pedig arról intézkedett, hogy "Minden, legalább 1000 munkaerőt alkalmazó kereskedelmi, ipari, mezőgazdasági üzem /gyár, vállalat/ köteles munkásai és egyéb alkalmazottai testnevelési szükségleteinek kielégitéséről /sporttér, fürdőhely, gyakorlóterem stb./ megfelelően gondoskodni." Ahol nincs egy üzemben ezer alkalmazott, ott több vállalat társitott összefogásával kell a foglalkoztatást megoldani. /4/

A testnevelési törvény idézett cikkelyének végrehajtása szélesebb értelemben közvetlen állami irányitástól meghatározott sportpolitika létrehozására irányuló kisérlet részeként értelmezhető. A témával kapcsolatos feldolgozások szerzői egyetértenek abban, hogy az állami és magánvállalatok keretében kialakuló - katonai előképzést álcázó üzemi levente- és cserkészcsapatok, hivatali, vasutas, postás és gyári - sportalakulatok szelleme a Bethlen-Klebelsberg-i kulturpolitika /5/ eklektikusságát tükrözték. Az 1920-as évek derekától ugrásszerüen kiterebélyesedő cégsporthálózat nemzetközi teljesitményeivel reprezentálni lehetett a kulturfölény-koncepció vágyálmait. Az üzemekhez szorosan kapcsolódó egyletek formális létükkel olyan látszatot keltettek, mintha a konszolidált államrend az 1924. évi Nemzetközi Munkaügyi Kongresszus munkásegészségügyre és munkástestkulturára vonatkozó határozatainak is eleget tett volna. Befelé pedig közreműködtek annak a paradox alkalmazotti tipusnak a kialakitásában, akitől elvárhatjuk, hogy egyszerre legyen edzett, apolitikus, nacionalista és vallásos gondolkodásu. Az egyletek élére "kiemelt" tisztikarban megbizható segitőtársakra leltek mint a kommunista és szociáldemokrata, mindpedig a szélsőjobboldali "felforgatók" befolyásának távoltartásában. Nem véletlen, hogy az elnyomottak osztályérdekeit következetesen képviselő munkássportmozgalom vezetői - a hatósági önkény és a levente mellett - elsősorban "a cégsport elszivó hatásában" látták a kibontakozás legfőbb akadályait. Az is kétségtelen azonban, hogy az Ózdi Vasgyár TK kivételével a MOVE /Magyar Országos Véderő Egylet/ sem tudott tartósan gyökeret verni a nagyüzemi sportalakulatokban.

A fentiekben vázolt társadalompolitikai szerepkör a lényeget tükrözi. Ha azonban ki akarunk zökkenni a Horthy-korszak sporttörténeti feldolgozásának abból a szemléletéből, amely az1920-as évek eleji stabilizáció által kialakitott rendszert abszolutizálja - ugyanakkor figyelmen kivül hagyja azokat az 1930-as évek elejétől végbement fejleményeket, amelyek hatása alól a felszabadulást követő sportfejlődésünk sem vonhatta ki magát - akkor elsősorban a munkásosztály testkulturáját meghatározó tradiciókkal kell elemzőbb módon szembenézni. Pontosabban vizsgálódásainkat a szervezett munkás-sportmozgalmon tulmenően is ki kell terjesztenünk. Az adott pillanatban sporttörténeti publicisztikánk egy sor kérdésre nem tud kielégitő választ adni. Nem látjuk világosan, hogy az üzemi sport és kulturélet kibontakozása milyen mértékben volt a testnevelési törvény végrehajtásának következménye, mennyiben járultak hozzá a munkás és alkalmazotti életmódváltozások spontán elemei, avagy miként módositották azt a Horthy-rendszer hivatalos sportpolitikai vonalával ellentétes társadalmi mozgások és törekvések. /Az ma már nem lehet megoldás, hogy vagy tagadjuk az eredményeit, az üzemi légkörre való hatását, vagy egyszerüen elhallgatjuk./ Adósok vagyunk annak a problémakörnek a feldolgozásával is, hogy a cégsporthálózat milyen hatást gyakorolt az üzemi munkások és a vállalati alkalmazottak életmódjának, szabadidő-szokásainak, igényeinek alakulására.Kétségtelen, az a-részösszefüggéseiben ugyan még feltáratlan - tény, hogy a vállalati sport- és kulturszervezetek "szociális olajcsepp" funkciója egy rendkivül finom manipulációs rendszer része volt. Bár az un. "amatőrizmus tisztaságát" a végletekig hangoztatták, de a sportolók támogatása a munkalehetőség biztositása mellett sokféle hajszálcsatornán érvényesült. Másküléonben elképzelhetetlen lett volna a tehetségek olyan mértékü elszivása, amivel végső soron a munkás-sportmozgalmat megfosztották kiemelkedő versenyzőitől. Csak hozzávetőlegesen ismerjük a vállalati sportélet antidemokratikus "rendi normáit", amelyek a létrehozott szabadidő-intézmények, klubok, uszodák, szakosztályok irott és iratlan szabályaiból kiütköznek. /Igy például Csepelen, Tatabányán,

Diósgyőrött, az Elektromos Műveknél külön klubja és könyvtára volt a tisztviselőknek, illetőleg a munkásoknak. Sajátos osztályjelleget fejezett ki az is, hogy a tenisz, az atlétikai, az evezős, a vitorlás és a vitorlázórepülő szakosztályokban elvétve kerültek be a fizikai dolgozók./ Ugyanakkor a presztizs okokon tulmenően még nem került kellő elemzésre az sem, hogy az Országos Testnevelési Tanács és a sportszövetségek irányvonalát alapjaiban meghatározó "társadalmi" nagy egyesületek /MAC, KMAC, BBTE, FTC, MTK, NTE/, de még a vidéki városok hasonló szervezettségü sportbázisai miért viseltettek szinte egyöntetü ellenszenvvel a vállalati sport iránt. Ugy vélem, hogy a felvetett problémák kulcsát a Horthy-korszak egész testkulturáját meghatározó ingatag társadalmi egyensuly vetületében; a formálisan és felemásan kialakult klasszikus angol sportmodellt konzerválók és a totális tendenciák irracionális célkitüzésekhez kapcsolt törekvéseinek konkrét szembesitésén keresztül találhatjuk meg. Ezért kell figyelmünket ráterelni sporttörténet-irásunk egyik fehér foltjára a Horthy-korszak utolsó tiz évének a szociálpolitikai csatározásokat is tükröző szabadidő-szabályozási kisérletekre, amelyek legkifejezettebb formában a vállalati sporttevékenységben jelentkeztek. Az egymásnak ellentmondó statisztikai összeállitásokból is egyértelmüen megállapitható, hogy az 192o és 1935 között épült hazai sportlétesitmények több mint egyharmadát vállalati erőkből hozták létre. A már idézett Juhász István megállapitása szerint: "Ebben az időszakban több mint 15o egyesület... 8O sporttelep /45 labdarugópályával/ 139 teniszpálya, 35 klubház, 25 atlétikai pálya, 26 tekepálya, 71 lőtér, 2o uszoda, 21 csónakház, 19 tornaterem, 6 üdülőtelep, 7 strandfürdő, 1o korcsolyapálya köszönhette létét és fenntartását a vállalati áldozatkészségnek." /6/ Budapesten a világgazdasági válság éveiben a vállalati és hivatali sportbázisok száma csaknem elérte az összsportegyesületek 5o %-át! Juhász 1936-ban 3o ooo-re becsülte a vállalati sportegyleti tagságot, amiből a rendszeresen foglalkoztatottak létszáma megközelitette a 1o ooo-ret. A harmincas évek derekán kiadott eredménylisták viszont arról tanuskodnak, hogy birkózásban, kézilabdázásban, kerékpározásban, labdarugásban és ökölvivásban a vállalati szineket képviselő sportolók mind nyomasztóbban uralták az élmezőnyt, de több országos rekordot állitottak fel atlétikában is.

E nyilvánvaló fejlődési tendencia és a sportélet sulypontjának tagadhatatlan eltolódása ellenére a vállalatok által kezdeményezett kultur- és sporttevékenység - az 193o-as évek közepéig - az összfoglalkoztatottak egészét tekintve mégsem játszhatott egységes alapelveknek megfelelő "totális" életvitel és szabadidő- "gazdálkodás" módositó szerepet. Ennek okai öt fő tényezőhöz vezethetők vissza:

1. Szociálpolitikai vonatkozásban hazánk Európa egyik legelmaradottabb országa volt. A szakmák és az iparágak többségében a szombat délutánba is gyakran belenyuló, átlag 9-1O órás munkaidő lekötöttség mellett a szabadidő és a testkultura kérdése főként a szervezett munkásság osztályharcának problémájaként jelentkezett.

2. Életképes egyesületeket, szakosztályokat és önképzőköröket csak a közép- és a nagyüzemek 35-4o %-a müködtetett; az egyletek tagsága főként a legkvalifikáltabb munkakörökben dolgozó rétegekből - illetőleg azok családtagjaiból - verbuválódtak. A közép- és a nagyüzemek 6o %-a felesleges szociális teherténelnek érezte a munkavállalók fizikai karbantartásáról való gondoskodást. Képtelen volt belátni azt, hogy a testkulturális edzettség a termelési eredményekben is visszatérül. A testnevelés nem szerepelt a tanoncképzés tantervében. Rendszeres testnevelési oktatás csupán a Budapesti Gépgyár tanonciskolájában folyt. A német, osztrák, olasz, amerikai, francia és angol szakemberképző bá-

zisokkal ellentétben a Testnevelési Főiskolán nem alakult ki a felnőtt lakosság rekreációs foglalkoztatását - illetőleg a munkás testnevelés szociális irányu kérdéseit - érintő tevékenység.

3. A cégsportfejlesztés az iparági konjunktura függvénye maradt. A legtöbb vállalati egyesület a vasiparban szünt meg, ugyanakkor a textilgyárak és a hozzájuk kapcsolódó kereskedelmi vállalatok sportalakulatainak száma 1935-ig elérte a huszat. Itt viszont az jelentette a fejlődés akadályát, hogy a zömmel női alkalmazottak sportolásától a közfelfogás idegenkedett.

4. Az üzemekben kivüli polgári társadalmi szervezetek, mint az Iskolánkivüli Népmüvelés Országos Bizottsága, az Országos Szociálpolitikai Intézet, az Actio Catholica, a különböző legényegyletek, az Országos Társadalombiztositó Intézet /OTI/ Tanoncüdültető Bizottsága, a Keresztény Ifjusági Egyesület /KIE/ a Stefánia egylet, a Vörös- és Zöldkereszt, illetőleg főként a Budapesten szervezett cserkészcsapatok, a nem exkluziv társadalmi sportegyesületek, egyházi vasárnapi iskolák, főként az alkalmazottakra és a kisiparban foglalkoztatottak szükebb táborára terjesztették ki befolyásukat.

5. Minden visszaszoritó és züllesző tendencia mellett polarizáló hatást fejtettek ki a szociáldemokrata párt égisze alatt müködő munkás sport- és kulturszervezetek is.

Az olasz Opera Nazionale Dopolavoro mintáju, kifejezetten fasiszta jellegü totális szabadidő-célkitüzésekkel először a Gömbös-kormány által 1932 decemberében alakitott Nemzeti Munkaközpont "Becsüld a munkát" elnevezésü csoportja próbálkozott. Árvalányhajas "népi, nemzeti szocializmus" jegyében szorgalmazott egészségtan tanfolyamaitól, kirándulásaitól és üzemi tornakurzusaitól ebben az időben azonban nemcsak az üzemi munkások, hanem a vállalkozók és üzemtulajdonosok többsége is idegenkedett. /7/ Ugyanakkor az Országos Szociálpolitikai Intézet és az Országos Testnevelési Tanács /OTT/ megbizást kapott, hogy "A testnevelés tényezői az emberi munka gazdaságositása és a szociálpolitika szolgálatába állitása" témakörben mérje fel az átalakitás lehetőségeit, és készitsen olyan tudományosan is megalapozott propagandaanyagot, amelyet a kormányzat mint a munkáltatók, mind pedig a munkavállalók meggyőzésére hasznositani tud. A tanulmány Ilosvay Sándor tollából 1935-ben jelent meg a "Testnevelés" c. folyóiratban, illetve annak mellékleteként valamennyi céghez szétküldték. Nagy vonásokban ezzel egyidőben az iparügyi miniszterré kinevezett Bornemissza Géza felügyeletével megkezdték a tanoncüdültetést és az un. "koszoru mozgalom" szervezését. Kereteibe főként a fiatal gyári munkáslányokat, a tanoncokat, az irodai alkalmazottakat és az árusitó nőket akarták bevonni. A nevelési célkitüzés a nemzeti érzés ápolása, a családi hivatástudat kialakitása, a ritmikus torna, a néptánc és a népi játékok megtanitása volt. Az első ilyen csoportot Wonke Rudolfné alakitotta az Angol-Magyar Cérna Gyárban 1937 márciusában. 1937 őszén három, 1938 nyarán pedig nyolc üzemnek volt ilyen szervezete, és ezekbe bekapcsolódhattak az ifjumunkások is. A Raggambi Fluck András által a magyar szabadidő-intézmény kisérleti telepeinek /8/ tekintett mozgalmat hivatalosan a "Magyar Dolgozók Koszoruja" illetőleg "Magyar Dolgozók Testgyakorló Koszoruja" névvel illették. Felügyeletét a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, az Országos Testnevelési Tanács látta el. /9/

Nagy vonásokban ez volt a helyzet 1938 elejéig, amikor a kormányzat és a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége a 6600/1935. ME sz. rendelet, majd az 1937. XXI. tc. értelmében fokozatosan hozzákezdett a 48 órás munkahét, a bérminimum és a fizetett szabadság bevezetéséhez. Kitérésképpen jegyezzük meg, hogy az emlitett intézkedések okait az uralkodó osztályok politikájának egé-

szében és a nemzetközi téren végbement fejlődés kölcsönhatásában kell keresni. Az iparügyi miniszter 1936-ban a minisztertanácshoz beadott előterjesztésében részletesen is megindokolta, hogy olyan körülmények mellett, amikor a Szocialista Munkásinternacionálé és a Komintern között kialakulóban van az akcióegység, a kormányzat nem ülhet ölbe tett kézzel, hanem megfelelő szociálpolitikával elébe kell mennie "a társadalmi forradalom fenyegetően közelgő végzetének". /10/ Az emlitetteken tulmenően közrejátszhatott olyan - a revizionista politikával kapcsolatos - meggondolás is, hogy például a Trianonban elcsatolt felvidéki területek dolgozói ezeket a vivmányokat már az 1920-as évek eleje óta élvezték. Ez a felismerés egyértelmüen kicseng Juhász István a "népmüvelési aktivák" 1938. április 5-i vitaestjén elhangzott zárőbeszédéből, amikor azt hangsulyozta, hogy a határainkon tul élő magyarság tömegeinek a visszavágyódását csak ugy tudjuk fokozni, ha a hazai munkások és tisztviselők munkaidőn tuli életét jobbnak látják, mint amilyenben ők most vannak. /11/ Nyilván az sem lehetett közömbös, hogy francia, belga, svéd, csehszlovák rekreációs intézkedések, az 1925-től müködő olaszországi "dopolavoro" és az 1933-ban megszervezett németországi "Kraft durch Freude"-ről szóló ujsághirek - a Szovjetunióról nem is beszélve - irritálólag hatottak a lényegében egyhelyben topogó magyarországi szociálpolitikára. Az emlitettekhez hozzákivánkozik, hogy az 1930-as évek végére a magyarországi üzemi dolgozók körében olyan életforma átalakulás ment végbe, ami a szabadidőt is érintette. Elterjedt a kerékpárhasználat, a rádiózás, a sportmérkőzés és a mozilátogatás, illetőleg a kirándulás. Életük hosszabb-rövidebb szakaszában akarva-akaratlan /levente/ megizlelték a sportmozgás élményeit. Megjelent a fényképezés és a barkácsolás szokása. A fiatalabb munkásnő-generációk körében fellépett a nyilvános strandolás, a testápolás és a fodrászat iránti igény. Ruházkodásukban hatottak a divat változásai. De nem hagyhatjuk figyelmen kivül a munkásotthonok közmüvelődési jelentőségét, a Gödi Fészek, a horányi, a gárdonyi, a Balaton menti munkásüdülők, a budai hegyekben, a Mecsekben és másutt felépitett turistaházak szerepét sem. S minden bizonnyal kihivást jelentettek azok a munkás-sporteredmények is, amelyek a budapesti, a szegedi, a szolnoki, a miskolci MTE, a Vas- és Fémmunkás SC és a Természetbarát TE aktivitása nyomán a kormányzat tudomására jutottak.

II. Viták a Gyáripari Szabadidő Központ létrehozása körül

Az Imrédy-kormány 1938 elején napirendre tüzött szociálpolitikai lépéseit, amivel biztositani akarta "a nemzeti egységet" és "a termelés zavartalanságát", és igy le akarta vezetni a "szociális elégedetlenséget" az uralkodó osztályok képviselői nem fogadták egyhangu lelkesedéssel. A dolgozó rétegek szabadidő-szabályozásának kérdésére és az ehhez szükséges szociális kiadástöbblet problémájára a "Textilipari Ujság" 1938. áprilisi és májusi számaiban Fleissmann Henrik a Magyar Kender-, Len- és Jutaipar R.T. vezérigazgatója pozitivan reagált. A beszámoló egyben visszatekintett az elmult három év során az üzem keretében végrehajtott intézkedésekre is. /12/ A "Honi Ipar" c. lap a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Székesfehérvárra összehivott ülésén elhangzott előadói beszédet az alábbiakban kommentálta: "A gyáripar a nemzettel tágabb, munkásaival és tisztviselőivel szükebb értelemben vett sorsközösségben él. Ez a sorsközösség kötelezi a gyáripart arra, hogy alkalmazottaival elmenjen a végső határig. Erre ösztönzi a gyáripart az üzleti éredek. Termelni haszonnal csak akkor lehet, ha zavartalanul rendelkezésre áll a tőke, megfelelő munkaeszköz és munkaerő..." A szabadidő szabályozásával kapcsolatos lé-

péseket illetően is egyértelműen leszögezik, hogy a gyárak szociális téren az állami intézkedéseken tulmenően teljesitik munkásaik iránti kötelezettségüket. /13/

A "Munkaügyi Szemle" cikkirója azt fejtegette, hogy "a korszerü üzem vezetésének nem mindegy, hogy alkalmazottai mivel töltik szabadidejüket, mert másként megy másnap munkába az a munkás, aki szabad délutánját és vasárnapját sporttal, az estét rádióhallgatással töltötte, mint az, aki ugyanezen idő alatt az utcán csatangolt, vagy éppen a kocsmában töltötte idejét. Ahhoz azonban, hogy ennek a szabadidőnek irányitásába a vállalat beleszólhasson, kell, hogy olyan intézményeket létesitsen, amelyek keretében a munkavevők /munkavállalók/ nemcsak kedvenc szórakozásaiknak hódolhatnak, hanem szellemi téren is annyira fel legyen keltve az érdeklődésük, hogy káros szenvedélyükről lemondjanak." /14/ Hasonló megnyilatkozások jelentek meg a "Magyar Gyáriparban"-ban, a "Bányászati és Kohászati Lapok"-ban, a "Richards Hiradó"-ban és a "Csepeli Ujság"-ban.

A munkás szabadidő-szabályozás központi irányitása, konkrét célkitüzései és megszervezése kérdésében azonban az uralkodó osztályokban, de magukon a tőkés csoportokon belül sem volt egyetértés. A GYOSZ-on /Gyáriparosok Országos Szövetsége/ belül előtérbe került fasiszta, vagy a fasizmushoz közel álló nagytőkés csoportok, a hadi megrendeléstől függő vállalatok, a "Dopolavoro" és a "Kraft durch Freude" mintájára szervezett centralizált szabadidő-szervezet mellett törtek lándzsát. Ennek a szemléletnek adtak hangot teoretikusaik is. /15/ A liberálisabb, főként zsidó, az angol, amerikai és francia tőkeérdekeltségekkel összefonódó nagyvállalatok lazább szerkezetü nyugat-európai klasszikus rekreációs szervezeti forma mellett törtek lándzsát."... A munkásság szabadideje helyes felhasználása - irja a "Honi Ipar" - a magyar gyáripari körökben nem uj és ismeretlen ... Vállalataink egész sora gondoskodik minden törvényes kényszer nélkül /munkás sportkörök, kulturális munkásszervezetek, dalárdák létesitése utján /arról, hogy a munkásaik szabad idejüket hasznosan, kellemesen és egészségesen használják." /16/

A konjuktura által kevésbé érintett élelmiszeriparban és a gyengébb tőkeerejü közép és kis vállalatoknál az elzárkózás megmutatkozott, sőt az is nyilvánosságra került, hogy "az egyes munkaadói blokkok ellenállnak". /17/ Az Országos Malomszövetség Árelemző Bizottsága olyan kimutatást készitett és juttatott el az iparügyi miniszterhez, hogy a bevezetett munkaidő-korlátozás és a fizetett szabadság métermázsánként 18 fillérrel drágitotta az őrlést. Megnehezedett a munkaszervezés. A malomtulajdonosok csak a legnagyobb nehézségek között teremthetik elő a szabadidő-létesitmények támogatásához szükséges összegeket. /18/ A szöveetség 1938. május 8-i értekezlete után junius 13-ra kihallgatást kért az iparügyi minisztertől, ahol panaszaikat előadták. /19/

Az emlitettek azt bizonyitják, hogy a viták lényegi hátterét az anyagi következmények képezték. Ezek a vállalatok többségükben az előző évek során nem tudták bevezetni azokat a munka-racionalizálási folyamatokat és technikai ujitásokat, amivel a fizetett szabadság idejére, a szabaddá tett szombat délutánra a munkamenet zavartalanságát biztosithatták volna. Másrészt nem voltak olyan lehetőségeik, hogy a munkás szabadidő egységes, központi szabályozása esetén létrehozandó sportintézményeket, könyvtárakat, üdülési lehetőségeket saját érdekeik veszélyeztetése nélkül megoldhatták volna.

Tovább bonyolitotta a helyzetet az ipari és a mezőgazdasági tőkésérdekeltségek közötti ellentét. Ebben az a félelem jutott kifejezésre, hogy az iparban

és a kereskedelemben megvalósitandó szociális intézkedések egyoldaluan csak az ipari tőkét terhelnék. Ugyanakkor azt is felvetették, hogy ha a mezőgazdaság terén nem történik hasonló érdemi előrelépés, a kitüzött szociális és társadalmi egység még sem valósul meg, sőt az innen feláramló tömegekben feltámadó igények is az iparra nehezednek. /2o/

A "Honi Ipar" 1938. juliusi száma szerint: "Ugy az Iparügyminisztérium illetékes osztályait, mint a gyáriparos köreinket igen behatóan foglalkoztatja az Imrédy-kormány két fontos programpontja. Nevezetesen a családi munkabérek /családi pótlék/ bevezetésének és a munkásság szabadideje helyes felhasználásának problémája. Konkrétumok egyik kérdésben sem alakultak ki. Mindkettő még csak az előkészités stádiumában van." A cikkiró az előbbinél azt kérdőjelezi, hogy az állami ráforditásban a családi pótlék terhe hogyan oszlik meg a munkaadók és a munkások között, illetőleg az állam mennyit vállal a költség előteremtésében. "Még kezdetlegesebb állapotban van a munkások szabadságideje helyes felhasználásának kérdése..." /21/ - hangsulyozza a szerző. Az augusztus 3o-i szám első oldalán közölt vezércikk még félreérthetetlenül fogalmaz: "... a szociálpolitika a lehetőségek tudománya; gazdasági lehetőségeké, amelyektől nem lehet függetleniteni azt sem az osztályérdekek, sem a tulforrósodott szivek, sem elborult agyak kedvéért." /22/

A kormányzat hivatalos állásfoglalása arra irányult, hogy a Nemzeti Munkaközpont égisze alatt kell megszervezni a szabadidő irányitó apparátusát. Ennek előkészitése Petainek József és vitéz Bánsághy György országgyülési képviselőt a parlament Németországba küldte, hogy ott összegyüjtsék a "Kraft durch Freude" hasznositható tapasztalatait. /23/ A szélsőjobboldali "Magyarság" 1938. augusztus végi tudósitása szerint a végleges tervezet a német és az olasz tapasztalatok sajátosságainak megfelelően fog elkészülni. Ugyanakkor arról is értesülései vannak, hogy a törvényjavaslat előkészitése során a kormányzat különös gonddal tanulmányoztatta az angol, a belga és a holland rekreációs intézményeket is. /24/ Jólértesültsége ebben az esetben valóban helyesnek bizonyult, mert a következő év őszén egy ilyen nemzetközi összehasonlitó áttekintés könyvalakban is napvilágot látott. /25/

Az Országos Iskolánkivüli Népmüvelési Bizottságot, az Országos Társadalombiztositó Intézetet, az Országos Testnevelési Tanácsot és a nagyobb tőkés vállalatok igazgatóit felkérték, hogy adjanak javaslatokat az Iparügyi Minisztérium számára. Máriásy Lajos megbizást kapott a gyáripari sport és kulturtevékenység tapasztalatainak feltárására. Ennek jegyében folytatódtak Bikkal Lajos és Rézler Gyula munkás szociográfiai kutatásai. /26/ Rostás Ilona és Reitzner Béla lélektani érdeklődésvizsgálat keretében egy reprezentativ felmérést végzett ezer pestkörnyéki és vidéki munkás szabadidő-elképzeléseivel kapcsolatban. /27/ Czakó István és Marjai Frigyes "Az Olasz Birodalom szabadidőmozgalma" cimmel kiadványt jelentettek meg. A "Magyar Gyáripar" 1938. juniusi számában irt könyvismertetés egyértelmüen elárulja, hogy megjelentetése nem magánkezdeményezés volt. "Imrédy Béla kormányprogramja" - irja a lap, amit néhány nappal ezelőtt a képviselőház elé terjesztett - "igen előkelő helyet juttatott annak a gondolatnak", hogy a kormány a jövőben törődni akar az ipari munkásság szabadidejének eltöltésével. "A fizetéses szabadság intézményének megteremtése után a kormánynak ez a törekvése természetesnek és magától értetődőnek látszik s a magyar gyáripar a maga részéről mindent el akar követni, hogy a kormányprogramnak e célkitüzése az ipari szociálpolitika fejlődése során fontos állomás legyen. Nagyon kapóra jött e cél szolgálatában annak a

könyvnek a megjelentetése, amelyben értékes fejezetekben számolnak be a szerzők az olasz dopolavoro alapitásáról és szervezéséről, arról a nevelőmunkáról, amelyet ez a hatalmas szervezet az olasz dolgozók körében főképpen kulturális és testnevelési vonatkozásban végez". /28/

Az Országos Testnevelési Tanács részéről Misángyi Ottó egy angol szabadidő kiadvány alapján adott javaslatokat. /29/ Az Országos Testnevelési Tanács másik sportideológusa Arató Géza "Nemzeti testnevelésünk időszerű kérdései" cimmel szólt hozzá a vitához. /3o/ "Az ifjumunkások szabadidejének felhasználása" cimmel a "Save the Children Fund" támogatásával 1929-től létrehozott gyári esti munkaiskolák tapasztalatait Vajkai Julia tette közzé. /31/ Konkrét kisérletek a Csepeli Weiss Manfréd Gyárban, a Magyar Pamutipar RT-nél és a Magyar Kender-, Len- és Jutaipari RT-nál, a Gamma Finommechanikai és Optikai Müvek RT-nél, valamint a Kamner Testvérek Textilipari RT-nél folytak. A szervezésen belül nagy jelentőséget tulajdonitottak a cégsport fejlesztésének. Erre utalt az is, hogy 1938. junius elején Kunder Antal kereskedelmi államtitkár elnöksége alatt megalakitották a Magyar Magánvállalati Sportegyletek Ligáját. /32/

A befutott javaslatok alapján az iparügyminiszter irányitása alatt létrehozott szakbizottság kidolgozta az "Országos Szabadidő Intézet"-nek nevezett szabadidő központ szervezeti és müködési szabályzatát. A tervezet szerint az uj csucsszervnek hatáskörébe rendelték volna a munkaközvetités és a társadalombiztositás felügyeletét is. Közvetlen felső szervéül pedig "a propaganda hivatalt" jelölték meg. /33/

Az iparügyi minisztérium tervezetét az 1938. augusztus 13-i minisztertanács tárgyalta. Itt olyan módositás született, hogy két szabadidő központot állitanak fel: az "Országos Ipari Szabadidő Intézet"-et az iparügyi minisztérium, illetőleg az "Országos Mezőgazdasági Szabadidő Intézet"-et a földmüvelésügyi minisztérium felügyelete alatt. A két intézmény közötti összhangot a miniszterelnök biztositja. A szabadidő-szervezetek hivatalos lapját a tagdijfizető tagság ingyen kapja. Az intézetek fiókjait az un. "koszoruk" képezik. /Budapestre 10-et, a vidéki ipari gócokra épitve 21-et terveztek/. Ugyanakkor felhivták az illetékes szakminisztériumok figyelmét arra is, hogy a koszoruhálózatot fokozatosan - a feltételek előzetes biztositása, a közhangulat és a következmények felmérése, továbbá a vezetők szakszerü kiképzése után - épitsék ki, mert komplex átgondolás nélkül "a munkásság társaskörökbe vonása a legveszedelmesebb kisérlet lehet." /34/

A "Honi Ipar" 1938. szeptemberi száma lényegében megerősitette a minisztertanácsról közzétett hiradást. Ugyanakkor figyelemre méltóak azok az 1921. évi LIII. tc. végrehajtási utasitásra utaló megjegyzései, hogy az egyes kisebb iparvállalatokat arra késztetik, hogy álljanak össze a program végrehajtására. Ahol pedig ilyenek nincsenek, ott a helyi ipartestületek, cserkészegyletek keretében kell megoldani a kérdést. /35/ A "Magyar Közgazdaság" 1938. szeptember 15-i számában pedig arról olvashatunk, hogy a szabadidő-mozgalom részletes kimunkálása már csak napok kérdése és az idevonatkozó törvénytervezet - amely figyelembe veszi az 1921. évi LIII. tc.-et - a képviselőház őszi ülésszakán kerül megtárgyalásra.

Juhász István értesülése szerint azonban a "Mezőgazdasági Szabadidő Intézetet" felsőházi javaslatra elvetették, az "Ipari Szabadidő Intézet" törvénybe iktatását pedig elnapolták. Ezt erősiti meg az 1939. január 11-i iparügyi minisztériumi értekezletről kiadott jelentés is, miszerint az állami központ ügyében nincs döntés, ezért "a meglévő rendelkezések értelmében kell

a szabadidőmozgalmat továbbfejleszteni." /36/ Ezzel az Imrédy-kormányzat totális szabadidő szervezési koncepciója lényegében kudarcot vallott. Mi több, 1939 tavaszán már az iparügyminisztérium osztályvezetője nyilatkozatában is hangsulyozta, hogy "...a mi szabadidő intézményünk - tekintettel a magyar individualista lelkiségre, amely csak azokat az intézményeket értékeli, amelyekhez saját elhatározásából csatlakozik - csak az önkéntes jelentkezés és az önkéntes belépés alapján képzelhető el..." /37/

A Teleki-kormány a meggyorsult háborus felkészülés körülményei között a Gyáriparosok Országos Szövetségére bizta a megoldást. Ennek megfelelően Végh Jenő GYOSZ titkárhelyettes vezetésével 1940 januárjában egy uj munkabizottságot hoztak létre, amely körlevélben kérte ki a tagvállalatok véleményét. A beérkezett 130 válaszlevél szerint a vállalatok vezetői 85 %-a arra az álláspontra helyezkedett, hogy a gyárak a saját hatáskörükben is rendezni tudják a szabadidőkérdést.

Az emlitett elvek alapján jött létre 1940. április végén 43 vállalat csatlakozása alapján a "Magyar Gyáriparosok Szabadidő Szervezete"/38/, amely a későbbiekben" Gyári Szabadidő Szervezetek Központja" néven működött. Az 1943-44-es "Sportévkönyv" az Ifjuság Honvédelmi Nevelése és Testnevelésének Országos Vezetőjének /IHNETOV/: vitéz Béldy Alajos altábornagynak alárendelt szervezetek között emliti. A központ 1943-ig bezárólag 226 vállalatra, mintegy 230 000 munkavállalóra - családtagokkal együtt - mintegy félmillió főre terjesztette ki befolyását. /39/ A szorosabb értelemben vett vállalati sportszervezeti tagság létszámát 100 000 főre, az aktivan foglalkoztatott sportolókét pedig 50 000-re becsülték. A vállalati egyesületek száma közel 300-ra emelkedett. Az élsportban való előretörést pedig mi sem bizonyitja jobban mint az, hogy a labdarugó NB I. osztályában az 1940/41-es bajnoki forduló során a 14 csapat közül 11 volt vállalati." Mindebből minden további kommentálás nélkül megállapitható - irja Máriásy Lajos -, hogy nálunk mind a tömegsport, mind pedig a sport anyagi támasztéka szempontjából éppen a vállalati sporton keresztül lehet megkeresni és megtalálni azt a modus vivendit, amely a magyar sportéletnek biztositja a fennmaradásához és kibontakozásához szükséges feltételeket. /40/

III. A "szabadidő-mozgalom" visszhangja a szocialista sajtóban

A szocialista sajtóforrások tőkés szabadidő-mozgalommal kapcsolatos reagálásai között feltétlenül érdemes visszanyulni a "Népszava" egyik 1935-ben megjelent elvi cikkére. Az itt kifejtett gondolatmenet lényege a következő: A cikkiró részletes történeti felsorolásban tárgyalja, hogy a Népszövetség keretében működő Nemzetközi Munkaügyi Értekezlet először 1924-ben Genfben, ezt követően 1930-ban Liège-ben, 1932-ben Los Angelesben, 1934-ben ismét Genfben, 1935-ben pedig a brüsszeli világkiállitás kapcsán foglalkozott a munkások és az alkalmazottak szabadidő-kérdésének rendezésével. Felsorolja, az un. rekreációs mozgalmak eredményeit. A totális államok szervezeteit arról az alapállásról itéli el, hogy annak kényszer az alapja "igy sulyosabb teherként nehezednek a szabadságra vágyó emberre, mint a napi robot". A cikkirónak az a véleménye, hogy "a II. Internacionálé [igy] keretében szervezett munkás sportalakulatok, dalárdák, könyvtárak, társas körök, sakk-körök és egyéb kulturszervezetek lényegében megoldották a munkások szabadidő-beli nevelését". Felhivja a figyelmet arra, hogy ezek a szervezetek alá vannak rendelve a munkásosztály osztályharckérdéseinek. Kihangsulyozza, hogy amikor a munkás szabadidejének hasznos

felhasználásáról van szó, nem szabad szem elől téveszteni a munkaidő rövidítéséért és a béremelésért folytatott erőfeszitéseket. A munkásnak a szabadidejéből feltétlen áldoznia kell a szervezkedésre, a választási harcokra és a felvilágositó munkára. Ugyanakkor képezni, edzenie kell önmagát.

A "Népszava" 1938-as ujévi jókivánságai között szembeszökő a következő: "Ne sorvadjon tovább a társadalmi sport, mert egyre több poziciót foglal el a cégsport." /41/ A február 2o-i szám egyik cikkének szerzője azt irja, hogy a magánalkalmazottak munkaidejét és fizetéses szabadságát szabályozó rendelet végrehajtási utasitására a munkásturisták tisztviselő szakasza bizalommal tekint. Arra azonban ügyelni kell, hogy a magánalkalmazottak meghosszabbitott szabadidejére bizonyos érdekeltségek mohó szemmel tekintenek. A cégsportegyesületek, üzemi klubok igyekszenek a tisztviselőket megnyerni, és ezzel az osztálytudatos szervezkedéstől elvonni. /42/ A Természetbarátok TE XXXIX. közgyülésének ismertetése során egy szükszavu beszámoló annak az óhajnak adott kifejezést, hogy a munkások és tisztviselők a megnövekedett szabadidőt töltsék vándorsporttal. /43/ Mandl Emil a TTE megalakulásáról irt visszaemlékezése ezt a félmondatos utalást tartalmazza: "senkinek sem közömbös, hogyan tölti szabadidejét". /44/ A junius 8-i számban az iparügyi miniszteri tárca képviselőházi költségvetési vitáját ismertető cikkből lehet először kivenni, hogy a kormány valamire készül a munkásság szabadidejével kapcsolatosan. A szerző idézi két szociáldemokrata képviselő közbekiáltását. Malasits Géza "Ki akar ezen keresni? Hogy Németországban ki keres azt tudjuk". Popper Sándor:"Itt is lesz egy pár zsiros hivatal." /45/ Kissé meglepő a szerkesztőség közömbössége. Egyébként a "Szakszervezeti Értesitő" és a "Szocializmus" sem érinti ezt a témát. Pedig teljesen hihetetlen, hogy a készülődésekről és az előzetes konzultációkról ne lett volna tudomásuk. A párt hivatalos orgánumaitól eltérően a "Természtbarát" 1938. április-májusi számában "Sport és szabadság" cimmel közzétett vezércikk viszont következetesen leleplezi a kormány próbálkozásait. Gunyos hangnemben ir arról, hogy a "Gondos munkáltatók, akik soha sem törődtek a munkásaik érdekeivel, felfedezték a szociális érzést a munkásság szabadidejében." Majd keserüen megjegyzi, hogy sajnos szép számmal akadnak, akik csak az áldásait látják. Azt nem, hogy közben a szabadidőben is megfosztják a munkást a szabadságtól. /46/ A junius-szeptemberi számban pedig már ugy teszik fel a kérdést, hogy a munkásoknak választaniuk kell a kényszerpihenő és az egyéni szabadság között. /47/ A "Népszava" a balatonfonyódi vasmunkás üdülő junius 3-i avatása kapcsán felujitja azt az érvelést, hogy "a munkásság saját keretében megoldja tagjainak üdültetését, nyaralását, pihenését és nincs szüksége felülről csinált és még szabadidejébe is beleszóló Kraft durch Freude-féle idegen szellemü akciókra." /48/ Ugyanakkor érthetetlen, hogy a julius 3-i szám "Munkásság és szabadidő" cimü cikke miért sorolja a munkásmozgalom kulturintézményei közé az Elektromos Müvek és a Magyar Pamutipar RT munkáltatói lapokban egyértelmüen vállalatinak itélt szabadidő-létesitményeit. /49/ Ezt követően Karácsony Sándor a vasmunkás fonyódi telep avatására visszatérve irja, hogy "a szakszervezetek teremtő ereje gondoskodik a munkásság szabadidejének felhasználásáról, testi és szellemi kulturájának fejlesztéséről", majd "közös munkás és államérdeknek" itéli a munkások szabadidejéről való gondoskodást. /5o/ A Magánvállalati Sportegyletek Ligájának megalakulásáról közzétett hir a "Népszavá"-ban julius 21-én több mint egy hónapos késéssel látott napvilágot. Inkább érdekes, mint elvi megjegyzés a hozzáfüzött kommentár: "... annyi a megjegyzésünk, hogy az alkalmazottak szabadidejének felhasználását, és sportolási kedvének helyét, egyletét korlátozni egyáltalán nem sportszerü ..." /51/ A közzétett félhivatalos cikkekből ekkor már világosan látszott,

hogy nem fair play kérdésről van szó. Sokkal következetesebb hangnemü viszont a julius 3o-i "Szabadság és szabadság" cimü cikk. A "Népszava" olvasói itt kaptak először tájékoztatót arról, hogy a kormány mire készül. Kiemeli a franciaországi és a skandináv rekreációs mozgalom pozitiv tapasztalatait. Majd azzal zárul a cikk, hogy biztositani kell a munkások beleszólását a szervezésbe. /52/ Arról azonban itt sincs szó, hogy a felállitandó szabadidő központ milyen céllal készül és milyen veszélyt jelent a munkásmozgalomra. A felvilágositó munka szempontjából a legegyértelmübb az augusztus 13-án megjelentetett "Cégsportból bikaviadal" cimü hir. Ebben érthetően leirják, hogy a WMTK-nál szervezett üzemi labdarugó bajnokság végeredménye "három lábtörés, egy kartörés, két agyrázkódás és három zuzódás". Ugyanakkor rávilágitanak arra is, hogy mérnökök, mesterek és tisztviselők által fanatizált 44 csapat csak az eredményt nézi és azt a kevés kedvezőbb munkabeosztást és bérjavitást, amit a szervezett pontok alapján a győztesek remélhetnek. /53/ Az augusztus 17-i számban jelenik meg végül az a megállapitás, hogy a szabadidő-mozgalom a dopolavoro mintára történő szabályozása a totális fasizmus eszköze. /54/ Ennek a felismerésnek a kifejtése Trebits József: "Kézilabdázik a szakszervezeti ifjuság" c. glosszája. Itt mondatják el először egy munkás fiatallal, hogy a munkásság tömegeinek nem dopolavoróra, hanem emberibb életfeltételekre, több szabadidőre, magasabb munkabérre, nyitott tornatermekre és szinvonalas kulturális müsorokra van szüksége. /55/

A szakmai lapok - a "Bányamunkás", az "Épitőmunkás", a "Bőripari Munkás", az "Élelmezési Munkás", a "Famunkások Szaklapja", az "Ifju Vasas", a "Textilmunkás", a "Typographia", a "Villamosok Szaklapja", a "Vas- és Fémmunkások Szaklapja" 1937-39-es, illetőleg a "Magyar Vasmunkások Lapja" 194o-es számainak - szabadidő kérdéseket érintő cikkeinek hangvétele kis változtatásokkal megegyeznek a "Népszavá"-ban irtakkal. Kiegészitésül csupán néhány olyan kiragadott példát idézek, amely a szociáldemokrata párt hivatalos orgánumában nem jelent meg. A "Vas- és Fémmunkások Lapja" 1938. február 11-i számában Szakasits Antal azt fejtegeti, hogy a megnövekedett szabadidő kulturális elkötelezettséget jelent. Világnézetileg is jobban kell fejlődni a munkásságnak. /56/ Karácsony Sándor az 1938 márciusában meginditott "Ifju Vasas"-ban is arról ir, hogy a tanoncok fizetett szabadsága uj eszköz és lehetőség a szocializmusért vivott küzdelemben. /57/ A "Vas- és Fémmunkások Lapja" novemberi számában leleplezi, hogy a fizetett szabadság a gyakorlatban korántsem olyan mint azt a polgári sajtó irja. /58/

Igen figyelemre méltó a "Textilmunkás" 1938. októberi állásfoglalása, amely kifejti, hogy a Magyar Pamutipar RT-nél és másutt a szabadidő célokra levont 1o-2o fillér sportjárulék törvényellenes. Ezt az ujpestiek sztrájkja kapcsán az iparügyi miniszter képviselője is elismerte. /59/

A "Magyar Vasmunkások Lapjá"-nak 194o. májusi számában "Szabadidő a szakszervezetekben" c. cikk irója kisebb tanulmányban bizonyitja be, hogy a gyári szabadidő-szervezetek a drill jellegen kivül semmi ujat sem tudnak adni, legfeljebb utánozzák a munkásság régi intézményeinek jól bevált törekvéseit. /6o/ Befejezésként hadd álljon itt még két nyilatkozat a keresztényszocialista "Jövőnk" 1938. októberi számaiból. "A szabadidőnk felhasználásáról magunk határozunk... nincs szükségünk pórázon vezetésre." /61/ "Félelemmel vegyes örömmel nézünk a reform elé - mondja Rónai Paula a Dolgozó Lányok Szakszervezetének vezetője. - Évek óta sok veritékkel dolgozunk a szabadidő mozgalom kiépitésében... de félő, hogy ezt a munkát államositják és kiszolgáltatják a mindenkori kormány politikájának." /62/ Az egyik naivitás, a másik realitás.

Nincs mit hozzáfűzni. Legfeljebb azt, amit a "Dolgozók Lapja" a magyar kommunisták figyelmébe ajánlott, hogy a keresztényszocialistákkal kapcsolatosan a pártnak nincsenek illuziói, de a fasizálódás elleni harcban az itteni munkásoknak sem lehetnek mások az érdekei, ezért bizonyos kérdésekben ők is hozzátartoznak az antifasiszta népfronthoz. /63/

Nem érdemtelen a szocialista sajtó reagálásainak a korabeli polgári birálatokkal - többek között Prém Lóránt és Ádám Jenő 194o nyarán a balatonkenesei szabadidő vezetőképző tanfolyamon - elhangzott kritikájával való összehasonlitása sem. A felületes szemlélőnek ugy tünhet, hogy politikai-taktikai szempontból a szocialista lapok szerkesztői még azokat az ellentmondásokat sem aknázták ki teljesen, amelyeket Prém Lóránt is felvetett. Igy például: "Az nem szabadidőtevékenység, ha valakit 2-3 hetes üdülésre elviszünk, és az év egész többi részében ugyanolyan káros körülmények között tölti szabadidejét", ... "A munkásság sportját anyagilag is az egész nemzet sportja részeként kell kezelni"..., "a munkásság sportszerü játékait elhanyagolják"... "azt tartják sportembernek, aki minden meccsen kinn van... a tribünön ül, izgul, tapsol és szidja a birót"... "az üzemnek az 1921. évi testnevelési törvény rendelkezéseit sem hajtották végre a feltételek megteremtése terén..." "a munkások beszedett pénzével egyes vállalatok vezetői visszaélnek. Van ahol elisszák, másutt abból a hivatalnokoknak épitenek teniszpályát"... "nem nevelik a tehetségeket, hanem elszipkázzák a kisegyesületektől"... "a tömegsport kampány jellegü és nem szakemberek irányitják"... Figyelemre méltó még az a kitétele, hogy egy lóidomártól is magasabb képesitést követelnek, mint amilyennel egy-egy vállalat labdarugó és ökölvivó edzője rendelekzik. /64/

Ádám az üzemi igazgatóságok és a közvetlen vezetők intézkedései közötti ellentmondást, az énekkarok sztárjainak adott zugjuttatásokat, a klikkszellemet, az énekkari szerepeltetéssel járó plusz költségeket sorolta fel. /65/

A szocialista sajtótermékek bátortalan polémiáját inkább a munkásmozgalom közvetett visszhangja pótolja. Az 1938-as évtől tüntek fel az olyan felhivások, hogy "Szabadidődet áldozd az egészségednek. Gyere strandolni a sütőmunkás üdülőtelepre". /66/ "Szabadidődet töltsd a szervezett munkások között. Vegyél részt vasárnap Gödön a Murányi Kupában". "A Dunaparti sportélet uj fejezete kezdődik Gödön". /67/ S valóban 1938 tavaszától az Országos Ifjusági Bizottság Sportosztálya gödi, horányi és a római parti munkástelepek számára megszervezte a "Szakszervezeti Területi Kézilabda és Ütőlabda Bajnokságot". /68/ A "Szakszervezeti Ifjusági Csoportok Kézilabda Körmérkőzés" sorozatába pedig valamennyi budapesti és pestkörnyéki ifjumunkás szervezet csapatát bevonták. /69/ Mindkét mérkőzéssorozat döntője - a történeti könyvekből ismert - 1938. augusztus 21-i gödi munkás-paraszt ifjusági találkozó egyik müsorszámát képezte. Ezeket a rendezvényeket 1942-ig bonyolitották le. De mellettük mint politikai demonstráció is említést érdemel az 1939 nyarán megszervezett "Fészek pentatlon", amely futásból, kerékpározásból, kajakozásból, uszásból és irodalmi vetélkedőből állt. /7o/ Ugyanakkor megélénkült a kulturélet a Vasas SC Koltói Anna utcai székházában is.

Mindezeket a totális szabadidő-mozgalommal ellentétes megmozdulásokat azért tartottam szükségesnek felsorolni, mert kommentár nélkül is igazolják, hogy a munkásmozgalom kereste, erejéhez és lehetőségeihez képest meg is adta a választ a kihivásokra.

IV. A "szabadidő-mozgalom" hatása a munkások és alkalmazottak életmódjára

Az ide vonatkozó adatokat elsősorban a szabadidővel foglalkozó konferenciák anyagából, továbbá a "Textilipari Ujság"-ból valamint a "WMTK Közlemények"-ből, a "Richards Hiradó"-ból, Máriásy: "A vállalati sport 40 éves története" és a "Gamma Élet" cimmel 1942-ben megjelentetett évkönyvből, a korabeli szabadidő konferenciák kiadványaiból, szociológiai felméréseiből és visszaemlékezésekből meritettük.

A fontosabb konferenciák időrendben:

1938. április 5. A Népegészségügyi Egyesület és a Munkásvédelmi Szövetség munkás szabadidő vitaestje.

1939. augusztus 15-16. Szociálpolitikai és szabadidő előadások a soproni nyári egyetemen.

1939 nyara. A Budapest Székesfőváros Iskolánkivüli Népmüvelési Bizottságának "Népmüvelés és szabadidő" cimmel tartott nyári tanfolyama.

194o. junius 9-16. A Gyáripari Szabadidő Szervezet első vezetőképző tanfolyama Balatonkenesén.

1941. augusztus 12-14. A soproni nyári egyetem ismét foglalkozik a szabadidő kérdéssel.

1941. szeptember 1o-14. A Gyáripari Szabadidő Szervezet vezetőinek balatonöszödi értekezlete.

1943. junius. Az Országos Közegészségügyi Egyesület Iparegészségügyi Bizottsága és a Testnevelési Tanárok Országos Egyesületének Gyáripari Testnevelési Szakbizottsága szabadidő-egészségügy-testnevelés témakörü előadássorozata a Pázmány Péter Tudományegyetem Jogi Karán.

1943. szeptember 3o - október 3. A Gyáripari Szabadidő Szervezet parádi értekezlete.

A munkások és alkalmazottak életkörülményeire mindennapi életére, gondolkodásra kifejtett hatás nem érthető meg a szabadidő-szabályozással kapcsolatos törekvésekből. Itt feltétlenül utalni kell az egész szociálpolitikára, sőt azon tul a foglalkoztatottságra is. E vonatkozásban az átnézett sajtótól is tükröződik, hogy a munkaidő megrövidült, de nem változtak a közlekedési, a lakás- és fizetési körülmények. Nem oldódott meg a teljes foglalkoztatottság kérdése sem.

A vezetőképző tanfolyamok előadói és a korabeli elméleti fejtegetések a munkáséletmódot a szabadidő hármas feladatköréről közelitették meg. Konkrétan:

1. a mindennapi munka utáni,
2. a vasár- és ünnepnapi,
3. a fizetett szabadság alatti szabadidő helyes eltöltésének kialakitásáról beszélnek. /71/

Az is nyilvánvaló, hogy nem tüzik ki a munkáséletmód gyökeres megváltoztatását. A már emlitett gazdasági és politikai szempontokon tul a fő célkitüzés abban jelentkezett, hogy a munkások és alkalmazottak egész idejét, müvelődését, szórakozását és testedzését is kézbe fogják. Gyakorlatban ez a "WMTK Közlemények"-en kisérhető nyomon fokról-fokra. Csepelen az első lépés az volt, hogy 1937. november 16. a gyárigazgatóság Csepel egész sportjára rátette a kezét. Két egyesületet alapitottak. Az egyik a Weiss Manfréd Football Club /WMFC/ nevet kapta és azt a feladatot, hogy összeszipkázott kiemelkedő játékosgárdájával kellő érdeklődést kiváltó apolitikus szórakoztató müsort adjon a labdarugás hiveinek. A másik Weiss Manfréd Testedző Kör /WMTK/ "az aktiv sportolást" és "szabadidő mozgalmi tevékenységet" fogta össze. /72/ Az alapszabály 2. §-a

a célkitüzést igy fogalmazta: "A tagok sportolási lehetőségeinek megszervezése, előmozditása és irányitása korra és nemre való tekintet nélkül az összes sportágban. A szabadidő-mozgalom szórakozás". Elvileg az egyesületnek hivatalból minden dolgozó tagja volt. Igy a létszám 1940-ben 25 000 felé emelkedett. A tagok 30-50 filléres havi tagdiját hivatalból levonták. Általános alapelv volt, hogy mindent kedvezményesen adjanak, de semmit sem ingyen, mert annak a munkások felfogásában nincs értéke. /73/ Az első lépcsőben kiépitették a sportszakosztályokat /1938-ig/. A másodikban a szabadidő-szakosztályokat és foglalkozási formákat /1939-1940/. A szabadidő-tevékenység "szórakoztató és kulturális programokból" illetőleg "továbbképző tanfolyamokból" állt.Talán nem érdektelen a találékonyság, amely a programok és foglalkoztatások sokféleségében nyert kifejezést. /Horgászat, turisztika, sakk, bélyeggyüjtés, fotó-szakkör, hajókirándulás, különvonatos kirándulások, autócar-körséták, utazás, szinház, strandolás, korcsolyázás, néptánc, térzene, kulturdélután, szinjátszó tehetségkutató vetélkedők, továbbképzők, elemi és polgári iskolai tanfolyamok./ A sport- és szabadidő foglalkozásokhoz igénybe vették a munkásotthon helyiségeit, a csepeli kulturházat, pályákat, szinpaddal ellátott sportcsarnokot, vizitelepet, strandot, horgásztanyát, Kőhegyen pedig turistaházat épitettek. A vezető szakemberek közé szivesen toboroztak olyanokat, akiknek "munkásmozgalmi" gyakorlatuk volt. Igy került például Kocsis Mihály testnevelő a sportiroda élére, aki ezt megelőzően a Munkás Testedző Egyesületben tevékenykedett. /74/

A vasárnapi szabadidő lekötésére a WMFC vidéki mérkőzéseire 1938-ban öt különvonatos utazást szerveztek 2600 résztvevővel; 1939-ben egyet 700 résztvevővel. /75/ A különvonatos szurkolóakciókat a MÁV Igazgatóság rendelkezésére kellett leállitaniuk. A WMTK elnöksége 1938. február végén elhatározta, hogy a Csepelen és a Budapesten játszott mérkőzések "hangulatának biztositására" - az FTC "B" Közép mintájára - megszervezi a Csepel "B" Közép-et. Az idetartozó szurkoló tagok zászlókkal, betanult rigmusokkal, az ellenfél kifütyülésével segitették a gyár csapatát. /76/ A Csepel "B" Közép aktiv gárdájába mintegy 2200 főt szerveztek be.

A főváros különböző szinházaiban 25-75 %-os kedvezménynyel az 1938/39-es szinházi évadban 5200, az 1939/40-esben 15 000, az 1940/41-esben 26 000-an vettek részt a gyári akció keretében bérelt előadásokon. A Csepeli Iskolánkivüli Népmüvelési Bizottsággal karöltve az 1938/39-es évadban öt kulturdélutánnak 3400, az 1939/40-esben 11 rendezvénynek 11 400 fizető nézője volt.

A Király-erdőben létesitett vizitelepet 1939 nyarán 13 400, 1940-ben 18 800, 1941-ben 33 800 fő vette igénybe. A stadion előtt létesitett korcsolyapályán 1939/40 telén 13 400, 1940/41 telén pedig 20 000 jegyet adtak el./77/

// A "WMTK Közleményei" 1938 november 5-i száma szerint a csepeli munkások és alkalmazottak hétköznap délutáni és esti sportfoglalkoztatási lehetőségei a következők voltak:

Időpont		Tornaterem-beosztás	Klubhelyiség-beosztás
Hétfő	$16-18^h$	kondicionáló torna	ökölvivó szakosztályi klubest
	$18-20^h$	női torna	atlétikai szakosztályi klubest

Időpont		Tornaterem-beosztás	Klubhelyiség-beosztás
Kedd	16-18^h	uszó kiegészitő sportfoglalkozás	turista szakosztályi klubest
	18-2o^h	ökölvivó-birkózó edzés	
Szerda	16-18^h	női torna	birkózó szakosztályi klubest
	18-2o^h	atlétikai kiegészitő foglalkozás	
Csütörtök	16-18^h	birkózó edzés	uszó szakosztályi klubest
	16-2o^h	uszó kiegészitő sportfoglalkozás	labdarugó szakosztályi klubest
Péntek	16-2o^h	kondicionáló torna	női tornászok klubest
	18-2o^h	ökölvivó edzés	
Szombat	délután	versenyek a program szerint	klubfoglalkozások, előadások a program szerint

A délutáni müszakban dolgozó sakkozók számára kedden és pénteken reggel 7-12 h között voltak az edzések, szombatonként pedig a házibajnokságok.A fotó-, a modellező, a szinjátszó és a tánc szakkörök, az üzemi könyvtárak átlag heti három elfoglaltsággal hasonló bontásban müködtek.

A hétköznapi elfoglaltságok körébe tartoztak még az un. "népmüvelési tanfolyamok". 1941 nyaráig a "WMTK Közleményei" és a "Csepeli Ujság", valamint a "Csepeli Hirlap" "öt tanfolyam három hónapos kurzus"-ának lebonyolitásáról számol be. Ebből a négy tanfolyamon összesen 15o2 fizető hallgató vett részt. Az első kurzuson, 1939 telén - a következő tiz szakcsoport müködött: 1. Helyesirás-modern irás, 2. Ipari számolás és mérés, 3. Egészségtan, 4. Illik vagy nem illik, 5. Az ipar és a gyáripar multja, 6. Irók és könyvek, 7. Házi szabás-varrás, 8. Ne dobj el semmit!, 9. Főzőtanfolyam, 1o. Német nyelv. /78/

Ugyancsak háromhónapos kurzusokat rendeztek az elemi iskola és a polgári iskola anyagából is.

Az első fizetéses szabadságot a WM Gyár 1938. augusztus 12-31. adta ki. Erre az időre a karbantartók kivételével az egész üzem leállt. A Balaton mellett, a Duna-kanyarban és a Mátra falvaiban olcsó nyaralási lehetőségeket biztositottak az arra igényt tartó munkások számára. Teljes ellátás háromszori étkezéssel napi 2 pengő 5o fillérbe, a 1o éven aluli gyermekeké 1 pengő 25 fillérbe, az étkezés nélküli szállás 5o-8o fillérbe került. Ez a nyaralási lehetőség valóban olcsó volt, de mégsem váltotta ki a várt érdeklődést, részint szokatlansága miatt, részt pedig azért, nem a többgyermekes családok nem tudták

havi fizetésük egynegyedét erre forditani. /79/ Az otthon maradt munkások számára hajókirándulásokat, térzenét biztositottak. A "Csepeli Hirlap" szerint a hajókirándulásoknak nagy sikere volt. /8o/ A nyári fizetett szabadságok a szabadidő-életmódra igy csak közvetve hatottak. Konkrétan olyan formában, hogy az 1939. évi miniszteri rendelet értelmében az évi 6ooo pengőn aluli jövedelemmel biró munkavállalók és családtagjaik 5o %-os utazási kedvezményt kaptak fizetéses szabadságuk időtartamára. Ezt a lehetőséget Csepelen 1939 nyarán 6ooo munkás vette igénybe. 194o-ben a jövedelemhatárt 3ooo pengőre szállitották le, de még igy is több mint 4ooo-en váltották ki a kedvezményes jegyet. A helyi szabadidő központ 1939-től csak egy kis létszámu munkás csoportot üdültetett. A kiemelkedőbb teljesitményt nyujtó sportolók - szám szerint, mintegy 2oo fő - jutalomként kapott üdülési beutalókat. 1941-től a fokozott hadi termelési hajsza miatt a gyár nem állt le nyaranként. A fizetéses szabadságot is csak három részben adták ki. A munkásság szabadidő-életmódjáról adalékokat a balatonöszödi vezetőképző egyik előadója szolgáltatott. A hajókirándulásokkal kapcsolatos tapasztalatokról elmondja, hogy a "munkásokat jóformán kizárólag a szórakozási lehtőségek érdeklik...", "igen gyorsan fogy a sör, aminek következtében sokan elázva érkeznek haza". A hajóutak többségét turista kirándulással, sportversenyekkel, ismeretterjesztéssel kötötték össze. Általában mindig jó a hangulat. A hajókon zenekar szórakoztatja a közönséget, néhány tehetséges munkás énekszámokkal szerepel, a hajó orrában levő fedélzeten pedig szorgalmasan járják a táncot. Ugyanez az életmód téma szerepel még a sporthorgászat ismertetésénél, ahol azt nehezményezte, hogy "a vizterület kirablóival valóságos közelharcot kellett vivni..." "és rendkivül szigoruan kellett a tagokat vezetni", hogy ténylegesen sportszerü horgásztársasággá alakuljanak. /81/ Az életmód és a gondolkodásbefolyásoló eszközök közül természetesen Csepelen sem maradtak ki a világnézeti elfoglaltságokra és a lelkigyakorlatokra való ösztönzések sem. /82/ Ezekkel azonban a terjedelem hiánya miatt nem tudunk foglalkozni. Szinte csodával határos, hogy ilyen hatalmas vállalati szabadidő-apparátus mellett a Csepeli Munkásotthon viszonylag megmaradhatott a szocialista kultura végvárának. Még 194o-ben is folytak az analfabéta tanfolyamok, müködött a könyvtár, a sakk-szakosztály, a szinjátszó csoport és az eszperantista tanfolyam. /83/

A Gyári Szabadidő Központhoz csatlakozó többi nagyvállalat 1937 végéig visszamenőleg követhető szabadidő-szabályozó akcióprogramjai sok hasonlóságot mutatnak a csepelihez. Méretarányaikat és szervezettségüket tekintve azonban messze elmaradtak tőle. A hasonlóság megmutatkozik abban, hogy 1939 nyarán mintegy 4O vállalat a WM-hez hasonlóan adta ki fizetéses szabadságát. /84/ Könyvtárakat, sportlétesitményeket, hajókirándulásokat, gyermeküdültetéseket hoztak létre.

A hétköznapi munka utáni elfoglaltságokat illetően általános célkitüzés volt, hogy egy-egy estére minél több csábitó lehetőséget iktassanak be. Igy például a Magyar Pamutipari RT 1941. februári programja a gyár által felkarolt nyolc sportág heti két-két edzése, a koszoru-estek, a bridzs-klub, a dalárda és a szakköri elfoglaltságok mellett még a következőket tartalmazta: főzőbemutató /febr.7./, álarcos bál /febr.9./, Miért rossz a gyermekem c. előadás I. rész. /febr.1o./ Az édesanya, mint a gyermek egészségének gondozója c. előadás, /febr.11./, ua. II. rész, /febr.17./ A környezet hatása a gyermek lelkére és fejlődésére c. előadás /febr.19./ Február végén főző, szabásvarrás tanfolyam kezdete. /85/

Egységes törekvésként jelentkezett a vasárnapi templombajárás és az éven-

kénti lelkigyakorlatok /kongregációk, csendesnapok és zarándoklatok/ fokozott bekapcsolására való törekvés,ami nem csupán a vallásos világnézet stabilizálását célozta, hanem a konzervativ magyar uralkodó osztályok szemszögéből szélsőségesnek itélt bal- és jobboldali politikai mozgalmaktól való távoltartás is. Schmidt Sándor Balatonkenesén tartott előadása szerint a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. munkásságának 25 %-a vett részt a Szent István év templomi áhitatán. A Magyar Pamutipar Rt. 1937-től évente 4o-5o férfimunkást küldött a gyár költségén lelkigyakorlatokra a Manrézába. "A nőket pedig a péceli lelkigyakorlatos házba szoktuk küldeni. A valláserkölcsi nevelésnek igen nagy jelentősége van - hangsulyozta vitéz Áronffy Mihály VKM-tanácsos. - Ha valami kivánsága van, bizalommal fordul a gyárgondozónőhöz, vagy a sportvezetőhöz..." /86/

Az ifjumunkások nyári szabadságon belüli üdültetését az OTI 1935-től szervezte. A "Munkaügyi Szemlé"-ben közzétett évi kimutatások szerint 1935-ben 953, 1936-ban 4o22, 1937-ben 6581, 1938-ban 6743, 1939-ben 676o, 194o-ben pedig 765o főt üdültettek. A balatonkenesei táborba beutalt 1oo tanonc lány 1939. junius 5. és szeptember 1o. közötti turnusainak életéről Magyari Piroska "Beszédes akták" szociografikus felmérése számol be. 75 %-uk megtanult uszni, önfeledten viselkedni, szobát disziteni, elsajátitotta az evőeszközök helyes használatát, himzést, rajzolgatást. Feltünő azonban, hogy Magyari Piroska tul nyomatékosan hangsulyozza a fegyelmezés, a játék vezényszóra történő abbahagyásának, a gyors sorakozásnak és a szobarendnek a követelményeit. A cikket olvasva az embernek olyan érzése támad, mintha valamiféle katonai lánytábor kisérleti telepéről volna szó. /87/ A korabeli ipari tanulók "ranglétra" tipusu magatartását és gondolkodásmódját Rusznyák Gyula cikke tárja elénk. Tőle tudjuk meg, hogy már a 14-18 éves inasgyerekek között is meg volt a foglalkozási rangsor /élen a fémmüvesekkel, nyomdászokkal, vasasokkal/ mellett a származási rangsor is /kistisztviselő, magánalkalmazott,önálló iparos, ipari munkás és paraszti szülők szerint/. /88/ A "Richards Hiradó" szerint volt még sportoló és nem sportoló rangsor is. Pontosabban a fizikai erőből származó tekintélyelv, amit a sportbeli ügyességgel kompenzálni lehet. /89/ A balatonkenesei előadások anyagából az is kiderül, hogy napközi /szombat délután, vasárnap délután/ kirándulásokat az OTI kénytelen volt beszüntetni, mert a budapesti biztositottak nem jelentkeztek kellő számmal. /9o/

Az egyes gyárak munkásainak szabadidő elfoglaltságával kapcsolatos felmérésekből helyenként mai helyzetünkkel összevetve is meglepő adatokat olvastunk. A szabadidő eltöltésében első helyen áll az otthoni munka, második helyen az ujságolvasás, harmadik helyen a mozi, séta, korzózás és a negyediken a sport. Az utóbbin belül pl. a Krammer gyár 736 megkérdezett munkása közül 1o7 volt az, aki aktivan üzött valamilyen sportágat. /91/

V. Összefoglalás

1. A Gömbös-, majd az Imrédy-kormány által kitüzött olasz és német fasiszta szervezés mintájára kialakitott vállalkozókat és munkásokat összefogó, államilag irányitott totális szabadidő irányitó központot nem sikerült létrehozni. Ezt a gazdasági feltételek, a tőkések többségének és nem utolsó sorban a szervezett munkásság ellenállása akadályozta meg.

2. Az emlitettek következtében a munkáséletmód és -gondolkodás befolyásolásában a gyáripari szabadidő központ laza szervezete mellett megmaradtak a korábbi egyházi és népmüvelési szervek. Növekvő tért hóditott a levente intézmény, amely később a leány levente megszervezésével jórészt magába olvasz-

totta a "koszorukat". Ujabb teret hóditottak a MOVE gyári kulturális és sportszakosztályai. A totális központositás eredeti elképzeléseit követő Nemzeti Munkaközpont azonban nem tudott számottevő eredményt felmutatni.

3. A szervezeti sokféleség egyben a célkitüzések ellentmondásosságát is tükrözte. A klasszikus értelemben vett rekreációs /munka és politikai ártalom kompenzálása/ célok mellett, illetve azokat átszőve jelentkeztek a totális munkaerő karbantartási, felszültséglevezetési és katonautánpótlási törekvései is. Ami valamennyiben közös volt a munkások nyilt vagy burkolt lekötése,befolyásolása a szünidő, a pihenés,a szórakozás,a sport, az üdültetés,az önképzés vonzóerejének kihasználásával.Kétségtelen, hogy ezekkel az eszközökkel a fiatalság és a politikailag iskolázatlan munkások és alkalmazottak körében jelentős befolyást értek el.Sokat beszéltek a munkásság "szakszervezetek igája alóli"felszabaditásáról, a marxista tanok visszaszoritásáról, ami egyértelmüen elárulja tényleges céljukat, hogy a munkásságot eltántoritsák osztályszervezeteitől. Kitételeikben nem riadtak vissza az "egyéniség" szabad kifejlődésének, "az önrendelkezés" demagóg kifejezésektől sem. Gyakorlati tevékenységük azonban azt igazolta, hogy a korábban meglévő relativ szabadidő, pontosabban a munkás munkaidő utáni kitöltetlen idejét is el akarták venni, és ehhez olyan áttételes manipulációkat alkalmaztak, amivel ugy vélték, hogy a gyárak dolgozóit politikájukhoz tudják kapcsolni. Ha azonban az 1939-1941-es időszak sztrájk statisztikáját is szemügyre vesszük, nyilvánvaló, hogy a tőkés szabadidő-mozgalom a szervezett munkásság és a szervezett munkásokkal rokonszenvező tömegek körében nem hozta meg a várt eredményt. Végső soron az a felőrlési taktika, amire az "Uj Hang"-ban kifejtett tanulmányában Lándor Béla figyelmeztetett - ebben a vonatkozásban nem sikerült./92/

4. Ugyanakkor az állami vállalatok és a magáncégtulajdonosok által patronált szabadidő, szórakozás és sportprogramok - a munkás és tőkés ellentét ellenére - hozzájárultak bizonyos álközösségi formák kialakulásához, másrészt erősitették az üzemhez való tartozás lokálpatrióta tudatát. Mindez elsősorban a nagyüzemekben komoly fékező erőt jelentett a kommunista és a szociáldemokrata párt által befolyásolt munkás-sportmozgalom térhóditása előtt.

JEGYZETEK

1. Polinszky Gy.: A Pénzintézeti Sportegyletek Szövetsége Évkönyve /1912-1927/. 17-18. p.

2. Máriásy L.: A vállalati sport 4o éves története. Bp. 1941. 93. p.

3. Testnevelési és Sportmuzeum. OTT iratok 1936/41. sz.

4. Raggambi Fluck A.: A gyáripari munkavállalók szabad ideje. Bp. GYOSZ. 194o. 52-53.p.

5. Klebelsberg K.: Küzdelmek könyve. Athenaeum. Bp. 1929. 53-54.p.

6. Testnevelési és Sportmuzeum. OTT iratok 1936/41. sz.

7. Uj Magyar Munkás, 1943. december 24., Richards Hiradó, 1938. 2. sz.

8. Raggambi Fluck A.: Id. mü. 19.p.

9. Magyar Közigazgatás, 1939. április 9., Magyar Atlétikai Szövetség. 1941.évi Évkönyve 29., a Magyar Pamutipari SC Értesitője. 1941. május 15. 3-4.p.

1o. Berend T.I. - Ránki Gy.: A magyar gazdaság száz éve. Kossuth. Bp. 1972. 198-2o4.

11. Testnevelési és Sportmuzeum. Munkássport-gyüjtemény. 1938/6. sz.

12. Textilipari Ujság, 1938. ápr. 8., ápr. 22., máj. 8., máj. 2o., jun.3.

13. Honi Ipar, 1938. május 21., 1o. p.

14. Munkaügyi Szemle, 1938. máj., 254-255. p.

15. Munkaügyi Szemle, 1938. jun., 325-327. p. Novágh Gy.: Népmüvelés és szabadidő. Bp. 1939. Budapesti Székesfővárosi Népmüvelési Bizottság c. gyüjteményes kiadás szerzői.

16. Honi Ipar, 1938. julius 3o., 12. p.

17. Textilipari Ujság, 1938. junius 17.

18. Malomujság, 1938. május 1., 5. p.

19. Malomujság, 1938. junius 15., 3.p. A megbeszélés eredményeire vonatkozólag sem sajtó, sem levéltári forrást nem találtunk.

2o. Honi Ipar, 1938. augusztus. 3o.,8. p.

21. Honi Ipar, 1938. julius 3o., 12. p.

22. Honi Ipar, 1938. aug. 3o., 1. p.

23. Magyar Közgazdaság, 1938. junius 3o., 8.p.

24. Magyarság, 1938. aug. 24-i sz.

25. Novágh Gy.: Népmüvelés és szabadidő. Budapest Székesfővárosi Népmüvelési Bizottság. 1939.

26. Rézler Gy.: A magyar gyári munkásság. Bp. 194o., Egy magyar textilgyár társadalma. Bp.1943.

27. Rostás I. - Reitzner B.: Ezer munkás szabadidejéről. Athenaeum. Bp. 194o. 31. p.

28. Magyar Gyáripar, 1938. jun. 35. p.

29. Recreation in Industry. Industrial Welfare Society. Westminster, 1936.

3o. Testnevelés, XIV. évf. 5. sz.

31. Népmüvelés a gép századában. Studium. Bp. 1938. 1o3-121. old.

32. Magyar Gyáripar, 1938. junius, 32. old. Korábbi ligaszervezet csak a labdarugást ölelte fel: Cégcsapatok Labdarugó Ligája /CLL/.

33. Magyar Közgazdaság, 1938. julius 14. 8. p.

34. Közbevetőleg jegyzem meg, hogy ilyen központi szaklapot könyvtárban nem sikerült felkutatnom. Valószinüleg ennek pótlását szolgálta a "Magyar Lélek" cimü ujság, amely a Magyar Népmüvelők Társasága folyóiratként jelent meg.

35. Honi Ipar, 1938. szept. 22. 11. p.
36. Pesti Hirlap, 1939. január 13.
37. Magyar Közigazgatás, 1939. ápr. 9.
38. Dakó G.: Szabadidőmozgalom, idegenforgalom, munkásnyaraltatás. Bp. 194o. 7-8. p. /Richards Hiradó, 194o. 5.sz./
39. Magyar Lélek,1943. 8. sz.
4o. Máriásy L.: id.mü.
41. Népszava, 1938. jan. 1., 18. p.
42. Népszava, 1938. febr. 2o., 18.p.
43. Népszava, 1938. ápr. 2.
44. Népszava, 1938. máj. 1., 26. p.
45. Népszava, 1938. junius 4.,8.p.
46. Természetbarát, 1938. ápr.-máj., 1-2.p.
47. Természetbarát, 1938. jun.-szept., 1-2.p.
48. Népszava, 1938. jun. 19., 12.p.
49. Népszava, 1938. jul. 3., 1o. p.
5o. Népszava, 1938. jul. 5., 9. p.
51. Népszava, 1938. jul. 21., 9. p.
52. Népszava, 1938. jul. 3o., 2. p.
53. Népszava, 1938. aug. 13., 7.p.
54. Népszava, 1938. aug. 17., 5.p.
55. Népszava, 1938. szept. 1., 9.p.
56. Vas-és Fémmunkások Lapja, 1938. febr. 11., 3.p.
57. Ifju Vasas, 1938. március 11., 2.p.
58. Vas-és Fémmunkások Lapja, 1938. nov. 11., 2.p.
59. Textilmunkás, 1938. okt., 2.p.
6o. Magyar Vasmunkások Lapja, 194o. máj. 15., 1.p.
61. Jövőnk, 1938. okt. 8., 4.p.
62. Jövőnk, 1938. okt. 15., 2.p.
63. Dolgozók Lapja, 1938. junius, 1-3.p.
64. Prém L..: Testnevelés, sport, turistaság a szabadidőben. Magyar Gyáripar szabadidő szervezete. 194o. 9-1o. p. /Kőnyomatos/
65. Ádám J.: Ének, zene, szavalás a szabadidőben. Magyar Gyáripar Szabadidő Szervezete, 194o. 6.p. /Kőnyomatos/
66. Élelmezési Munkás, 1938. jul., 2.p.

67. Népszava, 1938. aug. 24., 7.p.
68. Népszava, 1938. aug. 25. 9.p.
69. Népszava, 1938. aug. 2., 9.p.
7o. Népszava, 1939.jun. 3. 9. p.
71. Raggambi Fluck A.: Id. mü. 96.p.
72. Magasházi Ö.: Sport és szabadidő a csepeli Weiss Manfréd gyárban. Csepel. 1941.2.p.
73. Csepel története. 1965. 399. p.
74. WMTK Hivatalos Közlönyve, 1938. aug. 13., Népszava, 1938. május lo., 7.p.
75. WMTK Hivatalos Közlönye, 1938. március 12., 2o., május 28. szeptember 18., szeptember 26.
76. WMTK Hivatalos Közlönye, 1938. február 26.
77. Magasházi Ö.: Id.mü. 8-9.p.
78. WMTK Közleményei, 1939. okt. 21., Csepeli Ujság, 1939. nov.9.
79. Magasházi Ö.: Id.mü. 14-15. old.
8o. Csepeli Hirlap, 1938. aug. 4.
81. Magasházi Ö.: Id.mü. 7-8. p. Csepeli Ujság, 1939.nov. 9., 194o. jan.11.
82. WMTK Közleményei, 1938.
83. Magyar Vasmunkások Lapja, 194o. márc. 15.
84. Magyar Közgazdaság, 1939. julius 27., 7.p.
85. A Magyar Pamutipari SC Értesitője, 1941. febr. 15.
86. Raggambi Fluck A.: Id.mü. 96., 1o9.p.
87. Munkaügyi Szemle, 1939. szept., 426. p.
88. Munkaügyi Szemle, 1939. aug. 422.p.
89. Richards Hiradó, 194o. 8. sz.
9o. Raggambi Fluck A.: Id.mü. 71.p.
91. Rézler Gy.: Egy magyar textilgyár munkás társadalma. Bp. 1943. 5o-52.p.
92. Uj Hang, 1939. 9. sz. 48-58. p.

KUN, László

"Leisure-time movement" and workers' sport in Hungary /1935-1944/

In the given period it was failed to establich a centre which could have directed the leisure time, inspired by the example of Italian and German fascist organizations, proposed as an aim by the governments. So there were conserved the clerical and people's educational organizations and all the time

the "levente" organization gained its ground. By their mutual agreement- directly or impliedly- they tried to make the workers very busy after their worktime too, to divert them from their class organizations. But this effort - as regards the strike statistics of 1939-41 - didn't meet success. At the same time -first of all at big factories - this situation was a significant retarding strength before the spread of workers' sports movement influenced by the Communist Party and by the Social Democratic Party.

КУН, Ласло

"Движение за свободное время" и рабочий спорт в Венгрии /1935-1944/

В данный период не удалось создать в Венгрии по примеру итальянских и немецких фашистских организаций созданных правительствами центр управления свободным временем. Сохранились церковные и культурно-просветительные органы, и распространялось движение "левенте" /профашистская организация молодёжи/. Общим чертом их стало занятие рабочей силы и после рабочего времени в открытой или скрытой форме, с целью удалить рабочих от их классовых организаций. Всё таки этим не добились ожиданного результата, как это показывают статистики забастовок периода 1939-1941. В то же время это в значительной мере тормозило распространение рабочего спортивного движения поддержанного коммунистической и социалдемократической партиями.

Tájékoztatás

MAKKÁR Márta

A SPORTPSZICHOLÓGIA ÉSZAK-AMERIKÁBAN

A sportpszichológia kutatása és tanulmányozása Észak-Amerikában közel 9o évre tehető. A legkorábbi munkák az Egyesült Államokban 1895-ben jelentek meg, mikor George Wells Fitz tanulmánya a reakcióidőről kiadásra került a Pszichológiai Szemlében /Psychological Review/. Néhány évvel később már Norman Triplett számolt be a társadalmi segités és a motoros teljesitmény területén végzett kutatómunkájáról. Tanulmányában kerékpározókat vizsgált három helyzetben: a standard időhöz mérten, az időteljesitményt és tényleges versenyhelyzetben.

A következő ötven év folyamán több más sportpszichológiai tanulmány jelent meg. Griffith, C.R. volt az első - akit Amerikában a "sportpszichológia atyjának" tartanak - aki évekig tartó módszeres kutató munkát végzett. 1925-ben kinevezték az Ilinois-i Egyetem Atlétikai Kutatólaboratóriumának igazgatójává. Ebben a pozicióban eltöltött évei alatt Griffith több cikket és két könyvet publikált, 1926-ban "Az edzés pszichológiája" és 1928-ban "A pszichológia és a sportolás" c. müveket; mindkettő klasszikussá vált a sportpszichológiai irodalomban.

A huszadik század első felében sok, kiváló, egyéni munka ellenére, szinte semmi kisérlet sem történt arra nézve, hogy a sportpszichológusok találkozzanak közös gondolataik megvitatására. Ezt az érdeklődést az európai kollégák váltották ki.

Az 195o-es évek végén és az 196o-as évek elején több, európai sportpszichológus, mint Kane, Antonelli, Rudik, Vanek és mások keltették fel a sportpszichológia iránti érdeklődést a nemzetközi találkozókon, gondolataikat és kutatási eredményeiket másokkal megosztva. Végül 1965 áprilisában Rómában a világ minden részéből összesereglettek a sportpszichológia iránt érdeklődő emberek, és ezen az első Nemzetközi Sportpszichológiai Kongresszuson megalakitották a Nemzetközi Sportpszichológiai Társaságot.

Az Egyesült Államokban az első találkozót közvetlenül a római kongresszus előtt tartották meg, párhuzamosan az 1965 márciusában, Dallasban /Texas/ megrendezett Amerikai Egészségügyi Testnevelési és Rekreációs Társaság konferenciájával /American Association for Health, Physical Education and Recreation - AAHPER/.

Johnson, Warren és a római kongresszus küldöttei azokkal találkoztak, akik a sportpszichológia iránt érdeklődtek és megtárgyalták a társaság megalakitásának lehetőségét. A dallasi találkozón tervbe vették, hogy ujra összejönnek Chicagóban, a következő AAHPER-konferencián. A Római Kongresszuson az amerikaiak és a kanadaiak megállapodtak a társaság megalakitásában.

A Római Kongresszus sikere felkeltette a lelkesedést az 1966-ban Chicagóban tervezett találkozó iránt. Smith, Karl U. /Wisconsini Egyetem/ dolgozatot nyujtott be "Az emberi tényezők konstrukciójának kibernetikai alapjai a

testnevelésben" cimmel. Hivatalos szervezési értekezlet következett, melynek célja a társaság megalakitása volt. Bizottságot választottak egy "Észak-amerikai Sportpszichológiai Társaság" létrehozására. E legelső bizottság tagjai voltak: Alderman, R. Kanada; Bailey, D. Kanada; Brown, R. New York; Cratty,B. UCLA; Kenyon, G. Wiscosin, Staler-Hammel, A. Indiana; Smith, L. Iowa;Leighton, E., Washington Állam; és Johnson, W. Maryland.

Az ISSP /International Society of Sports Psychology/ igazgatótanácsának 1966 szeptemberében Barcelonában tartott ülésén Slater-Hammel, A. és Johnson, Warren vett részt. Itt azt határozták, hogy a II. Nemzetközi Sportpszichológiai Kongresszust Washingtonban, az 1968-as mexikói olimpia után rendezik meg. Ez után a bizottság megalakitottnak nyilvánitotta az "Észak-amerikai Sport- és Testneveléspszichológiai Társaságot" /Nort American Society for the Psychology of Sport and Physical Activity - NASPSPA/, és megtették a jogi lépéseket a társaság hivatalos megszervezésére és bejegyzése felé.

A társaság első elnöke: Salter-Hammel,A.; alelnök nemzetközi ügyekben: Cratty, Bryant I.; alelnök nemzetközi ügyekben: Johnson, Warren: titkár-pénztáros: Brown, Roscoe; és kiadói igazgató Kenyon, Gerald lettek.

Az uj társaság egyik legelső ténykedése volt a Sportpszichológiai Közlemények megalapitása, mely évente kétszer tájékoztatott a NASPSPA életéről és általában a sportpszichológiáról.

Mindazok, akik az első számot megkapták alapitó tagjává válhattak a NASPSPA-nak, egyszerü tagfelvételi kérelem utján. Azonban a Közlemények I. évfolyamának 2. száma már 500 dollár tagsági dij fizetését kérte a publikációs és postaköltségek fedezésére, valamint a II. Nemzetközi Kongresszus szervezési költségében való részvállalásra. Bárkit, aki 1967. december 1-ig belépett a társaságba, a NASPSPA alapitó tagjának tekintették.

Az ujonnan alakitott Társaság első, évi közgyülését közvetlenül az AAHPER országos konferenciája előtt tartották 1967. március 8-án Las Vegasban. Itt a tudományos ülésen három előadás hangzott el; Ayan, E.Dean: Kinesthesia a teljesitmény után, a jelenségek és implikációk; Barthlos, Richard: Egy pszichológus nézetei a sport tudományáról és mitológiájáról; Ogilvie, Burce és Tutho, Thomas: A sportoló személyisége cimmel. 1967. március 13-án az Észak-amerikai Sport és Testneveléspszichológiai Társaságot hivatalosan Indiana állam törvényei szerint bejegyezték, mint nem haszonra dolgozó testületet.

A NASPSPA második ülését 1968 márciusában St. Louisban tarottták ismét az AAHPER konferenciával párhuzamosan. Több tudományos előadás hangzott el. A Társaságnak ekkor 155 tagja volt.

1968. október végén a NASPSPA és az AAHPER közösen vállalt védnökséget a washingtoni II. Nemzetközi Sportpszichológiai Kongresszus felett. A szervezőbizottság elnöke Cratty, Bryant J. és Johnson, Warren volt; a tudományos program lol beszédből és előadásból állt, melyet öt napon át 23 ország képviselői adtak elő. A kongresszus teljes anyagát 878 oldalban szerkesztette meg Kenyon, Gerald és Grogg, Tom M. A jelenkori sportpszichológia cimmel, melyet a Chicagói Sportintézet adott ki. Egy ilyen nagy világkongresszus megszervezése nehéz feladat egy szárnyait bontogató, kispénzü társaság számára. Ez a feladat érlelte meg a NASPSPA-t és sok érdeklődő amerikait és kanadait vonzott a Washington-i Kongresszusra.

Boston volt a NASPSPA harmadik, évi közgyülésének szinhelye, valamennyi előző gyülésnél nagyobb számu résztvevővel. A hivatalos ülésen többek között uj tisztségviselőket is választottak: Cratty,B. elnök; Loy, I. alelnök; országos ügyek; Kroll,W.;alelnök, nemzetközi ügyek; Brown,R. titkár-pénztáros;

és Kenyon,G. kiadványok. A Végrehajtóbizottság tagjai között volt többek között Alderman,R. Kanada; Leighton,I. Washington; L.Smith, Iowa; Summers,D. Indiana. A taglétszám 185-re emelkedett.

1971-ben a NASPSPA nyolcadik évi közgyülését tartotta. Uj tisztségviselőket választottak: Ryan,D. lett az elnök; Morgan,W. az országos ügyek alelnöke, Smith, L. a nemzetközi ügyek alelnöke; Martens,R. titkár-pénztáros; és Smith,R. kiadói igazgató.

Az 1972-ben Houstonban az AAHPER konferenciával egyidejüleg megtartott hatodik, évi értekezlet főleg a NASPSPA átszervezésével kapcsolatos vitából állt; az átszervezést azért tartották szükségesnek, hogy a növekvő társaság szervezete jobban megfeleljen a növekvő igényeknek. A legfontosabb határozat az volt, hogy a következő találkozót minden más konferenciától függetlenül tartják meg. 1972-ben 192 tagja volt a NASPSPA-nak.

Az NASPSPA heteik évi találkozója, melyet 1973-ban Illionisban tartottak, mérföldkövet jelentett a társaság fejlődésében. Ez volt az első értekezlet, melyet az AAHPER-től függetlenül tartottak meg, az első alkalom, hogy az értekezlet napokig tartott, az első alkalom, hogy a programban három nagy előadás szerepelt, melyet meghivott vendégek adtak elő, és talán legjellemzőbb volt, hogy az első alkalom, mikor a NASPSPA tagok együtt voltak, ahol a viták és eszmecsere a konferencia egész ideje alatt lehetővé vált. A tagok megismerkedtek egymással, együtt töltötték idejüket, mely sok élénk vitát és eszmecserét váltott ki. És megint csak első izben történt, hogy a NASPSPA-konferencia teljes anyaga megjelent Wade,W. és Martens,R. szerkesztésében A motoros viselkedés és a sport pszichológiája cimmel.

Az Allerton Konferencia /ahogyan a hetedik évi értekezletet elnevezték/ a hivatalos ülésen módositott alapszabályokat fogadtak el, amely némileg megváltoztatta a szervezet felépitését, és módositotta a megválasztott tisztségviselők hivatalban töltött időtartamát. Az ujonnan megválasztott tisztségviselők az alábbiak voltak: Martens,R. elnök; Harris,D. megválasztott, de hivatalba nem lépett elnök; Koch,W. titkár-pénztáros; és Barett,J. kiadói igazgató.

A NASPSPA 1974-ben, Kaliforniában ujra találkozott az AAHPER-rel, hogy elhatározzák a további együttmüködést vagy a teljes függetlenséget.

Ujra választották az alábbi tisztségviselőket: Harris,D., elnök, Kirkendall,D. megválasztott de hivatalba nem lépő elnök; a többi tisztségviselő megmaradt hivatalában. Két napon át folytak a tudományos előadások, jó vitákkal és a résztvevők élénk közremüködésével. NASPSPA azt a határozatot hozta, hogy az eljövendő konferenciákat önállóan tartják.

1975 májusában a NASPSPA tagok Penn State-ben találkoztak egy háromnapos értekezletre. Ötven előadásból megközelitően az előadások felét a Szociálpszichológiai és személyiségi tényezők a sportban és a fizikai aktivitásban, a másik részét a Motoros viselkedés és fejlődés cimmel foglalható össze.

A konferenciának több, mint 2oo résztvevője volt. A konferencia anyaga Landers,D.: "Psychology of Sport and Motor Behavior II." HPER Series Recreation Boulding, University Park, Pa. 168o2. /Sportpszichológia és Motoros Viselkedés, II./ cimen jelent meg.

Az 1976-os NASPSPA konferenciát a Texasi Egyetemen tartották, több mint 2oo résztvevővel. A tagság száma tovább nőtt. Az ujonnan megválasztott vezetősége: elnök,Wyrick,W.; választott, de hivatalba nem lépett elnök,Schmidt,R.; titkár-pénztáros, Schnoll,F.;és kiadói igazgató Landers, D.

A NASPSPA-t igen rövid lo éve alatt hatalmas fejlődés és érdeklődés jellemezte. A NASPSPA-ban való részvétel és annak támogatása széles körü érdeklődést

keltett a sportpszichológia iránt általában, és a sportpszichológiával kapcsolatos témákat más tudományos konferenciák is befogadták. Nagy számban jelennek meg publikációk, cikkek és kutatási beszámolók.

Talán a legjelentősebb fejlődés főiskolai és egyetemi szinten történt, ahol a sportpszichológia helyt kapott a tantervben. Több egyetemen, mint például Penn State Florida, UCLA, Kalifornia is mások diplomát ajánlanak magiszteri és doktori szinten a sportpszichológiai és a motoros tanulásban való specializálódásra. A sportpszichológiára szakosodott tudósok csatalkozásával a NASPSPA-nak tovább kell nőnie és fejlődnie. Ha életképes, tudományos szervezetté vált, melynek jelentős befolyása van a sportpszichológia intellektuális fejlődésére Észak-Amerikában. Azt is tudni kell, hogy Kanada egy országos társaságot alakitott: Pszichomotoros Tanulás és Sportpszichológia elnevezéssel. Ez a Társaság évente konferenciákat rendez és kiadja ezek anyagát. Mind amerikaiak, mind kanadaiak részt vesznek ezeken az értekezleteken, amelyeket általában ősszel tartanak, mig a NASPSPA tavasszal rendezi találkozóit.

Az alig lo éves társaságban a jelenlegi nagy "kérdőjelek" megfogalmazásának időszaka zajlik: a tudományos kutatás céljai, területei, témái és módszerei tisztázásával. A NASPSPA jövendő fejlődése sokat igérő!

ISTVÁNFI Csaba

ADATOK A PERCEPTUO-MOTOROS ÜGYESSÉG ELMÉLETÉHEZ *

I. Bevezetés, kutatási célok, tudományos előzmények

A testkulturális tevékenység, mint az egyetemes emberi kultura része társadalmi hasznosságának, hatékonyságának érdekében experimentumokra, egzakt kutatási eredményekre épitett elméleti bázist igényel.

Célunk, hogy társadalmi fejlődésünk egy időszerü testkulturális kérdésében - a mozgásügyesség pszichológia problémakörében - a testnevelési és sportmozgalom dinamikusan fejlődő káderképzési, oktatási igényeinek korszerüsitéséhez szerény kutatási eredményekkel hozzájáruljunk.

Kérdés, milyen jelentős tényezők teszik aktuálissá ma a mozgásügyesség pszichológiai összetevőinek vizsgálatát?

A klasszikus ipari forradalom előtti időszakban az ember, mint legfőbb termelőerő a termékeket elsősorban izomerejének segitségével állitotta elő. Az anyag megmunkálásához, az egyszerü szerszámok használatához elsősorban a "kézügyességre" volt szüksége.

Az ipari forradalom korszakában a gépi technika létrejöttében "a mesterségbeli ügyesség", a szellemes meglátások játszottak vezető szerepet.

A tudományos-technikai fejlődés hatására a termelés fokozatosan automatikus, önszabályozó folyamattá alakul át. Az ember a termelésben elsősorban nem izomerejével, hanem érzékszerveinek, idegrendszerének, egész pszichikumának fokozottabb igénybevételével vesz részt.

Ebben a megváltozott termelési technológiában a teljes automatizálásig elsősorban a termelési folyamat áttekintése, a gép és jelzőrendszerek információinak felvétele /percepciója/ válik elsődleges igénnyé. A munkafolyamat irányitása gyors és célszerü döntéseket, valamint finoman koordinált mozgások kivitelezését teszi szükségessé. Ezeknek az igényeknek csak a perceptuális és finom motoros készségek magas szintjével rendelkező, érzékenyen differenciáló, az összefüggéseket felismerő, gyorsan és célszerüen cselekvő, ügyes ember képes megfelelni.

Ugy itéljük meg, hogy a társadalmi termelés ujszerü igényeinek megfelelően fel kell nevelnünk a "gyorsan és jól tájékozódó embert". Alapvető társadalmi igény, hogy szellemileg és testileg olyan müvelt, edzett embert neveljünk, aki megváltozott világunkban, a rohanó életben jól tájékozódik, aki a rázuduló információáradatból optimális pszichikai feszültségállapot mellett célszerüen szelektál, gyorsan dönt és hatékonyan cselekszik. Ez a társadalmi igény

---

* Kandidátusi értekezés tézisei.

az általános értelemben vett kulturális és oktatási vonatkozásokon tul, testkulturális feladatot is jelent. Megoldásához a testkultura sajátos eszközeivel, elsősorban perceptuo-motoros ügyességet fokozott mértékben fejlesztő sportágak mozgásanyagának oktatásával járulhat hozzá. Kifejezetten ezek közé a sportágak közé soroljuk a különböző szinten és formában üzött játékokat és párosküzdelmeket, amelyek valószinüségi feladathelyzeteikkel állandó pszichomotorikus adaptációra kényszeritenek és a hatásukra kialakult cselekvési tapasztalatok révén az ujszerü, váratlan helyzetekben a célszerü válaszreakciók lehetőségét növelik.

A mozgásügyesség témakörében ismert jelentősebb pszichológiai és sportvonatkozásu irodalmat áttekintve /Fitts, F.M. 1965, Welford, A. 1968. Whiting, H.T. A. 1965, Poulton E.C. 1957, Knapp, B. 1964, Robb,D.M. 1962, Filippovic, V. 1974, Rodionov,A.V. 1976, Hepp F. 1954, Csanádi Á. 1962. Büchler R. 1966. Páder J. 1966, Zalka A. 1967, Nagy Gy. 1967, Nádori L. 1968, 1972, Nagykáldi Cs. 197o, Pilvein M. 1971, Rókusfalvy P. 1974./ azt tapasztaljuk, hogy fokozatosan az ügyesség specifikus jellege kerül előtérbe.Megfogalmazódnak a lokomotorikus, manipulatórikus, kombattáns ügyesség fogalmak és nemzetközileg elterjedt a labdás ügyesség,"ball skill" megkülönböztető jelző is.

A mozgásügyességen belül erőteljes tért hóditó differenciálódási folyamatba saját pszichológiai vizsgálatainakkal a Poulton, E.C. /1957/ és Knapp,B. /1964/ által kifejtett zárt és nyilt jellegü mozgáskészségek elméletére alapozva kapcsolódtunk. A sportjátékokra jellemző, állandóan változó környezet, valamint a tevékenységet folytató ember kapcsolatában a folyamatos kezdeményezési és alkalmazkodási törekvések, a mozgáskészségek nagyszámu és nagyfoku változatosságát teremtették meg. Azokat a mozgáskészségeket, amelyek alkalmazásában a környezeti mozzanatok észlelésének és szelekciójának, valamint az adekvát motoros reakciók kiválasztásának van elsősorban teljesitményt meghatározó szerepük perceptuo-motoros készségeknek nevezzük. Szerepük kiváltképpen a játék jellegü tevékenységi formákban jelentős.

A játékelmélet értelmezésében /Neumann, J.; Morgenstern, O. 1944/ a játék lényegét az adja, hogy egyidőben és közvetlen kontaktusban "döntési egységek" /decision units/ állnak egymással szemben, melyeknek lehetőségei különböznek és az alternativákat tartalmazó problémahelyzetekben a küzdelemre jellemző eszközök felhasználásával egymás legyőzésére törekednek. A játékosoknak a küzdelem során folyamatosan számolniuk kell a társak és az ellenfelek lehetséges akcióival. Cselekvési stratégiájukat és taktikájukat ennek megfelelően kell kialakitaniuk. Tevékenységük sikerét alapvetően az határozza meg, hogy az aktuális környezeti ingeralternativák és a tárolt cselekvési alternativák kompatibilitását milyen szinten képesek megvalósitani. Ennek érdekében dönteniük kell. A sportjátékok küzdelmeire jellemző pszichikai, "szellemi párbaj" során a játékosok az állandóan változó környezetben az információk keresése, felvétele és feldolgozása révén időkorlátok mellett döntenek.

Hipotézisünkben azt feltételezzük, hogy a sportjátékosok perceptuo-motoros ügyességének központi eleme a döntés. Célunk ennek az összefüggésnek a bizonyitása, továbbá azoknak a pszichikus funkcióknak a feltárása, amelyek jelentős szerepet játszanak a perceptuo-motoros ügyesség szinvonalának meghatározásában.

II. Vizsgálati módszerek

A vizsgálatokban 5o elsőosztályu kézi- és kosárlabdázó vett részt /3o férfi, 2o nő/.

A játékosok perceptuo-motoros ügyességének szintjét megfigyelési kritériumokra alapozott szakértői becslés alapján itéltük meg, és az alább felsorolt vizsgálatokat végeztettük el velük.

Kérdésfeltevésünk az volt, hogy a perceptuo-motoros ügyesség játéktevékenységben becsült szinvonala és az alkalmazott próbák eredményei hogyan függenek össze. A vizsgálati eredmények statisztikai értékelése során átlag, szórás és rangkorrelációs /Spearman/ számitásokat végeztünk.

Alkalmazott módszerek

1. Preferencia-vizsgálatok a vizsgált sportágakkal szembeni igény, érdeklődés megállapitására.

2. Motivációs vizsgálatok a sportágválasztás és a tartós magas szintü sporttevékenység inditékainak feltárására.

3. A teljesitmény értékelésére kidolgoztuk a "sportági szakértői becslés" kérdőives módszerét.

4. Filmtechnikára épitett döntésvizsgáló módszert fejlesztettünk ki a perceptuo-motoros ügyesség és döntés kapcsolatának vizsgálatához.

5. A figyelem terjedelmének vizsgálatához tachisztoszkópot használtunk a sporttevékenység szempontjából indifferens ingerprogrammal.

6. Pszichomotoros vizsgálatok:

Mivel a perceptuo-motoros ügyesség központi pszichikus folyamataiként a versenyzők ingerfelfogó, szelektáló és reagáló képességét minősitettük, figyelmüket elsősorban ennek a tulajdonságnak a feltárására irányitottuk.

6.1. Egyszerü reakcióidő vizsgálatok hagyományos módon automatizált, randomizált sorrendben 4o fényingerre. /BME-RI müszer/

6.2. Diszjunktiv reakcióidő-vizsgálatok a "C" tipusu reakció változatnak megfelelően automatizált, randomizált sorrendben 8o fényingerre. /BME-RI müszer/

6.3. Tranzit /futófényes/ reakcióidő-vizsgálatok három különböző programmal, programonként 1o fényinger alkalmazásával. /TFKI müszer/

6.4. Periférikus szinfelismerés vizsgálata gömbperiméterrel /Carl Zeiss, Jena/ piros, fehér és zöld fényingerre a vizszintes meridianba, valamint attól 15°-al felfelé és lefelé exponálva. A k.sz. teljesitményét összesen 15 ingerre adott válasz átlagértékével jellemeztük.

6.5. Periferikus szinfelismerés és reakcióidő kapcsolatának vizsgálata piros, fehér és zöld fényingerre a látótér centrumába 0° és 10° közé, valamint a centrumtól 70°-ra vizszintes meridiánban,majd ettől lefelé 15° és 30°-ra exponálva. A k.sz. teljesitményét összesen 6O ingerre adott RI-értéknek átlagával jellemeztük.

6.6. Periferikus szinfelismerés és diszjunktiv reakcióidő kapcsolatának vizsgálata. A gömbperiméter 36 térbeli pontjára exponált 18 zöld és 18 piros fényingerekre adott választásos reakciók időértékével jellemeztük a k.sz.teljesitményét.

6.7. A percepciós teljesitmény vizsgálatához KGM gyártmányu percepciómétert használtunk, annak mindkét percepciós programjának alkalmazásával. A k. sz. teljesitményét a randomizált és automatikusan adagolt 6o fényingerre adott válasz átlagidejével és a hibák számával jellemeztük. Az ingerek 1, illetve 1,5 s ként követték egymást.

7. Személyiségvizsgálatok a Brengelmann-/Tringer-változat/ /1969/ és az R.B. Cattel 16 faktoros személyiségvizsgáló kérdőivekkel.

8. Antropometriai vizsgálatok Martin-szerint. A szomatotipusok meghatározása Heath, B.H. és Carter, J.E.L. módszere alapján történt.

9. Motorikus vizsgálatok során a statikus és dinamikus erő méréséhez a TFKI elektronikus Universal erőmérőt, illetve az Abalakov módszert, a fordulékonyság meghatározásához pedig a Fleischman-próbát alkalmaztuk.

Megjegyzés: A mérések lebonyolitásához a TFKI Pszichológiai és Edzéselméleti Osztály munkatársai müködtek közre. Segitségüket ezuton is megköszönöm.

III. Fontosabb eredmények, következtetések összefoglalása

1. Experimentális eredmények

Eredmények a preferencia és motivációs vizsgálatok köréből:

- Kutatásunk indoklása és bevezetése céljából a 10-22 éves koru általános, középiskolás és egyetemi tanulóifjuság /n= 6000/ körében elvégzett preferenciavizsgálatok arra utalnak, hogy az uszás és labdarugás /fiuk/ után a kosár- és kézilabdázás a leginkább preferált sportágak hazánkban.
- A motivációs vizsgálatok alapján megállapithatjuk, hogy a sportjátéktevékenység olyan pozitiv élmények forrása, amelyek meghatározó motivumot képeznek a fiatalok sportágválasztásában.

Eredmények a döntésvizsgálatok köréből:

- A perceputo-motoros ügyesség szinvonala, valamint a specifikus ingerhelyzetben /film/ mért döntési paraméterek /idő, tartalom/ között pozitiv összefüggés áll fenn, mely az idő vonatkozásában szignifikáns.
- Az alternativák számának 2-3-ra növelésével csökken a döntések tartalmi értéke és növekszik az időtartama. A válaszcselekvések célszerüsége az alternativák számának növelésével távolodik az optimális magatartási értéktől.
- Az alternativák számának 2-3-ra növelésével a döntéseredmények homogenitása csökken, az egyéni sajátosságok érzékenyebben jelentkeznek.

Eredmények a pszichomotoros vizsgálatok köréből:

- Az egyszerü reakcióidő és a perceptuo-motoros ügyesség között nem találtunk pozitiv összefüggést. Akik a legjobb teljesitményt nyujtották a perceptuo-motoros ügyességben, azok nem rendelkeztek feltétlenül a legjobb reakcióidővel. Arra a következtetésre jutottunk, hogy az átlagon felüli tul hosszu egyszerü reakcióidő nem tesz alkalmassá a gyors perceptuo-motoros reakciókat igénylő tevékenységi formákban nagy teljesitményekre.
- A "B" tipusu diszjunktiv reakciók a specifikus tevékenység jellegének megfelelően összekapcsolódva optikus tér- és színészlelési feladatokkal szignifikáns összefüggést mutattak a perceptuo-motoros ügyesség játéktevékenységben becsült szinvonalával. A perceptuo-motoros ügyesség szempontjából magasabban kvalifikált versenyzők szignifikánsan jobb eredményt produkáltak ebben a próbában.

Eredmények a személyiségvizsgálatok köréből:

- A Brengelmann-féle személyiségvizsgáló teszttel végzett vizsgálataink

megerősitik azokat a korábbi kutatási eredményeket amelyek a sportjátékosoknál magasabb extroverziós értékeket találtak.

Azt a következtetést kockáztatjuk meg, hogy az általunk vizsgált sajátos perceptuo-motoros ügyesség és az átlagosnál magasabb extroverziós személyiségértékek feltételezik egymást.

- A Cattell-féle 16 faktoros személyiségvizsgáló teszt eredményei arra utalnak, hogy a sportjátékosok perceptuo-motoros ügyességének szinvonalát a következő személyiségvonások befolyásolják:
- átlag feletti intelligencia, gyors felfogó készség,
- kisérletező hajlam és radikalizmus,
- fegyelmezettség és nagyfoku emocionális kontroll.

Eredmények az antropometriai vizsgálatok köréből:

- A megmért antropometriai jellegek közül kiválasztott testmagasság, testsuly, karhossz, kézfejhossz és a perceptuo-motoros ügyesség játéktevékenységében becsült szinvonala között jelentős összefüggést nem találtunk.
- A gyakorlatban elterjedt vélemény, miszerint a testmagasság és a perceptuo-motoros ügyesség a sportjátékokon negativ összefüggést mutat a vizsgálatunk során mért magasságtartományban /162,8-193,5 cm/ nem nyert megerősitést.
- Egyedül a kézfejhossz és perceptuo-motoros ügyesség között találtunk pozitiv összefüggést. Ennek az adatnak óvatos kezelésére hivjuk fel a figyelmet.
- A tipusjegyekre vonatkozó eredmények arra utalnak, hogy a megmért mintánál a mezomorf alkattipus dominál. Kosárlabdázóknál az ekto-mezomorf, kézilabdázóknál az endo-mezomorf jelleg a hangsulyozottabb.

Eredmények a motorikus vizsgálatok köréből:

A választott motorikus próbák és a perceptuo-motoros ügyesség között közvetlen összefüggés nem volt kimutatható. Eredményeink indirekt módon megerősitik azt az álláspontot, amely szerint a perceptuo-motoros ügyesség motorikus összetevőit alapvetően a sportági technika és a kondicionális képességek szinvonala határozza meg.

2. Módszertani vonatkozásu eredmények

Az egyszerü reakcióidő-mérés alkalmazását a perceptuo-motoros ügyesség meghatározása során a pozitiv, de nem szignifikáns összefüggések ellenére sem vetjük el. Ugy véljük, hogy szerepe nem predikciós, hanem elsősorban kontraindikációs jellegü lehet.

A perceptuo-motoros ügyesség objektiv laboratóriumi meghatározására a periméter és reakcióidő-mérő készülék összekapcsolásából fakadó optomotoros diszjunktiv reakcióidő-mérő eljárást tartjuk elsősorban alkalmasnak.Alkalmazása a specifikus tevékenységnek megfelelően módosulhat.

A filmtechnikára és speciális ingerhelyzetekre épitett döntésvizsgáló eljárásunkat a perceptuo-motoros ügyesség objektiv megitélésére alkalmasnak minősitjük. Vizsgálati eredményeink továbbfejlesztését indokolttá teszik.

A tachitoszkópos figyelemterjedelem vizsgálatokban a tevékenység szempontjából indifferens ingerprogramok helyett a tevékenységspecifikus programok kidolgozását és alkalmazását javasoljuk.

A tranzit RI /futófény/ jelenlegi programjai, ahhoz, hogy a perceptuo-

motoros ügyesség érzékeny mutatói legyenek, differenciáltabb kérdésfeltevést igényelnek.

A percepciométer percepciós programjainak eredményei és a perifférikus szinfelismerés diszjunktiv reakcióidejének erősen szignifikáns korrelációs kapcsolata arra utal, hogy a percepciométer megfelelő programmal és kérdésfeltevéssel alkalmas lehet a sportjátékosok perceptuo-motoros teljesitményének objektiv megitélésére.

A pszichomotorikus reakciókészség és az alkati tipusok közötti összefüggés további vizsgálatát eredményeink alapján indokoltnak itéljük.

3. Elméleti vonatkozásu eredmények

A perceptuo-motoros teljesitmények mindennapi életünk állandó jellemzői. Vizsgálati eredményeink a hazai differenciálódási törekvések folytatásaként /Hepp F. 1954, Büchler R. 1967, Nádori L. 1968, Rókusfalvy P. 1974, Nagy G. 1978/ hozzájárulhatnak e sajátos terület mélyebb megismeréséhez és ennek alapján lehetővé tehetik a perceptuo-motoros ügyességnek, mint uj fogalomnak a testnevelési és sporttudományokon belüli elterjedését. A perceptuo-motoros ügyesség a motorikus ügyességnek olyan specifikus megjelenési formája, melyben az állandóan változó környezet ingereinek differenciált észlelése, a célszerü inger és reakció szelekció, valamint a gyors és helyes döntések, a pontos válaszcselekvések jelentik a lényeges teljesitménymeghatározó tényezőket.

Saját vizsgálati eredményeink, valamint a hazai és a nemzetközi szakirodalom megállapitásainak összegezéseként a következő funkcionális és fenomenális kritériumait emeljük ki:

1. Differenciális idő, tér, erő és akusztikus észlelés,
2. Figyelemkoncentráció és váltás,
3. Differenciált inger és reakció szelekció,
4. Adekvát és gyors optomotoros diszjunktiv reakciók,
5. Döntési és anticipációs készség magas foka,
6. Tárolt plasztikus specifikus cselekvési programok,
7. Időkényszer melletti eredményes konckázatvállaló magatartás,
8. A problémahelyzetekben időkényszer melletti finom mozgáskoordináció,
9. Kifinomult tempó /időzitő/ érzék,
10. A ritmusváltás és ritmustartás,
11. Fejlett mozgás és a magatartás korrekciós készsége,
12. Specifikus jellegü kreativ személyiségvonások,
13. Mozgás szintü emocionális kontroll,
14. Szociális adaptáció készség.

IV. Eredményeink gyakorlati hasznositásának lehetőségei

Vizsgálati eredményeink gyakorlati hasznositására a következő területeken látunk lehetőséget:

1. Eredményeink hozzájárulhatnak az ügyesség mélyebb megértéséhez és differenciáltabb értelmezéséhez, továbbá didaktikai feldolgozásuk lehetővé teheti e témakörrel kapcsolatos oktatási feladatokban az elméleti bázis experimentumokkal történő megerősitését.

2. Vizsgálatunk során olyan objektiven meghatározható pszichikus paramétereket és a mérésükre alkalmas módszereket sikerült elkülönitenünk, amelyek a perceptuo-motoros ügyességet igénylő tevékenységi formákra történő kiválasztás-

nál figyelembe vehetők és alkalmazhatók.

3. Elméleti és módszertani konzekvenciáink alapján lehetőséget látunk egy olyan teljesitménydiagnosztikai rendszer kidolgozására, amely az edzettségi állapotra jellemző aktuális perceptuo-motoros kvalitások folyamatos, objektiv ellenőrzését teszi lehetővé.

IRODALOM

Könyvek, jegyzetek:

1. Istvánfi Cs.: Stratégia és taktika. /=Nádori L.: Az edzés elmélete és módszertana. Főiskolai tankönyv. Medicina Bp. 198o./

Közlemények:

1. Istvánfi Cs.: A versenyzők pszichikai felkészitéséről. /Kosárlabda, 1966/
2. Istvánfi Cs.: A helyzetfelismerés és akciómegoldás pszichológiai elemzése és kisérleti megközelitése kosárlabda játékosoknál. /TF Tudományos Közlemények, 197o. II. sz. 435-454.p./
3. Istvánfi Cs.: Edzők, versenyzők, játékvezetők. Labdarugás. 1973.
4. Istvánfi Cs.: A sportjátékok taktikájának edzéselméleti megközelitése. /TF Tudományos Közlemények, 1971. 3. sz. 43-63.p./
5. Istvánfi Cs.: A taktikai cselekvés pszichológiai vizsgálata a TF kosárlabdázóknál. /TF Tudományos Közleményei,1974. II.sz. 119-132.p./
6. Istvánfi Cs.: A taktikai cselekvések oktatásmódszertani kérdései. /TF Tudományos Közlemények, 1975/
7. Istvánfi Cs.: Gondolatok az ügyesség elméletéhez. /Testneveléstudomány, 1975. 3-4. sz. 3-26.p./
8. Istvánfi Cs.: Investigation of Some Sensomotoric Parameters of Tactical Action in Basketball Players. Kongress ISSP. Prága, 1977. /Sportpszichológiai Világkongresszus anyagának kiadványa/
9. Istvánfi Cs.: Analysis of Regulating Processes of Sport Games Activities Kongress ISSP. Prága, 1977. /Sportpszichológiai Világkongresszus kiadványa/
10. Istvánfi Cs.:Methodological Endeavours for Measurement of Time and Contant of Decision in Game Sports. Kongress ISSP. Prága, 1977. /Sportpszichológiai Világkongresszus kiadványa/
11. Istvánfi Cs.: Psychological Investigation of Tactical Action among Basketball Players.Periodical of the Flinders University of South Australia.
12. Istvánfi Cs.: Teoretické otázky nacviku taktiky. /Teorie a Praxe Telesné Vychovy, 1978.6.sz. 353-355. p./

13. Istvánfi Cs.: Sportjátékosok információ felvételének és döntési képességének vizsgálata. Bp. Spartacus Módszertani füzetek, 1978. 1.sz. Tudományos melléklet.

14. Istvánfi Cs.: Theoretical and Experimental Approach of Perceptual-Motor skill in Game Sports. V. European Congress for Sports Psychology, Varna, 1979. Abstracts, 167-168.p.

PAVLIK Gábor

RENDSZERES EDZÉS HATÁSA A SZIV-VÉRKERINGÉSI RENDSZER CATECHOLAMIN ÉS HISTAMIN ÉRZÉKENYSÉGÉRE *

I. Bevezetés és célkitüzések

A rendszeres edzés egyik legjelentősebb hatása a cardiovascularis rendszer fejlesztése. Erre mutatnak a megfigyelések /Saltin és mtsai 1968, Rowell 1974, Clausen 1977/, amelyek szerint az állóképességi teljesitmény elsősorban éppen a sziv és keringési rendszer munkájától, alkalmazkodóképességétől függ. Napjainkban ugyanakkor egyre gyakrabban jelentkeznek olyan cardiovascularis betegségek, amelyek részben vagy egészében a mozgásszegény életmódra vezethetők vissza. A rendszeres edzés keringési rendszerre kifejtett hatásai tehát egyrészt sportélettani, másrészt klinikai szempontból kerültek az érdeklődés középpontjába.

A sportélettan klasszikusai által leirt törvényszerüségek /cardialis hypertrophia, nagyobb maximális perctérfogat stb./ után ma inkább az edzett szervezet cardiovascularis regulációjának sajátosságai felé fordul a figyelem. Az utóbbi években vetődött fel az a kérdés, hogy a rendszeres edzés hatására megváltozik-e a szervezet reakciókészsége a cardiovascularis regulációban alapvető szerepet játszó biogén aminok, mint a catecholaminok és a histamin iránt.

Az eddig megjelent adatok meglehetősen ellentmondásosak. Különböző teszteken vizsgálva, többen az érzékenység csökkenését találták adrenerg stimulánsok iránt /Crews és Aldinger 1967, Kereszty 1969, Hughson és munkatársai 1977, Siltovuori 1977/, más szerzők nagyobb reakciókat figyeltek meg /Salzman és munkatársai 1968, Dowell és Tipton 197o, Tipton és munkatársai 1972, Jakovlev és munkatársai 1974,Sigvardsson és munkatársai 1977, Stone 1977, LeBlanc és munkatársai 1977, Wyatt és munkatársai 1978/, ismét mások változatlannak találták az edzett szervezet válaszkészségét a megfelelő kontrollokhoz képest /Jakovlev és munkatársai 1974, Kilbom és munkatársai 1974, Hughson és munkatársai, 1977, Sigvardsson és munkatársai, 1977/. Egységesebb kép bontakozott ki a béta blokkolók esetében, amelyre az edzett szervezet kisebb reakciókat adott /Dowell és Tipton 197o, Frick és munkatársai 1967, Lin és Horvat 1972, Ekblom és munkatársai 1973, Bjurstedt és munkatársai 1974, Tipton és munkatársai 1977 /.

A histamin érzékenység rendszeres edzés hatására bekövetkező csökkenéséről számolnak be Frenkl és munkatársai /1964 /, akik a histaminnal kiváltható vérnyomás- és vérbélhőmérséklet reakciókat kisebbnek találták usztatott, mint kontroll patkányokon.

Jelen kisérleteinkben a rendszeresen edzett szervezet cardiovascularis rendszerének catecholamin és histamin érzékenységét vizsgáltuk. Az irodalmi adatok ismeretében az alábbi kérdésekre kerestünk választ:

1. Mind emberi, mind állatkisérletes in vivo vizsgálatokban tisztázni ki-

---

* Kandidátusi értekezés tézisei

vántuk, hogy az exogén catecholaminokkal és histaminnal kiváltható vérnyomás- és pulzusszámreakciók különböznek-e az edzett és kontrollcsoportok között. Szisztematikusan végignéztük mind az alfa, mind a béta adrenerg stimulánsok, majd az alfa és a béta blokkolók hatásait. Ugyancsak megfigyeltük a histaminra adott vérnyomás- és pulzusszámreakciókat, majd megnéztük, hogy ezek mennyiben módosulnak H_1, H_2-es béta adrenerg blokkolók beadása után.

2. Célunk volt eldönteni, hogy az edzett és kontrollcsoportok reakcióinak különbsége mennyiben vezethető vissza valóban a receptorok érzékenységének változására, illetve mennyiben magyarázhatók egyéb okokkal. Ez utóbbiak elsősorban az edzett szervezet keringési egyensulyát, a keringési paraméterek megváltozott kiindulási szintjét jelentették.

A biogén aminokra adott válaszok átlagértékeinek összehasonlitása után megvizsgáltuk az adrenerg agonistákra adott reakciókat a kiindulási értéktörvényben /LIV, Wilder 1958/.

Meghatároztuk edzett embereken, illetve usztatott patkányokon a nyugalmi keringési paramétereket; a vérnyomáson és a pulzusszámon kivül méréseinket kiterjesztettük a perctérfogatra, pulzustérfogatra és a perifériás rezisztenciára.

A nyugalmi vegetativ egyensulyi feltételek szerepének további tisztázása érdekében megvizsgáltuk, hogy a biogén aminokkal kiváltott reakciók különbségei megmaradnak-e olyan esetben is, amelyekben a vegetativ egyensulyi feltételeket mesterségesen megváltoztatjuk. A kérdés vizsgálatára embereken a reakciókat megvizsgáltuk az emésztési fázist modelláló duodenum savanyitás fázisában /Ludány 196o/. Állatkisérleteink egy részében a válaszokat megvizsgáltuk bilaterális vagotomia után. Más kisérletekben a kisérletes ulcus vizsgálatánál használatos immobilizációs állapotban vizsgáltuk meg az alapvető keringési paraméterek, a vérnyomás és a pulzusszám, valamint a catecholaminokkal és histaminnal kiváltott válaszok alakulását usztatott és kontroll patkányokban.

II. Módszerek

1. Emberi vizsgálatok

Az emberi vizsgálatokat 2o-28 éves fiatal, nem sportoló egyetemistákon, illetve elsőosztályu vagy válogatott szintü sportolókon végeztük, a nyugalmi keringési paramétereket megmértük alsóbb osztályu versenyzőkön is.

A catecholamin, illetve histamin érzékenységet egyszeri adag, i.v. noradrenalinnal, adrenalinnal, isoproterenollal, illetve histaminnal kiváltott vérnyomás- és pulzusszám-válaszok segitségével figyeltük meg. A vérnyomást auscultatióval mértük, a pulzusszámot Ekg-jelekből számoltuk.

A nyugalmi keringési paraméterek vizsgálatánál a perctérfogatot fekvő testhelyzetben, izotóp dilucióval, a pulzusszámot és a vérnyomást a hagyományos módszerekkel mértük. A mért adatokból további indexeket számoltunk, mint pulzustérfogat, szivindex, perifériás rezisztencia, bal kamra nyomási teljesitménye.

A megváltozott vegetativ egyensulyi feltételek vizsgálatára a duodenum savanyitást használtuk. A kisérlet kezdetén a duodenumba szondát vezettünk, a vérnyomás- és pulzusszámreakciókat megismételtük 3o, 6o és 12o perccel 5o ml testhőmérsékletü, o,4 %-os sósav duodenumba fecskendezése után.

2. Állatkisérletek

Az állatkisérleteinket rendszeresen usztatott és kontroll, Wistar nőstény patkányokon végeztük. A usztatás heti hat alkalommal, naponta 4o-12o percig, 4 g/loo g sulyterheléssel történt, a teljes edzési periódus lo-12 hétig tartott.

A catecholaminokkal, illetve histaminnal kiváltott vérnyomás- és pulzusszámreakciókat urethannal vagy chloralose-zal altatott patkányokon határoztuk meg. A vérnyomást véres uton, elektromanometriásan /Statham P 23 Db/ az a.car. communisban mértük, a pulzusszámot tüelektródokkal levezetett Ekg-jelekből határoztuk meg. Az egyes paramétereket Hellige tipusu négycsatornás direktirón regisztráltuk. A vizsgált anyagokat a kipreparált v. jugularisba adtuk, az egyes anyagoknál dózishatás összefüggéseket vizagáltunk.

A nyugalmi keringési paramétereket urethan narkózisban határoztuk meg. A perctérfogatot festékhigitásos módszerrel /Evans-kék/ mértük, a perctérfogatból, valamint a vérnyomásból és a pulzusszámból további indexeket számoltunk,mint pulzustérfogat, szivindex, perifériás rezisztencia, bal kamra nyomási teljesitménye.

A megváltozott vegetativ egyensulyi feltételek vizsgálatára a kisérletek egy részében bilaterális vagotomiát végeztünk, és ezután is meghatároztuk a különböző reakciókat.

A kisérletek más részében éber, immobilizált patkányokon néztük meg a válaszokat. Az ereket felületes éter narkózisban preparáltuk ki, majd a patkányokat szorosan begipszeltük. Mire a narkózisból felébredtek, a gipsz megkötött, a patkányok immobilizált állapotban voltak. Mintegy négy órán keresztül kisértük figyelemmel folyamatosan a vérnyomás és pulzusszám, valamint a catecholaminokkal és a histaminnal kiváltott válaszok alakulását.

3. A kisérleti eredmények statisztikai értékelése

Az edzett és a nem edzett csoportok átlagértékeinek összehasonlitását Student féle kétmintás t-próbával végeztük. Ahol a különböző dózisoknak, az idő mulásának vagy a kiindulási értékeknek a válaszokra kifejtett hatását vizsgáltuk, regresszióanalizist végeztünk, majd összehasonlitottuk a regressziós egyenesek mutatóit az edzett és nem edzett csoportban.

III. Eredmények és megbeszélés

1. Catecholaminokkal kiváltott reakciók vizsgálata

A/ Adrenerg agonisták és antagonisták hatásainak vizsgálata nyugalmi helyzetben

Edzett emberekben a noradrenalin szignifikánsan kisebb vérnyomás emelkedést váltott ki, mint nem edzettekben. Az adrenalinnal és isoproterenollal kiváltott pulzusszám válaszokban ilyen különbség nem volt.

Usztatott patkányokban a noradrenalin, adrenalin és a sympathomim szintén kisebb pressor válaszokat eredményezett, mint a kontrollokban, az isoproterenollal kiváltott pulzusszám emelkedés ugyanakkor szignifikánsan nagyobbnak bizonyult.

Az alfa blokkoló phenoxybenzamin az usztatott patkányokban nagyobb mértékü vérnyomáscsökkenést okozott, a béta blokkoló propranalol azonban kevésbé csökkentette a szivfrekvenciát, mint a kontrollokban.

Mind a phenoxybenzamin mind pedig a propranolol már kis dózisban eltüntette a különbséget a két csoport agonistákra adott vérnyomás- illetve pulzusszámválaszai között, a teljes blokkhoz pedig mindkét csoportban azonos mennyiségü blokkolóra volt szükség.

Az adrenerg agonistákkal és antagonistákkal végzett vizsgálatokból az alábbi következtetések vonhatók le:

1. Az előzetes irodalmi adatoknak megfelelően valóban különböznek a kontrolloktól a rendszeresen edzett szervezet reakciói exogén catecholaminokra, a különbség iránya azonban nem egységes: alfa stimulánsok és béta blokkolók kisebb, alfa blokkolók és béta stimulánsok nagyobb reakciókat váltottak ki.

2. A reakciók nagyságának különbségét nem elsősorban az adrenerg receptorok megváltozott érzékenysége okozza. Erre mutat, hogy az alfa és béta receptorok, illetve egy receptoron belül az agonisták és az antagonisták reakciói különböző irányban tértek el az edzett csoportokban. Ugyancsak ezt támasztja alá, hogy a blokkolók mindkét receptor esetében azonos mértékben gátolták a megfelelő stimulánsok hatásait a két csoportnál.

3. Az eredmények inkább arra utalnak, hogy a kiindulási aktivitás, esetleg az egyes paraméterek kiindulási szintje lehet felelős a megfigyelt különbségekért. A továbbiakban ennek a kérdésnek tisztázására végeztünk vizsgálatokat.

Ahhoz, hogy a kiindulási szintek különbözőségére vezethessük vissza az edzett csoportok módosult reakcióit, a kiindulási értéktörvénynek érvényesnek kell lenni az általunk alkalmazott kisérleti feltételek között. Másrészt meg kell találnunk azokat a paramétereket, amelyek olyan irányban különböznek az edzett és kontrollszervezetben, hogy magyarázni tudják a módosult reakciókat. A pulzusszám-válaszok esetében az edzett szervezet nyugalmi bradycardiája kinálja ezt a magyarázatot, a vérnyomás szintje azonban nem magyarázza az eltérő válaszokat.

Ahhoz pedig, hogy kizárólag a kiindulási szintek különbözőségére vezethessük vissza az edzett csoportok módosult reakcióit, a kiindulási értéktörvény alkalmazásával el kell tünni a különbségeknek a két csoport között.

A következőkben tehát először megvizsgáltuk az egyes reakciókat a kiindulási értéktörvényben, majd részletesebben meghatároztuk az edzett és a nem edzett szervezet nyugalmi keringési paramétereit.

A kiindulási értéktörvény érvényesülése a narkózistól függött. A chloralose-zal altatott patkányok esetében gyakorlatilag mindkét csoportnál szignifikáns regresszió volt észlelhető a kiindulási vérnyomás és a válaszok amplitudója között, az usztatott patkányok regressziós egyenesei kevésbé voltak meredekek. Urethan narkozisban a kontroll patkányok vérnyomásválaszai egy dózis esetében sem engedelmeskedtek a kiindulási értéktörvénynek, az usztatott állatoknál azonban magasabb dózisoknál a regresszió szignifikáns volt. Urethan narkózisban bilaterális vagotomia után mindkét csoportnál érvényes volt a törvény. Éber, immobilizált állapotban azonban egyik csoportnál, egyik dózisnál sem volt kapcsolat a kiindulási vérnyomás és a kiváltott válaszok amplitudója között.

Az isoproterenollal kiváltott pulzusszámválaszok az urethannal altatott patkányokban illeszkedtek a kiindulási szivfrekvenciának megfelelően. A kisebb dózis esetében a két csoport regressziós egyenesei megegyeztek, a nagyobb dózisnál az usztatott csoport reakciói szignifikánsan meredekebb regressziós

egyenes mentén helyezkedtek el.

A kiindulási értéktörvényre vonatkozó vizsgálatokból az alábbi következtetések vonhatók le:

1. Saját, valamint egyéb adatok /Wilder 1962, Phelan és Erytishir 1962, Jancsó és munkatársai 1972, Korol és Brown 1967, Hatch és munkatársai 1967, Myers és Honig 1969/ szerint a kiindulási értéktörvény az effektor szervekben meglevő regulációs törvényszerüség, ami annál inkább érvényesül, minél kevésbé fedik el magasabb idegi strukturák hatásai.

2. Minthogy vizsgálatainkban a kiindulási értéktörvény az esetek többségében érvényes volt, szerepet játszhat az usztatott és kontroll patkányok catecholaminokra adott vérnyomás- és pulzusszámválaszaiban látott különbségekben.

3. A kiindulási értéktörvény regressziós egyenesei segitségével azonban az edzett és nem edzett állatok között a különbségek nem tüntek el, a vérnyomást és a pulzusszámot tekintetbe véve a kiindulási értéktörvény tehát önmagában nem elegendő a két csoport eltérő reakcióinak magyarázatában.

4. Az a tény, hogy urethan narkózisban csak az edzett állatok vérnyomás válaszai illeszkedtek a kiindulási vérnyomásnak megfelelően, arra utal, hogy a kiindulási értéktörvény erősebben érvényesül az edzett szervezetben. Az 1. pontban kifejtettek értelmében ez pedig az effektor szervek - jelen esetben az artériás rendszer - nagyobb reaktivitását mutatja.

B/ Nyugalmi keringési paraméterek vizsgálata

Usztatott patkányokban a kontrollokhoz képest szignifikánsan alacsonyabb pulzusszámot és perctérfogatot, ugyanakkor magasabb perifériás rezisztenciát találtunk. Nem volt különbség a pulzustérfogat, a vérnyomás és a bal kamra nyomási teljesitmény értékeiben.

Jól edzett emberekben a nem edzett egyetemistákhoz képest alacsonyabb pulzusszámot, perctérfogatot, systolés és diastolés vérnyomást és bal kamrai nyomási teljesitményt láttunk, a perifériás rezisztencia szignifikánsan magasabb volt, nem különböztek egymástól a csoportok a pulzustérfogat tekintetében. Alsóbb osztályu sportolóknál szignifikánsan alacsonyabb pulzusszámot, perifériás ellenállást és vérnyomást, magasabb pulzustérfogatot találtunk, a bal kamra nyomási teljesitménye nem különbözött a nem edzettek értékeitől.

A nyugalmi keringési paraméterek vizsgálatából az alábbi következtetéseket vonhatjuk le:

1. Jól edzett szervezetben az ismert nyugalmi bradycardián kivül a perctérfogat is kisebb, a perifériás rezisztencia pedig nagyobb, mint az átlagos értékek.

2. Ez az eltolódás csak a magasfoku, szilárd edzettséggel rendelkező szervezetben mutatkozik. Az edzéshez való alkalmazkodás más lépcsőjén az egyes paraméterek akár ellenkező irányu eltolódást is mutathatnak.

3. Ez az eltolódás segitséget nyujthat az edzett és nem-edzett szervezet exogén catecholaminokra adott eltérő reakcióinak magyarázatában: az emelkedett perifériás rezisztencia indokolni tudja az alfa stimulánsokkal kiváltott kisebb pressor válaszokat, valamint az alfa blokkolókra adott nagyobb vérnyomás csökkenést.

A továbbiakban azt vizsgáltuk, hogy a kiindulási szinteknek ez a különbsége önmagában elegendő-e az edzett és a nem edzett szervezet eltérő reakcióinak magyarázatában. Ennek érdekében megvizsgáltuk az egyes reakciókat megvál-

tozott vegetativ egyensulyi feltételek között.

C/ Catecholaminokkal kiváltott reakciók vizsgálata megváltozott vegetativ egyensulyi feltételek között

Bilaterális vagotomia hatására a nyugalmi pulzusszámban korábban látott különbség a két csoport között eltünt, a vérnyomás értékei gyakorlatilag nem változtak.

A noradrenalin a vagus átmetszése után ugyanakkora vérnyomásválaszt eredményezett a két csoportnál, az isoproterenollal kiváltott pulzusszám reakciók azonban továbbra is nagyobbak voltak az usztatott patkányokban. Az alfa blokkoló phenoxybenzamin esetében a két csoport között korábban látott különbség csökkent, a béta blokkoló propranolol hatásában a különbség megfordult, a vagotomia után a propranolol az usztatott csoportban csökkentette erősebben a pulzusszámot.

Éber, immobizált állapotban a vérnyomás csökkenésében nem volt különbség az usztatott és a kontroll patkányok között, a szivfrekvencia az usztatott állatokban csökkent kevésbé.

A noradrenalinnal kiváltott vérnyomásválaszok nagyságában nem volt különbség a két csoport között, ugyanakkor az isoproterenol továbbra is nagyobb pulzusszám-emelkedést váltott ki az usztatott patkányokban.

Emberekben duodenum savanyitás után a noradrenalinnal kiváltott pressor válaszokban a két csoport között a különbség megszünt, a pulzusszám-válaszok a továbbiakban sem különböztek.

A megváltozott vegetativ egyensulyi feltételek között végzett vizsgálatok az alábbi következtetésekhez vezettek:

1. Az edzett csoportok megváltoztatott vegetativ egyensulyi feltételek között kisebb válaszokat sehol nem adtak. Ezért az intakt állapotban látott kisebb reakciókat az edzett szervezet sajátos nyugalmi vegetativ egyensulyára vezethetjük vissza.

2. A megváltozott vegetativ egyensulyi feltételek között az edzett csoportok előzetesen nagyobb reakciói megmaradtak, sőt egyes esetekben az edzettek intakt állapotban csökkent vagy egyenlő válaszai nagyobbak lettek. Ezeket a reakciókülönbségeket tehát nem vezethetjük vissza kizárólag az edzettek sajátos nyugalmi vegetativ beidegzésére.

2. Histaminnal kiváltott reakciók vizsgálata

A/ Histaminnal kiváltott vérnyomás- és pulzusszámválaszok vizsgálata nyugalmi állapotban

Edzett emberekben a histamin szignifikánsan kisebb depressor válaszokat váltott ki, mint a nem edzett csoportban.

Usztatott patkányokban a histamin szintén kisebb depressor válaszokat, ugyanakkor azonban nagyobb pulzusszám emelkedést váltott ki, mint a kontroll állatokban.

A H_1 receptor blokkoló chloropyramin eltüntette a depressor válaszokat, csökkentette a pulzusszám reakciókat, és a két csoport között a különbség már kis dózis beadása után eltünt.

A H_2 blokkoló metiamid gyakorlatilag nem befolyásolta a vérnyomás-válaszokat, csökkentette a pulzusszám-reakciókat, és nem tüntette el a különbséget az

usztatott és a kontroll patkányok között.

A béta blokkoló propranolol növelte a depressor válaszok amplitudóját és csökkentette a pulzusszám pozitiv válaszait, a két csoport között a különbséget a chloropyraminhoz hasonlóan eltüntette.

B/ Histaminnal kiváltott válaszok vizsgálata megváltozott vegetativ egyensulyi feltételek között

Éber, immobizált patkányokon a histaminnal kiváltott depressor válaszok amplitudói nem különböznek az usztatott és a kontrollcsoportok között. Ugyancsak nem volt különbség a histaminnal kiváltott vérnyomáscsökkenés mértékében duodenum savanyitás után edzett és nem edzett emberek között.

A histaminnal kiváltott reakciók vizsgálatából az alábbi következtetéseket tudjuk levonni:

1. Irodalmi adatok és saját eredményeink alapján a histamin a vérnyomás depressor válaszait elsősorban a vascularis H_1 receptorokon keresztül váltja ki. A histamin a mellékvesevelőből - ugyancsak H_1 receptorokon keresztül - catecholaminokat mobilizál, amelyek hatásai a pressor reakcióban, valamint a pulzusszám emelkedésében játszanak szerepet. A histamin a cardialis H_2 receptorokon keresztül szintén pulzusszám-emelkedést vált ki.

2. Az edzett és nem edzett csoportok histaminnal kiváltott reakciói különböztek egymástól, a különbség azonban itt sem volt egységes, a depressor válaszok az edzett csoportokban kisebbek, a pulzusszám-emelkedés ugyanakkor nagyobb volt.

3. Az edzett szervezet histaminra adott módosult reakcióiban sem tartjuk elsődlegesnek a histamin receptorok érzékenységének változását. A különbség oka inkább regulativ jellegü, és ezen belül lényeges szerepet játszanak a histamin által felszabaditott catecholaminok eltérő hatásai.

IV. Főbb következtetések

1. Emberi és állatkisérletes in vivo vizsgálataink alapján az exogén catecholaminok a rendszeres edzéshez alkalmazkodott szervezetben a kontrolltól eltérő reakciókat váltanak ki, az eltérés iránya azonban nem egységes. Alfa agonisták és béta blokkolók kisebb, alfa antagonisták és béta stimulánsok nagyobb vérnyomás, illetve pulzusszámválaszokat eredményeznek.

2. Kisérleteink alapján nincs okunk feltételezni, hogy a rendszeres edzés hatására csökken az adrenerg receptorok érzékenysége, ha valamilyen változás receptor szinten bekövetkezik, akkor ez inkább az érzékenység növekedése lehet.

3. Az edzett szervezet megváltozott reakcióit leginkább az edzett szervezet megváltozott vegetativ egyensulyával és az effektor szervek nagyobb reakciókészségével magyarázhatjuk.

4. A jól edzett szervezetben megváltozott a nyugalmi keringési egyensuly; alacsonyabb pulzusszám, perctérfogat, balkamrai teljesitmény mellett a perifériás rezisztencia fokozott.

5. Az exogén histaminnal kiváltott reakciók is különböznek az edzett szervezetben: a depressor válasz kisebb, a pulzusszám-emelkedés nagyobbnak bizonyult.

6. A histaminnal kiváltott válaszok különbözőségében sem elsősorban a histamin receptorok érzékenységének változását kell feltételeznünk, a különbség

inkább szabályozási okokra vezethető vissza, ezen belül különösen fontosnak látszik a histamin által felszabaditott catecholaminok hatása.

V. Az eredmények gyakorlati hasznositásának lehetőségei

Kisérleti eredményeink gyakorlati értékét egyrészt a rendszeres testedzésnek a cardiovascularis betegségek prevenciójában betöltött szerepe, másrészt a sportteljesitmény és a sziv-vérkeringési rendszer állapota között fennálló szoros kapcsolat határozza meg. Ennek alapján a disszertáció gyakorlati hasznosithatóságát az alábbiakban foglalhatjuk össze:

1. A catecholaminom és a histamin izommunkában, de más, sympathicus izgalommal, hypoxiával, hypertoniával járó esetekben is felszabadulnak a szervezetben. Az eredmények segitséget nyujthatnak az ezekre bekövetkező reakciók cardiovascularis komponenseinek megértésében.

2. Az edzett szervezet megváltozott receptor érzékenysége magyarázatot adhat az edzett szervezet eltérő nyugalmi keringési paramétereire.

3. A megváltozott catecholamin és histamin érzékenység alapján érthetőbbé válik, hogy egyes betegségek, kóros reakciók /asthma bronchiale, hypertonia, ulcus, allergiás tünetek stb./ másképpen nyilvánulnak meg az edzett szervezetben.

4. Az edzett szervezet megváltozott reakcióit tekintetbe kell vennünk valamennyi adrenerg, illetve histaminerg receptoron ható gyógyszer alkalmazása esetén.

5. Elsősorban a nyugalmi keringési paraméterekre vonatkozó adatok fontos támpontot szolgáltatnak az edzettség diagnosztikájában, illetve más, hasonló céllal végzett vizsgálatok eredményeinek megitélésében.

IRODALOM

I. Cikkek

LUKOSHKOVA E. V. - PAVLIK G.: Post-tetanic facilitation on vasomotor reflexes elicited by electrical stimulation of spinal afferents. /Pflügers Arch., 336. 134-146. 1972./

PAVLIK, G., - FRENKL, R.: Catecholamin érzékenység vizsgálata edzett és nem edzett emberek vérnyomás és pulzusszám reakcióiban. /TF Tudományos Közleményei, 1974. III.sz. 71-8o.p./

PAVLIK, G., FRENKL, R.: Sensitivity to catecholamines and histamine in the trained and in the untrained human organism and sensitivity changers during digestion. /Eur. J.Appl.Physiol., 34. 199-2o4. 1975./.

PAVLIK, G. - HEGYI, Á. - FRENKL, R.: Alpha and beta adrenergic sensitivity in trained and untrained albino rats. /Eur.J.Appl.Physiol., 36. 65-73. 1976./

PAVLIK, G.: Validity of the law of initial value for blood bressure responses of swim-trained and control rats under chloralose or urethan anaesthesia. /Acta Physiol. 50. 417-423 1977./

FRENKL, R. - PAVLIK, G. - GUNDA, A.: A hisztamin-érzékenység vizsgálata edzett és nem edzett embereken nyugalomban és duodenum-savanyitás után. /Testnevelési és Sportegészségügyi Szemle, 1977. 2.sz. 95-1oo.p./

PAVLIK, G. - FRENKL, R.: Cardiac output and peripheral resistance of swim-trained rats under urethan anaesthesia. /Acta Physiol., 52. 375-38o. 1978./

PAVLIK, G. - HEGYI, Á. - FRENKL, R.: Histamine reactions in blood pressure and heart rate in trained and nontrained albino rats. /Agents and Actions, 8. 4o4-4o5. 1978./

PAVLIK, G. - FRENKL, R.: Effect of immobilisation on the catecholamine- and histamine- induced responses of blood pressure and pulse-rate in rats adapted to swimming and in controls. /Acta Medica, 35. 331-338. 1978./

PAVLIK, G. - MOLNÁR, GY. - FARSANG, CS. - FRENKL, R.: Cardiac output and total peripherial resistance in athletes and in nonathletes at rest. /Acta Physiol., 55. 13-18. 198o./

II. Előadások

1. Teljes szöveggel

PAVLIK, G. - FRENKL, R.: Sensitivity to biogenic amines in the trained and in the untrained human organism and sensitivity changes during digestion. Proc. III. Europ. Congr. Sports. Med. Budapest 1974, 775-78o.p.

PAVLIK, G. - FRENKL, R. - HUSZTI, ZS. - GYÖRE, Á.: A study into the antiulcerogenic and antihistamine effects of muscular exercise in the rat. Progress in Peptic Ulcer. Parádfürdő 1976, 729-737.p.

PAVLIK, G. - FRENKL, R.: A study on the cardiovascular regulation of physically trained humans and swim-trained rats. Internat.Conference of Sports Cardiology, Roma 1978. Ed. Aulo Gaggi, Bologna 1979.

2. Kivonatok

PAVLIK, G. - MORAVA, I. - MITSÁNYI, A. - ERDÉLYI, A.: Dependence of circulatory reflexes elicited by electrical stimulation of spinal afferents on the depth of anaesthesia caused by various anaesthetics. /Acta Physiol., 39. 241-242. 1971./

BAKÁCS, T. - PAVLIK,G. - MORAVA, I. - CZINNER, A. - MITSÁNYI, A. - ERDÉLYI,A.: Systemic circulatory parameters and cortical electrical activity in cats under the effect of different doses of various anaesthetics. /Acta Physiol., 39. 241. 1971./

PAVLIK, G. - LUKOSHKOVA, E. V.: Modifying effect of preventive stimuls series on the vasomotor reflex elicited by the electric stimulation of spinal afferents. /Acta Physiol., 41. 351. 1972./

PAVLIK, G. - FRENKL, R.: Effect of duodenal acidity on catecholamine and histamine sensitivity of trained and untrained humans. /Acta Physiol., 48. 251-252. 1976./

PAVLIK, G. - FRENKL, R. - HEGYI, Á. - PIK, K.: Catecholamine sensitivity of swimming rats. /Acta Physiol., 49. 335. 1977./

PAVLIK, G.: A study of the law of initial value in the blood pressure responses of trained and non-trained albino rats under chloralose and urethan anaesthesia.Proc. IUPS.XII. p. 583, Párizs. 1977.

PAVLIK, G. - FRENKL, R.: Effect of immobilization on the blood pressure and heart rate responses to catecholamines and histamine in swimming and control rats. /Acta Physiol., 52. 249. 1978./

PAVLIK, G. - HEGYI, Á. - FRENKL, R.: Histamine reactions in blood pressure and heart rate in trained and non-trained albino rats. VI. Ann. Meeting of European Branch of the Histamine Club London 1977.C-21.

PAVLIK, G. - MOLNÁR, Gy. - FARSANG, Cs. - FRENKL, R.: Nyugalmi keringési paraméterek vizsgálata edzett embereken és rendszeresen usztatott patkányokon. MÉT XLIV. Vándorgyülése, Debrecen 1978.

PAVLIK, G. - HEGYI, Á. - FRENKL, R.: Histamine induced blood pressure and pulse frequency reactions in rats subjected to exercise. /Acta Physiol., 51. 17o. 1978./

SPORT ÉS SZOCIÁLIS RENDSZEREK *

/Könyvismertetés/

Több jelentős válogatott tanulmánykötet / 2, 5, 6 / és tudományos célu, de inkább zsurnalisztikai hangvételü könyve után 1978-ban jelent meg az a régóta érlelődő mü, amely összegezve az észak-amerikai, kanadai és nyugat-európai elméleti és módszertani tapasztalatokat szintetizálja az elmult harminc év sportszociológiai ismereteit.

A szerzők Loy, W.J.Mc Pherson, B.D. Kenyon, G. a kanadai Waterloo Egyetem vezető szociológusai, nemzetközileg elismert szakemberek. Kenyon, G. közel tiz éve a Nemzetközi Sportszociológiai Bizottság főtitkára, Loy, J.W. pedig több mint egy évtizeden keresztül volt aktiv elnökségi tag e nemzetközi szervezetben.

A Kenyon és Mc Pherson /4/ , illetve a Kenyon és Loy /5/ szerzőpárosok már publikáltak együtt néhány figyelemre méltó tanulmányt, empirikus kutatási beszámolót. Hármasban ez az első közös munkájuk.

A könyv cime: "Sport és szociális rendszerek" - miként azt a bevezetőben olvashatjuk - nem fedi teljesen tartalmát. A leegyszerüsités Scyllája és a tulbonyolitás Charybdise között megtalálva a kompromisszumos középvonalat, a szerzők arra törekedtek, hogy a sportot, mint társadalmi jelenséget a "pszichológiai - szociális és kulturális" rendszerrel összefüggésben vizsgálják.

Ennek megfelelően a szociális rendszert, mint vonatkozási keretet nem a parsonsi értelemben használják, hanem általánosabb terminuskénť kezelik, amely minden szociális egységet - legyen az egyszerü vagy összetett, kicsi vagy nagy - egyaránt magába foglal.

A könyv négy fő részből áll, a szerkezeti épitkezés a mikroszociológiai szint felől halad a makroszociológiai szint felé.

Az első rész az általános bevezetés. Itt találhatjuk a könyv további értelmezésének kulcsát: az alapfogalmak, kategóriák tisztázását. Első fejezete a sportot, mint szociális jelenséget elemzi a következő négy sikon:

1. A sport, mint játékos versengés,
2. A sport, mint intézményesitett játék,
3. A sport, mint társadalmi intézmény,
4. A sport, mint a szociális bekapcsolódás /involvement/ formája.

Második fejezete sajátos szociológiai nézőpontból közeliti meg a sportot. Leirja a szociális rendszerek szerkezetét és összetevőit, müködését és változásait az emberi viselkedéssel összefüggésben. Definiálja - és Loy módszerét adaptálva - osztályozza a különböző szociális rendszereket. Homans koncepciójából kiindulva kifejti a szociológiai vizsgálatok szükségességét, valamint az általános és speciális módszertani lehetőségeket. A kutatási eredmények értelmezése kapcsán tipizálja a szociológiai elméleteket és paradigmákat. Végül külön alfejezetet szentel a társadalomelméletek és az empirikus kutatások kö-

* Loy, J.W. - Mc Pherson, B.D. - Kenyon, G.: *Sport and Social Systems*. Addison-Wesley Publishing Company. 1978.

zötti kölcsönhatások bemutatásának.

A második rész cime: Sport és mikroszociális renszerek: a sport szociális rendszerei. Három nagy fejezete közül az első a sportcsoportokkal, a második a sportszervezetekkel, a harmadik a sport szubkulturákkal foglalkozik.

A kiscsoport szociálpszichológiájának és szociológiájának gazdag problémavilágából a szerzők a vezetést, a csoportösszetételt és -szerkezetet, valamint a csoportdinamikát és a kollektiv teljesitményt emelik ki. Meghatározzák a vezetés fogalmát,funkcióit, a vezetők - közöttük az edzők - személyiségvonásait, a vezetői viselkedés dimenzióit, a vezetés stilusát és a vezetés hatékonyságának kritériumait. Felvázolják a kiscsoportok formális strukturáját, a sportcsapatok tagjainak alapvető fizikai, pszichológiai és szociális jellemzőit, a csapat homogenitásának és heterogenitásának hatását a csoportfolyamatokra és az egyéni, illetve közös cél elérésének kölcsönös összefüggéseit. Részletesen tárgyalják a csapatok teljesitményét detetmináló főbb szociológiai és szociálpszichológiai tényezőket: a csoportkohéziót, a csoportkonfliktust és a rivalizációt.

A sportszervezetek témakörén belül szintén a vezetés, a struktura és összetétel, valamint a dinamika és teljesitmény kerül előtérbe, de itt természetesen szervezetszociológiai aspektusból.

A sport szubkulturákról szóló fejezet a fogalom definiciójával kezdődik, majd a szubkultura modellek és tipusok rendszerezése, végül pedig az üzletté vált sport, a szurkolók és a sportsztárok szubkulturájának felvillanása következik.

A könyv harmadik része /"sport és makroszociális rendszerek": sport és társadalmi alrendszerek/ a sport makroszociológiai vonatkozásait járja körül. Első fejezete a sporttevékenység tanulásában szerepet játszó szocializációs intézményeket /család, rokonság, iskola, oktatási intézmények, kortárs csoportok,önkéntes társulások/ és a sportot, mint szocializáló rendszert vizsgálja. Kutatja a sportszocializációs folyamat manifeszt, latens, és diszfunkcióit, valamint azt, hogy milyen formákban történhet az un. "deszocializáció" a sportolói szerepből. /"Deszocializáció"-n a szerzők azt a folyamatot értik, amely a sportpályafutás befejezése után következik, s amelynek során a volt versenyzők elsajátitják a nem sportolói viselkedésmintákat./

A második fejezet a sport és az un. szabályozó intézmények /gazdasági, hatalmi, politikai/ viszonyát tanulmányozza. Feltérképezi az egyetemi sport, a professzionista sport, a nemzetközi sportélet és a sportversenyekre épült szerencsejátékok gazdasági feltételeit és következményeit, a sport és a hatalom, valamint a sport és a politika sokirányu összefonódását.

A következő fejezet a sport és a kulturális intézmények kapcsolatát elemzi. Leirja a sport vallási, mágikus és müvészi funkcióit, a sportszféra és a tömegkommunikációs eszközök kölcsönhatásait, valamint a szociális intézmények befolyását a sportaktivitásra és a sportsikerekre.

A harmadik rész utolsó fejezete a társadalmi rétegződés intézményesült strukturáit mutatja be. Meghatározza a szociális rétegződés fogalmát. Osztályozza a struktura-modelleket, tipusokat, elméleteket, a teljesitménysportban, illetve tömegsportban létrejött rétegződési formákat /faji, etnikai, életkor szerinti/ és lehetőségeket, különös tekintettel a mobilitásra és a demokratizmusra.

A könyv befejező része a sportot, mint társadalmi intézményt jellemzi. Összegzi a sport alapvető szocializációs, szabályozó, kulturális és ideológiai funkcióit, s az egyén identifikációjának sajátos megnyilvánulásait a sportban.

A befejező rész tükrözi legjobban a mű erényeit: jól áttekinthető szerkezet, igényes elméleti általánositások, a szociológiai tények rendszerezése stb. és hibáit: erőltetett osztályozások, átfedések, egyoldalúság stb. A fogyatékosságok egyrészt abból erednek, hogy a könyvből hiányzik az egységes elméleti és metodológiai vezérvonal. Módszere, szemlélete eklektikus:leggyakrabban talán a strukturalizmusra támaszkodik, de fellelhetők benne a neopozitivizmus elemei is.

A hibák másik forrása az, hogy a szerzők csaknem kizárólag az észak-amerikai, a kanadai és a nyugat-európai teoretikus és empirikus eredményeket dolgozzák fel. Az észak-európai, távol-keleti, ausztráliai s főként a marxista sportszociológia tapasztalatait tudatosan kirekesztik az elméletképzés során, s ez elkerülhetetlenül egyoldalusághoz vezet.

A könyv sikerének pedig az az oka, hogy mindezek ellenére Loynak, Kenyonnak és Mc Phersonnak a sportszociológiában első izben sikerült a mentoni értelemben vett középfoku elméletet /middlerange theory/ megfogalmaznia. Ez döntő fordulatot jelenthet e tudományterület fejlődésében, s jelentős lépés az átfogó elmélet megalkodása felé vezető uton.

IRODALOM

1. Edwards, H.: Sociology of Sport. The Dorsey Press. 1973.
2. Gruneau, R.S. - Atkinson, J.G.: Canadian Sportsociological Perspectives. Addison-Wesley. Canada. 1976.
3. Kenyon, G. - Mc Pherson, B.D.: Socialization into Sport Involvement. A cross National Study. /Third International Symposium on the Sociology of Sport./ Waterloo. Canada. 1971.
4. Kenyon, G. - Mc Pherson, B.D.: The Process Becoming an Elite Athlete in Canada. Post Olympic Games, Symposium. Montebello, Quebec, Canada. 1976. nov.
5. Loy, J.W. - Kenyon, G.: Sport, Culture and Society. Gorsush Scarisbrick Publishers, Iowa. 1978.
6. Lüschen, G.: Die Soziologie des Sports. Hermann Luchterhand Verlag. 1976.

Földesiné Szabó Gyöngyi

Beszámolók

BOROS Zoltánné

BIOKÉMIAI MÓDSZERTANI TAPASZTALATOK A POZNANI TESTNEVELÉSI FŐISKOLÁN

A poznani TF-en /a továbbiakban AWF/ nincs különálló kutatóintézet, a különböző tanszékeken az oktatás mellett végzik a munkatársak kutató munkájukat.

A főiskolán két fakultás van: az egyiken a testnevelő tanárokat, edzőket és gyógytornászokat, a másikon az idegenvezetőket képzik.

Elsősorban az élettani vizsgálatokat végző tanszékeket látogattam meg, melyek a következők: anatómia, biológia, antropometria, élettan, higienia és biokémia. A hallgatók 1-2 félévig tanulják ezeket a tantárgyakat.

Külön tanszék foglalkozik a speciális testneveléssel, melynek két ágazata van:

1. iskolai testnevelés,
2. mozgásszervi rehabilitáció.

Ez utóbbi részlegben 4 orvos dolgozik, akik megfelelő asszisztenciával ellátják az egész város rehabilitációra szoruló betegeit, kiegészitve a kórházak munkáját, és részt vesznek a hallgatók oktatásában is.

A biológia tanszéken a hallgatók részére is használható, mikroszkópokkal jól felszerelt laboratórium áll rendelkezésre, ahol citológiai, embriológiai és genetikai vizsgálatok is folynak.

A biológia tanszéken kivül a higiénia tanszék kutatói is foglalkoznak különböző tipusu edzéshatások behatóbb biokémiai vizsgálatával. Az antropometriai csoport sportolókon és nem sportoló embereken végez morfológiai vizsgálatokat.

A biokémia professzora, Baczyk, Stefan a tanszék vezetője Wylegalsky, Stanislav rajta kivül négy diplomás /biológus és vegyész/ és három asszisztens dolgozik a tanszéken.

Lengyelországban nem végeznek biopsziás vizsgálatokat, ezért a különböző tipusu edzéshatások okozta biokémiai változásokat vér- és vizeletvizsgálatokból végzik. Wylegalsky kutató munkája során a sportolók edzése, illetve maximális terhelése után vett vér- és vizeletmintákból vizsgálja a fehérje elbontás, illetve szintézis, valamint az aminosav szintézis gyorsaságát és az egyes hormonok szintjét. Ilyenek: dopamin, Dopa, adrenalin, noradrenalin, vanilin, szeretonin és hisztaminok.

Hosszabb ideig, longitudinális méréseket végeznek sportolókból álló és kontrollcsoporton. /Ez utóbbi csoport tagjai katonák./ A terheléses vizsgálatok egy részét laboratóriumi körülmények között futószalagon és kerékpár ergométeren, másik részét a sportpályán végezték.

Mérési eredményeik szerint: a szervezet reakcióit követve a fizikai terhelés mennyiségével arányosan a noradrenalin-szint percenként változik a vér-

ben vizsgálva, de változatlan a vizeletben.

A kisérleti személyek aerob és anaerob terhelés utáni mintáit hasonlitják össze, az edzés előtti, közvetlenül utána vett, valamint 6, lo és 24 óra után vett vér- és vizeletminták eredményeivel. Az aktiv sportembereknél gyorsabbak a metabolikus reakciók, mint azt a hormonszint-változások is mutatják, és ami nagyon fontos, a hormonok egymás közti kapcsolata, illetve ezek aránya is megváltozik. Egyes hormonok szintje nagymértékben lecsökken az edzetlen emberek hormonértékeihez képest, míg más hormonok mérhető koncentrációja 2-3 szorosára is emelkedhet. A biokémiai vizsgálatok jól mutatják a szervezet alkalmazkodó képességét az edzéshatásokhoz. Nem sportoló emberek terheléses vizsgálatok utáni vér- és vizeletmintái soha nem mutatják azokat az eltéréseket a hormonszintek között, mint a sportolóknál. Wylegalsky munkájában különösen az az érdekes, hogy 5-6 féle hormon vizsgálatát együtt végzi.

Lengyelországban a legjobb élsportolók csoportjait elosztották az öt Testnevelési Akadémia között, ahol az olimpiától olimpiáig terjedő időszakban évente 4-5-ször végeznek komplex méréseket az élsportolókkal. Poznanban az evezősök, kajak-kenusok és futók /4oo, 8oo, 15oo, 3ooo, 5ooo és lo ooo m-es és maratoni futók/ vizsgálatát végzik. A szokásos élettani vizsgálatokat /spiroergometriai mérések, vérsavasodás stb./ biokémiai vizsgálatokkal egészitik ki, melyben a biokémiai tanszéken kivül részt vesznek a biológia és higiénia tanszék munkatársai is. A fent emlitett négy tanszék kb. 35 dolgozója vesz részt a sokrétü vizsgálatokban, beleszámitva az érzékeny müszerek kezelőszemélyzetét is. A fiziológiai felmérésekkel egyidőben a pszichológusok csoportja is felméréseket végez az élsportolókkal. A méréseket követő 2-3 napon az edzők megkapják az eredményeket, és összevethetik az előző felmérések eredményeivel.

Egy-egy sportoló vérmintájából 3-4 osztály végez biokémiai méréseket. Olyan érzékeny müszereik vannak /Unicam spektrofotométer, Perkin-Elmer atomabszorpciós spektrofotométer/, melyek segitségével µl-nyi mintákból meghatározhatják a különböző hormonok szintjét, vitaminokat, mikroelemeket, ketontesteket, vérben lévő szabadzsirsav-szintet stb. A szabadzsirsav-szint /FFA/ meghatározása gázkromatográfiás módszerrel történik/Sebariska, Barbara végzi/. Az ő munkája még a ketontestek, a glukóz-szint meghatározása, tejsavszintmérés a sportolók vérmintáiból.

Az állóképesen edzett sportemberek vizsgálatánál azt találták, hogy edzések, illetve versenyek időtartama alatt előtérbe kerül a zsirsavoxidáció az izomban a szénhidrát /glikogén/ oxidációval szemben, igy az izommüködéshez szükséges energia nagyobb hányadát a zsirsavak elégetése szolgáltatja. Az állóképesen edzett izom képes a ketontestek /a zsirsavak lebontása során keletkező vegyületek/ oxidációjára is. Ezen eredmények vonhatók le az arteriális szabadzsirsav-meghatározásokból, összehasonlitva a terhelés előtti értékeket a terhelés utáni mérési eredményekkel. Az edzett izomban kevesebb a tejsav-felhalmozódás, ennek megfelelően a vérminták tejsavszintje is alacsonyabb a sportolóknál, mint edzetlen emberek terhelés utáni mintáiban.

A mikroelemek vizsgálatát /Mn, Ca, Zn, Co/ Krajewska, Janina kétféleképpen végzi. Az egyik meghatározást Perkin-Elmer atomabszorpciós spektrofotométerrel, a vérplazmából közvetlenül a grafit-küvettába cseppentik a mintát, 1-2 µl elegendő a meghatározáshoz. A másik atomabszorpciós készülékben a minta elégetésével mérhetők a mikroelemek.

A fent emlitett, a szervezetben nyomokban előforduló elemek vizsgálata napjaink sportkutatásának egyik érdekes kérdése. Két terület kutatásával /sportvonatkozásokat tekintve/ a közelmultban kezdtek foglalkozni a poznani

AWF-en.

Az E vitamin és B vitaminok meghatározását fluorometriásan /Unicam spektrofotométerrel/ végzik ugyancsak µl-nyi vérmintából, összehasonlitva az edzés előtti, illetve utáni értékeket. Ez Wiestaka kutatási területe, kérdésfeltevése: a fent emlitett vitaminok hogyan befolyásolhatják a sportolók teljesitményeit.

A biokémia tanszék munkatársa Linkowski, Krisztof a ceruloplazmin enzim aktivitás mérését végzi, mely a szervezet réz /Cu/ és vas /Fe/ háztartásáról adhat felvilágositást. A réz az egyik legfontosabb koenzime az oxigénfelvételnek.Ezért fontos, a ceruloplazmin aktivitás vizsgálata, mivel ez a vegyület segiti elő a réz transzportját, valamint nagyon fontos ez az enzim a citokróm rendszer oxidációjában is.

Ez év februárjában kezdtek el egy kisérletsorozatot, maratoni futók közreműködésével, mely jelenleg is tart. A sportolók és a kontrollcsoport tagjai edzés, illetve terheléses vizsgálatok előtt kapnak egy megfelelően összeállitott italt,amelyben különböző vitaminok, elektrolitek és mikroelemek vannak. /A hormonokat itt nem emlitették, feltehetően csak a varsói Sport Intézetben foglalkoznak endokrinológiával és dopping kontrollal./ Az oldatban lévő anyagok hatását vizsgálják a fizikai teljesitőképességekre. A kapott időeredményeket összevetik a ceruloplazmin aktivitás, a mikroelemek, elsősorban a rézkoncentráció-változás értékekkel, valamint a VO_2 max-ra mérési adataival. Hipotézisük: az edzettség mértékével arányosan nő a ceruloplazmin aktivitás,mely elősegiti közvetve az O_2-felvételt és citokróm oxidációt a légzési láncban lehetővé téve a felvett oxigén jobb hasznositását.

A higiénia tanszéken Hanneberg, Renata a vér- és vizeletmintákból a következő enzimaktivitás méréseket végzi: tejsavdehidrogenáz, aldoláz /spektrofotometriás méréssel/, kataláz enzimaktivitást manganometriás módszerrel. A jól edzett sportolók terheléses vizgálati eredményeit összehasonlitva a kontrollcsoportokéval azt találták, hogy a kataláz aktivitás nem olyan magas a sportolóknál, mint az edzetlen embereknél, viszont az aldoláz és tejsav dehidrogenáz enzim aktivitás lényegesen magasabb például a judósoknál és röplabdásoknál. A futók csoportjában a legalacsonyabb a tejsavdehidrogenáz aktivitás, és magas az aldoláz és kataláz aktivitás.

Szczeresniak, Lucia a terheléses vizsgálatok után az ATP, ADP és AMP szint meghatározását végzi sportolók vérmintáiból. Sportembereknél nincs szignifikáns különbség a terhelés előtti és terhelés utáni értékek között, de edzetlen embereknél, akik nem végeznek rendszeres sportaktivitást, nagyobbak az eltérések a fent emlitett adenozin-nukleotidok szintjében.

Az élettani tanszéken Laurentewska doktornő foglalkozik enzim aktivitás mérésekkel.Vérmintákból savas foszfatáz és alkalikus foszfatáz meghatározást végzi. Evezősök mérési sorozata alapján megállapitotta, hogy a terhelés után alacsonyabb az alkalikus foszfatáz enzim aktivitása, mig a savas foszfatáz enzim aktivitása magasabb edzés, illetve versenyek utáni vérmintákból mérve. Minél jobban edzett egy sportoló, annál kisebbek az eltérések ezen enzim aktivitásában összehasonlitva a terhelés előtti és utáni értékeket.

Az emlitett tanszékek munkáját segiti a müszaki osztály, mely nemcsak a müszerek kezelését és karbantartását végzi, az ott dolgozók értékes müszereket is készitenek.

Az emlitett osztályok összehangoltan végzik a sportolók vizsgálatát. Kb. 3-4-szer annyi dolgozó /diplomás és asszisztens/ foglalkozik élettani és biokémiai kutatásokkal, mint Testnevelési Főiskolánkon /Orvostudományi Tanszék +

TFKI Élettani Osztály/.

A kutató-edző kapcsolatban egy lépéssel előbbre állnak, mint mi. A kutató részt vesz alkalmanként az edzésprogram kidolgozásában, az edző meghallgatja, és el is fogadja az élettani kutató véleményét az edzésmennyiség meghatározásánál. 1-2 év eltelte után közös munkájuk eredményeképpen igen jó formában várják például az evezősök az olimpiát, melyet időeredményeik is bizonyitanak.

FRENKL Róbert

A XXVIII. ÉLETTANI VILÁGKONGRESSZUS

198o. julius 13-19 között rendezték Budapesten a XXVIII. Élettani Világkongresszust. Eddig is számos nemzetközi tudományos eseményre került sor hazánkban, különösen a fővárosban, de ez a világkongresszus mind méreteiben, mind jelentőségében feltétlenül uj fejezetet nyitott a magyarországi tudományos rendezvények történetében.

A több ezer résztvevőt megmozgató tudományos kongresszusok rendezése nem könnyü feladat. Az öt világrészből érkező kutatók megkivánt szinvonalu - ez diákotthonoktól luxushotelekig minden kategóriát jelent - elhelyezésétől a kongresszus megfelelő lebonyolitásáig igen sok problémát kellett megoldani.

Utólag most már szorongásmentesen, jóleső érzéssel irhatjuk le, Budapest nemcsak kielégitette az igényeket, hanem felül is multa a várakozást. Sok hivet szereztünk a magyar élettani tudományokon tul, hazánknak, népünknek.

Az már a mi szükebb szakterületünkkel, a sportélettannal kapcsolatos öröm, hogy az eddigieknél nagyobb teret kapnak az ember fizikai aktivitásával, teljesitményével kapcsolatos vizsgálatok, ismeretek a kongresszus programjában. Ennek több oka jelölhető meg. Napjaink orvostudománya egyre inkább figyelmet fordit az egészséges emberre, illetve az emberi tevékenység, tágabb értelemben a környezeti tényezők élettani, egészségtani hatásaira. Számos munkacsoport vizsgálja az összefüggéseket a rendszeres fizikai aktivitás és különböző akut és krónikus betegségek között. A testedzés megelőzésben, kezelésben, utókezelésben játszott szerepet. A munka- és teljesitményélettani kutatásokat segiti elő, hogy ezek jellegzetesen alkalmazott kutatások. Napjainkban megnőtt az igény az alapkutatási eredmények minél gyorsabb gyakorlati hasznositására.

A különböző országokban a tudományos kutatás támogatására szánt összegből növekszik az alkalmazott kutatások támogatásának az aránya. Bizonyosan szerepet játszik nemcsak a sportélettanban, hanem általában az élettani tudományokban a humán vizsgálatok terjedésében, hogy egyre több olyan módszer áll rendelkezésünkre /un. noninvaziv eljárások/, melyek segitségével embereken is végezhetők értékes kisérletek gyakorlatilag az egészségkárosodás veszélye nélkül. Nem kell hangsulyozni, hogy bármennyire fontosak is az állatkisérletes adatok, a közvetlenül embereken kapott információk értékével mégsem vethetők össze. Többek között az emberi teljesitményben alapvetően fontos sziv-vérkeringési rendszer működésének vizsgálata jelentősen fejlődött,a sportkardiológiában is uj fejezetet nyitott.

A világkongresszus rendezése a legmagasabb szinvonalu állami és társadalmi segitséget, illetve együttmüködést igényelte. /Ha a fő feladatok természetesen a Magyar Élettani Társaságra, az egészségügyi tárcára, illetve különböző intézményeire hárultak is./ Ezt fejezte ki az, hogy a kongresszus fő védnöke Losonczi Pál, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke volt, védnö-

kei pedig Schultheisz Emil egészségügyi miniszer és Szentágothai János, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke. A kongresszus diszelnökségében a külügy-, a kulturális, az oktatási, a nehézipari és a belkereskedelmi miniszter, az OMFB és a MOTESZ elnöke, Budapest város tanácsának elnöke, az MTA főtitkára, a tudománypolitikai bizottság titkára és a Semmelweis Orvostudományi Egyetem az Eötvös Lóránd Tudományegyetem és az Állatorvostudományi Egyetem rektorai kaptak helyet.

A kongresszus munkája tizennégy szekcióban szerveződött. /Ezeket az előzetes értesitő tartalmazta, szekcióként megjelölve a kitüzött témákat, elsősorban ezekhez kérte az előadások bejelentését./

o1. Általános sejtéletten, o2. Izomélettan, o3. Vérképzés-immunológia, o4. Sziv-vérkeringési és nyirokrendszer,o5. Légzőrendszer, o6. Vese és testnedvek, o7. Táplálkozás-emésztés-anyagcsere, o8. Endokrinológia-neuroendokrinológia-neuropeptidek, o9. Szaporodás-érés-növekedés, 1o. Központi idegrendszer szabályozó működése, 11. Érzékszervi működések, 12. Magatartás-magasabb idegtevékenység, 13. Környezetélettan, 14. Összehasonlító élettan-állatélettan.

Minden szekció megszervezésére a hazai élettani tudomány elismert képviselői kaptak felkérést, akik többnyire további 3-4 szakembert kértek fel a szekció vezetőségében való részvételre. A Testnevelési Főiskoláról a légzésélettani szekció vezetőségében magam kaptam helyet.

Az élettani tudományok megjelölést ez esetben is integrativ értelemben használhatjuk. A szüken vett fiziológiai tárgyu előadásokon tul, biológiai, biokémiai, farmakológiai stb., sőt klinikai jellegü tanulmányokat is megismerhettünk.

Minden szekcióban a következő programtipusokra került sor:

1. Meghivott előadók előadásai. Ezekre a program egy órát biztositott /4o perc előadás, 2o perc vita/

2. Szimpozionok. Előre megjelölt témákban, a beérkezett előadások száma és szinvonala alapján kerültek megszervezésre. A szimpozion előadóinak 2o perc állt rendelkezésre, az előadást követő vitára 1o perc volt tervezve. Igy például egy hét előadásból álló szimpozion a teljes délelőtti ülésszak idejét igényelte /9^h-12,3o^h/, a délutáni program 14^h-kor kezdődött és legfeljebb 17^h·3o-ig tartott/.

3. Szabad előadások. Ezek is általában témakörök szerint lettek csoportositva a szekción belül. Az előadóknak 1o percük volt előadásra, 5 perc vitára.

4. Poster bemutatások. Az elmult évtizedben divatba jött forma ezen a kongresszuson általános tetszést aratott. Hatalmas kiterjedésü hely állt rendelkezésre. Az érdeklődők kényelmesen sétálhattak a demonstrációs anyagok között, és konzultálhattak a számukra érdekes adatok szerzőivel.

A vásárvárosban kialakitott 26 előadóteremben általában párhuzamosan futott a program, nem kis fejtörést okozva olykor, melyik szekciót válasszuk.

Ujdonsága volt a budapesti világkongresszusnak, hogy a rendezés egyre növekvő feladatai ellenére első izben vállalta el egy világkongresszus szervezőbizottsága, hogy az un. csatlakozó /satellita: bolygó, ti.: a kongresszus körüli szimpozionokkal/ is érdemben foglalkozik, nem elégszik meg azzal, hogy ezeket meghirdeti a kongresszus előzetes értesitőjében, megjelölve a szervezőket, akiknél az érdeklődők jelentkezhetnek. Kétségkivül ebben a döntésben az a korábbi tapasztalat is szerepet játszott, hogy számos neves tudós nem vett részt a világkongresszuson, csak az őt érdeklő satellita szimpozionon tartott előadást. Ezuttal először, a satellitákon való részvétel előfeltétele

volt a világkongresszusra való jelentkezés. Ha ezt nem is lehetett száz százalékig betartani a helyzet sokat javult, különösen a hazánkban rendezett satellita szimpozionokon/összesen 27 satellita szimpozion volt, ezekből 17 Magyarországon, általában közvetlenül a világkongresszus előtt vagy után/.

Érdemi ujitás volt a satellitákkal kapcsolatban, hogy a szimpozionok elnökei beszámoló előadást tarthattak a világkongresszuson, illetve a kongresszus után sorra kerülő satelliták szervezői a szimpozion nyitó előadását megtarthatták a világkongresszus keretében. Ez az ujitás általános tetszést aratott, jelentősen gazdagitotta a kongresszust.

A környezetélettani szekcióhoz tartozott a sportélettan, az alkalmazott élettan egyéb, rokon területeivel, a munkaélettannal, és a hőélettannal együtt.

A sportélettani alszekció szabad előadásaira a 13. szekció programjának keretében egy nap állt rendelkezésre. /Az alszekció poster bemutatásaira egy másik nap délutánján kaptuk meg a postertermet, ezen kivül rendezhettünk a munkaélettan kutatóival együttesen egy kongresszusi szimpoziont./

A program két satellita-beszámolóval kezdődött. Ezekre 3o-3o' állt rendelkezésre. Először magam ismertettem a budapesti sportéletteni szimpozion eredményeit, melyet "Hormonális és gyógyszeres vonatkozások a mai teljesitményélettanban" cimen rendeztünk. Ezután Semiginovsky, V. számolt be a prágai satellitáról, melynek témája "Anyagcsere és müködési változások fizikai aktivitás közben" volt.

Ezt követően három tudományos ülésen hangzottak el az alszekció szabad előadásai. A délelőtti szekcióban "Teljesitmény, alkalmazkodás, életkor" témakörben kilenc előadás hangzott el. Közöttük hármat hazai sporttudományos kutatóhelyek munkatársai tartottak. Szmodis Iván, a Központi Sportiskolából Mészáros Jánossal /TF, Orvostudományi Tanszék/ közös vizsgálatait ismertette "Testalkat és teljesitmény összefüggése serdülő koru uszókon" cimen. A Testnevelési Főiskola Orvostudományi Tanszékéről további két előadás szerepelt. Györe Ágota, Frenkl Róbert és Mészáros János "Emberi izomtevékenység és enzimindukció", Frenkl Róbert és Györe Ágota "Az izommunka tartamának és intenzitásának hatása a plasma cortisol-szintre gyermekeken, serdülőkön és felnőtteken" cimen tartottak előadást.

A délutáni első ülésen "Izommunka, anyagcsere, fáradás" témakörben hét előadás hangzott el, mig a második ülés hat előadása "Foglalkozásélettan" tárgykörben a szekció alszekcióinak határterületeivel, tehát a hőmérsékleti munka és a sporthatások összefüggéseivel foglalkozott.

A szekció /munka- és sportélettan közösen/ szimpozionának tárgyköre "A statikus erőkifejtés élettana" volt. Négy előadás hangzott el, érthetően igen nagy érdeklődéstől kisérve:

Hnik, P. /Prága/: "Az izometriás edzést követő keringési és légzési válaszok környéki idegrendszeri ellenőrzése."

Edwards, R.H.T./London/: "Izomanyagcsere izometriás edzés közben emberben."

Petrofsky, J.S. /USA/: "Az izometriás izomfáradás mechanikus, elektromos és biokémiai összefüggései macskában."

Saltin, B. /Koppenhága/: "Az izometriás izomtevékenység anyagcsereváltozásainak hatása az izmokban és ezek élettani következményei."

A sport- és munkaélettan alszekciók közös poster bemutatóján 58 anyagot demonstráltak a szerzők, közülük négyet a Testnevelési Főiskola kutatói. A TFKI-ból "A légzésfrekvencia hatása az oxigénfelvételre izommunka alatt" cimen

Mihályfi Péter, Apor Péter, Faludi Judit és Kozma Ágnes, valamint "Izommunka és zsirmozgósitás" cimen Apor Péter, Fekete Győző és Boros Zsófia mutatták be eredményeiket. A TF Orvostudományi Tanszékéről Mészáros János, Mohácsi János és Szmodis Iván /KSI/: "Fiatal kosárlabdázók testalkatának háromméves megfigyelése", valamint Szőts Gábor és Györe Ágota "Izommunka hatása a dopamin-béta-hydroxyláz aktivitásra emberben és fehér patkányokon" cimen ismertették tapasztalataikat.

Az izomélettani szekció poster bemutatásán is találkozhattunk a TF Kutatóintézetének két anyagával.

"Izomrosthasadás és közti rostok emberben" cimen Fekete Győző, Apor Péter, és Simon György /Szabadsághegyi Gyermekszanatórium/, "Összefüggés az izomszerkezet és a kontrakció jellemzői között emberben" cimen Tihanyi József, Apor Péter és Fekete Győző ismertették eredményeiket.

A vér-vérképzés-immunológiai szekció poster bemutatóján a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Kórélettani Intézetének és az OTSI Kutató osztályának közös munkája szerepelt: "Akut izommunka hatása a thrombocyta aggregatióra sportolókon és nem edzett embereken". Szerzők: Budavári István, Hopp László, Martos Éva és Pucsok József.

A puszta áttekintés is jelzi, hogy a hazai sportélettani kutatóhelyek sulyt helyeztek arra, hogy a világkongresszuson ismertessék és igy a legmagasabb szinvonalu nemzetközi tudományos fórumon tegyék kritika tárgyává munkájukat. Megállapithatjuk, hogy mind a hazai élettani közvélemény, mind számos külföldi kutató felfigyelt a hazánkban fellendülőben lévő sportéletteni kutatásokra. Arra, hogy nem egy-egy elszigetelten dolgozó kutató buzgalmáról van szó, hanem intézmények állnak a kutatások mögött. Ez az ami a jövőre nézve is reményt keltő és vonzást jelenthet e terület iránt érdeklődős fiatal kutatók számára.

Az előadásokat komoly érdeklődés kisérte, mindegyik hozzászólásokat váltott ki, a poster bemutatókon sem volt üresjárat.

Bizonyára még néhány sportélettani anyag szerepelt volna, ha részben nem ütközik a világkongresszus időpontja az olimpia előtt rendezett nemzetközi tudományos kongresszussal /Tbiliszi, julius 10-15./.

Egyértelmü volt az ütközés a sportélettani satellita szimpozion és a Tbilisziben rendezett kongresszus között. A satellitát julius 10-12. között bonyolitották le a Testnevelési Főiskolán. /Alkalmazkodnunk kellett a prágai satellita szimpozion julius 6-8-időpontjához, akik azon vettek részt, utána mehettek Tbiliszibe, vagy Budapestre jöhettek/.

A budapesti satellita szimpozionon 27 résztvevő volt /10 országból 13 külföldi és 14 hazai kutató/. 20 előadást jelentettek be, egy előadó nem érkezett meg, igy végül 19 előadást hallgattunk, illetve vitattunk meg öt tudományos ülésen. Ezeket a főtémához csatlakozóan megjelölt alábbi altémák határozták meg:

1. Hypothalamus-hypophysis-mellékvese rendszer /5 előadás/,
2. Anabolikus szteroidok /3 előadás/,
3. Katekolaminok, különös tekintettel a béta blokkolókra. /4 előadás/.

Szabad előadások I. /4. előadás/, Szabad előadások II. /3. előadás/.

A 19 előadásból hetet tartottak külföldi,tizenkettőt hazai kutatók. A hazai előadások közül hármat az Országos Fréderic Joliot-Curie Sugárbiológiai és Sugáregészségügyi Intézet kutatói, hármat a TF Orvostudományi Tanszék munkatársai, hármat az OTSI kutatói tartottak. Egy-egy előadással szerepelt a Pécsi Megyei Kórház Központi Laboratóriuma, a Péterfy Sándor u. Kórház "A"

Belosztálya és a Központi Sportiskola. /Utóbbi két munka a TF Orvostudományi Tanszékkel közösen készült./

A külföldi előadások megoszlása: USA, NSZK, Lengyelország, Belgium, Nagy-Britannia egy-egy, NDK két előadás. Az előadókon kivül egy ausztrál, egy szovjet, egy bolgár, egy NDK-beli és két csehszlovák résztvevője volt külföldről a szimpozionnak. /A sportélettani satellita szimpozionról részletes beszámoló olvasható a Testnevelés- és Sporttudomány, 198o. 4. számában/.

Az elmult évtizedben az élettani tudományokban meglehetősen egyértelmüen uralkodó nyelvvé vált az angol. A publikációk többsége is angol nyelvü, a nemzetközi kongresszusokon is angolul hangzanak el az előadások, folyik a vita, angol a postereken olvasható szöveg is. A budapesti világkongresszuson is igy volt ez. Érdekes és a tudomány demokratizmusát tükrözi, a nyelvhasználattal kapcsolatban az előzetes tájékoztatóban olvasható felszólitás. Eszerint a kongresszuson a világ bármely nyelvén előadást tartani, de kérik az előadókat, hogy lehetőleg azt a nyelvet válasszák, melyet a hallgatóság többsége ismer /tolmácsolóás nincsen/. Azokon a korábbi világkongresszusokon, melyek nem angol nyelvterületen voltak /pl. 1971, München, 1977, Párizs/ valóban elhangzottak német és francia nyelvü előadások, minden visszhang nélkül.

Lehet többféleképpen vélekedni erről a helyzetről, de ma és feltehetőleg a következő nemzedék életében is ez a realitás. Aki részt akar venni a nemzetközi élettani tudományos életben, annak valamennyire tudnia kell angolul. A teljes képhez ez a "valamennyire" kifejezés is hozzá tartozik. Kétségtelenül behozhatatlan előnyt jelent az angol anyanyelvüség, de a nyelv mégiscsak eszköz. A ragyogó angolság sem segit egy gyenge tudományos anyagon. Ugyanakkor egy éppenséggel nem választékosan, nem tökéletes kiejtéssel beszélő kutató, értékes eredményekkel, megkapja az elismerést. Tehét ismétlem: a nyelv csak eszköz, de nélkülözhetetlen eszköz, és a gyakorlatban megkivánt szint senki számára nem elérhetetlen.

Várható volt, hogy a kongresszuson hatalmas tudományos ismeretanyag gyülik össze. Ezt csak részben teszi maradandóvá az előadáskivonatok gyüjteménye, melyet a kongresszus résztvevői, mint a Nemzetközi Élettani Unió /IUPS/ által kiadott 14. kötetet megkapták. /A Testnevelési Főiskola Könyvtára munkatársainak éberségét, frisseségét dicséri, hogy a Könyvtár számára is beszerezték a kiadványt/.

Az Akadémiai Kiadó és a New York-i Pergamon Press megállapodott, hogy együttesen kiadják a kongresszus hatalmas anyagának jelentős részét. Elsősorban a meghivott előadók előadásait és a kongresszusi szimpozionokon elhangzott előadásokat /tapasztalat szerint ezek a kongresszuson előadott formában sehol nem kerülnek publikálásra, mig a szabad előadások közül a valóban megalapozott anyagok a szakfolyóiratokban rövidesen publikálva lesznek/. Mód van a satellita szimpozionok anyagának kiadására is. A biztositott kapacitás harminc, egyenként legkevesebb 36o oldalas kötet kiadását teszi lehetővé. A köteteket szekciónként szerkesztik. A minket legjobban érdeklő környezetélettani szekció is kiad egy kötetet, benne a budapesti sportélettani satellita szimpozion anyagát. Ezzel válik teljessé és zárul le, kb. az 198o-as év végéig az a hatalmas munka, mely 1974-ben, az Uj-Delhiben tartott XXVI. Élettani Világkongresszus után kezdődött /ekkor nyerte el Budapest a rendezés jogát/ és a Párizsi Világkongresszus /1977/ után felgyorsult, hogy azután 1979-198o-ban többszáz, sőt végül többezer embernek napi munkafeladatot jelentsen.

NYULÁSZI János

A NOB ÉS A NEMZETKÖZI OLIMPIAI AKADÉMIA

Az olimpiai eszme eredményes ápolása az egyik legnagyszerübb feladat, amelyre napjainkban a nemzetközi sportvilág vállalkozhat. A XX. század második felének sportvezetői számára jutott az a legkevésbé sem irigyelhető kötelesség, hogy korunknak az ókori görög olimpiai játékok kultikus formaelemeinek hagyományaiból és az ujkori olimpiát megalapitó Pierre de Coubertin elveiből táplálkozó nemzetközi intézményét: az olimpizmust ugy gondozzák, irányitsák és szervezzék, hogy azt szerte a világon jelentőségének megfelelően és ne lényegétől idegen célok eszközeként használják fel az emberiség sorsát irányitó olyan erők, amelyek az olimpizmus kérdésénél jóval jelentősebb problémákra keresik a megoldást.

Az olimpiai eszme jelentőségét ilyen szempontból sem tulbecsülni, sem lebecsülni nem szabad. Az előbbire példa a Carter amerikai elnök által kezdeményezett olimpiai bojkott, az utóbbira Keller, Th.a Nemzetközi Sportszövetségek svájci elnökének a moszkvai olimpia befejezésekor alábbiakban idézett megjegyzése "Az olimpiai mozgalom a sport éltető ereje." /1/ Ennek az igen bonyolult problémakörnek a vizsgálatára és a tisztánlátás elősegitésére vállalkozott Görögországban a Nemzetközi Olimpiai Akadémia, amikor 198o-ban immár 2o. alkalommal hirdette meg előadás- és eszmecsere-sorozatát, melynek görögországi turistautamon én is részese voltam.

A Görög Olimpiai Bizottság által szervezett és a Nemzetközi Olimpiai Bizottság által pártfogolt, évenként ismétlődő rendezvénysorozat munkájához az elmult 2o év alatt több magyar hallgató és öt magyar meghivott előadó is hozzájárult. Közülük elsőként Földes Éva, majd Keresztényi József, Kocsis Mihály, Csanádi Árpád és Kamuti Jenő tartottak az adott év aktuális témaköréhez kapcsolódó előadást.

A Nemzetközi Olimpiai Akadémia 1961-ben alakult meg Olümpia városkában, amely a mai Peloponnészosz-félsziget nyugati részén, Athéntől 32o km távolságra az Alpheiosz és a Kladeosz folyók között a Kronosz hegy lábánál fekszik. A közelében fekvő szent liget völgye volt az ókori olimpiai versenyek szinhelye. Ez mintegy loo hektáros terület, bejáratát az országutról a ma looo lakosu Olümpia városka körzethatárán közlekedési tábla jelzi, de ide - melynek magaslatáról a hagyomány szerint maga Zeusz figyelte az ősi stadionban folyó olümpiai versenyeket - csak a Nemzetközi Olimpiai Akadémia munkatársai, meghivottai és vendégei számára szabad a belépés.

Az ókori stadiontól mintegy lob méterre fekvő emlékoszlopba Pierre de Coubertin szivét tartalmazó urna nyert elhelyezést 1938-ban.

2o évvel ezelőtt csak sátortábor fogadta itt a résztvevőket, ma már például korszerü előadócsarnoka és könyvtára van, melynek ötezer köteten felüli állományában sok mai magyar szerző munkája is megtalálható az összegyültek tájé-

koztatására.

A Nemzetközi Olimpiai Akadémia irányitói és szakági előadói között a nemzetközi olimpiai mozgalom és sportélet két olyan szaktekintélye is szerepel az alapitás évétől kezdve, akik félévszázaddal ezelőtt a TF-en folytatták testnevelő tanári tanulmányaikat. Mindkettőjük érdemeit és munkásságát nemrégiben magas rangu olimpiai kitüntetések adományozásával ismerte el a NOB. Közülük Otto Szymiczek a Nemzetközi Olimpiai Akadémia dékánja, Cleanthis Paleologos pedig a Nemzetközi Olimpiai Akadémia alelnöke. Mindketten ebben az évben is nagysikerü előadást tartottak, melynek ehelyütt csak rövid ismertetésére térhetünk ki.

A Nemzetközi Olimpiai Akadémia müködésének eddigi 2o éve alatt olyan érdemeket és tekintélyt vivott ki magának, amelynek méltatására a házigazda Görögország illetékes államférfiai és a nemzetközi olimpiai mozgalom irányitói az évek folyamán többször is megkeresték az alkalmat.

Lord Killanin a NOB elnökének az intézményt üdvözlő és munkásságát támogató üzenetében - amint az athéni Akropolisz aljában elterülő Pnyx dombon tartott ünnepélyes megnyitó alkalmával ismertek meg a résztvevők -, többek között az alábbiak hangzottak el 198o. junius 16-án:

"Az 198o-as olimpiai játékokat megelőző napokon és a rámnehezedő időszak nehézsége miatt nem lehetséges, hogy jelen legyenek a Nemzetközi Olimpiai Akadémia 2o. ülésszakán. Őszintén remélem, hogy Az olimpiai játékoktól az olimpizmusig témakör tárgyalása alkotó légkörü lesz, és segiteni fogja az olimpiai mozgalmat ezekben a nehéz napokban." /2/

A Lord Killanin által emlitett alkotó légkör biztositékát ezuttal is az a szervezeti intézkedés szavatolta, hogy legfőbb követelményként - a meghivás alapjaként - az adott ország olimpiai bizottságának ajánlását kivánták meg a résztvevők mindegyikétől.

A meghivottak /előadók és hallgatók/ Athénben gyülekeztek, hogy 198o. junius 16-án alkonyatkor a naplemente utáni ünnepélyes megnyitón /3/ - melynek hagyományos szinhelye Athénban az Akropolisz aljában lévő már emlitett Pnyx domb, az i.e. 5o7-ben Kleiszthenész-féle demokratikus alkotmány megszavazásakor kialakitott félkör alaku sziklateraszon, az ókori athéni népgyülés szinhelyén - részt vegyenek és meghallgassák az ünnepi beszédeket. Elsőként Nissiotis, N. a Nemzetközi Olimpiai Akadémia elnöke üdvözölte a megjelenteket és hangsulyozta az olimpiai mozgalom jelentőségét a világ kulturális hagyományai sorában. Lord Killanin üdvözletének felolvasása után Karamanlisz, A. a görög kormány nevében szólt, és méltatta az olimpizmus szerepét a világbéke szolgálatában. Professzor Diem, L. és Poweel, J.T. az előadók nevében mutatott rá a coubertini hagyományok ápolásának fontosságára. Végül megnyitó beszédében a Nemzetközi Olimpiai Akadémia 198o. évi munkáját Athanassiadis, G. a Görög Olimpiai Bizottság elnöke teljes támogatásáról biztositotta.

Az Athénből Olümpiába félnapos autóbuszutazás után érkező résztvevőknek junius 17-én aznap már csak az elmult évszázad utolsó negyedében megkezdett olümpiai régészeti feltárások futólagos megtekintésére jutott idejük. Az olümpiai rommező leirását az érdeklődő a rendelkezésre álló bő szakirodalomból megismerheti, ezért ezt a jelen tanulmány nem tekinti feladatának. Röviden csak annyit: "A rommező nem egy ókori város romjait tárta fel, mivel Olümpia nem volt más, mint a sportszellemtől áthatott vallási és pánhellén központ kultikus célokat szolgáló fő- és kisegitő épületeinek a szinhelye.

Ezek mind a szent altiszi környezetben találhatók, amely azt jelenti, hogy Zeusz tiszteletére szentelt erdő. Ennek területén valamikor templomok, szobrok,

kincsestárak, oltárok, valamint az oszlopcsarnoktól körülvett, az i.e. II. században dór stilusban épült gymnasion /penthatlon versenyzők gyakorlóhelye/, az i.e.II. századi szintén dór oszlopokkal körülvett térség: a palaistra /pankration, birokrakelő és ököllel harcoló versenyzők gyakorlóhelye/, a thermák /fürdők/ és a stadion állottak, ahol egyszerre 2o futó is indulhatott. A rommező teljes feltárásával a régészek még a legutóbbi időkben is foglalkoztak, a stadiontól délre leirt hippodromról viszont feltételezhető, hogy a ló- és kocsiversenyek szinhelyének romjait már teljesen elmosta az Alpheiosz." /4/

A Nemzetközi Olimpiai Akadémia 198o. évi munkájának előadás- és vitasorozatát 198o. junius 18-án kezdte meg 5 földrész 52 nemzeti olimpiai bizottsága 13o képviselőjének jelenlétében az alábbi témákkal:

"Az olimpiai nevelés problémái" /előadó: Nissiotis, N. a NOA elnöke, a NOB tagja, az athéni egyetem tanára/.

"Az olimpiai mitosz és a történelem"/előadó: Paleologos, Cl., a NOA elnöke, a Testnevelési Főiskola tiszteletbei igazgatója/.

Nissiotis professzor hangoztatta /5/, hogy napjainkban növelni kell az olimpiai nevelés hatékonyságát, mivel az olimpiai mozgalmat - három oldalról is - sok veszély fenyegeti. Ezek: tulburjánzás, a politikai érdekek és a gazdasági érdekek. Éberen kell őrködni azon, hogy ezeknek káros befolyása ne mérgezze meg az olimpiai eszmét és szellemet, amely nem következhet be, ha a történelmi hagyományokat és a mai kor valóságát sikerül összehangolni.

Paleológos, Chleanthis /6/ aki a Nemzetközi Olimpiai Akadémián eddig minden évben ott szerepelt az előadók között, most is az ókori játékokkal foglalkozott, és rámutatott, hogy az i.e. 776 csak azt az évet jelzi, amikor először jegyezték fel a győztes nevét, de maguk a játékok már ezelőtt az időpont előtt is létezhettek. I.e. 724-ben vezették be az olimpiai stadionban a "diaulosz" futást két stadionhosszon, majd i.e. 72o-ban 24 stadionhosszon /mintegy 4,5 km/ is voltak már versenyek. I.e. 7o8-ban a birkózás, a pentathlon, i.e. 688-ban az ökölvivás, 8 évvel később a kocsiversenyek, i.e. 648-ban pedig a "pankration" is müsorra került. A szertartás és a versenyek 5 napig tartottak az ókori görög föld legtávolabbi szegletéből is összesereglő résztvevők számára.

A Nemzetközi Olimpiai Akadémia következő napján három nevezetes esemény volt.

Délelőtt Stoljarov, V. a moszkvai Testnevelési Intézet filozófia professzora tartott élénk érdeklődéssel kisért előadást "Olimpia 198o" cimmel.

Stoljarov, V. hangsulyozta, hogy a moszkvai olimpia az ifjuság, a barátság, az erő és a szépség világfesztiválja lesz. Gondoskodik erről a legfőbb vezetők és a szovjet emberek sportszeretete. Ezt mutatja többek között az a törekvés is, hogy az olimpia lebonyolitásához szükséges feltételeket ugy tervezték meg, az olimpia után lakossági igényeket elégitsen ki.

"Moszkva mindent meg fog tenni, hogy a magas szintü játékok során - ahol 2o3 olimpiai aranyérem sorsa dől majd el - hozzájáruljon a barátság és béke nemes eszméinek erősitéséhez." - mondta befejezésül.

A déli órákban, a moszkvai olimpia megnyitását pontosan egy hónappal megelőző napon került sor a hagyományos ünnepélyen az olimpiai láng meggyujtására és az első fáklyavivő utba inditására Moszkváig, a XXII. Nyári Olimpiai Játékok szinhelyére. Szymiczek, O. tartotta meg előadását erről a tanitásról, amit az olimpiai eszme napjaink olimpiai mozgalma számára közvetit "Olimpizmus olimpiai mozgalom- olimpiai játékok" cimmel.

Az előadás után a hallgatóság testületileg vonult át Olümpia szent ligetébe, hogy ott Héra templománál és oltáránál a világ minden részéről ez alkalom-

ra odaérkezett többezernyi olimpiabaráttal és helyi érdeklődővel együtt tanui legyenek a hagyományos szertartásnak, amikor a parabola alaku tükörben összegyüjtött napsugarak segitségével az ókori görög főpapnő alakitója Moscholiou, Maria, az athéni Nemzeti Szinház müvésznője fiatal társnői kiséretében fellobbantja az olimpiai lángot, és meggyujtja az olimpiai fáklyát.A menet ezután Takis Doxas "Olimpia lángja" cimü ódájának elhangzása közben méltóságteljes ünnepélyességgel az altiszi olajfákról vágott olajággal együtt az ókori stadionba folytatja utját, ahol a főpapnő Zeuszhoz mondott imát. Az ünnepélyt eddig a kordonon kivül figyelő néma tömeg tapsvihara akkor zugott fel, amikor az olimpiai staféta első futója fáklyával az olimpia lángját magasra tartva lassu futással társai kiséretében az ujkori olimpiai játékok megalapitójának, Pierre de Coubertinnek emlékmüve elé indult, hogy ott tisztelegjen és az olimpiai oltár lángjának neggyujtása után kisérőivel együtt - akik között a moszkvai olimpiai szervező bizottságának képviselői is ott voltak társasgépkocsijaikkal és a nagy uthoz szükséges felszereléseket szállitó járműveikkel Olümpia irányába elhagyták az ókori olimpiai játékok körzetét. Másnap este már az athéni olimpiai stadionban ünnepelték a görög fővárosba érkező láng fogadásakor az olimpia hagyományát tisztelő nézősereg előtt az olimpiai eszmét. Az olimpiai lángot közel 5ooo km-es utján mintegy 5ooo fáklyavivő vitte lángstafétával Görögországon, Bulgárián Románián és a szovjet földön áthaladva 198o. julius 19-ére a XII. Nyári Olimpiai Játékok megnyitójára Moszkvába.

A fáklyát leningrádi mérnökök tervezték. Az ezüst zománccal bevont csonka kup alaku fáklyatest 55 cm hosszu, sulya 9lo g. Felirata: "Moszkva, Olimpiai Játékok, 198o". A fáklyavivők a moszkvai olimpia hivatalos szállitójának, a japán Mizuno cég elegáns olimpiai emblémával ellátott vakitóan fehér felszerelését viselték. A nevelés és az olimpizmus összefüggését tárgyaló ülésszakának előadásain és vitáin élénk eszmecsere folyt. Ezek közül Szymiczeknek, a Nemzetközi Olimpiai Akadémia dékánjának előadását irásban megkaptam. /lo/ Beszámolóm befejezéseként ennek az előadásnak néhány időszerü tételét ismertetem. A szerző az "Olimpizmus - olimpiai mozgalom - olimpiai játékok"témával foglalkozott. Többek között gondolatébresztő Szymiczeknek az a megállapitása, miszerint az olimpizmus lényege kezdettől fogva az ember társadalmi kulturális és nemzeti értékeinek a nevelése. A fizikai képességeinek mozgósitására nevelt ember tisztán látó fejjel és szilárd morális tartással, társainál hasznosabban tud beilleszkedni környezetébe, és hatékonyan müködhet a közösség javára.

Az olimpizmusnak két müködési területen kell jelentkeznie:

- az olimpiai mozgalom területén, és az
- olimpiai játékok területén.

Közülük az olimpiai mozgalom az elsődleges, mert minden életkorban, minden emberre, minden társadalmi rétegre és minden sportágra vonatkozik. Következésképpen az olimpiai mozgalom mindenki számára nyitva áll, és nem a kiválasztottak aranygyüjtésének elősegitése az elsődleges célja. Jelszava: "A sport mindenkié!"

A négy évenként ismétlődő olimpiai játékokon természetesen csak a nemzetek legjobbjai állhatnak rajthoz a versenyeken. Csak azok, akik erre a fáradtságos felkészülés során méltónak bizonyultak.

Az olimpizmus nevelési, társadalmi, esztétikai, erkölcsi és szellemi értékeket képvisel az emberiség számára. Ezeknek az értékeknek a megőrzésén kell a Nemzetközi Olimpiai Akadémia minden résztvevőjének, az olimpiai eszme minden barátjának munkálkodnia!

A Nemzetközi Olimpiai Akadémia 1981-ben a moszkvai olimpia tapasztalataival is gazdagodva fogja folytatni munkáját "Az olimpizmus hozzájárulása az állampolgárok neveléséhez" c. témakörben.

JEGYZETEK

1. Keller, Th.: Az olimpiai mozgalom a sport éltető ereje. Nyilatkozat. /Népsport, 198o. 187. sz. 2.p./

2. International Olympic Academy 2o years. /Olympic Rewiew, 198o. 152-153. sz. 319 p./

3. I.O.A.: Opening Ceremony on the Hill of Pnyx. Megnyitó ünnepség müsorfüzete.

4. Fotinos, Sp.: Olympia vollständiger Führer. Olympia. 1971.

5. Nissiotis, N.: Problems of Olympic Education. Nemzetközi Olimpiai Akadémia. 198o. Előadás.

6. Paleologos, Ch.: Olympia of Myth and History. Nemzetközi Olimpiai Akadémia. 198o. Előadás.

7. Stoljarov, V.: "Olympiad 8o". Nemzetközi Olimpiai Akadémia. 198o. Előadás.

8. Hellenic Olympic Committee: Celebration of the Olympic Flame.198o.

9. Utazik az olimpiai láng. /Szputnyik, 198o. 7.sz. 6.p./

1o. Szymiczek, O.: Olympism Olympic Movement - Olympic Games. Nemzetközi Olimpiai Akadémia. 198o. Előadás.

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

1. A szerkesztőség olyan másutt még nem közölt kéziratokat fogad el, amelyek szakterületünk tudományos és módszertani kérdéseivel foglalkoznak: beszámolók eredeti kutatásokról; témaösszefoglaló tanulmányok; didaktikusan feldolgozott esettanulmányok; beszámolók a hazai, valamint a nemzetközi testnevelés- és sporttudományos közélet fontosabb eseményeiről; ismertetések a hazai és külföldi testnevelési és sporttudományos intézmények életéről, munkájáról; hozzászólások a kulturális élet sport és testnevelés vontakozásu eseményeihez; könyv- és tanulmányismertetések stb.

2. A kéziratok terjedelme nem haladhatja meg az 1,0 szerzői ivet, azaz 2-es sorközzel, soronként 5o leütéssel, s oldalanként 25 sorral gépelve, a 32 oldalt.

3. A kéziratokat két /első és másod-/ példányban kell beküldeni a szerkesztőségnek. A közlemény cime felett a szerző vezetékneve nagybetükkel, keresztneve kisbetükkel, alatta a tanulmány cime /nagybetükkel és aláhuzva/, majd öt sor kihagyás után következik a folyamatos szöveg.

4. Az idegen nyelvü tartalmi kivonatok /rezümé/ számára /külön oldalon, három példányban/ lo-15 soros összefoglalásokat kell csatolni a közleményekhez, a szerző nevének és a tanulmány cimének feltüntetésével.

5. A szöveget irógéppel, 1/8 ives /A/4-es/ géppapirra, s csak a papir egyik oldalára, hibátlanul kell irni.

6. Csupa nagybetüvel semmit sem szabad gépelni. A kézirat lapjait, fent középen oldalanként folyamatosan, arab számokkal kell ellátni. Betoldás nem alkalmazható.

7. A számozott és cimmel ellátott ábrákat, illetve táblázatokat /melyek nagysága nem haladhatja meg a 21x15 cm-es méretet/ külön boritékban kell csatolni a kézirathoz. Minden ábra és táblázat hátlapján szerepeljen a szerző neve és a kézirat cime. A kéziratban pontosan fel kell tüntetni az ábrák és táblázatok helyét.

8. Szöveg közben alkalmazott irodalmi hivatkozásoknál vagy a szerző neve után, vagy a mondat végét jelző irásjel után, zárójelben kell feltüntetni az irodalomjegyzékben jelzett sorszámát.

9. Az irodalomjegyzék összeállitása a szerzők nevének /ennek hiányában a cimek/ ábécé-sorrendjében történjék. Könyvek esetében a következő módon kérjük a cimleirást: a szerző vezetékneve, keresztnevének kezdőbetüi, cim, kiadó, a megjelenés helye és ideje, oldalszám. Folyóiratközlemények esetében: a szerző vezetékneve, keresztnevének kezdőbetüi, a cikk cime és zárójelben a folyóirat neve, a megjelenés éve, a folyóirat száma, oldalszám /-tól-ig/.

lo. Idegen folyóiratcikkeknél az illető ország cimleirási mintáját is lehet alkalmazni, de a kiadvány cime röviditett formában nem adható meg. Külföldi irodalom közlésekor, ha van könyvtárban hozzáférhető forditás, akkor /a megfelelő könyvtári jelzet feltüntetésével/ magyarul, ellenkező esetben az eredeti nyelven kell a cimet leirni.

11. A nem a Testnevelési Főiskolán dolgozók esetében kérjük csatolni a szerző/k/ pontos lakcimét, telefonszámát, munkahelyét, foglalkozását, illetve beosztását.

12. A fentiektől eltérő kéziratot nem fogadunk el. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ÁRA: 40,– Ft